УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Божидар Љ. Кнежевић

РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ НА ПОСТСОВЈЕТСКОМ ПРОСТОРУ ОД 2001. ДО 2016. ГОДИНЕ (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПЕРИОД 2014–2016)

докторска дисертација

Београд, 2026.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Božidar Lj. Knežević

REGIONAL SECURITY INTEGRATIONS IN THE POST-SOVIET SPACE FROM 2001 TO 2016 (WITH SPECIAL REFERENCE TO THE 2014–2016 PERIOD)

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026.

Ментор:

др Драган Р. Симић,
редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Чланови комисије:

др Синиша Атлагић
редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

др Владимир Ајзенхамер,
ванредни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду

др Стеван Недељковић,
ванредни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Датум одбране: _____

Изјава захвалности

ПОДАЦИ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Наслов:
Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору од 2001. до 2016. године (са посебним освртом на период 2014–2016)

Резиме: Докторска дисертација усмерена је на анализу Организације Уговора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу као два најзначајнија облика регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године, са посебним освртом на кризни период од 2014. до 2016. године. Имајући у виду да у научној литератури и даље не постоји јединствено становиште о стварним безбедносним дометима ових организација и њиховој улози у обликовању регионалне безбедносне архитектуре, дисертација анализира у којој мери се постсовјетски простор у периоду 2001–2016. године може посматрати као регионални безбедносни комплекс, као и на који начин улога Руске Федерације и различите перцепције безбедносних претњи држава чланица утичу на могућности и ограничења регионалне безбедносне интеграције.

Теоријско-методолошки оквир дисертације заснован је на вишенивојском аналитичком приступу и примени принципа теоријске и методолошке тријангулације, чиме се омогућава свеобухватнија анализа настанка, развоја и функционалних домета регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору. У оквиру овако постављеног аналитичког приступа, дисертација разматра предмет истраживања на три међусобно повезана нивоа анализе. На макро нивоу примењена је Теорија регионалних безбедносних комплекса Барија Бузана и Олеа Вивера, која омогућава анализу постсовјетског простора као специфичног регионалног безбедносног комплекса. Мезо ниво анализе заснован је на концепту дилеме савезништва Глена Снајдера, који служи за објашњење функционисања Организације Уговора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу, као и односа међу њиховим државама чланицама. Микро ниво анализе утемељен је на реалистичком приступу дипломатији Ханса Ј. Моргентауа, који омогућава сагледавање спољнополитичког понашања кључних актера и процеса доношења одлука у оквиру регионалних безбедносних интеграција.

Резултати анализе указују да постсовјетски простор функционише као регионални безбедносни комплекс у којем улога Руске Федерације, различите перцепције безбедносних претњи и асиметрични односи политичке, економске и војне моћи значајно утичу на степен институционалне кохезије и функционалност регионалних безбедносних интеграција. Анализа је показала да ОДКБ представља пре свега механизам унутаррегионалне војно-безбедносне координације, док ШОС делује као шири евроазијски политичко-безбедносни формат са ограниченим степеном институционалне интеграције. Разматрање кризних ситуација, посебно сукоба у Грузији 2008. године и украјинске кризе 2014. године, указује да обе организације имају ограничене капацитете за интегрисано институционално реаговање у условима криза високог интензитета, те да пре свега функционишу као механизми политичке координације и геополитичког позиционирања, а не као потпуно развијени системи регионалног безбедносног управљања.

Кључне речи: Организација Уговора о колективној безбедности, Шангајска организација за сарадњу, регионалне безбедносне интеграције, Руска Федерација, регионални безбедносни комплекс.

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународне студије

УДК: 327.51:341.232.1(470)(043.3)

INFORMATION ON THE DOCTORAL DISSERTATION

Title: Regional Security Integration in the Post-Soviet Space from 2001 to 2016 (with Particular Focus on the 2014–2016 Period)

Summary:

This doctoral dissertation focuses on the analysis of the Collective Security Treaty Organization (CSTO) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO) as the two most significant forms of regional security integration in the post-Soviet space during the period from 2001 to 2016, with particular emphasis on the crisis period of 2014–2016. Given that the existing academic literature still lacks a unified position regarding the actual security capacities of these organizations and their role in shaping the regional security architecture, the dissertation examines the extent to which the post-Soviet space during the 2001–2016 period can be understood as a regional security complex, as well as the ways in which the role of the Russian Federation and differing perceptions of security threats among member states influence the possibilities and limitations of regional security integration.

The theoretical and methodological framework of the dissertation is based on a multi-level analytical approach and the application of the principles of theoretical and methodological triangulation, enabling a comprehensive analysis of the emergence, development, and functional scope of regional security integrations in the post-Soviet space. Within this analytical framework, the dissertation examines the research subject through three interconnected levels of analysis. At the macro level, Barry Buzan and Ole Wæver's Regional Security Complex Theory is applied, allowing for an analysis of the post-Soviet space as a distinct regional security complex. The meso level of analysis is based on Glenn Snyder's concept of the alliance security dilemma, which is used to explain the functioning of the Collective Security Treaty Organization and the Shanghai Cooperation Organization, as well as relations among their member states. The micro level of analysis is grounded in Hans J. Morgenthau's realist approach to diplomacy, which enables an examination of the foreign policy behavior of key actors and decision-making processes within regional security integrations.

The results of the analysis indicate that the post-Soviet space functions as a regional security complex in which the role of the Russian Federation, differing perceptions of security threats, and asymmetric relations of political, economic, and military power significantly influence the degree of institutional cohesion and the functionality of regional security integrations. The analysis demonstrates that the CSTO primarily represents a mechanism of intra-regional military-security coordination, while the SCO operates as a broader Eurasian political-security framework with a limited degree of institutional integration. The examination of crisis situations, particularly the 2008 conflict in Georgia and the 2014 Ukraine crisis, indicates that both organizations possess limited capacities for integrated institutional responses in situations of high-intensity crises. Consequently, they function primarily as mechanisms of political coordination and geopolitical positioning rather than as fully developed systems of regional security governance.

Keywords: Collective Security Treaty Organization, Shanghai Cooperation Organization, regional security integration, Russian Federation, regional security complex.

Scientific field: **Political science**

Scientific subfield: **International studies**

UDC number: 327.51:341.232.1(470)(043.3)

САДРЖАЈ

ПРЕГЛЕД СЛИКА И ТАБЕЛА 1

ПРЕГЛЕД СКРАЋЕНИЦА 2

УВОД 4

Предмет и циљ дисертације 10

Временски и просторни оквир истраживања 13

Полазне хипотезе у истраживању 19

Општа хипотеза истраживања 19

Посебне хипотезе истраживања 19

Појединачне хипотезе истаживања 19

Методе примењене у истраживању 20

Научни и друштвени значај истраживања 22

Научни значај истраживања 22

Друштвени значај истраживања 22

Преглед и класификација коришћене литературе 23

1. ТЕОРИЈСКО-ПОЈМОВНИ ОКВИР ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ 24

1.1. Појмовно дефинисање безбедносних интеграција 24

Појам безбедности 24

1.2. Појмовно дефинисање региона 26

Појам региона 26

Појам колективне безбедности 28

1.3. Особености постсовјетског безбедносног простора 31

1.3.1. Државе и региони укључени у интеграције 32

1.3.2. Разлози за интеграцију 33

1.3.3. Регионални и међународни изазови (2014–2016) 34

1.4. Изабрани теоријски оквир дисертације 36

1.4.1. Теорија регионалних безбедносних комплекса Бузана и Вивера 36

1.4.2. Безбедносна дилема савезништва Глена Х. Снајдера 38

1.4.3. Национални интерес и принципи дипломатије: концепт дипломатије као инструмента моћи у оквиру класичног реализма Ханса Моргентауа. 42

2. ПОСТСОВЈЕТСКИ ПРОСТОР И УТИЦАЈ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НА ЕВРОАЗИЈСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ 45

2.1. Постсовјетски простор као политички, економски и безбедносни регион 45

2.1.1. Историјско-институционални континуитет постсовјетског простора 45

2.1.2. Унутрашња хетерогеност постсовјетског простора 49

2.1.3. Подрегионалне целине постсовјетског простора 51

2.2. Евроазијске интеграције као институционални оквир регионалних процеса 54
2.2.1. Заједница независних држава (ЗНД) 54
2.2.2. Евроазијска економска заједница (ЕврАзЕС) 56
2.2.3. Царинска унија 59
2.2.4. Евроазијска економска унија 60
2.3. Алтернативни и конкурентни интеграциони формати 62
2.3.1. ГУАМ - Организација за демократију и економски развој 62
2.3.2. БРИКС 63
2.4. Евроазијске интеграције као контекст развоја безбедносних интеграција 63
2.4.1. Однос економских и безбедносних интеграција 63
2.4.2. Ограничења и домети евроазијских интеграционих процеса 65
3. ОРГАНИЗАЦИЈА УГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ: ДИНАМИКА И ЕФЕКТИ РАЗВОЈА (2001–2016) 67
3.1. Историјат настанка и институционални развој ОДКБ 67
3.1.1. *Порекло ОДКБ и трансформација од Уговора до организације* 67
3.1.2. Циљеви, основне функције и задаци ОДКБ 74
3.2. Институционална еволуција ОДКБ у периоду од 2001 до 2016 76
3.2.1. Унутрашња структура и механизми функционисања ОДКБ 77
3.2.2. Органи и механизми одлучивања 78
3.2.3. Облици деловања и инструменти колективне безбедности 82
3.3. Државе чланице ОДКБ: аналитички профили 87
3.3.1. Економска моћ држава чланица 87
3.3.2. Војни капацитети и одбрамбени потенцијали 94
3.3.3. Елементи меке моћи и политички утицај 99
3.3.4. Интереси и нивои ангажовања држава чланица у оквиру ОДКБ 103
3.4. Ефекти деловања ОДКБ на регионалну безбедност (2001-2016) 105
4. ШАНГАЈСКА ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА САРАДЊУ И ОДКБ У ЕВРОАЗИЈСКОЈ БЕЗБЕДНОСНОЈ АРХИТЕКТУРИ (2001–2016) 110
4.1. Настанак и институционални развој ШОС 110
4.1.1. „Шангајска петорка“ као основа безбедносне координације 113
4.1.2. Трансформација у ШОС и проширење мандата 114
4.1.3. Основне области деловања ШОС (безбедност, политика, економија) 116
4.2. Безбедносна димензија ШОС 118
4.2.1. Регионална антитерористичка структура - РАТС: улога и механизми 121
4.2.2. Заједничке војне вежбе у оквиру ШОС 124
4.3. Сарадња Русије и Кине у оквиру ШОС 126
4.4. Позиције и улога централноазијских држава 128
4.5. Институционални односи ОДКБ и ШОС 130

5. Анализа безбедносних интеграција на пост. сов. из перспективе одабраних теоријских концепата 132
5.1. Постсовјетски простор као регионални безбедносни комплекс 132
5.1.1. Главни актери и центри моћи у регионалном безбедносном комплексу 137
5.1.2. Улога Руске Федерације у регионалном безбедносном комплексу 138
5.1.3. Улога ОДКБ и ШОС у артикулацији регионалних безбедносних односа 138
5.1.4. Промене у регионалној безбедносној динамици након 2014. године 139
5.2. Примена Снајдерове дилеме савезништва на чланице ОДКБ 140
5.2.1. Перцепција претњи међу државама постсовјетског постора 142
5.2.2. Национални интереси држава чланица у оквиру безбедносних интеграција 142
5.3. Рационалност дипломатског деловања држава чланица ОДКБ у светлу Моргентауових принципа (2014–2016) 146
6. МЕЂУЗАВИСНОСТ ОДКБ И АКТЕРА МЕЂУНАРОДНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ АРХИТЕКТУРЕ (2001–2016) 150
6.1. ОДКБ у ширем систему међународне безбедносне архитектуре 150
6.1.1. Однос ОДКБ и Заједнице независних држава 150
6.2. Односи ОДКБ и НАТО 151
6.2.1. Билатерална сарадња НАТО са појединачним државама чланицама ОДКБ (1994–2016) 157
6.3. Односи ОДКБ и ОЕБС 161
6.4. Односи ОДКБ и Уједињених нација 163
6.5. Односи ОДКБ и Европске уније 165
6.6. Утицај спољних актера на развој безбедносних интеграција 166
6.6.1. Перцепција претњи и безбедносне дилеме 166
6.6.2. Спољни притисци и унутрашња кохезија ОДКБ 167
6.6.3. Стратегије позиционирања ОДКБ у односу на конкурентне безбедносне формате 167
7. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА 168
7.1. Оцена опште (генералне) хипотезе 172
7.2. Могући правци даљих истраживања 173
ПРИЛОГ 175
ЛИТЕРАТУРА 237

ПРЕГЛЕД СЛИКА И ТАБЕЛА

Слика 1 Три нивоа анализе стр. 15

Слика 2 Државе настале распадом Совјетског Савеза стр. 43

Слика 3 Јужни Кавказ стр. 49

Слика 4 Централна Азија стр. 51

Слика 5 Организациона структура ОДКБ стр. 76

Слика 6 Нивои интеракције на постсовјетском простору стр. 130

Графикон 1 БДП држава чланица ОДКБ стр. 87

Табела 1 Типови регионалних безбедносних комплекса стр. 130

Табела 2 Операционализација Моргентауових принципа рационалне дипломатије у анализи држава чланица ОДКБ (2014-2016) стр. 145

Табела 3 Компаративна процена усклађености дипломатске праксе држава чланица ОДКБ са Моргентауовим моделом рационалне дипломатије (2014–2016) стр 146

ПРЕГЛЕД СКРАЋЕНИЦА

АТЦ	Антитерористички центар Заједнице независних држава
БРИК	Бразил, Русија, Индија и Кина
БРИКС	Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република
ГУАМ	Организација за демократију и економски развој
ДКБ	Договор о колективној безбедности
ЕАЕУ	Евроазијска економска унија
ЕврАзЕС	Евроазијска економска заједница
ЕУ	Европска унија
ЗНД	Заједница независних држава
КАС	Колективне авијацијске снаге ОДКБ
КАЗЦЕНТ	Казахстански центар за обуку и образовање
КСБР	Колективне снаге брзог развијања
КСОР	Колективне снаге за оперативно реаговање
КССБ	Комитет секретара савета безбедности.
КФОР	Међународне безбедносне снаге на Косову под вођством НАТО.
НАТО	Организација Северноатлантског уговора.
ОДКБ	Организација Уговора о колективној безбедности.
ОЕБС	Организација за европску безбедност и сарадњу.
ПзМ	Партнерство за мир.
РАТС	Регионална антитерористичка структура ШОС
РБК	Регионални безбедносни комплекс.
СКБ	Савет колективне безбедности.
СМИД	Савет министара спољних послова ОДКБ
СМО	Савет министара одбране.
ТРБК	Теорија регионалних безбедносних комплекса
УН	Уједињене нације
ЦАРИКЦ	Централноазијски регионални информациони и координациони центар
ШОС	Шангајска организација за сарадњу

BOMCA	Border Management Programme in Central Asia
CADAP	Central Asia Drug Action Programme
DEEP	Defence Education Enhancement Programme
EADRCC	Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre
IPAP	Индивидуални акциони план партнерства
IPCP	Индивидуални програм партнерства и сарадње
ISAF	Међународне снаге за безбедносну помоћ
NACC	North Atlantic Cooperation Council
PARP	Процес планирања и прегледа НАТО механизам
SPS	Science for Peace and Security Programme.

УВОД

Још у осамнаестом веку Имануел Кант је указивао да „владавина *правног принципа* представља основу забране употребе силе у сукобима интереса међу народима“.[1] Вођен овим принципом, Кант је писао о неопходности успостављања *вечног мира* међу народима „уједињавањем свих народа помоћу међународног уговора“.[2] Другим речима, он је видео начин учвршћивања (међународне) безбедности у остваривању веза између држава у тој области, што ће касније подразумевати систем колективне безбедности. Ово указује на то да је колективна безбедност као идеја постојала у облику теоријских радоваи раније него што је почела да се реализује.[3] Идеја о реализацији концепта колективне безбедности ојачала је у току Првог светског рата, јер је, према неким ауторима, до рата дошло због нестабилности система равнотеже снага на којем су раније били засновани међународни односи у Европи.[4] Наиме, радило се о потреби да се „тај систем замени другим системом, који се не би задовољавао равнотежом снага, већ би увек обезбеђивао премоћ оних чланица међународне заједнице које бране мир и безбедност“.[5] Главни заговорник реализације система колективне безбедности био је тадашњи амерички председник Вудро Вилсон (Woodrow Wilson). Као либерал по опредељењу, сматрао је да је политика равнотеже снага неморална због тога што нарушава демократију и национално самоопредељење. Сматрао је да је равнотежа снага: „...стари и зао поредак који је преовлађивао пре овог рата. Равнотежа снага је нешто без чега можемо у будућности“.[6]

Како истиче Драган Р. Симић у делу *Расправа о поретку*: „традиционалистичко схватање поретка, чији су најзначајнији представници Жозеф де Местр (Joseph de Maistre) и Луј де Бонал (Louis de Bonald), полази од тога да је поредак стање склада целине и њених делова, које се остварује кроз процесе пацификације, конзервације и интеграције“.[7] Иако су савремени међународни односи знатно сложенији од околности у којима је ова концепција настала, питање успостављања и очувања поретка и даље остаје једно од кључних питања студија безбедности и међународних односа. Поред традиционалних војних претњи, све значајнију улогу добијају политички, економски, енергетски, сајбер и хибридни изазови, што условљава развој нових облика међудржавне сарадње и институционалних механизама за очување мира и стабилности. У таквим околностима регионалне безбедносне организације постају један од кључних инструмената управљања безбедносним изазовима, нарочито у регионима који су изложени сложеним геополитичким процесима и сукобљеним интересима великих сила.

У најширем политичко-правном смислу, безбедност се схвата као „скуп мера и активности усмерених на очување независности, територијалног интегритета и унутрашњег уставног и правног поретка.“[8] Према овом схватању, безбедност се, према објекту заштите, дели на државну, општу (јавну), колективну, личну и имовинску безбедност.[9] Оваква класификација потврђује да је реч о вишеслојном концепту чији се домети протежу од заштите

---

[1] Имануел Кант, *Вечни мир: филозофски нацрт*, Гутенбергова галаксија, Ваљево, 1995, наведено према: Радмила Накарада, Текстови за студије мира, ФПН, Београд, 2008, стр. 45 – 48.
[2] Ибид.
[3] Стеван Недељковић, *Равнотежа моћи: од Тукидида до Трампа,* Академска књига, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, Нови Сад, 2025, стр. 217.
[4] Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права,* Службени гласник, Београд, 2010. стр. 21.
[5] Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 377.
[6] Наведено према: Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне сукобе: увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 123.
[7] Драган Р. Симић, *Расправа о поретку*, Београд, Завод за уџбенике, 2012, стр.182.
[8] *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 79.
[9]Ибид, стр. 79.

појединца, преко очувања друштвеног и правног поретка, до заштите темељних вредности државе и међународне заједнице.

У савременим условима, појам безбедности све чешће се користи у различитим контекстима: националном, међународном, глобалном, економском, еколошком, информационом и другим. Таква употреба показује да безбедност више није ограничена искључиво на питање војне заштите државе, већ се односи на шири скуп изазова, ризика и претњи, који могу погодити појединце, друштва, државе и међународни поредак. Развој образовања и широка примена савремених технологија омогућили су великом броју људи приступ средствима масовног информисања и подстакли њихово интересовање за теме које превазилазе непосредно окружење. Захваљујући томе, појединци више нису само пасивни примаоци информација, већ прате, тумаче и неретко активно реагују на процесе и догађаје који се одвијају у различитим деловима света.[10] Драган Р. Симић указује да реакције јавности на удаљене локалне сукобе и терористичке нападе показују да људи препознају стварне или могуће последице таквих догађаја по сопствену, националну и глобалну безбедност. [11] Стога, Симић наглашава да „*морамо увек бити свесни постојања тесне међузависности, као и односа међусобног условљавања између појединачне, групне, националне, међународне и глобалне безбедности*“.[12]

Сходно наведеном, полазни појам у наслову предмета истраживања јесте *безбедност*, која се у овој дисертацији посматра као стање и процес заштите виталних вредности држава, али и као динамичан феномен који настаје кроз међусобне односе и интеракције различитих актера. Имајући у виду претходно изнети кратак теоријски осврт, може се поћи од претпоставке да *безбедност* није искључиво национална категорија, већ се, услед међузависности савремених претњи и изазова, све израженије артикулише и испољава на регионалном и глобалном нивоу.

Полазећи од претходно размотрених одређења безбедности, међународна безбедност може се разумети као онај ниво безбедности на којем се питања угрожавања, заштите, моћи, поретка и сарадње обликују у односима између држава и других релевантних актера у међународном систему.

Борис Кривокапић наводи да се израз међународна безбедност понекад користи као синоним за колективну безбедност, док у ужем значењу означава довољно ефикасан и свеобухватан систем јединствене и универзалне колективне безбедности, какав још увек не постоји.[13] Овакво одређење указује на уже, нормативно-институционално разумевање међународне безбедности, које је блиско идеји универзалног система колективне безбедности. Међутим, за потребе овог рада појам међународне безбедности мора се схватити шире, јер он не обухвата само идеал, већ и односе моћи, претње, рањивости, опажања претњи, савезништва, међународне организације и регионалне облике безбедносне међузависности.

Тако постављено шире разумевање међународне безбедности може се најпре допунити Колоњејевим схватањем безбедности као посебне врсте односа између актера који могу употребити силу, претити њеном употребом или настојати да конфликтне односе преобликују у ненасилне и институционализоване облике сарадње.[14] За појам међународне безбедности код Колоњеја је посебно важно то што он не изједначава безбедност са целином међународних односа, већ је издваја као област у којој је могућност употребе силе, њеног спречавања, контроле или замене ненасилним механизмима од централног значаја.[15] У том погледу, међународна безбедност није само питање постојања или одсуства рата, већ и питање начина

[10]Драган Р. Симић, *Наука о безбедности*: *савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Факултет политичких наука, 2002, стр. 17-19.
[11]Ибид, стр. 19.
[12] Ибид, стр.19.
[13] Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 523.
[14] Edward A. Kolodziej, *Sigurnost i međunarodni odnosi*, Zagreb: Politička kultura, 2011, стр.10–13, 18–29.
[15] Ibid.

на који актери процењују претње, реагују на њих и одлучују да ли ће конфликтне односе решавати принудом, договором, институционалним посредовањем или другим облицима сарадње.[16]

Колоњејево одређење је корисно и зато што издваја државу као најважнијег актера, али не затвара анализу у искључиво државоцентрични оквир. Држава је и даље кључна зато што располаже највећом концентрацијом легитимне принуде, војних и полицијских капацитета, правних инструмената и институционалне моћи. Међутим, међународну безбедност обликују и међународне организације, невладине организације, транснационални актери, корпорације, друштвене групе и појединци, било као извори претњи, посредници, жртве, носиоци отпора или учесници у изградњи механизама ненасилног управљања сукобима.[17] Због тога се међународна безбедност не може свести само на спољну политику држава, већ обухвата шири скуп односа у којем се преплићу сила, интереси, институције и различити облици политичког деловања.

Посебно значајно место код Колоњеја има разликовање више нивоа анализе. Он указује да се безбедносни односи могу посматрати на међудржавном, системском, транснационалном и домаћем нивоу. На међудржавном нивоу у средишту су односи између држава и међувладиних организација; на системском нивоу пажња је усмерена на структуру међународног система и могућност насиља у решавању спорова; на транснационалном нивоу јављају се економски, друштвени, невладини и други недржавни актери; док домаћи ниво показује да унутрашњи поредак, режим и однос државе према сопственим грађанима могу имати и међународне безбедносне последице. Овакво разумевање разложено на више нивоа, омогућава да се међународна безбедност не схвати као проста збирна безбедност држава, већ као сложена мрежа односа у којој се унутрашње, међудржавне, транснационалне и системске димензије међусобно преплићу.[18]

Приступ Бузана, Вивера и де Вилдеа, значајан је по томе што безбедносну анализу ослобађа искључивог ослонца на државу, војни сектор и рат, али истовремено настоји да спречи претерано ширење појма безбедности. Због тога аутори инсистирају на разликовању безбедносног питања од обичног политичког питања: не постаје сваки проблем безбедносни, већ само онај који се у одређеном политичком контексту представља као егзистенцијална претња релевантном референтном објекту и тиме оправдава посебне мере или изузетан политички одговор.[19] Сходно томе, Бузан, Оле Вивер и де Вилде разликују: међународни систем, међународне подсистеме, јединице, подјединице и појединце, али истичу да нивои анализе сами по себи не представљају теорије, већ аналитичка места на којима се могу пратити актери, исходи и извори објашњења.[20] То спречава да се међународна безбедност сведе искључиво на односе великих сила или само на унутрашњу безбедност појединачних држава. Напротив, она се може анализирати на системском нивоу, на нивоу регионалних подсистема, на нивоу држава и других јединица, али и преко подјединица и актера који делују унутар или преко државних граница.

Наведени секторски приступ Бузана, Вивера и де Вилдеа додатно шири поље анализе. Војни сектор остаје важан, али се безбедносна динамика може испољити и у политичком, економском, социјеталном и еколошком сектору.[21] У политичком сектору могу бити угрожени суверенитет, легитимитет или институционални поредак; у економском сектору приступ ресурсима, финансијама и тржиштима; у социјеталном сектору колективни идентитети; а у еколошком сектору услови опстанка људских заједница и биосфере.[22] Ипак, сектори нису

[16] Ibid.
[17] Ibid.
[18] Ibid, стр. 30-35.
[19] Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder/London: Lynne Rienner Publishers, 1998, pp. 1-4, 21–24.
[20] Ibid, pp 5-7.
[21] Ibid, p.7.
[22] Ibid, p.8.

одвојени делови стварности, већ аналитичке перспективе које омогућавају да се сложени безбедносни процеси привремено разложе ради јасније анализе, а затим поново повежу у целину.[23]Из оваквог приступа произлази да међународна безбедност не губи везу са државом, силом и ратом, али се на њих не своди.

Овакво разумевање може се допунити виђењем Џозефа Наја (Joseph S. Nye Jr) и Шона Лин-Џонса (Sean M. Lynn-Jones), који међународне студије безбедности одређују као интердисциплинарно истраживачко поље.[24] Они наглашавају да се, због значаја безбедносних питања за опстанак држава и међународног поретка, у анализи не смеју занемарити доприноси економије, социологије, историје, природних наука, антропологије, психологије и права.[25] Управо интердисциплинарни карактер поља отежава његово смештање у класичне оквире универзитетских дисциплина, али не доводи у питање његов научни статус.

Иако је границе овог поља тешко прецизно повући, Нај и Лин-Џонс сматрају да се његово средиште може препознати у анализи узрока рата и савезништва, војних и других претњи по поједине државе, узрока конфликта у међународном систему, динамике и исхода сукоба, природе и перцепције претњи, као и настојања да се конфликти изазвани таквим претњама ублаже или реше.[26] У том оквиру, нуклеарна стратегија, контрола наоружања, одвраћање, конвенционална стратегија, одбрамбене политике држава, војне организације, цивилно-војни односи и војна историја представљају познате делове поља, али не исцрпљују његов садржај.[27] За разумевање међународне безбедности једнако су важне и економске, социолошке и психолошке димензије претњи, као и институционални одговори на безбедносне дилеме. Истовремено, аутори постављају и границу поља: питања која су само удаљено повезана са централним политичким проблемима перцепције и управљања претњама међу сувереним државама остају периферна или припадају другим дисциплинама.[28]

Ејдусово одређење међународне безбедности посебно је значајно зато што овај појам доводи у однос са националним, регионалним и глобалним нивоом безбедности.[29] Национална безбедност једне државе не може се посматрати као потпуно изолована категорија, јер је условљена ширим међународним окружењем, односима са другим државама, деловањем међународних институција и безбедносним процесима који превазилазе унутрашње границе државе. У том смислу, међународна безбедност означава ниво на којем се безбедност појединачних држава повезује са ширим обрасцима сарадње, супарништва, претњи и институционалног управљања у међународном систему.[30]

Истовремено, овај појам треба разликовати и од *регионалне* и од *глобалне* безбедности.[31] Сходно свему изложеном, глобална безбедност обухвата проблеме који захватају светски систем као целину или превазилазе класичне међудржавне и регионалне оквире. Међународна безбедност се налази између ових нивоа: она није сведена на националну безбедност појединачне државе, али се не мора увек односити ни на глобалне претње у најширем смислу, већ пре свега на односе актера у међународном систему и механизме управљања претњама, ризицима и конфликтима који из тих односа произлазе.[32]

Из наведеног прегледа произлази да ова дисертација не усваја једну једину, искључиву дефиницију безбедности, нити међународне безбедности, већ се ослања на њихову

[23] Ibid, pp. 163-193.
[24] Joseph S. Nye Jr. and Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field," у Barry Buzan and Lene Hansen, eds., *International Security*, vol. II: *The Transition to the Post-Cold War Security Agenda*, London, SAGE, 2007, pp. 85-104.
[25] Ibid, pp 85-86.
[26] Ibid, p.86.
[27] Ibid.
[28] Ibid.
[29] Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београд: Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, 2012, стр. 234-236, 239-248 и 252-264.
[30] Исто.
[31] Регионална безбедност биће посебно размотрена након претходног одређења појма региона.
[32] Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои,* оп. цит. стр. 261-274.

комплементарност. Волферсово разликовање објективне и субјективне димензије, Колоњејево вишеслојно одређење нивоа анализе, Бузан-Вивер-де Вилдеов секторски приступ и Ејдусово повезивање националног, регионалног и глобалног нивоа заједно омогућавају да се безбедност посматра истовремено као стање, као процес управљања претњама и рањивостима на више нивоа анализе, и као секуритизацијска пракса. За потребе ове дисертације, ови аспекти се не искључују, већ се примењују селективно: ниво анализе (Колоњеј) и национално-регионално-глобална веза (Ејдус) користе се као оквир за позиционирање постсовјетског простора као регионалног нивоа анализе (потпоглавље 2.1.2 и 2.4), док ће секторски и процесни аспекти безбедности (Бузан/Вивер) бити примењени на структуру претњи, а Снајдерова и Моргентауова теорија на понашање савезника и рационалност дипломатског деловања у наредним поглављима.

Иако концепт колективне безбедности не представља непосредан предмет ове докторске дисертације, његово кратко теоријско одређење неопходно је ради потпунијег разумевања предмета истраживања. Наиме, један од централних предмета анализе јесте Организација Уговора о колективној безбедности (ОДКБ), чији сам назив упућује на концепт колективне безбедности, док се њено деловање упоређује са Шангајском организацијом за сарадњу (ШОС) као другачијим моделом регионалног безбедносног повезивања.[33] Стога, у овој дисертацији примењен је приступ од општег ка посебном, при чему се најпре разматра концепт колективне безбедности као један од темељних концепата савременог међународног безбедносног поретка, а потом анализирају регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору. Такво полазиште омогућава да се предмет истраживања дефинише на јасним теоријским основама, уз претходно разумевање ширег контекста савременог међународног поретка и међународне безбедности, у оквиру којег су настале и развијале се Организација Уговора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу. Дакле, због контекстуланог резумевања предмета истраживања је круцијално укратко приказати развој и основна теоријска одређења концепта колективне безбедности.

После Првог светског рата колективна безбедност је добила практични облик као покушај да се нестабилност система равнотеже снага замени организованијим и правно уређеним механизмом очувања мира. Међутим, сам појам колективне безбедности није једнозначан, већ се у литератури одређује на различите начине. Колективна безбедност се, с једне стране, везује за заједнички одговор на агресију, а с друге за одбрану суверенитета и територијалне целовитости уговорница.. За потребе овог рада, посебно је значајно оно схватање према којем напад на једну државу није само спор између агресора и нападнуте државе, већ угрожавање ширег међународног поретка.[34]

Ипак, концепт колективне безбедности није у потпуности напустио логику равнотеже снага. Она је пре настојала да је преобликује и институционализује. Уместо да се државе унапред групишу у савезе против одређеног противника, систем колективне безбедности полази од претпоставке да се заједнички отпор обликује тек према ономе ко наруши мир и безбедност. Агресор, дакле, не би био суочен само са нападнутом државом или њеним савезницима, већ са организованом премоћи осталих држава које бране утврђена правила међународног поретка. На тој основи су, после два светска рата, настале две глобалне институционалне форме колективне безбедности: Друштво народа и Организација Уједињених нација.[35]

---

[33] «Концепция коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности», Совет коллективной безопасности, Алматы, 10 февраля 1995 г., доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezopasnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено: 4.12.2025); «Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено 18.11.2025).

[34] Стеван Недељковић, *Равнотежа моћи од Тукидида до Трампа*, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Академска књига, Нови Сад, 2025, стр. 217-218.

[35] Ибид.

Прва од тих организација била је Друштво народа. Она је створена у настојању да се спречи понављање разарања које је донео Први светски рат. Како би се формирао централни систем међународне стабилности који је требало да отклони потребу за вођењем ратова, државе чланице су морале да предузму следеће: прво, да правно забране агресију и офанзивни рат; друго, да формирају коалицију свих неагресивних држава у циљу одвраћања агресије и треће, да уколико одвраћање не успе и дође до агресије, све државе би се сагласиле да казне државу која је починила агресију.[36] Међутим, Пакт Друштва народа није изричито забранио рат, а поред тога није постојала ни дефиниција агресије. Поред тога, Сједињене Америчке Државе нису приступиле Друштву народа; Совјетски Савез је примљен 1934, али је искључен 1939. године, док су Немачка, Јапан и Италија напустили организацију између 1933. и 1937. године."[37] Друге велике силе су страховале да колективна снага Друштва може бити употребљена против њих и слично. Ово је у многоме допринело неефикасности Друштва народа да спречи Други светски рат.

Стеван Недељковић додатно показује да „колективна безбедност, заједно са Лигом народа као њеном кровном институцијом, није успела да стекне поверење држава ни у периоду када је изгледало да међуратни поредак још увек може да се стабилизује".[38] Државе су и даље трагале за традиционалним механизмима заштите, пре свега војним јачањем, савезима и додатним безбедносним гаранцијама, што је показивало да систем колективне безбедности није успео да замени логику државног интереса и самопомоћи. Његове слабости постале су посебно видљиве тридесетих година, када Лига народа није имала довољно политичке снаге и механизама принуде да заустави ревизионистичке и агресивне политике Јапана, Италије и Немачке.[39]

Организација Уједињених нација је друга глобална организација колективне безбедности. Идеја стварања савремене организације колективне безбедности, изражена је у току Другог светског рата у Декларацији Уједињених нација од 1. јануара 1942. године.[40] Она је утемељила почетак стварања антихитлеровске коалиције која је заснована на колективној безбедности привременог карактера (за време трајања рата). Коначна одлука о стварању организације савременог система колективне безбедности, донета је на Московској конференцији министара спољних послова земаља чланица антихитлеровске коалиције (САД, СССР и Велике Британије) октобра 1943. године.[41] После победе над Немачком 1945. године, „...народи Уједињених нација решени да спасу будућа поколења ужаса рата"[42] створили су организацију за одржање и функционисање система колективне безбедности. Правна основа организације је Повеља Уједињених нација. Повеља стриктно забрањује рат.[43] Ипак, Повеља УН, попут ранијег Пакта Друштва народа, није садржала прецизно одређење појма агресије.[44] Према Повељи УН, обавезе о забрани примене силе,

---

[36] Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне сукобе: увод у теорију и историју*, стр. 125.
[37] Стеван Недељковић, *Равнотежа моћи од Тукидида до Трампа*, стр. 220-221.
[38] Ибид, стр. 221-223.
[39] О слабостима Друштва народа, недостатку ефикасних механизама принуде и ограничењима међуратног система колективне безбедности детаљније видети у: Стеван Недељковић, *Равнотежа моћи од Тукидида до Трампа*, стр. 224-235. Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне сукобе: увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 125.
[40] U.S. Department of State, *Declaration by United Nations*, January 1, 1942, доступно на: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1942v01/ch1 (приступљено 1.2.2026)
[41] Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права,* оп. цит., стр. 26.
[42] Преамбула Повеље УН у: Ранко Петковић, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде,* Међународна политика, Београд, 1995, стр. 13.
[43] Уједињене нације, *Повеља Уједињених нација*, 24. октобар 1945, чл. 2, ст. 4. Доступно на: https://digitallibrary.un.org/record/1318114?v=pdf. (приступљено 1.2.2026)
[44] У историјском прегледу УН наводи се да је у оквиру Друштва народа закључено да није могуће формулисати једноставну дефиницију агресије нити установити јединствен критеријум за утврђивање њеног постојања. Члан 39 Повеље УН помиње „акт агресије", али га не дефинише, већ утврђивање његовог постојања поверава Савету безбедности. Видети: United Nations, *Historical Review of Developments relating to Aggression*, New York: United Nations, 2003, pp. 238-239, доступно на: https://legal.un.org/cod/books/historicalreview-aggression.pdf

мирног решавања спорова, вишестране сарадње су неопходни елементи колективне безбедности. У складу са својим првим циљем, а то је одржање међународног мира и безбедности[45], УН преноси одговорност на њена два најважнија органа: Генералну скупштину и Савет безбедности. Ова два тела, када је неопходно, могу (а у неким случајевима су и обавезни) да предузму мере за одржавање и успостављање мира на основу начела и норми међународног права. Пошто у Повељи УН, није дефинисана агресија, Савет безбедности је овлашћен да просуђује када је извршен агресивни акт.[46]

Како је убрзо дошло до нове глобалне конфронтације, УН се нашла у сенци интереса источног и западног блока. Током хладног рата, активности Организације у сфери очувања мира и безбедности сведене су на најмању меру. Могло је да се догоди да УН доживе судбину своје претходнице, Друштва народа. У таквој ситуацији, систем колективне безбедности УН није могао да функционише и заслуге за очување мира и безбедности однеле су саме супротстављене стране, које су биле свесне да из потенцијалног нуклеарног рата нико не би изашао као победник.[47] Ово указује на то да концепт колективне безбедности мора да буде прилагођен стварности. Наиме, савремене међународне односе карактеришу изражене промене у структури глобалне и регионалне безбедности, које су последица трансформације међународног поретка након окончања Хладног рата. Та трансформација није подразумевала само промену односа снага у међународном систему, већ и преиспитивање самог појма међународног поретка, као и механизама његовог успостављања и очувања.

Предмет и циљ дисертације

Урушавање биполарног поретка и дезинтеграција Совјетског Савеза иницијално су у академским и политичким круговима генерисали оптимизам у погледу успостављања тзв. *либералног мира*.[48] Овај тектонски историјски догађај означио је крај једне епохе и, према тумачењима која су следила Фукујамину тезу *о крају историје*, требало је да отвори врата универзализацији безбедности и сарадње.[49] Међутим, уместо успостављања хармоничне безбедносне заједнице *од Ванкувера до Владивостока*, постхладноратовски период, који Ричард Саква (Richard Sakwa) дефинише као епоху *изгубљеног мира,* донео је нову врсту структурне нестабилности.[50] Ову драматичну промену можда најсликовитије описује чувена изјава руског председника Владимира Путина (Владимир Владимирович Путин) из 2005. године, у којој је распад СССР окарактерисао као „највећу геополитичку катастрофу 20. века“.[51] Међутим, континуирано јачање и проширење западног војног савеза (НАТО) ка границама Русије, вођено стратегијом коју је Џон Миршајмер (John Joseph Mearsheimer) назвао

(приступљено: 1.2.2026); УН, *Повеља Уједињених нација,* Глава 7, чл. 39, доступно на: https://digitallibrary.un.org/record/1318114?v=pdf.(приступљено: 1.2.2026).

[45] УН, *Повеља Уједињених нација,* Глава 1, чл. 1,

[46] Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи,* оп. цит., стр. 382

[47] Ранко Петковић, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде,* оп. цит., стр. 3

[48] Џон Миршајмер у књизи *Велика заблуда*: *либерални снови и међународна реалност*, анализира овај период *униполарног тренутка* као време када су западне елите, под утицајем оптимизма *о крају историје,* усвојиле стратегију *либералне хегемоније.* Ова стратегија се ослањала на тријаду *либералног мира* (ширење демократије, економска међузависност и међународне институције) као универзалну формулу за стабилност. Миршајмер, међутим, ову веру назива „великом заблудом“, тврдећи да је покушај наметања либералних вредности осуђен на пропаст јер игнорише доминантну снагу национализма и реалистичку логику опстанка у анархичном међународном систему. Детаљније видети у: Џон Миршајмер, *Велика заблуда*: *либерални снови и међународна реалност,* ЦИРСД, Београд, 2019, стр. 123. 139-40.

[49] Критику овог приступа видети у: Џон Миршајмер, *Велика заблуда*: *либерални снови и међународна реалност,* ЦИРСД, Београд, 2019, стр. 120-125.

[50] Richard Sakwa, *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*. New Haven: Yale University Press, 2023, pp, 1-15.

[51] „Послание Федеральному Собранию Российской Федерации“, Интернет: http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931 Интернет: (приступљено 25.12.2025. године)

либералном хегемонијом, на Истоку је перципирано, не само као ширење зоне нестабилности, већ и као егзистенцијална претња и извор дубоке несигурности.[52]

Постсовјетски простор представља један од најкомплекснијих безбедносних региона савременог међународног система. Након распада Совјетског Савеза, новонастале државе суочиле су се са потребом изградње сопствених политичких и безбедносних институција, редефинисања међусобних односа и успостављања нових механизама регионалне сарадње.[53] Истовремено, Руска Федерација настојала је да очува свој политички, економски и безбедносни утицај на простору некадашњег Совјетског Савеза, што је резултирало развојем различитих интеграционих процеса и институционалних формата.

Крај Хладног рата и урушавање Совјетског Савеза створили су нову безбедносну и политичку стварност у Евроазији. Демонтирањем јединственог система одбране и распадом заједничког институционалног и инфраструктурног простора, државе настале на територији бившег СССР су се суочиле са двоструким изазовом: потребом да изграде сопствене националне безбедносне капацитете и потребом да управљају ризицима који су по својој природи регионални и међудржавни. Истовремено, убрзани процеси глобализације и пораст транснационалних претњи (тероризам, организовани криминал, нелегалне миграције, шверц оружја и дроге) додатно су нагласили ограничења изолованог деловања појединачних држава, нарочито оних са слабим институционалним капацитетима. У таквим околностима, интеграциони процеси на постсовјетском простору (региону) добијају посебан значај. Они се развијају у више домена и кроз више организационих формата: од економских интеграција (Заједница независних држава -ЗНД, Царинска унија, Евроазијска економска заједница - ЕврАзЕС, Евроазијска економска унија - ЕАЕУ)[54], преко алтернативних и конкурентних регионалних иницијатива (нпр. Организација за демократију и економски развој - ГУАМ), до ширих политичко-економских формата у које је укључена Руска Федерација (нпр. БРИКС). Међутим, посебну тежину у посматраном периоду имају безбедносне интеграције, пре свега ОДКБ и ШОС, које представљају кључне институционалне механизме за координацију политика, управљање кризама и стабилизацију односа у региону.

У процесу обликовања савремене безбедносне архитектуре на постсовјетском и ширем евроазијском простору посебну улогу имају ОДКБ и ШОС. Иако су настале у различитим политичким и институционалним околностима и имају различите циљеве, обе организације представљају важне елементе регионалне безбедносне архитектуре и значајно утичу на обликовање односа међу државама чланицама, као и на позиционирање Руске Федерације и Народне Републике Кине у савременом међународном систему. Иако су ОДКБ и ШОС предмет бројних истраживања у страној научној литератури, у домаћој академској јавности и даље постоји ограничен број свеобухватних студија које анализирају њихов развој, међусобне односе и место у широј међународној безбедносној архитектури.[55] Због тога постоји потреба за систематичним научним истраживањем које ће, применом савремених теоријских приступа

[52] Под *либералном хегемонијом* Миршајмер подразумева амбициозну спољнополитичку стратегију којом Сједињене Државе настоје да преобликују међународни поредак, што аутор види као подухват осуђен на неуспех. Према његовом мишљењу, овај приступ игнорише фундаменталну чињеницу да су људи примарно мотивисани национализмом и императивом опстанка, а не универзалним либералним вредностима. Миршајмер тврди да је управо примена ове стратегије директно испровоцирала сукоб у Украјини кроз ширење НАТО, док је истовремено, услед погрешне претпоставке да економска међузависност може надјачати безбедносну логику, омогућила успон Кине као стратешког ривала . Уместо наставка оваквих „крсташких ратова“ који воде у велику заблуду, он заговара усвајање политике уздржаности (*Restraint*), која уважава реалност равнотеже снага и ограничења која национализам поставља пред велике силе. Видети у: Џон Миршајмер, *Велика заблуда: либерални снови и међународна реалност,* оп. цит стр. 1-17, 47-82, 153-187, 189-217, 219-229.

[53] Yulia Nikitina, “Security Cooperation in the Post-Soviet Area within the Collective Security Treaty Organization,” *ISPI Analysis*, no. 152 (January 2013), 1–2.

[54] Детаљније видети у: Božidar Knežević, Senka Pavlović, „Savremeni procesi evroazijskih ekonomskih integracija“, *Međunarodna politika* бр. 1155-1156, јул-децембар 2014, стр. 82-87.

[55] Божидар Љ. Кнежевић, „Организација Договора о колективној безбедности као један од актера међународне безбедности“, Мастер теза, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2013.

студијама безбедности и међународних односа, омогућити целовито разумевање регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

Полазећи од наведеног, ова докторска дисертација усмерена је на анализу развоја, институционалних карактеристика и безбедносних домета Организације Уговора о колективној безбедности, уз разматрање њеног односа са Шангајском организацијом за сарадњу и другим релевантним актерима савремене међународне безбедности. Дисертација настоји да пружи свеобухватно објашњење начина на који регионалне безбедносне интеграције утичу на обликовање безбедносних односа на постсовјетском простору, као и да допринесе бољем разумевању улоге овог региона у савременим међународним односима.

Дакле, **предмет истраживања** докторске дисертације чини анализа Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајске организације за сарадњу (ШОС) као два најзначајнија облика регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године, са посебним освртом на период 2014–2016. године. Ове организације, као институционални оквири за координацију безбедносних политика и заједничко реаговање на претње, представљају основне компоненте система безбедности у Евроазији, који је у периоду након распада Совјетског Савеза био предмет значајних трансформација. У фокусу ове дисертације налази се анализа структуре, принципа функционисања и механизама деловања ОДКБ и ШОС, као и процена њихове улоге у одржавању регионалне стабилности и обезбеђивању безбедности држава чланица. Дисертација се посебно бави питањем степена интеграције безбедносних политика унутар ових организација и могућностима њиховог деловања у условима различитих националних интереса, геополитичких притисака и утицаја Русије као доминантне силе у региону. Стога, предмет истраживања чине три међусобно повезана структурна чиниоца.

Први структурни чинилац односи се на постсовјетски простор као специфичан регионални безбедносни систем. У оквиру овог чиниоца анализирају се његове историјске, политичке, географске и безбедносне специфичности, структура регионалних односа, улога Руске Федерације, као и међузависност држава насталих распадом Совјетског Савеза.

Други структурни чинилац обухвата регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору, пре свега Организацију Уговора о колективној безбедности и Шангајску организацију за сарадњу. Анализирају се њихов институционални развој, организациона структура, механизми сарадње, улога држава чланица, односи са другим организацијама и допринос регионалној безбедности у периоду 2001–2016. године.

Трећи структурни чинилац односи се на оцену функционалности регионалних безбедносних интеграција у условима кризе, са посебним освртом на период 2014–2016. године. Анализира се у којој мери су ОДКБ и ШОС биле способне да одговоре на регионалне безбедносне изазове, како су различите перцепције претњи, национални интереси и односи моћи утицали на њихово функционисање, као и да ли се ови интеграциони формати могу посматрати као функционалан регионални безбедносни комплекс.

Основни циљ истраживања је научно објашњење настанка, развоја и ефеката безбедносних интеграција на постсовјетском простору у периоду 2001–2016. године. Посебни циљеви истраживања су: (1) систематизација институционалне еволуције ОДКБ и ШОС и идентификација кључних етапа развоја; (2) анализа механизама сарадње (нормативних, организационих и практичних) и њихове функционалне улоге; (3) процена домета и ограничења интеграција у управљању регионалним безбедносним изазовима; (4) анализа улоге Руске Федерације као неформалног лидера и оцена начина на који се њени интереси преламају кроз институционалне оквире; (5) упоредна анализа ОДКБ и ШОС у погледу институционалног дизајна, географског домета и безбедносних функција; (6) анализа односа ових организација са другим актерима и организацијама међународне безбедносне архитектуре у посматраном периоду.

Предмет истраживања ограничен је на период од 2001. до 2016. године, који обухвата институционалну консолидацију ОДКБ, развој ШОС као регионалне организације и њихово функционисање у условима значајних безбедносних промена на постсовјетском простору.

Иако догађаји након 2016. године представљају важан наставак регионалне динамике, они нису предмет ове дисертације, већ се користе само када је то неопходно ради појашњења појединих процеса.

Временски и просторни оквир истраживања

Временски оквир ове дисертације произилази не само из развоја регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору, већ и из логике примене изабраног теоријског оквира.[56] Период након распада Совјетског Савеза представља шири историјски контекст у којем је формиран постсовјетски простор као посебан регионални безбедносни комплекс, што омогућава примену Теорије регионалних безбедносних комплекса Барија Бузана и Олеа Вивера на макро нивоу анализе. Централни временски оквир, који почиње 2001. године као преломном годином у развоју евроазијских безбедносних интеграција, а завршава се 2016. године, омогућава анализу институционалног развоја регионалних безбедносних интеграција и односа међу државама чланицама, при чему се, поред Теорије регионалних безбедносних комплекса, примењује и концепт дилеме савезништва Глена Снајдера као мезо ниво анализе. Најзад, период 2014–2016. године представља својеврсни тест функционалности регионалних безбедносних интеграција, будући да су украјинска криза, погоршање односа Руске Федерације и Запада и интензивирање геополитичког надметања захтевали анализу националних интереса држава које су предмет истраживања, дипломатског деловања и употребе моћи кључних актера. Управо зато се у овом периоду, поред макро и мезо нивоа анализе, примењује и микро ниво заснован на реалистичком приступу Ханса Моргентауа, који омогућава објашњење начина на који су државе прагматично користиле дипломатију и моћ у остваривању својих националних интереса.

Најшири временски оквир истраживања обухвата период од окончања Хладног рата до 2016. године, при чему је тежиште анализе усмерено на период од 2001. до 2016. године, са посебним осврtом на кризни период 2014–2016. године**.** Оправданост избора 2001. године као ужег временског оквира проистиче из тадашњих догађаја који су означили почетак дубљих интеграција: прво, потписивање Декларације о Шангајској организацији за сарадњу;[57] друго, терористички напади на САД 11. септембра,[58] који су убрзали глобалну координацију у борби против тероризма и и допринели убрзању трансформације ДКБ у ОДКБ и јачању њене војно-организационе компоненте[59]; треће, почетак рада Секретаријата ШОС у Пекингу 15. јануара 2004. године[60], што је потврдило намеру интеграционих структура да сарађују са суседним регионима и актерима.

Унутар овог периода могу се издвојити две аналитичке фазе. Прва фаза (2001–2013) обухвата иницијалну институционализацију и релативну стабилизацију интеграционих механизама, уз појаву првих озбиљних безбедносних изазова, међу којима се посебно истиче интервенција Русије у Грузији 2008. године. Друга фаза (2014–2016) представља период појачане безбедносне динамике и структурних поремећаја, услед кризе у Украјини и анексије Крима, ступања на снагу Евроазијске економске уније 2015. године и усвајања новог

[56]Повезивање временског оквира са аналитичким нивоима истраживања заснива се на изабраном теоријском оквиру дисертације. Будући да се у овом делу рада теоријски приступи само назначавају ради образложења методолошке логике истраживања, њихова потпуна концептуална разрада следи у другом поглављу дисертације.
[57] Шанхайская организация сотрудничества, «*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено 18.11.2025).
[58] "Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts." United Nations Security Council Resolution 1373 (2001), S/RES/1373 (2001). New York, 28 September 2001, paras. 1–6, доступно на: https://docs.un.org/en/S/RES/1373(2001) (приступљено: 20.11.2025).
[59] Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, DCAF Regional Programmes Series no. 18 (Geneva–Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre, 2013), pp. 13-14;
[60] Шанхайская организация сотрудничества, «О Шанхайской организации сотрудничества». доступно на: https://rus.sectsco.org/20151208/16789.html (приступљено: 20.11.2025).

Стратешког концепта ОДКБ 2016. године. Иако је читав период од 2001. до 2016. године релевантан за сагледавање институционалног развоја ШОС-а и ОДКБ-а, фокус (најужи временски оквир) истраживања стављен је на 2014–2016. године као критични тест отпорности, адаптивности и стварних домета регионалних безбедносних интеграција. Завршна тачка истраживања, 14. октобар 2016. године, усвајање новог Стратешког концепта ОДКБ обележава почетак нове фазе развоја безбедносне архитектуре и представља полазну основу за прогнозу даљих процеса.

Просторно, анализа у дисертацији обухвата области бившег Совјетског Савеза и земаља у његовом окружењу. Радни појам *постсовјетски простор* надовезује се на концепт регионалних безбедносних комплекса Бузана и Вивера, где се региони у међународној безбедности не третирају као очигледне географске јединице, већ као структуре препознатљиве кроз релативно стабилне обрасце безбедносне међузависности и артикулације претњи и интереса.[61] Стога, у дисертацији „постсовјетски простор" користиће се као аналитичка категорија за територију у којој су безбедносне динамике током посматраног периода биле довољно међузависне да омогуће њихово заједничко посматрање, нарочито кроз анализу руске политике према Заједници независних држава и концепту *блиског иностранства*,[62] као и настојања да се унутар тог простора утврди сфера специфичних интереса и утицаја.[63] Односи са НАТО, Европском унијом, ОЕБС-ом, Уједињеним нацијама и појединим регионима, попут Блиског истока, анализирају се искључиво у оној мери у којој утичу на безбедносну динамику постсовјетског простора.

1.1.3. Истраживачко питање

Истраживачки проблем ове дисертације произилази из потребе да се објасни суштина и логика развоја наведених регионалних безбедносних интеграција у периоду 2001–2016. године (са посебним освртом на период од 2014 – 2016): који су њихови стварни домети и ограничења, које функције испуњавају за државе чланице, и на који начин се њихово деловање уклапа у ширу безбедносну архитектуру постсовјетског простора (региона). Посебан акценат ставља се на улогу Руске Федерације као кључног актера у овим процесима, али и на варијације интереса и понашања осталих држава чланица, које значајно утичу на степен интеграције и практичне ефекте организација. Поред унутаррегионалне димензије, проблематизација безбедносних интеграција на постсовјетском простору (региону) подразумева и анализу њихових односа са другим актерима и организацијама, пре свега са НАТО, ОЕБС и системом Уједињених нација, као и са интеграционим процесима у економској сфери. Ови односи утичу на перцепцију претњи, на институционално позиционирање ОДКБ и ШОС, као и на развој конкретних механизама сарадње или супарништва у посматраном периоду. Полазећи од претходно изложених теоријских полазишта, развоја регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору и различитих приступа њиховом тумачењу у научној литератури, намеће се потреба да се утврди у којој мери ОДКБ и ШОС представљају функционалне механизме регионалне безбедности, као и да ли су способне да

[61] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 44-45.

[62] Термин „блиско иностранство (ново иностранство)" (рус. ближнее зарубежье / новое зарубежье) уведен је почетком деведесетих годидна двадесетог века и подразумева све бивше совјетске републике које су постале иностранство за Русију након распада СССР. Намера је разликовање ове земље од „старог иностранства" односно страних држава ван бившег СССР. Наведено према: Татьяна Николаевна Юдина, *Миграция: словарь основных терминов*, Издательство РГСУ; Академический Проект, Москва, 2007;
Сматра се да је појам први употребио бивши министар спољних послова Руске Федерације Андреј Козирјев (Андрей Козырев) у интевју за новине Независимаја газета: Андрей Козырев, «Союз оставил России плохое внешнеполитическое наследство», интервью провели Владимир Абаринов и Виталий Третьяков, *Независимая газета*, 1 апреля 1992. https://yeltsin.ru/archive/periodic/52950/

[63] Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2000, стр. 83-85, 131; BaBarry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 397, 403-408.

обезбеде кохерентан регионални безбедносни поредак у условима асиметричне расподеле моћи и различитих безбедносних интереса држава чланица. Из тог разлога, централно истраживачко питање ове дисертације гласи:

Да ли се постсовјетски простор у периоду 2001–2016. године (са посебним освртом на период 2014–2016), посматран кроз деловање Организације Уговора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу, може анализирати као регионални безбедносни комплекс у коме доминација Руске Федерације и различите перцепције претњи држава чланица значајно ограничавају могућност дубље регионалне безбедносне интеграције?

1.1.4. Три нивоа анализе

Када су у питању аналитички нивои на којима је спроведено истраживање, докторска дисертација заснива се на три међусобно повезана нивоа анализе: макро, мезо и микро нивоу. Оваква структура омогућава да се предмет истраживања сагледа од општег ка посебном, односно од структуре регионалног безбедносног окружења, преко институционалних односа унутар регионалних безбедносних организација, до понашања појединачних актера и њихових спољнополитичких одлука. Са становишта теоријског утемељења, централни аналитички оквир дисертације представља *теорија регионалног безбедносног комплекса*, допуњена концептом *безбедносне дилеме савезништва* и *поставкама реалистичке дипломатије као инструмент моћи*.[64] Наведени теоријски приступ омогућава систематско и кохерентно објашњење образаца понашања држава, динамике савезништва, процеса регионалне безбедносне интеграције и односа моћи на постсовјетском простору (региону).

Макро ниво анализе заснива се на примени Теорије регионалних безбедносних комплекса Барија Бузана и Олеа Вивера. Концепт *регионалних безбедносних комплекса* формулисао је Бери Бузан почетком деведесетих година, док је његову најразрађенију теоријску форму, заједно са Оле Вивером (*Ole Waever*), представио у студији *Regions and Powers*. Полазна претпоставка овог приступа јесте да безбедност није равномерно распоређена у међународном систему, већ се у значајној мери структурира унутар географски ограничених простора у којима су актери интензивно међусобно повезани. [65] *Регионални безбедносни комплекс* може се разумети као група држава чији су безбедносни изазови, претње и перцепције у толикој мери испреплетени да их није могуће анализирати одвојено, без уважавања регионалног контекста.[66] Управо степен безбедносне међузависности представља кључни критеријум за идентификацију једног комплекса, док је однос према актерима изван региона обично обележен релативно нижим степеном непосредне безбедносне интеракције.[67] Теорија регионалних безбедносниих комплекса (у даљем тексту ТРБК) омогућава вишеслојну анализу безбедности: од унутрашњих карактеристика појединачних држава, преко образаца међудржавних односа унутар комплекса, до односа са суседним регионима и утицаја глобалних сила на његову структуру и трансформацију. На тај начин регион се посматра као подструктура међународног система, у којој се укрштају локалне динамике и шире системске силе.

Ова теорија омогућава анализу ОДКБ и ШОС не као изолованих организација, већ као делова ширег регионалног система безбедности у коме су државе чланице међусобно зависне

---

[64] Ови теоријски приступи и концептуални оквири биће детаљније објашњени у наставку овог поглавља, при чему ће бити истакнута њихова оправданост и релевантност за анализу безбедносних интеграција на постсовјетском простору (региону).

[65] BaBarry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 40-89.

[66] Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, оп. цит, стр. 254; Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers - The structure of international security*, pp.7-10.

[67] исто

и у коме се безбедносна политика једне државе одражава на безбедност других. У складу са овим оквиром, предмет истраживања подразумева испитивање да ли се ОДКБ и ШОС могу сматрати елементима једног регионалног безбедносног комплекса, у којем је интеграција безбедносних политика условљена не само формалним институционалним решењима, већ и реалним геополитичким односима моћи, као и различитим перцепцијама претњи држава чланица. Полазећи од наведеног теоријског оквира, дисертација постсовјетски простор (регион) посматра као специфичан регионални безбедносни комплекс у којем доминантну улогу има Руска Федерација као регионална сила. Посебна пажња посвећена је анализи трансформације безбедносних односа и интеграционих процеса након 2014. године, када долази до значајних промена у структури регионалне безбедности, интензивирања конфронтационих динамика и редефинисања односа између регионалних и глобалних актера. На тај начин, ТРБК служи као кључни аналитички инструмент за разумевање регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године. На овом нивоу предмет анализе није појединачна држава нити појединa организација, већ постсовјетски простор као целина, односно његова безбедносна структура, степен међузависности држава, просторне границе комплекса и улога унутрашњих и спољних актера у обликовању регионалне безбедносне динамике. Применом ове теорије испитује се да ли постсовјетски простор представља посебан регионални безбедносни комплекс, које су његове основне карактеристике и на који начин распоред моћи, историјске везе и географска блискост утичу на формирање специфичних образаца безбедносне интеракције. Макро ниво представља полазну основу целокупног истраживања, јер се тек након утврђивања структуре региона може приступити анализи институционалних односа који се у њему развијају.

Мезо ниво анализе односи се на функционисање Организације Уговора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу и односе између њених држава чланица, при чему је аналитички оквир заснован на концепту дилеме савезништва Глена Снајдера. Примена овог концепта омогућава анализу динамике односа унутар савезничких структура, посебно у погледу различитих перцепција претњи, степена међусобног поверења и могућности да национални интереси превагну над колективним безбедносним обавезама.[68] У контексту Организација Договора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу, концепт безбедносне дилеме савезништва посебно је релевантан за разумевање чињенице да државе чланице, упркос формално успостављеним механизмима сарадње, могу задржати различите безбедносне приоритете, различите процене ризика и претњи, као и дивергентне спољнополитичке оријентације. Овај аналитички приступ омогућава процену степена стварне интеграције безбедносних политика, као и идентификацију структурних и перцептивних фактора који ту интеграцију ограничавају. Перцепција претње представља једну од кључних детерминанти савезништва у теорији међународних односа. Класична безбедносна дилема односи се на ситуацију у којој настојање једне државе да повећа сопствену безбедност (кроз наоружавање или формирање савеза) може код других актера произвести осећај несигурности, што доводи до реципрочних мера и пораста системских тензија.[69] Ова динамика произилази из неизвесности у погледу намера других држава, услед чега одбрамбене мере могу бити протумачене као потенцијално офанзивне. Глен Х. Снајдер је овај теоријски образац проширио на контекст савезничких односа, указујући да се унутар савеза јавља специфична дилема између страха од напуштања и страха од увлачења у конфликт. Управо ова тензија између обавеза и аутономије представља кључ за разумевање ограничења и унутрашњих противречности безбедносних интеграција.[70]

Ово је посебно значајно у контексту постсовјетског простора, где се претње могу различито дефинисати: за једне државе доминантне су традиционалне војне претње и спољни утицаји, док друге више страхују од тероризма, радикализације, економске нестабилности или

[68] Glenn H Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics*, vol. 36, no. 4, July 1984, pp. 461–495.
[69] Jervis, Robert, "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 30, No. 2, 1978, pp. 169-176.
[70] Glenn H Snyder, The security dilemma in alliance politics, оп. цит, pp. 461–495.

хибридних претњи. У таквим условима, чак и формално уређене организације као што су ОДКБ и ШОС могу имати ограничен степен интеграције, јер чланице не деле исту слику претње, што утиче на нивое координације (сарадње), солидарности и заједничког деловања. У том смислу, предмет истраживања се проширује и на испитивање у којој мери доминантна улога Руске Федерације и различите перцепције претњи међу државама чланицама утичу на карактер и дубину регионалне безбедносне интеграције у оквиру ОДКБ и ШОС. Стога овај теоријски приступ омогућава да се у анализи идентификују и разликују ситуације у којима је сарадња условљена заједничким осећањем претње (што води ка већој интеграцији), од оних у којима различите перцепције претњи и несигурност доводе до ограничене сарадње и геополитичког уравнотежења. На овом нивоу анализирају се обрасци сарадње и неслагања унутар организације, степен међусобног поверења, различите перцепције претњи, као и дилема између страха од напуштања (abandonment) и страха од увлачења (entrapment) у сукобе који нису у непосредном интересу држава чланица. Применом Снајдеровог концепта испитује се у којој мери асиметрична расподела моћи, пре свега доминантан положај Руске Федерације, утиче на понашање савезника и на функционалност ОДКБ као регионалне безбедносне организације.

Микро ниво анализе као трећи аналитички ниво, у теоријској поставци дисертације заузима реалистички приступ дипломатији, заснован на радовима Ханса Ј. Моргентауа (*Hans J. Morgenthau)*, посебно на његовом делу *Politics Among Nations* (Политика међу државама).[71] У оквиру класичног реализма, Моргентау дипломатију посматра као један од кључних инструмената националне моћи, чија је основна функција заштита и пројекција државних интереса у међународном систему. У овој дисертацији, такав приступ служи као аналитички оквир за разумевање понашања држава постсовјетског простора (региона), посебно у контексту њиховог позиционирања унутар регионалних безбедносних интеграционих процеса. Он каже да: „Дипломатија, колико год многима та професија деловала морално непривлачна, само је симптом борбе за моћ између суверених нација које покушавају да одрже регуларне и мирне међусобне односе. Ако би постојао начин да се борба за моћ забрани на међународној сцени, дипломатија би нестала сама по себи“.[72] На овом нивоу анализирају се спољнополитичке одлуке и дипломатско деловање држава, односно начин на који носиоци политичког одлучивања настоје да остваре националне интересе у оквиру постојећих регионалних и међународних ограничења. Посебна пажња посвећује се улози дипломатије у обликовању савезничких односа, управљању безбедносним изазовима (кризама) и балансирању између сарадње и очувања сопствене политичке аутономије. На тај начин микро ниво омогућава објашњење конкретног понашања држава које се не може у потпуности разумети искључиво на основу структурних или институционалних фактора.

[71] Издање на српском језику: Ханс Ј. Моргентау, *Теорија међународне политике:борба за моћ и мир*, ЦИД, Подгорица, 2014.
[72] Ханс Ј. Моргентау, *Теорија међународне политике: борба за моћ и мир*, ЦИД, Подгорица, 2014, стр. 486.

Слика 1. Три нивоа анализе

Извор: Аутор

Дакле, сваки аналитички ниво представља надоградњу претходног: структура региона (макро) условљава функционисање савеза (мезо), док понашање појединачних актера (микро) објашњава конкретне политичке одлуке унутар тог институционалног оквира. Као што је приказано на Слици 6.1, однос између примењених теоријских приступа није хијерархијски, већ комплементаран.[73]

Постављени аналитички нивои чине јединствен теоријско-методолошки оквир ове дисертације. Њиховом интегрисаном применом омогућено је свеобухватно сагледавање развоја регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору, при чему временски оквир истраживања има и аналитичку функцију. Период након окончања Хладног рата представља најшири историјски контекст у којем се анализира трансформација постсовјетског простора и постепено формирање регионалних образаца безбедносне међузависности, што омогућава иницијално сагледавање претпоставки Теорије регионалних безбедносних комплекса Барија Бузана и Олеа Вивера. Ужи период истраживања, од 2001. до 2016. године, омогућава конкретну анализу институционализације регионалних безбедносних механизама, пре свега кроз развој Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајске организије за сарадњу односе међу њеним чланицама, применом макро нивоа анализе кроз Теорију регионалних безбедносних комплекса и мезо нивоа кроз концепт дилеме савезништва Глена Снајдера. Посебан аналитички значај има период 2014–2016. године, као најужи временски оквир анализе, побележен украјинском кризом, погоршањем односа Русије и Запада и променама у евроазијском безбедносном окружењу, када су се све три аналитичке перспективе показале релевантним, посебно кроз анализу моћи и дипломатског деловања кључних актера кроз реалистички приступ Ханса Моргентауа.

[73] У наредном поглављу биће детаљније представљен теоријски оквир докторске дисертације, уз дубљу анализу основних појмова, концепата и теоријских приступа који се примењују у истраживању. У овом делу дисертације теоријски оквир је представљен на сажет начин, са циљем да се уводно позиционирају основни аналитички нивои и објасни њихова међусобна повезаност у оквиру истраживачког дизајна.

Полазне хипотезе у истраживању

Општа хипотеза истраживања

Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду 2001–2016. године, институционализоване кроз ОДКБ и ШОС, имају ограничену способност интегрисаног регионалног безбедносног управљања. Ниво њихове функционалности условљен је асиметричном расподелом моћи, доминантном улогом Руске Федерације и различитим перцепцијама претњи међу државама чланицама, посебно израженим у периоду 2014–2016. године.

Посебне хипотезе истраживања

Прва посебна хипотеза

Постсовјетски простор функционише као регионални безбедносни комплекс у којем доминантна позиција Руске Федерације структурно утиче на степен институционалне кохезије и координације у оквиру безбедносних интеграција.

Друга посебна хипотеза

Различите перцепције безбедносних претњи међу државама чланицама ОДКБ и ШОС ограничавају ниво међусобног поверења и успоравају развој дубљих облика безбедносне интеграције.

Трећа посебна хипотеза

Национални интереси држава чланица и неједнак однос политичке, економске и војне моћи доводе до инструментализације безбедносних интеграција у функцији очувања позиције водећих актера.

Четврта посебна хипотеза

ОДКБ и ШОС представљају различите моделе регионалних безбедносних интеграција: ОДКБ је усмерена ка унутаррегионалној војно-безбедносној координацији постсовјетског простора, док ШОС делује као шири евроазијски политичко-безбедносни формат са ограниченим степеном институционалне интеграције.

Појединачне хипотезе истаживања

Прва појединачна хипотеза

Интервенција Руске Федерације у Грузији 2008. године показала је да регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору немају капацитет интегрисаног институционалног реаговања у условима кризе високог интензитета.

Индикатори:

- одсуство формалне заједничке одлуке ОДКБ
- изостанак координисаног институционалног деловања
- различити ставови држава чланица
- реакције ШОС у кризном периоду

Извори:

- званични документи и саопштења ОДКБ и ШОС
- изјаве државних представника
- извештаји међународних безбедносних института

- релевантна научна литература

Друга појединачна хипотеза

Украјинска криза 2014. године продубила је безбедносне дилеме унутар постсовјетског простора и потврдила ограничену способност безбедносних интеграција за јединствено институционално деловање.

Индикатори:

- одсуство формалног регионалног ангажовања
- различите позиције држава чланица
- интензивирање војних вежби након 2014.
- динамика односа према НАТО и ЕУ

Извори:

- документи ОДКБ и ШОС (2014–2016)
- подаци о војним активностима
- извештаји међународних организација
- академске анализе украјинске кризе

Трећа појединачна хипотеза

Период 2014–2016. године представља критични тест функционалности регионалних безбедносних интеграција, у којем се показује да ОДКБ и ШОС делују пре свега као механизми политичке координације и геополитичког позиционирања, а не као интегрисани систем регионалног безбедносног управљања.

Индикатори:

- број и карактер заједничких активности
- степен институционалне координације
- институционалне реформе и проширења
- однос према спољним актерима (НАТО, ЕУ, ОЕБС, УН)

Извори:

- програмски и стратешки документи
- статистички подаци о активностима
- извештаји међународних организација
- научне анализе и монографије

Методе примењене у истраживању

У докторској дисертацији примењује се комбинација општих и посебних научних метода, прилагођених предмету и циљевима истраживања. Полазну основу чине **анализа и синтеза**, које омогућавају разлагање сложених појава на њихове основне елементе и њихово поновно повезивање у јединствен аналитички оквир.. **Компаративна метода** примењује се приликом упоређивања институционалних карактеристика, механизама сарадње, улоге држава чланица и безбедносних функција ОДКБ и ШОС, као и њиховог односа према другим актерима међународне безбедносне архитектуре. Значајно место у истраживању има **метода студије случаја** која се користи ради приказа развоја, институционалне структуре и начина

функционисања ОДКБ и ШОС, као и безбедносних процеса на постсовјетском простору, а посебно за проучавање регионалних безбедносних интеграција током кризног периода 2014–2016. године. Украјинска криза представља парадигматичан случај за испитивање начина на који су ОДКБ и ШОС реаговале на промене регионалног безбедносног окружења, као и за анализу утицаја националних интереса, перцепције претњи и односа моћи на њихову функционалност. Ради сагледавања узрочно-последичних односа између регионалне безбедносне структуре, институционалних механизама и понашања држава примењује се **метода анализе садржаја,** посебно приликом анализе развоја постсовјетског простора и еволуције регионалних безбедносних интеграција, као и релевантних међународних уговора, стратешких докумената, декларација, званичних аката ОДКБ и ШОС, као и научне и стручне литературе. У дисертацији је примењен комбинован методолошки приступ који је заснован на триангулацији теорија и података, комбинујући:

i. квалитативну анализу докумената и стратегија држава чланица и међународних организација (ОДКБ, ШОС, УН, НАТО, ЕУ);

ii. квантитативну анализу статистичких података о активностима и заједничким иницијативама држава чланица;

iii. полу-структурисане интервјуе са стручњацима из области безбедности који су упознати са динамиком регионалних безбедносних интеграција.

Примена полу-структурисаних интервјуа, ће омогућити прикупљање квалитативних података који ће се систематизовати и упоредити са другим изворима.Такође биће примењена критичка анализа дискурса ради испитивања значења и контекста докумената и извештаја, што ће омогућити систематско разматрање улоге ОДКБ и ШОС у регионалној безбедносној архитектури, као и анализу институционалних капацитета и ограничења. Комбиновани методолошки приступ планира се како би се обезбедила холистичка анализа предмета истраживања, интегрисали квалитативни и квантитативни подаци и обезбедили поуздани закључци о динамици и ефектима безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

Научни и друштвени значај истраживања

Научни значај истраживања

Докторска дисертација има научни значај јер доприноси унапређењу сазнања о регионалним безбедносним интеграцијама на постсовјетском простору кроз свеобухватну анализу Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајске организације за сарадњу (ШОС). Посебан научни допринос огледа се у интегрисаној примени Теорије регионалних безбедносних комплекса Барија Бузана и Олеа Вивера, концепта дилеме савезништва Глена Х. Снајдера и реалистичког приступа дипломатији Ханса Моргентауа, чиме се успоставља јединствен аналитички оквир за проучавање регионалних безбедносних интеграција. Такав приступ омогућава свеобухватније разумевање утицаја регионалне безбедносне структуре, националних интереса, перцепције претњи и односа моћи на функционисање и ефикасност безбедносних организација у постсовјетском региону.

Научни допринос дисертације огледа се у:

1. унапређењу постојећег фонда научних сазнања о регионалним безбедносним интеграцијама кроз систематску емпиријску анализу Организације Уговора о колективној безбедности и Шангајске организације за сарадњу у периоду од 2001. до 2016. године, са посебним освртом на кризни период 2014–2016. године;
2. развијању новог интегрисаног аналитичког оквира заснованог на комплементарној примени Теорије регионалних безбедносних комплекса, концепта дилеме савезништва и реалистичког приступа дипломатији, чиме се омогућава вишенивоска анализа регионалних безбедносних интеграција;
3. продубљивању разумевања односа регионалних безбедносних организација и шире међународне безбедносне архитектуре, са посебним освртом на улогу Руске Федерације, Народне Републике Кине и односе са другим међународним безбедносним актерима;
4. емпиријској провери и критичком преиспитивању постојећих теоријских претпоставки о функционисању регионалних безбедносних интеграција, њиховој кохезији и ограничењима у условима различитих националних интереса и перцепција претњи;
5. стварању теоријски и емпиријски утемељене основе за будућа истраживања у области међународних односа, регионалне безбедности и евроазијских интеграционих процеса.

На тај начин, докторска дисертација доприноси развоју студија међународних односа и међународне безбедности, посебно у области проучавања регионалних безбедносних интеграција изван евроатлантског простора, пружајући нова теоријска и емпиријска сазнања о функционисању регионалних безбедносних организација на постсовјетском простору.

Друштвени значај истраживања

Друштвени значај истраживања огледа се у бољем разумевању савремених безбедносних процеса на постсовјетском простору и њиховог утицаја на европску и међународну безбедност. Иако се Организација Уговора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу често посматрају као регионалне организације ограниченог географског домета, њихово деловање непосредно утиче на шире безбедносно окружење, нарочито у условима изражених геополитичких промена након 2014. године. Резултати истраживања могу бити од користи државним институцијама, доносиоцима одлука, и академској заједници приликом анализе савремених безбедносних процеса, процене регионалних ризика и разумевања политика великих сила на постсовјетском простору. Посебан значај огледа се у могућности примене добијених сазнања у области безбедносних студија, међународних односа, дипломатије и стратешких анализа. Истраживање такође доприноси ширем разумевању начина на који регионалне безбедносне организације

функционишу у условима асиметричне расподеле моћи, различитих националних интереса и променљивог међународног окружења. Добијени резултати могу послужити као основа за даља научна истраживања, али и као аналитичка подршка приликом процене развоја регионалних безбедносних интеграција у другим деловима света.

Преглед и класификација коришћене литературе

За потребе истраживања биће прикупљен и анализиран широк корпус писаних и мултимедијалних извора. Посебна пажња биће посвећена званичним државним актима, међународним споразумима, стратегијским документима из области безбедности, извештајима међународних организација, као и релевантној научној литератури. Предвиђено је да се примарно користи секундарна анализа података, која подразумева систематску критичку анализу и интерпретацију постојећих података, ради приказа регионалних безбедносних интеграција и активности ОДКБ и ШОС у периоду 2001-2016. године са посебним освртом на период 2014-2016.године.

Први критеријум класификације коришћене литературе односи се на језик на којем су написани радови и званични документи држава постсовјетског простора (руски и други), како би се идентификовао степен институционалног интереса и потребе за безбедносним регионалним повезивањем. Радови на енглеском и руском језику коришћени су ради објашњења теоријског оквира, као и ради анализе различитих приступа безбедносним интеграцијама, а груписани су у три опште теоријске категорије: реализам, либерализам и институционализам. На основу овог критеријума научни радови разматрани су и као: 1) афирмативни према интеграцијама, 2) критички према интеграцијама, и 3) неутрални.

Други критеријум класификације односи се на тип документа или извора и његову улогу у истраживању. Разматрани су: 1) институционални документи и званични извештаји организација као што су ОДКБ и ШОС, 2) академски радови и студије посвећене безбедносним интеграцијама и регионалним комплексима, и 3) аналитички и политички коментари који приказују спољнополитичке стратегије држава постсовјетског простора.

1. ТЕОРИЈСКО-ПОЈМОВНИ ОКВИР ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Проучавање регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године, представља сложено и међудисциплинарно научно поље, јер обухвата питања међународних односа, студија безбедности, регионализма, институционалне анализе и геополитичког позиционирања држава насталих након распада Совјетског Савеза. С обзиром на то да се предмет дисертације односи на институционалне облике безбедносног повезивања, али и на шири регионални и међународни контекст у којем делују Организација Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајска организација за сарадњу (ШОС), није довољно ослонити се на један поједностављен теоријски приступ. Због тога је неопходно прецизно поставити појмовни и теоријски оквир који ће омогућити аналитички доследно разумевање предмета истраживања, истраживачког питања и полазних хипотеза дисертације.

У овом поглављу разматрају се основни појмови неопходни за разумевање регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору: безбедност, регион, колективна безбедност, безбедносна интеграција и постсовјетски простор. Посебан значај имају теоријски приступ регионалним безбедносним комплексима, који су развили Бери Бузан (Barry Buzan) и Оле Вивер (Ole Wæver), безбедносна дилема савезништва Глена Снајдера (Glenn H. Snyder), као и реалистичко разумевање националног интереса, моћи и дипломатије Ханса Моргентауа (Hans J. Morgenthau).

1.1.Појмовно дефинисање безбедносних интеграција

Појам безбедности

Безбедност је један од централних, али истовремено и концептуално сложених појмова у студијама међународних односа и безбедности. Његова сложеност произлази из чињенице да се различито одређује у зависности од тога ко се сматра објектом заштите, које се опасности препознају као релевантне, на ком нивоу анализе се појам користи и у ком историјском, политичком и друштвеном контексту се безбедносни проблем посматра.[74] У најопштијем смислу речи може се рећи да: „*безбедност* подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља“.[75] Ипак, разумевање безбедности само као одсуства непосредне физичке угрожености било би сувише уско, јер би изван анализе остале бројне друге димензије овог појма. Она обухвата и моралне, идеолошке и нормативне садржаје, због чега је њено прецизно и недвосмислено одређивање трајно отежано.[76] Безбедност се, стога, не може третирати као апстрактна категорија која у свим околностима има исто значење, већ као појам чији се садржај обликује у конкретном друштвеном окружењу. Њено значење зато варира у зависности од историјских, политичких и културних услова у којима се примењује.[77]

Оваква концептуална сложеност јасно се одражава и у самој етимологији речи. Етимолошки, порекло речи „безбедност“ у српском језику настала је спајањем предлога „без“ (којим се изражава непостојање или одсуство нечега) и именице „беда“ (која у себи носи

[74] Детаљније у: Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*, Београд: Факултет политичких наука, 2002, стр.11-13 ; Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Београд: Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, 2012, стр. 25.
[75] Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 210.
[76] Ибид, стр. 210.
[77] Ибид, стр. 210-211.

значења великог сиромаштва, невоље, несреће и зла).[78] Тако схваћена, безбедност у свом основном значењу описује стање онога ко је осигуран од опасности, заштићен и сигуран. Вреди напоменути да се у српском језику, упоредо са речју „безбедност“, у истом или сличном значењу употребљава и реч „сигурност“, која се може сматрати њеним синонимом.[79] Колико је овај концепт укорењен у свакодневном дискурсу, илуструје и запажање Филипа Ејдуса, према коме је реч „безбедност“ у употреби распрострањенија чак и од речи попут „бог“, „мир“, „рат“ или „политика“.[80] Тај податак сам по себи нам сведочи о томе колико дубоко је овај појам уткан у начин на који људи разумеју и описују друштвену стварност која их окружује.

Појам *безбедност* је неодвојиво и суштински повезан са претњама које могу нанети штету одређеним вредностима и интересима. Управо вредности представљају онај централни елемент око којег се организује читав концепт безбедности, будући да могу директно или индиректно да утичу на њену суштину. Другим речима, безбедност губи свој смисао уколико се не посматра у односу на нешто што треба заштитити а то су, пре свега, вредности које одређена заједница или држава сматра кључним за свој опстанак и идентитет.[81]

У том контексту, важан теоријски допринос пружа Арнолд Волферс (Arnold Wolfers), разликујући објективну и субјективну димензију безбедности. Према његовом одређењу: „безбедност је, у објективном погледу, одсуство претњи усвојеним вредностима, а у субјективном погледу значи одсуство страха да ће вредности бити нападнуте“.[82] Овакво одређење значајно је зато што показује да безбедност није само питање стварног стања ствари, већ и питање перцепције. И само уверење да су одређене вредности угрожене може утицати на понашање политичких актера, чак и онда када непосредна претња није јасно материјализована.

Ову димензију безбедности додатно наглашава Едвард Колоњеј (Edwapd A. Kolodziej), који безбедност доводи у везу са политиком, спором и употребом силе. За њега је безбедност „*посебан облик политике - општијег рода политике...безбедност се јавља као главно својство политичког спора кад год актери прете силом или је примењују како би једни од других добили оно што желе*.“[83] Овакво разумевање указује на то да безбедност није само стање заштићености, већ и облик политичког односа у којем се вредности, интереси и претње артикулишу кроз моћ, принуду и могућност употребе силе.

Сличним путем иде и Бери Бузан, чија дефиниција безбедност смешта у шири контекст међународног система. Према Бузану: „*у случају безбедности, разговор се води о тежњи ка слободи без претњи. Када се ова расправа тиче међународног система, безбедност се односи на способност држава и друштава да очувају њихову независну самобитност и њихов функционални интегритет*“.[84]

У каснијој теоријској разради, Бузан, Оле Вивер и Јап де Вилде (Jaap de Wilde) полазе од становишта да се појам безбедности не може свести искључиво на војну димензију и заштиту државе од спољних војних претњи.[85] Полазећи од критике традиционалног, војноцентричног приступа студијама безбедности, они указују да савремено разумевање безбедности мора обухватити и друге секторе, као што су „политички, економски, друштвени и еколошки“.[86] Према њиховом схватању, безбедност није унапред дато и искључиво објективно својство неког питања, већ зависи од начина на који политички актери, институције или друштва одређено питање представљају као безбедносно релевантно. Управо зато аутори

[78] Филип Ејдус, *Међународна безбедност*: *теорије, сектори и нивои*, стр. 26.
[79] Ибид, стр, 26
[80] Ибид, стр. 25.
[81] Детаљније видети у: Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*, стр.11-19.
[82] Ибид, стр. 29.
[83] Edward A. Kolodziej, *Sigurnost i međunarodni odnosi*, Politička kultura i Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebm 2011, str. 26-27.
[84] Наведено према: Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*, стр. 29.
[85] О томе детаљније видети у: Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1998, pp. 210-213.
[86] Ibid, pp 21-23.

посебну пажњу посвећују процесу секуритизације, односно начину на који се одређени проблем издваја из уобичајене политичке расправе и представља као питање које захтева посебан безбедносни третман.[87]

1.2.Појмовно дефинисање региона

Појам региона

У овом раду, за разјашњење појма *региона* користићемо одређење које у најопштијем смислу означава географски простор, односно територију или акваторију средње величине, која услед међусобне повезаности, сличности и заједничких карактеристика својих делова чини релативно јединствену целину.[88] Етимолошки, термин потиче од латинског глагола *regere* (управљати, владати), што указује на његову изворну фискалну, административну и војну природу.[89]

У оквиру политичких наука и међународних односа, регион се прецизније дефинише као ограничена група држава коју одликује географска блискост и одређени степен међузависности. Ипак, идентификација региона представља комплексан теоријски задатак, обзиром на постојање бројних критеријума класификације, на шта указују и истраживања у којима је издвојена чак двадесет и једна различита карактеристика релевантна за прецизније одређење региона у оквиру научне дисциплине.[90]

Дакле, *регион* се може разумети као простор који обухвата групу држава или територија повезаних географском близином, сличним безбедносним и економским проблемима и степеном међузависности, што омогућава да се унутар њега успоставе специфични облици сарадње и интеграције.[91] Такво поимање региона посебно је важно за анализу безбедносних интеграција, јер омогућава да се регион посматра и као просторни оквир у коме се реализују безбедносни механизми, као и као политичка конструкција која настаје као резултат заједничких интереса.

Важно је напоменути да се при категоризацији региона у оквиру међународних односа разликују три приступа: први је приступ „*изнутра ка споља*“, који се фокусира на унутрашње факторе као што су клима, језик, култура и економска међузависност.[92]; други је приступ „*споља ка унутра*“, који регион дефинише на основу спољних обележја, укључујући улогу великих сила, интеракцију са међународним системом и геополитичке међе[93], а трећи приступ наглашава „*процес изградње региона*, посматрајући регионе као друштвене и често политички мотивисане конструкције које се могу пројектовати у складу са географским карактеристикама.[94]

Приликом дефинисања појма региона, природно се намеће и сродни концепт који омогућава његово потпуније и методолошки утемељено разумевање. У том смислу, ради јаснијег теоријског оквира, неопходно је представити концепт степена „регионалности“ (regionness), који су развили Бјорн Хетне и Фредерик Содербаум (Björn Hettne and Fredrik Söderbaum).[95]

Овај концепт представља значајан аналитички инструмент за разумевање регионализације као динамичног, поступног и вишеслојног процеса. Према овом приступу,

---

[87] Ibid, стр. 25-26.
[88] Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, оп. цит, стр, 261; Филип Ејдус, *Међународна безбедност*: *теорије, сектори и нивои,* стр. 250.
[89] Филип Ејдус, *Међународна безбедност*: *теорије, сектори и нивои,* оп. цит, стр. 250.
[90] Исто, стр. 250-251.
[91] Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, стр. 261;
[92] Филип Ејдус, *Међународна безбедност*: *теорије, сектори и нивои,* оп. цит, стр. 250.
[93] Ибид, стр.250.
[94] Ибид, стр. 251.
[95] Björn Hettne, Frederik Söderbaum, Theorising the Rise of Regionness, *New Political Economy*, 5(3), 2000, pp. 457–472.

регион није унапред дата, фиксна и статична категорија, већ се постепено конституише кроз више развојних фаза, које одражавају степен интеграције, међузависности и унутрашње кохезије у одређеном географском простору.

Аутори идентификују пет нивоа регионалности[96]:

1. Регионални простор (Regional Space)

Најнижи степен регионалности односи се на географски дефинисану целину, обележену природним, еколошким и просторним карактеристикама. У овој фази постоје ограничене транс-локалне везе међу становништвом, али без развијених институционалних, политичких или правних структура које би региону дале формални карактер.

2. Регионални комплекс (Regional Complex)[97]

Овај ниво настаје као резултат интензивирања друштвених, економских и политичких интеракција између раније релативно изолованих заједница. Формира се одређени степен међузависности међу актерима, као и свест о значају очувања стабилности ширег регионалног система.

3. Регионално друштво (Regional Society)

У овој фази регион добија формални (de jure) израз. Поред држава као примарних субјеката, појављују се и други релевантни актери – тржишта, транснационалне компаније и организације цивилног друштва – који делују изван оквира појединачних националних простора. Односи постају институционализовани и засновани на унапред утврђеним правилима и механизмима сарадње.

4. Регионална заједница (Regional Community)

Овај степен карактерише развој израженијег заједничког идентитета и осећаја припадности региону. Институције постају стабилније, сарадња дубља и свеобухватнија, а формални и неформални облици повезивања међусобно се оснажују.

5. Регионална држава (Region-State)

Највиши степен регионалности подразумева стварање институционализоване регионалне политичке заједнице. Некадашње суверене државе еволуирају у нови облик политичког ентитета заснованог на заједничким институцијама и израженом осећају регионалне припадности.[98]

У овом поглављу врши се концептуално разграничење и теоријско утемељење појмова који чине експлицитан предмет истраживања, уз истовремено разматрање њихових имплицитних значења у ширем аналитичком оквиру теме: *Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору од 2001. до 2016. године (са посебним освртом на период 2014–2016).* Ради контекстуалног разумевања предмета истраживања, неопходно је представити додатне сродне појмове и релевантне концептуално-теоријске оквире. Имајући у виду да сам наслов упућује на *безбедносне интеграције*, као и да је у оквиру предмета истраживања и Организација Уговора о колективној безбедности, намеће се потреба да се, у основним цртама, одреди и појам *колективне безбедности*, као један од концепата који је значајан за разумевање ширег теоријског контекста, иако није у фокусу анализе. [99] Полазећи од претходно изложених појмова региона и безбедности, у овом раду *регионална безбедност*

[96] Ibid, pp. 462-468.

[97] У наредним деловима рада посебна пажња биће посвећена другом нивоу (регионалном комплексу) као кључној фази у којој се успоставља структурна међузависност актера и постављају темељи за даљу институционализацију и продубљивање регионалне безбедносне интеграције.

[98] Björn Hettne, Frederik Söderbaum, Theorising the Rise of Regionness, *New Political Economy,* pp. 467-468.

[99] У методолошком смислу, дисертација тежи да прикаже да ОДКБ и ШОС представљају форме регионалног безбедносног повезивања, али различитог институционалног интензитета: ОДКБ као организација која се формално ослања на појмове колективне безбедности и колективне одбране, а ШОС као платформа безбедносне сарадње и управљања заједничким претњама. Сходно наведеном, оправдано је прецизније дефинисати појам колективне безбедности као теоријски и аналитички оквир за разумевање функционисања савремених регионалних безбедносних аранжмана.

се одређује као безбедносна динамика просторне целине у којој су претње, рањивости и безбедносне међузависности актера интензивније повезане унутар одређеног региона.

На основу тако одређеног појма регионалне безбедности, као нивоа анализе на којем се безбедносне претње, рањивости и међузависности посматрају унутар одређене просторне целине, у наставку је потребно размотрити *колективну безбедност* као један од значајних концепата кроз који се регионална сарадња, институционално повезивање и различити облици безбедносног организовања могу појмовно и институционално обликовати.

Појам колективне безбедности

Концепт колективне безбедности настао је у оквиру либералне теорије међународних односа као реакција на систем равнотеже снага. У литератури се појму равнотеже снага приписују три основна значења: „1) расподела моћи у међународном систему, 2) политика уравнотеживања моћи у циљу предупређивања једне државе од задобијања премоћи, 3) равнотежа војне моћи која је постојала у мултиполарном систему деветнаестовековне Европе“.[100]

Основна претпоставка система равнотеже снага јесте да државе, полазећи од сопствених интереса и логике самопомоћи, образују коалиције ради ограничавања моћи других актера. Према том схватању, тако успостављена равнотежа треба да смањи вероватноћу избијања рата.[101]

Како је већ истакнуто, идеја колективне безбедности је настала у оквиру либералне теорије, у чијој је суштини нагласак на утицају идеја на понашање, једнакост, достојанство и слобода појединца.[102] Ова идеја подразумева: „систем за заштиту универзалних и заједничких вредности, који је (бар на речима) најшире прихваћен и који се непрекидно покушава остварити и усавршити“.[103]

Код Димитријевића и Стојановића разликују се шири и ужи приступ колективној безбедности. У оквиру ширег приступа, „колективна безбедност је заједничка одбрана безбедности сваке чланице једне повезане групе држава од унапред предвиђеног или непредвиђеног непријатеља /.../ то је, дакле, једна врста савеза, заснована на међународном уговору, којим се државе–уговорнице унапред обезбеђују да неће стајати саме пред угрожавањем својих основних вредности“.[104] Како се ово, шире схватање концепта колективне безбедности приближило концепту равнотеже снага, за који је карактеристично стварање одбрамбених савеза, праву разлику између ова два система истиче уже схватање колективне безбедности. Према том одређењу, „колективна безбедност подразумева обавезу притицања у помоћ жртви напада на основне вредности... у сваком случају и против сваког нападача, који се не може одредити унапред, већ према агресији коју је извршио“.[105] Ово би, према Димитиријевићу и Стојановићу: „био „савез свих против сваког“, где за разлику од равнотеже снага или савеза, агресор не би био суочен само са групом држава које су обавезне или им је у интересу да бране нападнутог, него са свим осталим државама“.[106]

Оно што је кључно за концепт колективне безбедности је то да он подразумева „систем заснован на многостраном сложеном документу, који обухвата све чланице једног круга

[100] О концепту равнотеже снага детаљније видети: Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, стр. 368-376; Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне сукобе*, стр. 91-120; Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, Верзал прес, Београд, 1999. Драган Р. Симић, *Светска политика*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, 2009, Београд, стр. 126-132; Стеван Недељковић, *Равнотежа моћи од Тукидида до Трампа,* стр. 47-48, 183-284.

[101] Чарлс Кегли, Јуџин Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Дипломатска академија, Факултет политичких наука, Београд, 2004, стр. 837.

[102] Ibid., стр. 80.

[103] Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, стр. 377.

[104] Ibid., стр. 377.

[105] Ibid., стр. 378.

[106] Ibid., стр. 378.

држава с редовним међудејствима унутар кога је угрожавање безбедности могуће. То подразумева општост, светску или регионалну.“[107]

Систем колективне безбедности Уједињених нација заснива се на превенцији и репресији. Репресија је централизована и њоме руководи Савет безбедности, коме би требало да помажу, како је наведено у глави VIII Повеље, регионалне међународне организације.[108]

Механизам колективне безбедности који је предвиђен у глави VII Повеље УН, обухвата предузимање мера за успостављање међународног мира и безбедности. Прва од тих мера је осуда агресије и позив починиоцу да успостави пређашње стање. Уколико држава означена као агресор, игнорише тај захтев, Савет безбедности УН, према члану 41 Повеље, може да примени мере које не укључују „употребу оружане силе“, тј. да уведе санкције политичког и економског карактера, усмерене на извршење његових одлука.[109]

Уколико Савет безбедности установи да те мере „не одговарају или се покаже да су недовољне, он може предузети такву акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржања или васпостављања међународног мира и безбедности.“(чл. 42. Повеље).[110] Сходно наведеном, може се закључити да замишљени механизам колективне безбедности у оквиру УН садржи следеће елементе: осуду агресије, увођење невојних санкција и директну војну интервенцију. Савет безбедности може да одабере један од ових елемената и да их примени, било појединачно или све истовремено у зависности од ситуације. С обзиром на то да Уједињене нације немају сопствене оружане снаге, Повеља у чл. 43 предвиђа да оне користе оружане снаге држава чланица.[111] Предвиђено је и формирање Комитета војног штаба (чл. 45), који би помагао Савету безбедности.[112] Међутим, овај орган никада није формиран.

Суштина механизма колективне безбедности јесте у томе што Повеља Уједињених нација напад на једну државу посматра као угрожавање интереса целокупне међународне заједнице. Услед тога, УН се схватају као универзална организација система колективне безбедности, заснована на начелу недељивости безбедности. Њихов универзални карактер произлази и из чињенице да окупљају готово све државе света, те су усмерене на заштиту свих својих чланица.[113] При томе, важно је имати у виду да регионализам представља један од кључних елемената универзалности. Ови појмови су тесно повезани, јер се у извесној мери може тврдити да без регионализма ни универзализам не би био могућ. Осим глобалног система међународне безбедности, Повеља Уједињених нација у VIII глави предвиђа могућност стварања *регионалних система подршке очувању мира, односно регионалних организација колективне безбедности*.[114]

Регионалне организације колективне безбедности су формалне organizacije koje imaju изричит мандат да се баве миром и безбедношћу у неком ограниченом географском региону.[115] Оне имају важну улогу у реализацији идеја и начела утемељених у Повељи УН и који су у основама савременог међународног права. Уједно, то је и ограничење, јер активности ових организација не смеју излазити ван оквира региона у којима оне делују. Данас постоји много таквих организација, а најпознатије од њих су: НАТО, ОЕБС, ШОС, ОДКБ.[116]

Регионална сарадња у области безбедности крајем 20. и почетком 21. века није могла у потпуности заменити деловање држава нити одлуке Савета безбедности УН, али их је значајно

---

[107] Ibid., стр. 377.
[108] Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права,* оп. цит., стр. 51
[109]Ранко Петковић, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде*, стр. 25.
[110] Ibid., стр. 25.
[111] *Повеља Уједињених нација,* 24. октобар 1945, Члан 43, https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (приступљено 1.2.2026).
[112] Ibid., стр. 25.
[113] Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права*, оп. цит., 52
[114] Ibid., стр. 51
[115] Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, оп. цит., стр. 254.
[116] Детаљнију листу регионалних организација видети у: Alyson J.K. Bailes, Andrew Cottey, Regional security cooperation in the early 21st century, *SIPRI Year book*, Stockholm, 2006, pp. 196-197.

допуњавала. То је постало обележје савремене међународне праксе које погађа већину држава света. Од 1945. године, а нарочито од почетка деведесетих година 20. века, регионализам и регионална сарадња све више постају важне одлике светске политике.[117]

Крај Хладног рата и развој глобализације иницирали су тзв. „нови регионализам“ који је праћен формирањем низа облика регионалне сарадње.[118] Важан аспект овог развојног процеса, постала је и сарадња у области безбедности. Ова сарадња је у сталном развоју и обухвата цео спектар проблема безбедности. Она комбинује инструменте који су у вези са безбедношћу и који нису у вези са њом, у стратешким и практичним циљевима. Ово указује на то да у 21. веку, регионалне организације колективне безбедности могу помоћи у изградњи глобалне безбедносне заједнице.

Управо зато је неопходно указати на разлику између *регионалне сарадње* и *регионалне интеграције*, будући да се ова два израза у литератури, а понекад и у свакодневном говору, неоправдано користе као синоними. Регионална сарадња подразумева усклађивање политика и заједничко деловање држава ради остварења заједничких циљева, при чему свака држава задржава пуни суверенитет и самостално одлучивање о степену, обиму и трајању сопственог учешћа. Она почива на добровољном усклађивању понашања према стварним или очекиваним преференцијама других актера, без стварања заједничких институција које би имале обавезујућу надлежност изнад државе.[119] Сарадња је по правилу функционална, усмерена на конкретан проблем (нпр. борбу против тероризма или наркотрафикинга), peverzibilna је и не подразумева трајни трансфер одлучивања на заједнички ниво.

Регионална интеграција, насупрот томе, представља дубљи и структурно захтевнији процес. У класичној дефиницији Ернста Хаса (Ernst B. Haas) интеграција је „процес у коме политички актери из више различитих националних оквира бивају подстакнути да своју лојалност, очекивања и политичку активност усмере ка новом, заједничком центру, чије институције поседују или захтевају надлежност над претходно постојећим националним државама.“[120] Интеграција, дакле, за разлику од сарадње, подразумева извесно поверавање или удруживање дела суверених овлашћења заједничким институцијама, дубљу и трајнију усклађеност политика држава чланица, као и тенденцију ка институционализацији која превазилази пуку координацију.

Ова разлика није само терминолошка, већ директно кореспондира са већ представљеном лествицом „регионалности“ Хетнеа и Содербаума.[121] Регионална сарадња одговара нижим степенима те лествице односно регионалном простору и регионалном комплексу, у којима интеракције јесу интензивиране, али без формалних институција са обавезујућом надлежношћу. Регионална интеграција, с друге стране, одговара вишим степенима регионалном друштву, регионалној заједници и, у крајњем случају, регионалној држави у којима институције постају стабилне, обавезујуће и способне да усмеравају понашање држава чланица независно од тренутне политичке воље сваке појединачне владе.[122]

Критеријум разликовања сарадње од интеграције стога није постојање институција као таквих, нити учесталост међудржавних контаката, већ степен у коме те институције располажу самосталном, обавезујућом надлежношћу која превазилази пуку координацију националних политика. Управо ће се овај критеријум у наставку рада користити као аналитички мерило приликом оцене домета ОДКБ и ШОС: да ли ове организације представљају облике регионалне сарадње, или су достигле ниво регионалне интеграције у пуном смислу те речи.

---

[117] Ibid., p. 195.
[118] Исто.
[119] Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984, pp. 51–52
[120] Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces*, *1950–1957*, 2nd edition. Stanford: Stanford University Press, 1968), p. 16.
[121] Björn Hettne, Frederik Söderbaum, Theorising the Rise of Regionness, *New Political Economy,* pp. 462-468.
[122] Ibidem.

Најуспешнију *регионалну безбедносну интеграцију* данас имамо само у Европи, где је присутна најразгранатија мрежа међународних (владиних) организација.

Због тога је за разумевање Организације Уговора о колективној безбедности неопходно имати у виду да се појам колективне безбедности у овом раду не посматра само као апстрактан теоријски концепт, већ и као институционални оквир који се, поред универзалног нивоа Уједињених нација, може испољавати и кроз регионалне безбедносне организације.

1.3.Особености постсовјетског безбедносног простора

Имајући у виду потребе овог рада, термин *постсовјетски простор* користиће се као операционална, историјско-геополитичка ознака за простор територијалне локализације новоформираних држава које су настале на рушевинама Совјетског Савеза и чије се међусобне везе у анализираном периоду још увек не могу разумети без увида у заједничко наслеђе и преостале друштвено-културне и институционалне споне.[123] С тим у вези, овај термин ћемо користити операционално као оквир за поређење и праћење трансформација након распада СССР, уз уважавање унутрашње диференцијације простора и његове сегментације на субрегионе.

Тако на пример, Збигњев Бжежински „постсовјетски простор“ своди на геополитички и територијални простор који је вековима био под Царском Русијом, затим деценијама под СССР, а после распада истог се трансформисао у мозаик нових независних држава. Другим речима, то је „бивши совјетски простор“ који је након 1991. године постао посебна зона међународне конкуренције и преуређења моћи.[124]

Сходно наведеном, у ширем смислу, постсовјетски простор обухвата Руску Федерацију, Украјину, Белорусију, Молдавију, Грузију, Јерменију, Азербејџан, Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Узбекистан, Туркменистан, као и балтичке државе: Литванију, Летонију и Естонију. Међутим, за потребе ове дисертације тежиште није на свим бившим совјетским републикама подједнако, већ пре свега на оним државама и подручјима која су била непосредно укључена у постсовјетске и евроазијске безбедносне интеграционе процесе, нарочито кроз ОДКБ и ШОС, или су својим положајем, кризама и спољнополитичком оријентацијом утицала на безбедносну динамику тог простора.

Поред наведеног, у дисертацији ћемо користити и појам „Евроазија“. Уколико би се наведени појам посматрао у ужем смислу, може се извести закључак да, у својој основи, он обухвата територијалне границе континената. Међутим, уколико би се посматрао у ширем смислу, овај термин често има потпуно различиту територијалну конотацију. Тако, на пример, са становишта географије, Евроазија представља земљишну масу која се састоји од континената Европе и Азије, чије обале запљускују четири океана: Индијски, северни Ледени, Атлантски и Тихи.[125] Овај простор је домовина многих светских цивилизација, где тренутно живи две трећине укупног светског становништва и где се производи више од половине светског БДП-а. Међутим, термин „Евроазија“ као геополитички појам се најчешће користи за означавање постсовјетског простора односно држава које су настале из бившег Совјетског Савеза. У суштини, реч је о средишњем делу Евроазије који је један од очева оснивача

[123] Детаљније видети у: Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Moscow Center, 2001, pp. 17, 117-118, 123; Дмитрий Тренин, *Post-imperium: евразийская история*, Московский центр Карнеги, Москва, 2012, стр. 66-67; Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору,* Пешић и синови: Култура полиса, Београд, 2010, стр. 9-13.

[124] Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2000, стр. 85-86.

[125] Детаљније видети у: Božidar Knežević, Senka Pavlović,“Savremeni procesi evroazijskih ekonomskih integracija“*, Međunarodna politika*, br.1155-1156, jul-decembar 2014 , str. 77-78.

геополитике, Халфорд Макиндер означио као „Хартленд“.[126] Овај појам представља кључну копнену масу чија контрола, према Макиндеру, условљава шире обрасце глобалне моћи и равнотеже снага. Управо због тога смо претходно прецизирали појам региона као уже аналитичке категорије, која омогућава детаљније сагледавање политичких, безбедносних и геоекономских процеса унутар ширег евроазијског оквира.

Треба нагласити да се у овом делу рада постсовјетски простор представља искључиво у мери потребној за појмовно утемељење анализе која следи у наредним поглављима дисертације: реч је о уводном, оквирном одређењу неопходном да би се разумели домети и границе теоријског апарата изложеног у наставку овог дела рада. Детаљна анализа унутрашње структуре овог простора подела на подрегионе, историјски развој институционалних формата и дубља разрада сваке појединачне државе чланице представља предмет трећег поглавља дисертације, које овај оквирни преглед систематски проширује и продубљује.

1.3.1. Државе и региони укључени у интеграције

Како је већ наведено, у ширем смислу, постсовјетски простор обухвата петнаест бивших република некадашњег Савеза Совјетских Социјалистичких Република (рус. Сою́з Сове́тских Социалисти́ческих Респу́блик). Имајући у виду да су се три балтичке републике одмах по стицању независности дистанцирале од остатка република, а потом усмериле сопствени развој ка евроатлантским интеграцијама, приступивши већ 2004. године Европској унији и НАТО, оне се у оквиру ове дисертације не третирају као саставни део постсовјетског безбедносног простора у ужем смислу, већ пре као гранични случај који потврђује правило: место у постсовјетском безбедносном простору, у смислу у коме се тај појам овде користи, не одређује историјска чињеница припадности некадашњем СССР-у, већ актуелна укљученост у безбедносне и интеграционе процесе који су настављени и продубљени након 1991. године под доминантним утицајем Руске Федерације.

Преосталих дванаест република могу се, изузме ли се Русија као средиште постсовјетског безбедносног комплекса, разврстати у три субрегионалне целине.[127] Прву чини источноевропска, односно словенско-молдавска целина (Русија, Белорусија, Украјина, Молдавија), у којој је интензитет безбедносне интеграције с Русијом најдиректније условљен унутрашњом политичком оријентацијом сваке државе понаособ, што најбоље илуструје управо украјински случај после 2014. године. Другу целину чини Јужни Кавказ (Јерменија, Грузија, Азербејџан), обележен упоредним постојањем нерешених територијалних сукоба (Нагорно-Карабах, Абхазија, Јужна Осетија) и различитим спољнополитичким оријентацијама три државе, од којих је само Јерменија остала члан ОДКБ, док је Грузија иступила из ЗНД након рата 2008. године, а Азербејџан никада није ни приступио организацији.[128] Трећу и, за потребе овог рада, аналитички најзначајнију целину чини Централна Азија (Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан, Узбекистан), регион у коме безбедносна интеграција почива на преплитању руског, кинеског и, у мањој мери, западног утицаја, а институционално се артикулише кроз паралелно чланство већине држава у ОДКБ и ШОС[129], уз изразити

[126] Ибид, стр. 77-78.

[127] упоредити: Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, стр. 397-436, који унутар постсовјетског комплекса, центрираног око Русије као велике силе, разликују четири субрегиона (балтичке државе, западну групу, Кавказ и Централну Азију); за троделну структуру без балтичких држава, које су уласком у ЕУ и НАТО прешле у европски безбедносни комплекс, в. Jannatkhan Eyvazov, „The Regional Security System in the Post-Soviet Space: Political Structure, Environment, and Transitivity“, *The Caucasus & Globalization*, Vol. 8, Issue 1-2, 2014, стр. 7–33.

[128] David Erkomaishvili, „One for All, Each on Its Own: Analysing the Post-Soviet System of Collective Security“, *Journal of Regional Security*, Vol. 11, No. 2, 2016, pp. 81–110; за карабашки сукоб в. Laurence Broers, *The Nagorny Karabakh Conflict: Defaulting to War*, Chatham House Research Paper, London, 2016.

[129] Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, Oxford University Press, New York, 2012, p. ; Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia“, *International Affairs*, Vol. 80, No. 3, 2004, стр. 463–483.

изузетак трајно неутралног Туркменистана, чији статус сталне неутралности је потврдила и Генерална скупштина Уједињених нација 1995. године и који стога није приступио ниједној од две организације.[130]

С обзиром на тако постављен оквир, ова дисертација своју пажњу усмерава превасходно на државе и регионе непосредно укључене у безбедносне интеграционе процесе кроз ОДКБ и ШОС, дакле на Русију, Белорусију, Јерменију, Киргистан, Казахстан, Узбекистан и Таџикистан, док се Азербејџан, Грузија, Украјина, Молдавија и Туркменистан разматрају првенствено у мери у којој су њихове политике и кризе утицале на регионалну безбедносну динамику посматраног простора, а не као непосредни субјекти анализираних интеграционих механизама.

1.3.2. Разлози за интеграцију

Разлога за интеграцију на постсовјетском простору било је више, а могу се сврстати у неколико међусобно повезаних категорија. Прву чине наслеђене структурне везе из совјетског периода: заједничка енергетска, транспортна и индустријска инфраструктура пројектована као јединствен систем за читаву територију СССР, чије је нагло раскидање после 1991. године било економски изузетно скупо за све новонастале државе, што их је објективно гурало ка обнови одређеног степена међусобне повезаности, макар и у измењеном, вишестраном облику. У литератури је овај образац означен као „обједињујући регионализам“ (енгл. *holding-together regionalism*) интеграција држава које су првобитно чиниле јединствену политичку целину и које, за разлику од класичног европског модела удруживања претходно одвојених економија, интеграцијом настоје да сачувају или обнове већ постојеће везе, пре свега у секторима транспорта, електроенергетике, телекомуникација и радних миграција.[131]

Другу категорију чине заједничке безбедносне претње наслеђене или новонастале после распада СССР: отворене границе непогодне за самосталну контролу, ширење верског екстремизма и тероризма, пре свега из правца Авганистана, те трговина опојним дрогама и оружјем, а за поједине државе (Таџикистан, делимично Киргистан) и директно наслеђе унутрашњих оружаних сукоба из деведесетих година. Према проценама UNODC (енг. United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC) [132], северном рутом је од 2011. до 2015. године из Авганистана годишње пролазило 42,5–74,5 тона чистог хероина, превасходно намењеног руском тржишту, уз транзит, потрошњу и заплене у Централној Азији[133], што говори о размерама ове претње. Да је реч о претњи коју су државе региона перципирале као заједничку, а не појединачну, потврђује и Концепција спољне политике Руске Федерације из 2013. године, која као приоритете сарадње у оквиру ЗНД изричито наводи неутрализацију тероризма, екстремизма и наркотрафикинга који потичу с територије Авганистана и спречавање дестабилизације Централне Азије и Закавказја.[134]

Трећу категорију чине интереси владајућих елита новоформираних држава, за које су регионалне безбедносне интеграције под руским покровитељством представљале инструмент очувања унутрашње политичке стабилности и заштите од спољашњег подстицања промене

[130] UN General Assembly Resolution A/RES/50/80, "Permanent Neutrality of Turkmenistan" (12. децембар 1995). Доступно на: https://digitallibrary.un.org/record/284240 (3.2.2026)
[131] Alexander Libman, Evgeny Vinokurov, *Holding-Together Regionalism: Twenty Years of Post-Soviet Integration*, Palgrave Macmillan, London, 2012, pp.
[132] Канцеларија Уједињених нација за дрогу и криминал.
[133] UNODC. 2018. *Afghan Opiate Trafficking Along the Northern Route*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/publications/NR_Report_21.06.18_low.pdf
[134] Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia“, *International Affairs*, Vol. 80, No. 3, 2004, .pp 463–483.

режима, нарочито након низа такозваних „обојених револуција“ у Грузији (2003)[135], Украјини (2004)[136] и Киргистану (2005), које су елите у Москви и појединим централноазијским престоницама протумачиле као претњу коју треба заједнички сузбијати. У теоријској литератури овај образац је концептуализован као „заштитна интеграција“ (енгл. *protective integration*), при чему појединi аутори наглашавају да логика удруживања патримонијалних ауторитарних режима није безбедност државе, већ безбедност самог режима, због чега безбедносни регионализам на овом простору напредује знатно брже од економског, а координација отпора демократизацији кроз мултилатералне структуре (ЗНД, ШОС, ОДКБ) постаје једна од темељних функција регионалних организација.[137]

Четврту категорију чине руски геополитички интереси у ужем смислу, тежња Москве да путем институционализованих механизама (ОДКБ, ЕАЕУ, а раније ЗНД) очува статус доминантне силе на простору бившег СССР-а и успостави противтежу проширењу НАТО и Европске уније ка истоку. Та тежња добила је и експлицитну доктринарну артикулацију: најпре у изјави председника Медведева од 31. августа 2008. године о постојању региона „привилегованих руских интереса“[138], а потом и у Концепцији спољне политике из 2013. године, која развој сарадње са државама ЗНД одређује као приоритетни правац руске спољне политике, формирање Евроазијске економске уније као приоритетни задатак, а ОДКБ као један од кључних елемената савременог система безбедности на постсовјетском простору.[139]

Најзад, пету категорију чине непосредни економски подстицаји које је Русија користила као инструмент везивања мањих и сиромашнијих чланица: отпис дугова, повлашћен приступ руском тржишту рада за раднике мигранте, снабдевање енергентима по повлашћеним ценама и војно-техничка помоћ по повлашћеним условима, чиме се материјална зависност претварала у трајнији политички савез. Тако је, на пример, Русија споразумом потписаним 2012. и ратификованим 2013. године отписала Киргистану око 500 милиона долара дуга, у пакету са продужењем закупа руске војне базе на петнаест година, паралелно с преговорима о затварању америчке базе Манас и приступању Киргистана Евроазијској економској унији.[140] По истој логици, Русија је децембра 2014. године отписала Узбекистану око 860 милиона долара дуга насталог почетком деведесетих година, у оквиру ширег споразума о продубљивању економске и безбедносне сарадње, при чему је узбекистанска страна тај аранжман изричито довела у везу са руском улогом у обезбеђивању регионалне стабилности после повлачења снага НАТО из Авганистана.[141]

1.3.3. Регионални и међународни изазови (2014–2016)

Регионални и међународни изазови у посматраном периоду, могу се одредити као комплекс међусобно повезаних криза које су, свака на свој начин, тестирале функционалност постојећих безбедносних интеграција на постсовјетском простору. Прву и најзначајнију прекретницу представља украјинска криза, обележена анексијом Крима у марту 2014.

---

[135] Kathleen Collins, „Economic and Security Regionalism among Patrimonial Authoritarian Regimes: The Case of Central Asia“, *Europe-Asia Studies*, Vol. 61, No. 2, 2009, pp. 249–281.

[136] Richard Sakwa, *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*. New Haven: Yale University Press, 2023, p.95

[137] Roy Allison, „Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia“, *Central Asian Survey*, Vol. 27, No. 2, 2008, pp. 185–202;

[138] „Interview given by Dmitry Medvedev to Television Channels Channel One, Rossia, NTV“, 31. август 2008, доступно на: http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/48301 (приступљено:20.11.2025);

[139] *„Концепция внешней политики Российской Федерации“,* 12 февраля 2013 г., Президент РФ, тач. 43–44, 47. Доступно на: http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d447a0ce9f5a96bdc3.pdf (приступљено 20.11.2025); Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

[140] Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules*: *The New Great Power Contest in Central Asia*, pp.51-73, 116-133.

[141] Erica Marat, „Kyrgyzstan’s Decision to Renounce Manas Transit Center Favors Russia“, *Central Asia-Caucasus Analyst*, 26. јун 2013, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12764 (приступљено: 20.11.2025).

године[142] и избијањем оружаног сукоба у Донбасу, што је довело до увођења западних санкција против Русије и руских противмера, дубоко нарушивши претходни, макар декларативни, консензус о неповредивости постсовјетских граница успостављених после 1991. године.[143] Друга криза, делом узрокована и првом, јесте нагли пад цена нафте током 2014–2016. године, који је ослабио економску моћ Русије као носиоца интеграционих процеса и успорио динамику новоосноване Евроазијске економске уније управо у години њеног формалног ступања на снагу 1. јануара 2015. године.[144] Размере овог шока биле су знатне: цена нафте се између јула и децембра 2014. више него преполовила, рубља је изгубила скоро половину вредности према долару, а руска рецесија пренела се на остале чланице кроз пад узајамне трговине и оштро смањење дознака радника миграната, од којих економије Киргистана, Таџикистана и Јерменије непосредно зависе.[145]

Трећи изазов односи се на безбедносне последице повлачења већине борбених снага НАТО из Авганистана крајем 2014. године[146], услед чега су централноазијске државе, а посебно Таџикистан, изразиле забринутост због могућег преливања нестабилности, верског екстремизма и наркотрафикинга преко јужних граница региона, при чему су се, у условима смањеног западног присуства, тежиште одговорности за безбедност региона и очекивања локалних режима додатно померили ка Русији и структурама под њеним покровитељством.[147]

Четврти изазов представља криза у руско-турским односима, настала пошто су турске борбене летелице крајем новембра 2015. године, у близини границе Сирије и Турске, оборile Су-24 Ваздушно-космичких снага Руске Федерације.[148] Председник Путин је инцидент истог дана оквалификовао као „удар у леђа“ од стране „саучесника терориста“, најавивши озбиљне последице по билатералне односе, на шта се надовезало руско увођење економских санкција усмерених на турску трговину, грађевинарство и туризам.[149] Реакције из региона илустровале су деликатан положај централноазијских држава приморане да пажљиво балансирају односе са обе силе: Министарство спољних послова Казахстана позвало је обе стране на уздржаност, док је председник Назарбајев, уздржавајући се од директног сврставања уз руску интерпретацију догађаја, подсетио да је оборени авион учествовао у борби против терориста.[150]

---

[142] Roy Allison, „Russian 'Deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules“, *International Affairs*, Vol. 90, No. 6, 2014, pp.1255–1297.

[143] „Crimean Crisis: Russian Parliament Approves Troop Deployment“, *BBC News*, 1. March 2014. Доступно на: https://www.bbc.com/news/world-europe-26400035 (присупљено: 19.11.2025)

[144] О Евроазијској економској унији биће речи у наредном поглављу овог рада.

[145] О финансијској кризи детаљније у: Marek Dąbrowski, „Currency Crises in Post-Soviet Economies A Never Ending Story?“, *Russian Journal of Economics*, Vol. 2, No. 3, 2016, pp. 302–326; World Bank, *Russia Economic Report No. 33: The Dawn of a New Economic Era?*, World Bank, Washington, D.C., 2015. Доступно на: https://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/russia-economic-report-33 (приступљено: 20.11.2025); „The Eurasian Economic Union: A Time of Crisis“, *OSW Commentary*, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 1. фебруар 2016. Доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-02-01/eurasian-economic-union-a-time-crisis (приступљено 20.11.2025)

[146] Boonstra, Jos, Marlène Laruelle, and Sébastien Peyrouse. 2014. *The Impact of the 2014 ISAF Forces' Withdrawal from Afghanistan on the Central Asian Region*. Brussels: European Parliament, Directorate-General for External Policies. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/sl/document/EXPO-AFET_ET(2014)433759(приступљено 20.11.2025);

[147] Детаљније видети: Maciej Falkowski, Józef Lang, *Hostages to Moscow, Clients of Beijing: Security in Central Asia as the Role of the West Diminishes*, OSW Studies No. 51, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2014;pp.39-41; „Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests“, Congressional Research Service, 2013. Доступно на: https://www.refworld.org/reference/countryrep/uscrs/2012/88822 (приступљено 20.11.2025).

[148] Emre Erşen, „Evaluating the Fighter Jet Crisis in Turkish-Russian Relations", *Insight Turkey*, Vol. 19, No. 4, 2017, стр. 85-103.

[149] Детаљније у: „Минобороны: боевые действия ВКС РФ в Сирии велись против террористов“, РИА Новости, 24. новембар 2015, доступно на: https://ria.ru/20151124/1327677591.html (приступљено 20.11.2025);

[150] „Kazakh MFA Releases Statement on Downed Russian SU-24M Jet“, Kazinform (inform.kz), новембар 2015. Дпступно на: https://qazinform.com/news/kazakh-mfa-releases-statement-on-downed-russian-su-24m-jet_a2843038 (приступљено: 20.11.2025).

Пети изазов односи се на такозвани Четвородневни рат у Нагорно-Карабаху, у периоду од 2. до 5. априла 2016. године, што је била најозбиљнија ескалација јерменско-азербејџанског сукоба од примирја 1994. године, која је директно довела у питање кредибилитет колективних безбедносних гаранција ОДКБ.[151]

Најзад, шести изазов представља ширење утицаја тзв. Исламске државе и повратак радикализованих бораца пореклом из региона, што је постало предмет појачане пажње и билатералне и мултилатералне (ОДКБ, ШОС) сарадње централноазијских држава током целог посматраног периода.[152]

Управо ће се посматрани период 2014–2016. године, обележен наведеним изазовима, у наставку рада анализирати као специфичан тест функционалности безбедносних интеграција постсовјетског простора у условима истовремене кризе и ескалације више паралелних безбедносних претњи.

1.4.Изабрани теоријски оквир дисертације

1.4.1. Теорија регионалних безбедносних комплекса Бузана и Вивера

Теорија регионалних безбедносних комплекса полази од становишта да се безбедност у међународном систему не распоређује равномерно, већ се у значајној мери структурира унутар географски ограничених простора у којима су актери интензивно међусобно повезани.[153] Регионални безбедносни комплекс, у том смислу, означава групу држава чији су безбедносни изазови, претње и перцепције у тој мери испреплетени да их није могуће анализирати изоловано од регионалног контекста.[154] Развој теорије регионалних безбедносних комплекса може се приказати кроз три фазе.[155] У раној Бузановој формулацији, појам безбедносног комплекса био је везан пре свега за „безбедносну међузависност држава и за настојање да се између државног и системског нивоа анализе препозна регионални ниво безбедности“.[156] Та почетна поставка касније је проширена у раду Бузана, Олеа Вивера и Јапа де Вилдеа „*Security: A New Framework for Analysis*“, у којем се безбедност више не посматра искључиво у војном и државоцентричном смислу, већ кроз више сектора и кроз процес секуритизације.[157] Ова разрада је значајна зато што омогућава да се регионални безбедносни

[151] „Кобалт 2016“ („Кобальт-2016“)

[152] International Crisis Group, *Syria Calling: Radicalisation in Central Asia*, Europe and Central Asia Briefing No. 72, Bishkek/Brussels, 20. јануар 2015, доступно на: https://www.crisisgroup.org/brf/europe-central-asia/central-asia/b072-syria-calling-radicalisation-central-asia (приступљено 20.11.2025).

[153] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 3–4, 43–45.

[154] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 43–45; Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, pp. 11–12.

[155] Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Brighton: Wheatsheaf Books, 1983, pp. 105–115; Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Šećerite: A New Framework for Analysis*, pp. 10–18, 198–201; Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 40–45

[156] Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, pp. 105–115; упоредити са Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, p. 10.

[157] У овој књизи аутори проширују анализу безбедности изван уско војног и државоцентричног оквира, развијајући секторски приступ безбедности и појмове секуритизације и десекуритизације. Под секуритизацијом се подразумева процес у којем секуритизујући актер одређено питање представља као егзистенцијалну претњу референтном објекту, чиме настоји да оправда хитно деловање и мере које излазе из оквира уобичајених правила политичког одлучивања. При томе сама тврдња да претња постоји није довољна за успешну секуритизацију: она постоји тек онда када публика прихвати такво представљање као легитимно. Десекуритизација, насупрот томе, означава процес у којем се одређено питање измешта из логике егзистенцијалне претње, ванредности и односа претња–одбрана, и враћа у оквир редовне политичке расправе, јавног одлучивања и институционалног

комплекс не схвати само као простор војне међузависности, већ као шири образац безбедносних односа у којем се могу преплитати војни, политички, економски, друштвени и еколошки сектор. Систематску формулацију ова теорија добија у раду *Regions and Powers: The Structure of International Security*, у аутори регионалне безбедносне комплексе постављају као једну од основних структура међународне безбедности после Хладног рата.[158]

У ревидираној верзији теорије регионалних безбедносних комплекса, Бузан и Вивер напуштају уже, државоцентрично и војно-политичко схватање безбедносног комплекса, повезујући појам РБК са ширим оквиром секуритизације и десекуритизације.[159] Због тога се регионални безбедносни комплекс више не дефинише искључиво као група држава, већ као „скуп јединица чији су кључни процеси секуритизације, десекуритизације или оба ова процеса који су толико међусобно испреплетени да се њихови безбедносни проблеми не могу смислено анализирати нити решавати одвојено".[160] Овакво разумевање је значајно јер спречава свођење регионалне безбедности само на класичне војно-политичке односе међу државама и омогућава анализу ширих образаца безбедносне међузависности, који могу обухватити различите секторе и актере.[161]

Као аналитички оквир, ТРБК омогућава сагледавање безбедносне динамике региона кроз више повезаних равни: унутрашње карактеристике држава, њихове међусобне односе, односе региона са суседним регионима и улогу глобалних сила.[162] На тај начин регион се не третира као произвољно одређена географска целина, већ као простор у којем постоји довољно снажна и релативно трајна безбедносна међузависност да би се могао анализирати као посебна подструктура међународног система.[163] Структура регионалног безбедносног комплекса анализира се кроз четири основна елемента: „*границе комплекса, анархичну структуру, поларитет и социјалну конструкцију односа међу актерима"*.[164] Границе показују где се један образац безбедносне међузависности завршава, а где почиње други.[165] Анархична структура подразумева да комплекс чине две или више политичких јединица које међусобно ступају у безбедносне односе без постојања заједничке надређене власти.[166] Поларитет се односи на расподелу моћи унутар комплекса, док социјална конструкција указује на доминантне обрасце пријатељства и непријатељства међу актерима.[167]

Расподела моћи унутар регионалног безбедносног комплекса показује да актери који припадају истом комплексу немају једнак капацитет да обликују регионалну безбедносну динамику.[168] Због тога анализа РБК не подразумева само утврђивање граница комплекса, већ и испитивање односа моћи између његових главних актера.[169] Поред материјалне расподеле моћи, за разумевање унутрашње динамике комплекса важни су и обрасци пријатељства и

поступања. Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, pp. pp. 7–8, 23–25, 29–31, 36, 44, 200–201, 209–210.

[158] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 40–45, 51–53.

[159] Ibid, p. 44.

[160] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p. 44; упоредити са Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, pp. 200–201.

[161] Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, pp. 16–18, 198–201; Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 43–45.

[162] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 51–52.

[163] Ibid, pp. 47–48.

[164] Ibid, p. 53

[165] Ibidem.

[166] Ibid, p. 53

[167] Ibid. pp. 49–50, p. 53.

[168] Ibid, pp. 45–49.

[169] Ibid, pp. 49, 53.

непријатељства, јер се безбедносни односи не заснивају само на капацитетима актера, већ и на начину на који они једни друге перципирају.[170]

Унутар ширег регионалног безбедносног комплекса могу постојати поткомплекси, односно уже безбедносне целине у којима су безбедносне интеракције интензивније или специфичније него у остатку комплекса.[171] Појам поткомплекса омогућава да се регионални безбедносни комплекс не посматра као једнообразна целина, већ као простор унутар кога могу постојати различите подрегионалне динамике.[172] Поред унутрашње диференцијације, ТРБК разликује и облике спољног утицаја на регионалну безбедносну динамику: продор спољних сила, када спољни актери улазе у безбедносне односе са актерима унутар РБК (*penetration*), и прекривање (*overlay*), када деловање спољне силе у толикој мери доминира регионом да локална безбедносна динамика губи самосталност.[173]

На вишем међурегионалном нивоу, Бузан и Вивер издвајају и појам суперкомплекса, који означава повезивање више регионалних безбедносних комплекса кроз релативно трајне међурегионалне безбедносне динамике настале деловањем једне или више великих сила.[174] Као примере таквог облика они наводе азијски суперкомплекс, док у европском простору говоре о слабом европском суперкомплексу који повезује ЕУ-Европу и постсовјетски регион око Русије.[175]

Теорија регионалних безбедносних комплекса омогућава да се постсовјетски простор у овој дисертацији посматра као регионална безбедносна структура, а не само као географски збир држава насталих после распада СССР. Бузан и Вивер постсовјетски простор изричито одређују као „регионални безбедносни комплекс око Русије“.[176] Овај простор, према њиховом одређењу, представља центрирани регионални безбедносни комплекс око велике силе, будући да Русија у њему има положај актера који структурно обликује регионалну безбедносну динамику.[177]

1.4.2. Безбедносна дилема савезништва Глена Х. Снајдера

У чланку „Безбедносна дилема у политици савеза“[178], Глен Снајдер (Glenn H. Snyder) полази од оцене да је безбедносна дилема један од централних појмова теорије међународних односа, али да је њена савезничка димензија остала недовољно обрађена.[179] Док је безбедносна дилема најчешће анализирана кроз трку у наоружању или кроз однос држава према противнику, Снајдер указује да државе акумулирају своју моћ и формирањем савеза.[180] Управо зато он издваја „игру савезништва“ као посебан аналитички проблем и настоји да покаже како савези, иако се формирају ради повећања безбедности, могу произвести нове облике неизвесности, страха од изолације, формирања противсавеза и ограничења слободе деловања.[181]

---

[170] Ibid, pp. 49–50.
[171] Ibid, pp. 51–52.
[172] Ibidem.
[173] За продор спољних сила видети у: Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 46–47, а за прекривање: pp. 61–64.
[174] Ibid, pp. 59–62; p. 491.
[175] Ibid, pp. 62, 172–176, 343–351, 373, 434–435.
[176] Ibid, p. 397.
[177] Бузан и Вивер у анализи постсовјетског регионалног безбедносног комплекса помињу ЗНД, ГУАМ/ГУУАМ и ШОС као институционалне и коалиционе обрасце унутар постсовјетског и централноазијског безбедносног простора. ОДКБ не анализирају као развијену организацију, већ помињу Ташкентски уговор односно ДКБ као колективно-безбедносну компоненту ЗНД, што ће бити обрађено у даљим поглављима овог рада. Наведено према: Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 397–398, 428–435.
[178] Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics,” *World Politics*, Vol. 36, No. 4, July 1984, pp 461-495.
[179] Ibid. p. 461.
[180] Ibid.
[181] Ibid. pp. 461-463

Савезништво у међународним односима не представља само средство повећања безбедности, већ и однос који државу истовремено излаже новим облицима зависности, ограничења и неизвесности.[182] Држава у савез улази да би ојачала сопствени положај, избегла изолацију или обезбедила подршку у односу на противника, али тиме прихвата и чињеницу да њена безбедност више не зависи искључиво од сопствених капацитета, већ и од понашања, интереса и поузданости савезника.[183] Управо из те напетости Глен Х. Снајдер изводи концепт безбедносне дилеме савезништва.

Савез који треба да повећа безбедност једне државе истовремено отвара питање колико ће савезник бити поуздан, колико ће држава морати да му се обавеже и у којој мери ће њени сопствени интереси бити повезани са интересима другог актера.[184] Због тога се је код Снајдера савез не може разумети само као формална обавеза или као једноставан израз заједничког интереса, већ као однос у којем се стално одмеравају користи, трошкови, ризици и ограничења савезничког повезивања.[185]

Глен Снајдер унутар шире безбедносне динамике издваја посебну **игру савезништва** (*alliance game*).[186] За разлику од односа са противником, у којем се тежиште налази на питању супротстављања, отпора, попуштања или конфронтације, у игри савезништва тежиште је на односу између савезника.[187] Држава у том односу мора да процени не само шта ће учинити противник, већ и како ће се понашати савезник: да ли ће остати поуздан, да ли ће испунити очекивања, да ли ће тражити већу подршку него што је држава спремна да пружи и да ли ће својим поступцима повећати ризике за остале чланице савеза.[188] Овај процес према Снајдеру има две фазе: примарну дилему савезништва и секундардну дилему савезништва.[189]

Прва фаза ове динамике, коју је Снајдер назвао примарна дилема савезништва, јавља се у процесу формирања савеза.[190] У мултиполарном систему држава може имати интерес да остане изван савезничких комбинација како би очувала слободу деловања, али истовремено страхује да ће је други актери претећи у формирању савеза.[191] Због тога савез може настати не само као одговор на већ постојећу претњу, већ и као средство избегавања изолације или спречавања да потенцијални партнер постане савезник противничке стране.[192]

Када се један савез формира, други актери не могу бити сигурни да је он искључиво одбрамбеног карактера.[193] Из те неизвесности произлази подстицај за формирање противсавеза, чиме савезничко повезивање може произвести нову поделу система на супротстављене коалиције.[194] У том смислу, примарна дилема савезништва показује да савез, иако је замишљен као средство повећања безбедности, може допринети ширењу несигурности и повећању укупних трошкова безбедносног позиционирања.[195]

После формирања савеза јавља се **секундарна дилема савезништва**.[196]У тој фази главно питање више није да ли савез треба формирати, већ како управљати већ постојећим савезничким односом. Држава мора да одлучи колико ће се чврсто обавезати према савезнику и колико ће га подржати у конкретним споровима, кризама или сукобима са противником.[197]

---

[182] Glenn H. Snyder, *Alliance Politics*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1997, pp. 1–3, 43–45.
[183] Glen H. Snyder, *Alliance Politics*, pp. 43–45; Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 462–463.
[184] Ibid., pp. 466–468.
[185] Glenn H. Snyder, *Alliance Politics*, pp. 43–45.
[186] Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 461–462.
[187] Ibid. pp. 468–471.
[188] Ibid, pp. 466–468.
[189] Ibid, p. 462.
[190] Ibid.
[191] Ibid. pp. 462–463.
[192] Ibid.
[193] Ibid. 463.
[194] Ibid.
[195] Ibid.
[196] Ibid.p. 466.
[197] Ibid.

Управо у овој секундарној фази Снајдер формулише два кључна ризика савезничке политике: страх да ће државу савезник напустити и страх да ће због савезника бити увучена у сукоб.[198]

Под **страхом да ће државу савезник напустити** Снајдер подразумева могућност да савезник не испуни очекивања на којима савез почива.[199] То напуштање не мора имати само облик формалног иступања из савеза. Оно може значити и прелазак савезника на страну противника, дистанцирање од савезничких обавеза, неиспуњавање изричито преузетих обавеза или изостанак подршке у околностима у којима се подршка очекује.[200] Зато је страх од напуштања у Снајдеровој теорији шири од страха од правног распада савеза: он означава страх од слабљења поузданости савезничке подршке.[201]

Под **страхом од увлачења у сукоб због савезника** Снајдер подразумева супротан ризик: могућност да држава буде увучена у сукоб због интереса савезника које не дели у потпуности или их не вреднује истим интензитетом.[202] Савезници могу делити општи интерес за очување савеза или за супротстављање противнику, али то не значи да су њихови конкретни интереси у сваком спору истоветни.[203] Управо зато држава може доћи у положај да подржи савезника не зато што његов непосредни циљ сматра сопственим, већ зато што очување савеза процењује као важније од трошкова подршке у конкретном случају.[204]

Суштина Снајдерове дилеме савезништва налази се у међусобној повезаности ова два страха. Стратегија која смањује страх од напуштања често повећава опасност од увлачења, док стратегија која смањује опасност од увлачења може повећати страх од напуштања. Ако држава чврсто подржава савезника и јасно показује спремност да стане уз њега, она смањује његову несигурност и чини мање вероватним његово дистанцирање. Али пошто таква подршка може савезника охрабрити да буде непопустљивији у спору са противником, што повећава ризик да држава буде увучена у сукоб који не би сама изабрала.[205]

Обрнуто, ако држава слаби, условљава или двосмислено формулише своју подршку, она може смањити ризик да буде увучена у сукоб због савезника. Такво понашање савезнику сигнализира да подршка није безусловна и може га подстаћи на опрезније деловање. Међутим, исто понашање може код савезника произвести сумњу у поузданост савезничке везе, па тиме повећати ризик да савезник тражи друге ослонце, да се дистанцира или да преиспита вредност самог савеза.[206]

Због тога дилема савезништва код Снајдера је избор између различитих нивоа подршке, обавезивања и аутономије. Држава мора да одмери шта је за њу опасније: могућност да изгуби савезника или могућност да због савезника преузме ризик који није у потпуности њен. Та процена зависи од положаја државе у савезу, од њене зависности од савезника, од степена поклапања интереса и од тога колико је њена претња ускраћивањем подршке уопште уверљива.[207]

У књизи „*Alliance Politics"* Снајдер ову логику додатно разрађује кроз **појам управљања савезом**.[208] Управљање савезом не односи се само на примену формалног савезничког уговора, већ на стално преговарање међу савезницима о обавезама, подршци, ризицима и очекивањима. Према томе, у наведеном процесу савезници не одмеравају само заједнички однос према противнику, већ и међусобни однос: ко је од кога зависнији, ко има

[198] Ibid, pp. 466–468.
[199] Ibid. pp. 466–467.
[200] Ibid.
[201] Ibid.
[202] Ibid. p. 467.
[203] Glenn Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," p. 467; Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 170–172.
[204] Glenn Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," p. 467.
[205] Ibid, pp. 467–468.
[206] Ibid.
[207] Ibid, pp. 466–475.
[208] Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 165–166.

већи интерес у конкретном питању, ко може убедљивије да услови подршку и ко сноси већи трошак евентуалног слабљења или неуспеха савеза.[209]

Први елемент тог односа јесте **зависност**. Што је држава више зависна од савезника, то је њен страх од напуштања већи, јер би губитак савезничке подршке имао тежу цену. Зависност не произлази само из војне слабости, већ и из процене да ли држава има алтернативне изворе безбедности, да ли може да промени савезничку оријентацију и да ли је савезник заиста способан да пружи потребну помоћ.[210] Због тога је зависност истовремено безбедносна и преговарачка категорија.

Други елемент је **обавезивање**. Обавезивање показује у којој мери држава уверава савезника да ће му пружити подршку. Оно може бити изричито, формално и уговорно, али може проистицати и из интереса саме државе. Ако савезник зна да држава има снажан сопствени интерес да га подржи, онда је њена претња ускраћивањем подршке мање уверљива. Зато чврсто обавезивање може повећати поузданост савеза, али истовремено смањити преговарачку моћ државе према савезнику.[211]

Трећи елемент је **интерес**. Савезници могу делити општи интерес за очување савеза, али се могу разликовати у процени значаја конкретног спора или кризе. Ако је одређено питање за једног савезника витално, а за другог споредно, расте могућност да други савезник буде изложен притиску да подржи циљ који не сматра својим приоритетом. Управо ту се страх од увлачења најјасније повезује са неједнаким вредновањем интереса унутар савеза.[212]

Четврти елемент је **преговарачка моћ**. Она зависи од степена зависности савезника, али и од уверљивости претње да ће подршка бити ускраћена. Парадокс савезничке политике састоји се у томе што држава која је сувише чврсто обавезана често има мање могућности да утиче на понашање савезника, јер он претпоставља да ће подршка ипак бити пружена. Насупрот томе, двосмислена или условљена подршка може повећати преговарачку моћ, али по цену већег неповерења унутар савеза.[213]

Према томе, Снајдерова теорија, показује да савезништво не укида неизвесност међу државама, већ је делимично премешта у сам савезнички однос.[214] Држава се не бави само тиме како да се заштити од противника, већ и тиме како да задржи савезника, како да га обузда, како да избегне губитак његове подршке и како да спречи да интереси савезника постану њена сопствена обавеза. Управо због тога Снајдерова дилема савезништва представља користан теоријски оквир за анализу унутрашњих ограничења савезничког и интеграционог повезивања.[215]

Шире теоријско упориште Снајдеровог приступа може се повезати са његовим ранијим радом *Conflict Among Nations* са Полом Дизингом (Paul Diesing) о кризном преговарању, одлучивању и системској структури у међународним кризама.[216] Наведени рад је важан за разумевање начина на који Снајдер анализира кризе као процесе преговарања, сигнализирања, процене ризика и одлучивања под ограничењима која произлазе из структуре међународног система. Зато се и дилема савезништва може разумети као посебан облик стратешког

[209] Ibid, pp. 165–172.
[210] Glenn Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 471–472; Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 166–168.
[211] Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 168–170. Glenn Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 467–468;
[212] Glenn Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 467, 474–475; Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 170–172.
[213] Glenn Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 467–468; Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 166–172.
[214] Glenn Snyder, *Alliance Politics*, pp. 307–308.
[215] Glenn Snyder, Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," pp. 466–468; Snyder, *Alliance Politics*, pp. 307–308.
[216] Glenn H. Snyder and Paul Diesing, *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises*, Princeton: Princeton University Press, 1977, pp. xi–xii, 3–5.

преговарања у којем држава не управља само односом са противником, већ и односом са сопственим савезником.[217]

За потребе ове дисертације, Снајдерова безбедносна дилема савезништва користи се као теоријски инструмент за каснију анализу односа између формалног институционалног повезивања и стварне дубине безбедносне интеграције на постсовјетском простору. Она омогућава да се испита да ли савезнички и интеграциони аранжмани производе заједничку процену претњи, стабилну солидарност и спремност на заједничко деловање, или се иза формалне сарадње задржавају различити безбедносни приоритети, различити степени обавезивања и различите процене ризика од напуштања и увлачења у конфликт.[218]

1.4.3. Национални интерес и принципи дипломатије: концепт дипломатије као инструмента моћи у оквиру класичног реализма Ханса Моргентауа.

Регионалне безбедносне интеграције не настају и не делују независно од држава које их стварају. Организације могу имати своје органе, правила, споразуме и механизме одлучивања, али иза њиховог деловања увек стоје државе са сопственим интересима, различитим капацитетима и различитим представама о томе шта угрожава њихову безбедност. Због тога за разумевање интеграција на постсовјетском простору није довољно само описати њихову институционалну структуру и развој. Неопходно је објаснити и зашто државе унутар тих организација некада сарађују, некада одбијају заједничко деловање, а некада формално подржавају одлуке које у пракси не спроводе. Управо у овом погледу класични реализам Ханса Ј. Моргентауа постаје значајан за предмет ове дисертације.[219]

Моргентау међународну политику посматра као простор сталног усклађивања и сукобљавања интереса. Његова позната тврдња да је „међународна политика, као и свака политика, борба за моћ“[220] сажето изражава основно полазиште класичног реализма. То не значи да државе непрестано воде рат, већ да и сарадња, преговори, савези и међународне организације делују у условима у којима актери воде рачуна о сопственој моћи и положају. [221]

Моћ, при томе, не треба свести само на број војника, наоружање или величину економије. Моргентау је схвата шире као способност државе да утиче на одлуке и понашање других актера. Она обухвата географски положај, природне ресурсе, индустријске и војне капацитете, становништво, квалитет власти, национални морал и дипломатију.[222] Држава може располагати значајним материјалним ресурсима, а да их због погрешних одлука, слабог руководства или неуспешне дипломатије не претвори у стварни политички утицај. Насупрот томе, држава са ограниченим ресурсима може пажљивим позиционирањем и дипломатским деловањем остварити утицај који превазилази њену материјалну снагу.[223]

Сматрамо да је наведено за анализу предмета дисертације нарочито важно јер су државе које учествују у посматраним интеграцијама форммално равноправне, али њихова стварна моћ, политички утицај и могућност самосталног деловања нису једнаки. Због тога се њихово понашање не може објаснити само формалним обавезама које произлазе из оснивачких аката организација већ се мора посматрати и као резултат процене националних интереса, односа моћи, могућих користи и ризика које носи свака конкретна одлука. У оквиру теоријске поставке рада, реалистички приступ Ханса Моргентауа користи се за анализу начина на који државе дефинишу националне интересе, процењују односе моћи и обликују дипломатско

[217] Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics, pp. 466–471; Glenn H. Snyder, *Alliance Politics*, pp. 165–172.
[218]Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics,” pp. 466–468; Glen H. Snyder, *Alliance Politics*, pp. 307–308.
[219] Ханс Ј. Моргентау, *Теорија међународне политике: борба за моћ и мир*, ЦИД, Подгорица, 2014, стр. 4-16, 29-32.
[220] Ибид, стр. 27.
[221] Ибид, стр. 27, 28, 46, 486-487.
[222] Ибид, стр. 31, 111,
[223] Ибид, стр. 136-140.

деловање. На тај начин он допуњује претходно изложене теоријске приступе, усмеравајући анализу на конкретне спољнополитичке изборе држава. На тај начин се од анализе структуре региона и проблема безбедносне неизвесности прелази на анализу конкретног деловања држава. Питање више није само да ли су актери међусобно безбедносно повезани, нити само зашто сумњају у намере својих суседа и савезника. Потребно је испитати како у таквом окружењу одређују шта им је заиста важно, које циљеве могу да остваре расположивим средствима, шта су спремни да бране без уступака и око чега могу да постигну компромис. Управо веза између националног интереса, моћи, разборитости и компромиса представља методолошки разлог за укључивање Моргентауове концепције дипломатије у теоријски оквир дисертације.

У циљу свеобухватне анализе регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору, у дисертацији се примењује више теоријских приступа и аналитичких оквира, при чему сваки покрива различит ниво анализе. Док теорија регионалних безбедносних комплекса обезбеђује структурни оквир за одређење постсовјетског простора као безбедносног региона, а Снајдерова теорија савезништва објашњава динамику неизвесности унутар савеза, за анализу конкретног спољнополитичког деловања држава, ниво на који се прелази у овом одељку, кључно место припада реалистичком приступу дипломатији, заснованом на радовима Ханса J. Моргентауа (Hans J. Morgenthau), посебно на његовом делу *Politics Among Nations* (у српском преводу: Теорија међународне политике: борба за моћ и мир). У оквиру класичног реализма дипломатија је један од кључних инструмената националне моћи, чија је основна функција заштита и пројекција државних интереса у међународном систему.[224] Сам Моргентау то формулише овако: „Дипломатија, колико год многима та професија деловала морално непривлачна, само је симптом борбе за моћ између суверених нација које покушавају да одрже регуларне и мирне међусобне односе. Ако би постојао начин да се борба за моћ забрани на међународној сцени, дипломатија би нестала сама по себи“.[225]

Такво одређење омогућава да се дипломатија анализира као средство државне политике које делује у условима међународне конкуренције и асиметричне расподеле моћи, а у овом раду служи као оквир за разумевање понашања постсовјетских држава, посебно њиховог позиционирања унутар регионалних безбедносних интеграционих процеса. У том контексту нарочито је значајно испитати да ли и у којој мери су актери региона у периоду од 2001. до 2016. године. године, а посебно од 2014. до 2016, поступали у складу с принципима реалистичке дипломатије, односно да ли се њихови спољнополитички циљеви и поступци могу објаснити категоријама на којима она почива. Моргентау је, наиме, дипломатско деловање свео на четири фундаментална правила: *ослобађање дипломатије од идеолошког догматизма*; *дефинисање циљева спољне политике у терминима националног интереса и њихово подупирање адекватном моћи; сагледавање политичке сцене из перспективе других држава и њихових безбедносних интереса; и спремност на компромис у питањима која нису од виталног значаја.*[226]

Четврто правило потом разрађује кроз пет правила за компромис, који служе као практични критеријуми за процену дипломатског деловања:

- приоритет реалне користи у односу на формално-правна или идеолошка права;
- избегавање положаја у коме је онемогућено повлачење без губитка кредибилитета или напредовање без високог ризика;
- очување аутономије у одлучивању у односу на слабије савезнике;
- разумевање оружаних снага као инструмента спољне политике;

[224] Ибид, стр. 475-484.
[225] Ибид, стр. 486.
[226] Ибид, стр. 493-496.

- схватање улоге државе као активног обликовача, а не пасивног пратиоца јавног мњења.[227]

Наведена правила у раду имају двоструку улогу. Као аналитички критеријуми, примењују се на испитивање начина на који су постсовјетске државе, али и регионални и глобални актери, обликовали динамику безбедносних интеграција у посматраном временском и просторном оквиру. Истовремено, њихова примена има и евалуативну функцију, будући да омогућава процену применљивости класичног реализма и схватања дипломатије као инструмента моћи у безбедносној архитектури 21. века.

Значајно је нагласити да ова четири фундаментална правила код Моргентауа нису изоловане препоруке, већ међусобно условљена целина: примена сваког наредног правила логички претпоставља да је претходно већ остварено. Тек пошто се дипломатија ослободи крсташког духа идеолошког догматизма, држава је у стању да сопствени национални интерес сагледа рационално и без искривљења; тек пошто национални интерес буде дефинисан на реалистичкој и умереној основи, могуће је сагледати политичку сцену из перспективе других држава са потребном објективношћу; и тек на основу такве међусобне објективности две стране могу приступити компромису о питањима која нису витална. Отуда произлази да, према Моргентауу, ниједна држава не може испунити четврто правило - спремност на компромис, уколико претходно није испунила прва три.

[227] Ибид, стр. 496-499.

2. ПОСТСОВЈЕТСКИ ПРОСТОР И УТИЦАЈ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НА ЕВРОАЗИЈСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

У овом поглављу анализираћемо постсовјетски простор као политички, економски и безбедносни регион, чија се унутрашња динамика не може разумети само као последица формалне независности држава насталих након распада Совјетског Савеза. Размотрићемо историјско-институционалне континуитете, унутрашњу хетерогеност и специфичан безбедносни карактер постсовјетског простора, са посебним освртом на улогу Руске Федерације као централног актера у обликовању регионалних политичких, економских и безбедносних процеса. Посебна пажња посвећена је подрегионалним целинама постсовјетског простора: Источној Европи, Кавказу и Централној Азији, као и институционалним облицима евроазијских интеграција, од Заједнице независних држава, преко Царинске уније и ЕврАзЕС, до Евроазијске економске уније. На овај начин ћемо припремити основу за касније разматрање ОДКБ и ШОС, и показати да безбедносне интеграције на постсовјетском простору нису настале у празном институционалном и геополитичком простору, већ у окружењу обележеном наслеђеним међузависностима, асиметријом моћи, различитим опажањима претњи и конкурентним интеграционим форматима.

2.1. Постсовјетски простор као политички, економски и безбедносни регион

Полазећи од појмовног одређења постсовјетског простора изложеног у претходном поглављу дисертације, у овом поглављу нагласак је на анализи његове конкретне историјске, геополитичке, институционалне и безбедносне структуре. Постсовјетски простор се, дакле, у наставку разматра као историјски настала и политички фрагментисана целина у којој су после распада СССР-а наставили да делују бројни облици међузависности. Та међузависност није била довољна да очува јединствен политички простор, али је била довољна да спречи потпуно раздвајање нових држава у безбедносном, економском, инфраструктурном и институционалном смислу.[228]

2.1.1. Историјско-институционални континуитет постсовјетског простора

Распад Совјетског Савеза 1991. године створио је петнаест формално независних држава, али није истовремено уклонио политичке, економске, војне, енергетске, комуникационе и друштвене везе настале током деценија заједничког државног живота.[229] Управо у тој разлици између формалне независности и фактичке међузависности налази се једна од основних специфичности постсовјетског простора. Нове државе су добиле међународноправни субјективитет, али су у многим областима наставиле да зависе од ранијих

[228] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security,* pp. 397–398.
[229] Детаљније видети у: Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization,* pp. 99-109; Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security,* pp.397, 428–435.

инфраструктурних мрежа, тржишта, војних аранжмана, енергетских токова, кадровских образаца и политичких навика наслеђених из совјетског периода.[230]

Слика 2. Државе настале распадом Совјетског Савеза

Извор: WorldAtlas[231]

Због тога се постсовјетски простор након 1991. године није развијао као стабилан постимперијални поредак, већ као простор продужене политичке, институционалне и безбедносне реконфигурације. Централизована моћ Москве формално је замењена системом нових суверенитета, али је Руска Федерација задржала несразмерно велику улогу у односу на остале државе региона. Та улога није произлазила само из војне, демографске, економске и енергетске снаге Русије, већ и из њеног положаја наследнице совјетског центра, контроле над значајним безбедносним капацитетима, историјске повезаности са другим републикама и тежње да очува утицај у простору који је у руској политичкој и стратешкој мисли често означаван као „блиско иностранство“.[232]

Институционално посматрано, постсовјетски простор није био празан простор после распада СССР-а. Напротив, у њему су се развијали различити формати политичке, економске и безбедносне сарадње: од Заједнице независних држава као најширег и најлабавијег оквира постсовјетског повезивања, преко ужих економских формата као што су ЕврАзЕС, Царинска унија и касније Евроазијска економска унија, до безбедносних и политичко-безбедносних формата као што су ОДКБ и ШОС.[233] У овом делу рада наведени формати служе као показатељ да су регионални процеси на постсовјетском простору од почетка били условљени наслеђеним међузависностима, асиметријом моћи и конкуренцијом различитих интеграционих модела.

Безбедносна специфичност постсовјетског простора посебно се огледа у чињеници да је распад СССР-а оставио нерешена питања граница, државности, мањинских заједница, војног присуства и спољнополитичке оријентације нових држава.[234] У више делова региона ови проблеми нису остали само унутрашњеполитичка питања појединачних држава, већ су

[230] Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови, Београд, 2010, стр. 9-19.
[231] Wesley Jank, “Former Soviet Union (USSR) Countries,” *WorldAtlas*, 2023, https://www.worldatlas.com/geography/former-soviet-union-countries.html.
[232] Buzan and Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 397–400; за појам „блиско иностранство“ (рус. ближнее зарубежье) као кључну категорију руске спољне политике према бившим совјетским републикама видети у: Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization,* pp 17-18.
[233] Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, стр. 46-49, 74-108.
[234] Buzan and Wæver, *Regions and Powers*, pp. 397–436.

добили шири регионални значај. Придњестровље, Абхазија, Јужна Осетија и Нагорно-Карабах показују да постсовјетски простор није био само простор транзиције, већ и простор спорне државности, паралелних институција, оспореног суверенитета и дуготрајне безбедносне неизвесности.[235] Зато се ови конфликти у овом поглављу не помињу као изоловани локални спорови, већ као показатељ да су процеси државне консолидације и регионалне безбедносне реконфигурације после 1991. године остали дубоко повезани. Наведени нерешени конфликти утицали су и на спољнополитичке изборе држава постсовјетског простора. За државе које су тежиле приближавању НАТО и Европској унији, нерешена територијална питања и присуство паралелних институционалних структура представљали су трајан безбедносни и политички терет. Истовремено, за Руску Федерацију ови конфликти имали су значај у ширем контексту очувања утицаја у постсовјетском окружењу, спречавања потпуног институционалног удаљавања појединих држава од Москве и одржавања улоге Русије као неопходног актера у решавању регионалних криза.[236] Стога, питање нерешених конфликата није споредан елемент анализе, већ један од показатеља ограничења регионалне кохезије на постсовјетском простору.

Поред нерешених конфликата, важан елемент постсовјетске безбедносне структуре представља и изразита унутрашња хетерогеност региона. Постсовјетски простор није јединствена безбедносна целина у којој се сви проблеми јављају на исти начин. Унутар њега могу се разликовати западни постсовјетски простор, Јужни Кавказ и Централна Азија као подрегионалне целине у којима се различито испољавају однос према Русији, природа претњи, степен институционалне повезаности и присуство спољних актера.[237] На западном крилу постсовјетског простора централно место заузимају питања односа према Русији, НАТО и Европској унији. На Јужном Кавказу доминирају нерешени етнополитички и територијални конфликти, док у Централној Азији безбедносну динамику обликују унутрашња стабилност режима, гранична и ресурсна питања, транснационалне претње и однос према Русији и Кини.[238]

Ова унутрашња диференцијација важна је зато што показује да постсовјетски простор не треба посматрати као хомоген интеграциони регион. Иако постоје заједничко совјетско наслеђе, инфраструктурне везе, економска зависност, безбедносна међузависност и више институционалних формата сарадње, државе региона нису имале исте претње, исте спољнополитичке приоритете нити исти однос према Русији као централном актеру. За једне је Русија представљала главног безбедносног покровитеља, за друге неопходног партнера, за треће извор притиска, а за четврте фактор чији је утицај требало уравнотежити сарадњом са другим центрима моћи.[239] Управо због тога је постсовјетски простор истовремено задржао одлике регионалне међузависности и показао снажне тенденције фрагментације.

Полазећи од раније изложеног теоријског оквира, постсовјетски простор се у наставку посматра као асиметричан и фрагментисан регионални безбедносни простор у којем улога Руске Федерације има структурни значај.[240]

Овакво полазиште омогућава да се избегну две крајности у тумачењу постсовјетског простора. Прва би била да се он посматра само као пуки остатак некадашње совјетске државе, без сопствене регионалне логике. Друга би била да се представи као компактна и кохерентна целина у којој постоји висок степен политичке, институционалне и безбедносне сагласности. Уместо тога, постсовјетски простор треба разумети као простор напетости између наслеђене повезаности и нове фрагментације, између руске централности и настојања појединих држава да прошире сопствену спољнополитичку аутономију.

---

[235] Charles King, „The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia's Unrecognized States," *World Politics*, Vol. 53, No. 4, 2001, pp. 524–552.
[236] Ibid.
[237]: Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia," *International Affairs*, Vol. 80, No. 3 (2004), pp. 463–483.
[238] Ibid.
[239] Buzan and Wæver, *Regions and Powers*, pp. 403-434.
[240] Ibid, pp. 397-436.

Уместо да се постсовјетски простор описује кроз један доминантан образац сукоба, сматрамо да је боље прецизније указати на више различитих механизама кроз које су се у њему после 1991. године испољавале безбедносне и политичке напетости. То су, пре свега, нерешени територијални спорови, присуство руских војних и мировних капацитета у појединим деловима региона, енергетска и инфраструктурна зависност, спорови око спољнополитичке оријентације нових држава и различити облици притиска, условљавања и балансирања између Русије, западних институција и других спољних актера.[241] Ови механизми нису деловали једнако у свим подрегионалним целинама, али су заједно показивали да је постсовјетски простор остао зона у којој се унутрашња питања држава често преливају у регионалну и међународну безбедносну динамику.[242]

У том оквиру, Украјина, Молдавија и Грузија имају посебан значај, јер се у њиховом случају највидљивије укрштају питања суверенитета, територијалног интегритета, односа према Русији, односа према НАТО и Европској унији, као и проблеми нерешених или обновљених конфликата.[243]

На основу изложеног, постсовјетски простор се може посматрати кроз три повезане димензије. Прва је историјско-институционална, јер су нове државе настале из заједничког совјетског оквира и наставиле да функционишу унутар наслеђених административних, инфраструктурних, економских и безбедносних веза. Друга је асиметрично-структурна, јер је Руска Федерација задржала несразмерно већу војну, политичку, економску и симболичку тежину од осталих држава региона. Трећа је безбедносно-регионална, јер се претње, конфликти, перцепције опасности и институционални одговори у овом простору нису развијали као изоловани национални процеси, већ као међусобно повезани регионални обрасци.

Политичке промене у појединим државама постсовјетског простора током прве деценије 21. века додатно су показале да институционални континуитет региона није био једнозначан процес. Догађаји у Грузији 2003. године, Украјини 2004. године и Киргистану 2005. године указивали су на постојање различитих унутрашњих политичких динамика, различитих спољнополитичких оријентација и све израженијег оспоравања модела политичког развоја који су се ослањали на постсовјетске елитне и институционалне континуитете.[244] Наведени догађаји припадају ширем питању унутрашње хетерогености постосовјетског простора али они потврђују да су се наслеђене иностуционалне везе сударале са разлилитим моделима унутрашње трансформације и спољнополитичког позиционирања на посматраном подручју.[245]

У истом периоду Руска Федерација настојала је да део постсовјетског простора институционално веже кроз безбедносне и економске механизме. У безбедносној сфери тај процес је највидљивији у трансформацији Уговора о колективној безбедности из 1992. године у Организацију уговора о колективној безбедности, чија је Повеља усвојена 2002. године.[246] У економској сфери, сличну функцију постепеног институционалног згушњавања имали су Евроазијска економска заједница, Царинска унија и Евроазијска економска унија.[247] Ипак, ове процесе не треба тумачити као једноставно обнављање јединственог (пост)совјетског простора. Они су пре представљали покушаје да се унутар

[241] Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору,* стр. 122, 130-141.
[242] Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia," стр. 463–483.
[243] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, London/New York: I.B. Tauris, 2015, pp.
[244].За догађаје у Украјини 2004. године, видети детаљеније у: Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*: *Crisis in the Borderlands*, pp 52-60; за догађаје у Грузији 2003. године, видети у: Charles King, „The Benefits of Ethnic War," стр. 524–552;
[245] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International,* pp. 397–436.
[246]Государства-участники Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года, „*Устав Организации Договора о коллективной безопасности"*, Кишинёв, 7 октября 2002 г, чл. 1, 3, 7–8. Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustavorganizatsiidogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено 4.12.2025).
[247] Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, стр.94-115.

ширег и фрагментисаног региона изграде ужи кругови сарадње међу државама које су биле спремне за виши степен институционалног повезивања.[248]

У том контексту треба посматрати и Шангајску организацију за сарадњу. За разлику од ОДКБ и Евроазијске економске уније, ШОС није чисто постсовјетска организација, јер у њој од самог почетка значајну улогу има Народна Република Кина.[249] Њен настанак 2001. године показује да се безбедносна и политичка динамика постсовјетског простора, нарочито у Централној Азији, није развијала само у оквирима рускоцентричних институционалних формата, већ и у ширем евроазијском контексту.[250]

Криза у Украјини 2014. године представљала је најважнију прекретницу у посматраном периоду, јер је додатно нагласила ограничења постсовјетског простора као јединственог институционалног и политичког оквира.[251] Анексија Крима и сукоб у Донбасу показали су да наслеђене везе, институционални формати и економска међузависност нису били довољни да спрече дубоку безбедносну конфронтацију између Русије и једне од кључних држава постсовјетског простора.[252] Ипак, не треба тврдити да је тиме постсовјетски простор престао да постоји као аналитичка категорија. Прецизније је рећи да је 2014. година показала његову дубоку унутрашњу фрагментацију: неке државе су наставиле да учествују у рускоцентричним интеграционим форматима, друге су настојале да се приближе западним институцијама, док су поједине државе, нарочито у Централној Азији, наставиле да воде политику балансирања између више центара моћи.[253]

Према томе, историјско-институционални континуитет постсовјетског простора у периоду 2001-2016. године не треба разумети као линеарно кретање ка обнови јединственог регионалног поретка. Напротив, реч је о процесу у којем су се истовремено развијали наслеђени облици повезаности, нови институционални формати, различите спољнополитичке оријентације и све израженије подрегионалне разлике.[254] Управо због тога је постсовјетски простор у овом периоду остао релевантан као аналитичка категорија, али не као хомогена политичка целина. Његов континуитет почивао је на наслеђеној међузависности и институционалним покушајима реорганизације, док су његова ограничења произлазила из асиметрије моћи, различитих перцепција претњи, нерешених конфликата и конкурентних интеграционих оријентација.

2.1.2. **Унутрашња хетерогеност постсовјетског простора**

Унутрашња хетерогеност постсовјетског простора најјасније се испољава кроз три подрегионалне целине: Источну Европу, Јужни Кавказ и Централну Азију. У тим целинама различито се испољавају однос према Руској Федерацији, природа безбедносних претњи, степен институционалне повезаности и присуство спољних актера.[255] Иако су државе настале распадом СССР делиле заједничко совјетско искуство, њихови безбедносни проблеми, спољнополитичке оријентације, економске зависности и интеграциони избори развијали су се различитим правцима.[256]

---

[248] Евгений Винокуров, АлександрЛибман, „Две евразийские интеграции“, *Вопросы экономики*, № 2, 2013, стр. 50–51.

[249] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. Доступно на https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено 18.11.2025).

[250] Ibid.; упоредити са Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia“, pp. 463–466.

[251] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, p. 107.

[252] Ibidem.

[253] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, оп. цит., pp.104-115. ; упоредити са Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, pp.

[254] Упоредити Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, op. cit., pp.134-142.

[255] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p.428.

[256] Ibid, p.417-418.

Источна Европа представља простор у којем су се најизразитије укрштали руски, евроатлантски и европски интеграциони правци, нарочито у случајевима Украјине, Белорусије и Молдавије.[257] У посматраном периоду, Јужни Кавказ је обележен нерешеним територијалним споровима, питањима спорног суверенитета, етнополитичким конфликтима и различитим безбедносним оријентацијама Грузије, Јерменије и Азербејџана.[258] Централна Азија се издвајала као простор у којем су укрштали руски, кинески, локални и транснационални безбедносни фактори, као и различити облици сарадње у оквиру ОДКБ, ШОС и билатералних односа са великим силама.[259]

Балтичке државе имају посебан статус у односу на ову поделу. Оне су настале из истог совјетског оквира али су у „великој мери успеле да се издвоје из постсовјетске сфере пошто нису биле чланице Заједнице независних држава".[260] Међутим, оне су се након уласка у НАТО и ЕУ институционално издвојиле из постсовјетских интеграционих процеса који су предмет ове дисертације.[261] Бузан и Вивер сматрају да „Иако су, у многим аспектима, за Русију већ биле „изгубљене" и није било озбиљне сумње у погледу правца њиховог дугорочног политичког опредељења, овај простор је остао значајан зато што представља главно подручје на којем се тренутно преклапају руска и западна сфера утицаја"[262] Сходно наведеном, балтичке државе смо поменули као важан пример раног институционалног удаљавања од постсовјетског простора, али не као један од главних подрегиона у анализи. Према томе, наша пажња биће усмерена ка Источној Европи, Јужном Кавказу и Централној Азији, јер су управо те целине релевантне за каснију анализу регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

После приказа историјско-институционалног континуитета и унутрашње хетерогености постсовјетског простора, потребно је издвојити његову ужу безбедносну специфичност. Постсовјетски простор се у овом делу не посматра само као збир држава насталих распадом СССР-а, већ као регион у којем су питања граница, суверенитета, војног присуства, енергетске зависности, нерешених конфликата, спољнополитичке оријентације и односа према Руској Федерацији међусобно повезана.[263] Управо због тога безбедносни проблеми појединачних држава региона не могу бити анализирани као потпуно изоловани национални проблеми.

Полазећи од раније изложеног теоријског оквира, постсовјетски простор се може разумети као асиметричан регионални безбедносни комплекс у којем Руска Федерација има централну структурну улогу.[264] Та улога не значи да Русија у потпуности контролише регион, нити да постсовјетски простор представља хомогену безбедносну целину. Напротив, његова специфичност произлази из споја руске централности, неједнаке расподеле моћи, различитих перцепција претњи и сталне напетости између интеграционих и фрагментационих процеса.[265]

Безбедносна специфичност постсовјетског простора посебно се огледа у различитом односу држава региона према Руској Федерацији. За поједине државе Русија је представљала главног безбедносног покровитеља и извор војне или политичке подршке. За друге је била извор притиска, ограничења суверенитета или непосредне безбедносне забринутости. За треће

[257] Ibid, p.; упоредити са Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, оп. цит., p.142.
[258] Charles King, „The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia's Unrecognized States", pp. 524–552.
[259] Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia", оп. цит., pp. 463–483.
[260] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p 414.
[261] Естонија, Летонија и Литванија постале су чланице НАТО 29. марта 2004. године. Наведено према: „Seven new members join NATO", 29 March 2004, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2004/03/29/seven-new-members-join-nato (приступљено:24.12.2025) док су у чланство Европске уније примљене 1. маја 2004. године. Наведено према: „European Union Enlargement Day Celebrations,"29 April 2004, European Commission, доступно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_04_559 (приступљено 24.12.2025).
[262] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p.410.
[263] Ibid., pp.397–436.
[264] Ibidem.
[265] Ibidem.

је однос према Русији подразумевао комбинацију сарадње, опреза, економске зависности и настојања да се очува простор за мултивекторску спољну политику.[266] Таква разноликост перцепција отежавала је формирање јединственог регионалног безбедносног идентитета и ограничавала институционалну кохезију безбедносних интеграција.

Ова чињеница је посебно важна за анализу ОДКБ и ШОС. Те организације нису деловале у региону у којем су државе имале истоветне безбедносне приоритете, исту процену претњи и једнак степен спремности за заједничко деловање.[267] Због тога формално постојање регионалних организација није довољно да се закључи да је постојало интегрисано регионално безбедносно управљање. Потребно је испитати да ли су те организације заиста повећавале способност заједничког деловања или су пре свега функционисале као ограничени механизми координације, политичког позиционирања и управљања појединим секторским питањима.[268][

Посебан проблем представља чињеница да се безбедносна динамика постсовјетског простора одвијала на више нивоа. На унутрашњем нивоу, многе државе су се суочавале са проблемима изградње институција, режима, граница и унутрашње стабилности. На регионалном нивоу, ти проблеми су се повезивали са нерешеним конфликтима, војним присуством, енергетском зависношћу и различитим интеграционим изборима. На међурегионалном и глобалном нивоу, постсовјетски простор је био изложен утицају Русије, западних институција, Кине и других спољних актера.[269] Због тога се овај регион не може разумети само кроз унутрашњу политику појединачних држава, нити само кроз глобално надметање великих сила, већ као простор у којем се више нивоа безбедносне динамике међусобно преклапа.

Тако постављена безбедносна специфичност објашњава зашто су регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору имале ограничен домет. Организацијиа Уговора о колективној безбедности и ШОС су могле да понуде институционалне механизме сарадње, консултација, координације и реаговања на одређене претње, али нису могле саме да превазиђу дубље структурне разлике међу државама региона.[270] Ограничења су произлазила из асиметричне улоге Русије, различитих спољнополитичких оријентација држава, подрегионалних конфликата, различитог односа према западним структурама и различитог степена поверења у мултилатералне формате.[271]

2.1.3. Подрегионалне целине постсовјетског простора

Источна Европа

Источноевропски подрегион постсовјетског простора којег чине Русија, Белорусија, Украјина и Молдавија представља целину у којој се руски, евроатлантски и уже регионални интереси укрштају најдиректније и с најозбиљнијим безбедносним последицама. Русија и Белорусија чине језгро дубоке војне и институционалне повезаности кроз ОДКБ и пројектовану Савезну државу, док су Украјина и Молдавија остале изван ОДКБ, балансирајући између евроатлантског приближавања и структурне зависности од Русије у енергетском, трговинском и безбедносном погледу. [272] Управо је овај подрегион, за разлику од

[266] Ibid., pp. 403–434.
[267] David Erkomaishvili, „One for All, Each on Its Own: CSTO's Collective Security Treaty and the Divergence of Members' Interests", *Journal of Regional Security*, Vol. 11, No. 2, 2016, pp.81–110.
[268] Roy Allison, „Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia", *Central Asian Survey*, Vol. 27, No. 2, 2008, pp. 185–202.
[269] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, оп. цит., p.161, 164, 431.
[270] David Erkomaishvili, „One for All, Each on Its Own: CSTO's Collective Security Treaty and the Divergence of Members' Interests", pp. 80-85.
[271] Ibid,
[272] David Erkomaishvili, „One for All, Each on Its Own", оп. цит., pp. 81–110; за чланство у ОДКБ видети: *Устав Организации Договора о коллективной безопасности* https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded, глава 6, став 19.

Јужног Кавказа и Централне Азије, представљао простор у којем је сукоб интеграционих логика ЕУ и Евроазијске економске уније водио директно у отворену кризу, што најбоље показује украјински случај 2013-2014. године.[273]

Молдавија представља посебан случај унутар источноевропског подрегиона: формално оријентисана ка европским интеграцијама, она истовремено остаје оптерећена нерешеним статусом Придњестровља, самопроглашене де факто државе која се, уз руско војно присуство, налази изван ефективне контроле Кишињева од 1992. године.[274] Овај нерешени сукоб функционише као структурни ограничавајући фактор молдавске спољне политике, упоредив са улогом Абхазије и Јужне Осетије за Грузију или Нагорно-Карабаха за Јерменију и Азербејџан, чиме источноевропски подрегион постаје директно повезан са безбедносном динамиком Кавказа кроз заједнички образац „замрзнутих сукоба".[275]

Јужни Кавказ

Област Јужног Кавказа: Јерменија, Грузија и Азербејџан, представља најфрагментисанији подрегион постсовјетског простора, обележен паралелним постојањем три нерешена територијална сукоба (Абхазија, Јужна Осетија, Нагорно-Карабах) и три различите спољнополитичке оријентације држава чланица. Јерменија остаје једина кавкаска чланица ОДКБ и структурно је зависна од Русије услед конфликта са Азербејџаном; Грузија је, након рата с Русијом 2008. године и признања независности Абхазије и Јужне Осетије од стране Москве, потпуно напустила постсовјетски институционални оквир, иступивши из ЗНД; Азербејџан никада није приступио ни ЗНД одбрамбеним механизмима нити ОДКБ, градећи спољну политику на енергетским ресурсима и балансирању између Русије, Турске и Запада.[276]

Слика 3. Јужни Кавказ

Преузето са интернет странице *World Atlas*[277]

Ова унутрашња разноликост чини Јужни Кавказ подрегионом у коме регионални безбедносни механизми попут ОДКБ немају уједначено дејство: док за Јерменију ОДКБ представља кључни, премда ограничен, извор безбедносних гаранција, за Грузију и Азербејџан руски утицај у региону функционише првенствено као претња, а не као оквир

[273] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, op.cit, p. 255.
[274] Charles King, „The Benefits of Ethnic War", оп. цит., pp.524–552.
[275] Ibid.
[276] David Erkomaishvili, оп. цит., pp. 81–110; за иступање Грузије из ЗНД (нотификација 18. августа 2008, правно дејство у августу 2009) видети: „Commonwealth of Independent States", *Encyclopedia Britannica*, доступно на: https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States (приступљено: 25.12.2025).
[277] Lewis Owen, "Caucasus," *Encyclopedia Britannica*, pristupljeno 20. jula 2026, https://www.britannica.com/place/Caucasus.(приступљено)

сарадње. Нерешени сукоби функционишу као структурни елемент који трајно ограничава могућност дубље регионалне интеграције целог подрегиона, чинећи Јужни Кавказ примером онога што теорија регионалних безбедносних комплекса означава као подручје интензивне унутрашње секуритизације без јединственог обрасца пријатељства и непријатељства.[278]

Централна Азија

Државе Централне Азије: Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, представља трећи и, за потребе овог рада, аналитички најзначајнији подрегион постсовјетског простора. За разлику од Кавказа, овде нема отворених међудржавних територијалних сукоба сличних Нагорно-Карабаху, али постоји низ мање видљивих, али трајних извора нестабилности: спорне границе и анклаве настале совјетским административним разграничењем (Ферганска долина), сукоби око водних и енергетских ресурса између узводних и низводних држава, те заједничка изложеност претњама тероризма, верског екстремизма и наркотрафикинга из правца Авганистана.[279]

Наведени извори нестабилности најизраженији су у Ферганској долини која представља једну од најзначајнијих географских, демографских и привредних целина Централне Азије. Њен простор деле Узбекистан, Киргистан и Таџикистан, при чему највећи део долине припада источном Узбекистану, док њени ободни делови обухватају јужни Киргистан и северни Таџикистан.[280] Положај у сливу Сир Дарје, развијени системи наводњавања и повољнији услови за земљорадњу учинили су је једним од главних пољопривредних подручја региона. Истовремено, концентрација становништва, градова, саобраћајних праваца и обрадивог земљишта значи да локални економски и еколошки проблеми лако добијају прекогранични карактер. [281] Посебна осетљивост наведеног подручја, произлази из начина на који су током совјетског периода одређиване административне границе између узбечке, киргиске и таџичке републике. Те границе су после 1991. године постале међународне, иако су на терену пресецале насеља, путеве, канале за наводњавање, пашњаке и традиционалне економске везе. Последица су изразито сложене граничне линије и постојање енклава, међу којима су најпознатије Сох, Шахимардан и Ворух. Спорови се зато не односе само на формалну демаркацију, већ и на приступ води, земљишту, путевима и локалним тржиштима.[282] Шири значај граница за постсовјетску реконфигурацију и за односе нових држава разматра и Дмитриј Тренин, који Централну Азију посматра као једно од главних подручја на којима се после распада СССР-а обликовао нови однос између суверенитета, граница и регионалне међузависности.[283]

---

[278] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers*, оп. цит., pp.420-421 упоредити са Charles King, „The Benefits of Ethnic War“, op.cit, pp.524–552.

[279] Roy Allison, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia“, оп. цит., pp. 463–483; Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules*, op.cit, pp. 56-58, 84, 123, 158, 160;

[280] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers*, op.cit, p.424.

[281] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers*, pp 424-428; Gregory Gleason and Marat E. Shaihutdinov, “Collective Security and Non-State Actors in Eurasia,” *International Studies Perspectives* 6, no. 2, May 2005, pp. 279–281. Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules*, op.cit., pp 31, 127.

[282] Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Moscow Center, 2001, pp.196-203.

[283] Исто.

Слика 4. Централна Азија

Извор: Енциклопедија Британика [284]

Због тога су локалне кризе лако добијале прекограничну и регионалну димензију, чинећи долину једним од најосетљивијих подручја централноазијског безбедносног подкомплекса и простором преклапања деловања ОДКБ и ШОС. У прилог наведеној тези говори чињеница да је овај подрегиона одликује најгушћа мрежа паралелног чланства: готово све централноазијске државе (изузев трајно неутралног Туркменистана[285]) истовремено су чланице ОДКБ и Шангајске организације за сарадњу, чиме постају простор укрштања руског и кинеског утицаја. Казахстан се у оквиру овог подрегиона издваја политиком многовекторности и статусом регионалне средње силе, док су Таџикистан и Киргистан, услед економске слабости и близине Авганистана, остали структурно најзависнији од руске безбедносне подршке. Узбекистан, најзад, представља пример државе која је двапут (1999. и 2012.) напустила ОДКБ управо да би избегла безбедносне обавезе које је сматрала супротним сопственим националним интересима.[286]

2.2. Евроазијске интеграције као институционални оквир регионалних процеса

2.2.1. Заједница независних држава (ЗНД)

Заједница независних држава (ЗНД; рус. Содружество Независимых Государств, СНГ), основана Минским (8. децембар 1991) и Алма-атинским (21. децембар 1991) споразумима, представљала је први и најшири институционални оквир постсовјетског простора, замишљен првобитно као механизам „цивилизованог развода“ бивших совјетских република, а не као пројекат дубље интеграције.[287] Од петнаест бивших совјетских република, чланице ЗНД постале су дванаест (изузев три балтичке државе), при чему је Украјина учествовала као

[284] *Encyclopedia Britannica*, s.v. "Central Asia", https://www.britannica.com/place/Central-Asia. (приступљено:28.12)
[285] За трајну неутралност Туркменистана видети: United Nations General Assembly, *Resolution A/RES/50/80: Permanent neutrality of Turkmenistan*, 12 December 1995. Доступно на: https://digitallibrary.un.org/record/284240 (приступљено 25.12.2025).
[286] David Erkomaishvili, оп. цит., pp.81–110.
[287] Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Endowment for International Peace, Moscow/Washington, 2002, pp. 99–109.

оснивачица, али никада није ратификовала Статут ЗНД из 1993. године, задржавајући статус државе учеснице и оснивача, али не и пуноправне чланице.[288]

Институционална структура ЗНД (Савет шефова држава, Савет шефова влада, Извршни комитет са седиштем у Минску) остала је, упркос формалној разгранатости, механизам консултативног, а не наднационалног карактера: одлуке ЗНД нису правно обавезујуће за државе чланице, које задржавају пуни суверенитет над одлуком о примени сваког појединачног споразума.[289] Управо та особина објашњава зашто су се, паралелно са ЗНД, развили ужи и функционалнији интеграциони формати (ОДКБ, ЕврАзЕС, Царинска унија, ЕАЕУ) намењени државама спремним за дубљу сарадњу, док је ЗНД остала шири, али институционално плићи оквир повезаности целог постсовјетског простора.[290] Грузија је иступила из ЗНД након рата с Русијом, што је случај који најбоље показује границе кохезивне снаге овог најширег постсовјетског формата.[291]

Посматрано у временском оквиру овог рада, период од 2001. до 2016. године за ЗНД представља доба функционалне стагнације праћене повременим покушајима реформе. Самит у Казању, одржан 26. августа 2005. године, отворио је етапу преиспитивања сврхе организације, у оквиру које је Туркменистан свео своје учешће на статус придруженог члана, потврђујући доследну политику трајне неутралности.[292] Покушај редефинисања мисије Заједнице уобличен је у Концепцији даљег развоја ЗНД, коју је Савет шефова држава одобрио 5. октобра 2007. године у Душанбеу; у економској сфери као приоритет означено је довршавање пуног режима слободне трговине, циљ који је остајао неостварен још од Споразума о зони слободне трговине из априла 1994. године, који никада није заживео у пуном обиму.[293]

Најзначајнији практични резултат Заједнице независних држава у посматраном периоду јесте Уговор о зони слободне трговине, који су 18. октобра 2011. године у Санкт Петербургу потписали шефови влада осам чланица ЗНД.[294] На државе потписнице отпадало је више од 90% узајамне трговине Заједнице. Уговор је ступио на снагу 20. септембра 2012. године, заменио је око стотину дотадашњих двостраних и вишестраних споразума и, за разлику од декларативног споразума из 1994, у целини се заснива на правилима ГАТТ/СТО.[295] Узбекистан је Уговору приступио протоколом из маја 2013. године, који је ступио на снагу у

---

[288] *Устав Содружества Независимых Государств*, Минск, 22. јануар 1993, чл. 7. Украјина је ратификовала Споразум о оснивању ЗНД 10. децембра 1991. године, али Статут никада није потписала ни ратификовала, због чега се формално сматра државом оснивачем и учесницом, а не пуноправном чланицом ЗНД. Видети: „Commonwealth of Independent States“, *Encyclopedia Britannica*, https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States (приступљено 26.12.2025)

[289] Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, оп. цит., стр. [унети проверену страницу]; упоредити са *Устав Содружества Независимых Государств*, оп. цит., чл. 1–7.

[290] Драган Петровић, нав. дело, стр.

[291] Грузија је нотификовала иступање из ЗНД 18. августа 2008. године, а иступање је правно дејство произвело у августу 2009. године. Украјина је, након анексије Крима и избијања сукоба у Донбасу, у мају 2018. године указом председника формално повукла своје представнике из статутарних органа ЗНД. Наведени догађај излази из временског оквира овог рада (2001-2016), али потврђује исту тенденцију слабљења кохезије најширег постсовјетског формата. Видети: „Commonwealth of Independent States“, *Encyclopedia Britannica*, https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States оп. цит.

[292] „Commonwealth of Independent States“, *Encyclopedia Britannica*, оп. цит.

[293] «Концепция дальнейшего развития Содружества Независимых Государств». Совет глав государств СНГ. Душанбе, 5 октября 2007 г. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/18763/koncepcia-dalnejsego-razvitia-sodruzestva-nezavisimyh-gosudarstv-5-oktabra-2007-goda-g-dusanbe (приступљено 26.12.2025).

[294] Споразум су потписали премијери Јерменије, Белорусије, Казахстана, Киргистана, Молдавије, Русије, Таџикистана и Украјине. Текст споразума: „*Договор о зоне свободной торговли*“, Санкт Петербург, 18. Октября 2011. Доступно на: https://eccis.org/document/3183 (приступљено 26.12.2025);

[295] „*Аналитический материал о Договоре о зоне свободной торговли*“, Исполнительный комитет СНГ, https://e-cis.info/cooperation/3049/77856/ (приступљено 27.12.2025)

мају 2014. године.[296] Тиме је ЗНД, парадоксално, свој једини правно обавезујући вишестрани трговински режим успоставила тек две деценије након оснивања и то у тренутку када је тежиште дубље економске интеграције већ било пренето на Царинску унију.

У академској литератури овај период је учврстио оцену ЗНД као примера „неуспелог регионализма“, односно организације чија се делатност у великој мери сводила на потписивање споразума за које се унапред знало да неће бити спроведени.[297] Таква оцена, међутим, захтева нијансирање: ЗНД је у посматраном периоду задржала реалне, премда скромне, функције у областима заједничког интереса, као што су безвизни режим путовања, радна миграција, транспортна и хуманитарна сарадњи, као и координација борбе против тероризма кроз Антитерористички центар држава чланица ЗНД, основан 2000. године.[298] Управо та комбинација ниских амбиција и ниских трошкова чланства објашњава зашто је организација преживела све кризе посматраног периода, укључујући и иступање Грузије.

Украјинска криза означила је прекретницу и за ЗНД на самом крају посматраног периода: Русија је од 1. јануара 2016. године суспендовала примену Уговора о зони слободне трговине према Украјини, на шта је Кијев одговорио реципрочним мерама чиме је и највеће економско достигнуће Заједнице из посматраног периода почело да се урушава унутар временског оквира овог рада.[299] ЗНД се тако на крају посматраног периода потврдила у улози коју јој је наменила и претходна анализа: минималног, консултативног оквира постсовјетске повезаности, чија је стварна интеграциона супстанца пресељена у уже формате, ЕАЕУ у економској и ОДКБ у безбедносној сфери.

2.2.2. Евроазијска економска заједница (ЕврАзЕС*)*

Евроазијска економска заједница (рус. Евразийское экономическое сообщество, ЕврАзЭС, у даљем тексу ЕврАзЕС)[300] представљала је један од најзначајнијих институционалних облика економске интеграције на постсовјетском простору у периоду између ширег, лабавијег оквира Заједнице независних држава и касније чвршће институционализоване Евроазијске економске уније. У званичним документима Евроазијска економска заједница се одређује као: „Међународна економска организација створена ради ефикасног унапређења процеса формирања Царинске уније (Таможенный союз) и Јединственог економског простора (Единое экономическое пространство) , као и ради реализације циљева повезаних са продубљивањем економске и хуманитарне интеграције држава чланица.“[301] Сходно наведеном, ЕврАзЕС ће у овом раду бити посматрана као организација чије је постојање представљало прелазну фазу у постепеном институционалном обликовању евроазијских (економских) интеграционих процеса.

---

[296] *Протокол о применении Договора о зоне свободной торговли между его Сторонами и Республикой Узбекистан*, 31. мая 2013, (ступио на снагу 16. маја 2014).

[297] Paul Kubicek, „The Commonwealth of Independent States: An Example of Failed Regionalism?“, *Review of International Studies*, Vol. 35, Supplement S1, 2009, pp. 237–256; за појам „интеграционих ритуала“ видети: Е. Винокуров, А. Либман, „Две евразийские интеграции“, оп. цит., стр. 50–51.

[298] *Решение Совета глав государств СНГ о создании Антитеррористического центра государств – участников Содружества Независимых Государств*, Москва, 21. јун 2000.

[299] Федерални закон Руске Федерације № 410-ФЗ од 30. децембра 2015. године, којим је примена Уговора о зони слободне трговине према Украјини суспендована од 1. јануара 2016; Украјина је одговорила реципрочном одлуком Кабинета министара № 1146 од 30. децембра 2015. године.

[300] Заједница независних држава је после распада Совјетског Савеза имала важну улогу у одржавању комуникационог и институционалног оквира међу новонасталим државама, али у посматраном периоду није успела да прерасте у јединствен и функционално снажан интеграциони механизам

[301] Секретариат Интеграционного Комитета Евразийского экономического сообщества *, ЕврАзЭС сегодня 2013*, Москва, 2013, стр. 2. Доступно на: http://www.evrazes.com/i/data/item7621-1.pdf (приступљено 27.12.2025).

Историјски контекст настанка Евроазијске економске заједнице непосредно је повезан са ограниченим дометима Заједнице независних држава.[302] У том смислу, ЕврАзЕС је настала као ужи и практичније усмерен формат, који је требало да омогући дубљу економску координацију оних држава постсовјетског простора које су биле спремне за виши степен међусобног повезивања. Тај процес није значио потпуно напуштање ширег оквира ЗНД, већ издвајање функционалније интеграционе групе унутар постсовјетског простора.[303]

У Астани је 10. октобра 2000. године потписан Споразум о оснивању ЕврАзЕС, који је, после ратификације у државама чланицама, ступио на снагу 30. маја 2001. године.[304] Државе оснивачи биле су Белорусија, Казахстан, Киргистан, Русија и Таџикистан. Узбекистан је организацији приступио 2006. године, али је 2008. суспендовао учешће у њеним органима.[305] Статус посматрача имале су Украјина и Молдавија од 2002. године, а Јерменија од 2003. године.[306] Наведена структура указије на то да ЕврАзЕС није обухватала целокупан постсовјетски простор, већ језгро држава које су прихватале дубљу економску интеграцију, док су поједине друге државе задржавале институционалну везу без пуног чланства.

Институционална структура Евроазијске економске заједнице била је развијенија од лабавих консултативних механизама карактеристичних за рани постсовјетски период. Највиши орган организације био је Међудржавни савет, који је радио на нивоу шефова држава и шефова влада. Поред њега, значајну улогу имали су Интеграциони комитет, као стални орган у чији су састав улазили заменици председника влада држава чланица, Међупарламентарна скупштина са седиштем у Санкт Петербургу, Суд ЕврАзЕС са седиштем у Минску и Секретаријат Интеграционог комитета са седиштима у Москви и Алматију.[307] Такав институционални распоред показује да је ЕврАзЕС имала политички, административни, парламентарни и судски ниво деловања, што ју је разликовало од чисто декларативних интеграционих иницијатива.

Како је већ наведено, основни циљеви Евроазијске економске заједнице били су усмерени на формирање Царинске уније, стварање Јединственог економског простора, хармонизацију економских политика, развој трговинско-економске сарадње и продубљивање хуманитарне и социјалне сарадње. У званичним документима организације наглашено је да се ЕврАзЕС, поред економске интеграције, бавила и питањима радне миграције, социјално-хуманитарне сфере и координације деловања по важним међународним питањима.[308] То показује да је организација имала претежно економски карактер, али да њене функције нису биле ограничене само на царинску и трговинску сферу.

Економски значај Евроазијске економске заједнице приказује се и кроз податке о обухвату и трговинској динамици. Према подацима из 2010. године, ЕврАзЕС је 20,374 млн кв. км, 182,6 милиона становника и око 4% светског БДП-а; подаци о 91% територије бившег СССР-а и 64% становништва ЗНД из 2010. године.[309] Такође, у оквиру ЕврАзЕС-а постојао је режим слободне трговине робом те је робна размена између држава чланица порасла са са 28,8 милијарди долара 2000. на 130,6 милијарди долара 2011. године.[310] Наведени подаци показују да је ЕврАзЕС била схваћена као практични механизам економског повезивања, а не само као

---

[302] Дмитриј Тренин је ЗНД тумачио као шири, али фрагментиран постсовјетски оквир; у овом потпоглављу тај увид се користи само као контекст. Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization,* pp. 99-109;

[303] СНГ, *Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества*, Астана, 10. октября 2000, доступно на: http://www.kremlin.ru/supplement/3402 (приступљено 26.12.2025); упоредити са *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 2.

[304] СНГ, *Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества,* оп. цит.

[305] Исто.

[306] Исто.

[307] *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 4–13 (Међудржавни савет, стр. 4–5; Интеграциони комитет и Секретаријат, стр. 6–7; Међупарламентарна скупштина, стр. 10–11; Суд ЕврАзЕС, стр. 12–13).

[308] Ibid., стр. 2.

[309] *ЕврАзЭС сегодня 2013,* стр. 14.

[310] Исто, стр. 17.

политичка декларација. У званичним извештајима из 2013. године наведена је и оцена председника Руске Федерације да је ЕврАзЕС „најуспешније интеграционо удружење простора ЗНД“, што представља политичку оцену највишег нивоа.[311]

Најзначајнији практични резултат ЕврАзЕС-а било је формирање Царинске уније Белорусије, Казахстана и Русије. Царинска унија је означила прелазак са опште економске сарадње на регулаторно уређенији простор, у којем су државе чланице приступиле усклађивању царинске политике и стварању заједничког царинског режима. У том смислу, ЕврАзЕС је имала улогу институционалног оквира у којем је Царинска унија припремљена, политички легитимисана и практично развијена.

Следећа фаза након активирања Царинске уније била је формирање Јединственог економског простора. Током 2010. године оцењено је да је „направљен квалитативни помак у интеграцији“, јер је „за годину дана припремљен и потписан пакет основних споразума који су формирали Јединствени економски простор.“[312] Ти споразуми су ратификовани 2011. године, а од 1. јануара 2012. почела је практична фаза стварања Јединственог економског простора.[313] Према званичним подацима, Јединствени економски простор требало је да обезбеди хармонизацију законодавства и слободу кретања робе, услуга, радне снаге и капитала.[314] Тај развој показује да је ЕврАзЕС био усмерен не само на царинско усклађивање, већ и на шире економско приближавање држава чланица.

Евроазијска економска заједница формално је била мултилатерална организација у којој су државе чланице задржавале суверенитет и међународноправну једнакост. Ипак, због економске, демографске, политичке и институционалне тежине Русије, развој организације био је тесно повезан са руском регионалном политиком, а у механизму одлучивања Царинске уније постојала је и институционализована асиметрија у корист Русије, о којој ће детаљније бити речи у одељку 3.3.3. Улогу Русије, међутим, не треба сводити искључиво на доминацију. За мање државе чланице, ЕврАзЕС је представљао и простор приступа већем тржишту, механизам економске координације, канал за радну миграцију и могућност учешћа у регионалним развојним програмима. У том смислу, ЕврАзЕС је истовремено био инструмент руске регионалне политике и платформа кроз коју су друге државе настојале да остваре економске користи, институционалну предвидљивост и приступ заједничким механизмима. Ова двострука природа организације важна је за разумевање евроазијских интеграција у целини: оне нису биле ни чисто добровољни економски процес без асиметрије моћи, ни једнострани механизам контроле, већ сложен облик постсовјетске институционалне међузависности.

Важан елемент функционалног развоја ЕврАзЕС-а био је и покушај да се економска интеграција прошири на развојне и антикризне инструменте. У документима се наводи да су 4. фебруара 2009. године шефови држава ЕврАзЕС-а основали Антикризни фонд у износу од 10 милијарди долара и Центар високих технологија ЕврАзЕС-а.[315] Такође, помињу се и следећи органи, као што су: Евроазијски пословни савет, међудржавни циљни програми и Суд ЕврАзЕС-а као инструмент решавања економских спорова у оквиру Заједнице и Царинске уније.[316] Ови елементи показују да је ЕврАзЕС постепено развијао и оперативне механизме, иако су његови најважнији резултати остали везани за Царинску унију и Јединствени економски простор.

Наведено указује да се до 2013. године ЕврАзЕС већ јасно поставила као организација чији је следећи циљ формирање Евроазијског економског савеза, односно уније, која би могла

[311] Изјава председника Руске Федерације Владимира Путина, у: *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 3.
[312] Секретариат Интеграционного Комитета Евразийского экономического сообщества, ЕврАзЭС сегодня 2013, Москва, 2013, стр. 52.
[313] *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 1 (предговор Генералног секретара ЕврАзЕС Таира Мансурова).
[314] Ибид, стр. 39.
[315] *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 32, 41–42.
[316] Ибид., стр. 1, 12–13, 36–37.

да сарађује и конкурише другим половима савременог мултиполарног света.[317] Њено функционисање је било орочено до 2015. године, када је планирано формирање Евроазијске економске уније.[318] На тој основи ЕврАзЕС се може разумети као институционална претходница и припремна фаза ЕАЕУ.

Ограничења ЕврАзЕС-а могу се уочити управо из његове развојне логике. Прво, организација није успела да све своје чланице укључи у најдубље фазе интеграције истовремено. Царинска унија и Јединствени економски простор најпре су се развијали у оквиру „тројке": Белорусије, Казахстана и Русије, док су Киргистан и Таџикистан остајали у ширем оквиру Заједнице, али не и у првом кругу најдубље интеграције.[319] Друго, пример Узбекистана, који је приступио организацији 2006, а већ 2008. обуставио учешће, показује ограничену кохезију и различит степен спремности држава постсовјетског простора за дубљу институционалну интеграцију.[320] Треће, сам престанак деловања ЕврАзЕС-а у контексту формирања Евроазијске економске уније указује на његов прелазни карактер: организација је била важна, али није представљала завршни облик евроазијске економске интеграције.

У аналитичком смислу, ЕврАзЕС је значајна зато што је показала како се постсовјетске интеграције нису развијале једним линеарним током, већ кроз низ преклапајућих и постепено све институционализованијих формата. Винокуров и Либман у том погледу корисно разликују постсовјетску евроазијску интеграцију од шире континенталне евроазијске интеграције, наглашавајући да се интеграциони процеси на простору бившег СССР-а морају посматрати и у ширем економском окружењу Евроазије.[321] Тај увид је важан јер ЕврАзЕС смешта у ужи постсовјетски контекст, али истовремено омогућава да се његов значај повеже са ширим процесима регионализације, глобализације и мултиполарног преструктурирања.

Због тога се Евроазијска економска заједница може оценити као кључна међуфаза евроазијских интеграција. Она је настала као покушај да се превазиђе лабавост Заједнице независних држава, развила је институционалне механизме за економску координацију, омогућила стварање Царинске уније и Јединственог економског простора и припремила правни и организациони терен за оснивање Евроазијске економске уније. Истовремено, њена ограничења, као што су неједнака брзина интеграције, асиметрија у корист Русије, различит степен учешћа држава чланица и прелазак у нови институционални формат, показују да је евроазијска интеграција на постсовјетском простору била процес постепеног институционалног згушњавања, а не једнократно стварање јединственог економског простора. Овако постављена, Евроазијска економска заједница представља својеврсни мост између Царинске уније, као првог конкретног регулаторног резултата евроазијске економске интеграције, и Евроазијске економске уније, као покушаја да се претходни облици сарадње консолидују у стабилнију и трајнију економску интеграцију.

2.2.3. Царинска унија

Царинска унија Белорусије, Казахстана и Русије (рус. *союз Беларуси*, *Казахстана и России*) формално је успостављена Уговором о царинском савезу из октобра 2007. године, а практично је почела да функционише 1. јануара 2010, са пуним форматом заједничке царинске границе од 1. јула 2011. године.[322] Три државе оснивачице представљале су уско језгро ЕврАзЕС-а способно да прихвати наднационални ниво регулације: за разлику од ЗНД и самог ЕврАзЕС-а, органи Царинске уније (Комисија царинског савеза, а потом Евроазијска

[317] *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 1 (предговор).
[318] Ibid., стр. 3.
[319] *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 2–3.
[320] Ibid., стр. 2.
[321] Евгений Винокуров, Александр Либман, *Евразийская континентальная интеграция*, Евразийский банк развития, Санкт-Петербург, 2012, стр.
[322] Ибидем,

економска комисија од 2012) доносили су одлуке које су директно обавезујуће за државе чланице, без потребе за накнадном националном ратификацијом. Расподела гласова у Комисији царинског савеза (57% Русија, 21,5% Казахстан, 21,5% Белорусија), уз одлучивање двотрећинском већином, одражавала је асиметрију економске моћи унутар уније, али је истовремено обезбеђивала да ниједна одлука не може бити донета без руске сагласности, чиме је Царинска унија остала, упркос наднационалном облику одлучивања, суштински инструмент под руском доминацијом. Од 1. јануара 2012. Царинска унија прерасла је у Јединствени економски простор, заснован на пакету од седамнаест споразума усвојених крајем 2010. године, чиме је остварен квалитативни помак ка слободном кретању робе, услуга, капитала и радне снаге што је била непосредна институционална основа за каснију Евроазијску економску унију.

2.2.4. Евроазијска економска унија

Евроазијска економска унија (ЕАЕУ) настала је потписивањем Уговора о ЕАЕУ у Астани 29. маја 2014. године, а формално је ступила на снагу 1. јануара 2015. године, обједињавајући Царинску унију и Јединствени економски простор у једну међународну организацију с надлежностима сличним Европској унији, укључујући и сопствене критеријуме макроекономске стабилности упоредиве с Мастрихтским критеријумима.[323] Оснивачке чланице биле су Русија, Белорусија и Казахстан, док су Јерменија (2. јануара 2015) и Киргистан (у августу 2015) приступиле убрзо након оснивања, чиме је ЕАЕУ обухватила готово исти круг држава као и ОДКБ, изузев Таџикистана.[324]

Институционална структура ЕАЕУ (Врховни евроазијски економски савет, Евроазијски међудржавни савет, Евроазијска економска комисија са седиштем у Москви, Суд ЕАЕУ са седиштем у Минску) представља најразвијенији наднационални оквир на постсовјетском простору, у коме свака чланица формално располаже једним гласом, за разлику од пондерисаног система гласања у ранијој Царинској унији.[325] Ипак, економска асиметрија остаје суштинска карактеристика уније: руски бруто друштвени производ вишеструко премашује збир БДП-а свих осталих чланица, чиме се и у формално равноправном институционалном оквиру одржава де факто руска доминација над стратешким правцем интеграције.[326] Јерменска одлука да у септембру 2013. одустане од Споразума о придруживању с ЕУ и приступи Царинској унији, односно ЕАЕУ, представља најупечатљивији пример директног сукоба европске и евроазијске интеграционе логике на терену државе чланице ОДКБ.[327]

---

[323] Božidar Knežević, Senka Pavlović,"Savremeni procesi evroazijskih ekonomskih integracija", Međunarodna politika, br.1155-1156, jul-decembar 2014, str. 74; *Договор о Евразийском экономическом союзе*, Астана, 29. мај 2014. доступно на: https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary3/ef8/ixygbob0o9pvcm5vjrb0sl4vj4pgoiq7/dogovor_o_eaes_2024.pdf (приступљено 27.12.2025)

[324] *Договор о присоединении Республики Армения к Договору о Евразийском экономическом союзе*, Минск, 10. октобар 2014 (ступио на снагу 2. јануара 2015). Доступно на: https://www.eaeunion.org/upload/iblock/348/2014_1.pdf (приступљено 27.12.2025); *Договор о присоединении Кыргызской Республики к Договору о Евразийском экономическом союзе*, Москва, 23. децембар 2014 (ступио на снагу у августу 2015), доступно на: https://www.eaeunion.org/upload/iblock/355/2014_3.pdf (приступљено 27.12.2025).

[325] *Договор о Евразийском экономическом союзе*, оп. цит., чл. 8 (органи Уније).

[326] Према званичним подацима за 2011. годину, бруто друштвени производ Русије износио је 1.860 милијарди долара, наспрам 188,1 милијарде Казахстана, 48,9 милијарди Белорусије, 10,1 милијарде Јерменије и 5,9 милијарди Киргистана. *ЕврАзЭС сегодня 2013*, оп. цит., стр. 15 и 26.

[327] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, оп. цит., pp. 183, 193. упоредити са *The Signature of the Eurasian Union Treaty: A Difficult Birth, an Uncertain Future*, European Parliament, Directorate-General for External Policies, In-Depth Analysis, July 2014. Доступно на:

Судска грана ЕАЕУ показује сличан образац декларативног напретка праћеног стварним слабљењем надлежности. Суд ЕАЕУ, успостављен Уговором о ЕАЕУ и активан од 2015. године, правни је наследник Суда ЕврАзЕС-а (основаног 2012), који је пак наслеђивао надлежности Економског суда ЗНД, активног од 1992. године је трећи по реду покушај успостављања заједничке судске инстанце на постсовјетском простору у року од непуних двадесет пет година.[328] Парадоксално, прелазак са ЕврАзЕС-а на ЕАЕУ донео је сужавање, а не проширење судских надлежности: нови Суд изгубио је механизам претходног (прелиминарног) одлучивања по захтеву националних судова који је постојао у оквиру ЕврАзЕС-а, чиме је ослабљена непосредна веза између наднационалног права ЕАЕУ и националних правних система држава чланица.[329] Одлуке Суда правно су обавезујуће само за спорове између држава чланица и органа Уније, док савети (консултативна мишљења) о питањима привредних субјеката немају обавезујућу снагу- што у пракси значи да је приступ правди привредних субјеката знатно ужи него што нормативни оквир Уније на први поглед сугерише.[330]

Унутрашња кохезија ЕАЕУ у посматраном периоду додатно је релативизована низом билатералних трговинских сукоба који су настављени и након формалног успостављања наднационалног оквира. Односи Русије и Белорусије обележени су учесталим „трговинским ратовима“ током читаве деценије која је претходила оснивању ЕАЕУ- сукобима око испорука енергената (2004, 2006, 2007, 2010) и, посебно, тзв. „млечним ратом“ из јуна 2009. године, када је Русија увела забрану увоза белоруских млечних производа под изговором санитарних стандарда, у контексту руског незадовољства белоруским одбијањем да призна независност Абхазије и Јужне Осетије.[331] Нов циклус истоврсног сукоба избио је непосредно пред ступање Уговора о ЕАЕУ на снагу: почетком децембра 2014. године Белорусија је поново увела царинску контролу на граници с Русијом као одговор на руско ембарго месних и млечних производа, што је коментаторе навело на закључак да ће Евроазијска економска унија, упркос називу, остати првенствено политички пројекат, док ће трговински сукоби између кључних чланица остати трајно обележје односа унутар ње.[332] Ови обрасци показују да формално наднационални оквир ЕАЕУ, посматран у пракси посматраног периода, није елиминисао ни билатералне трговинске конфликте између партнера нити асиметрију моћи која их условљава, већ им је само пружио нову институционалну позорницу.

---

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA(2014)536391_EN.pdf (приступљено 27.12.2025)

[328] Zhenis Kembayev, „The Court of the Eurasian Economic Union: An Adequate Body for Facilitating Eurasian Integration?“, *Review of Central and East European Law*, Vol. 41, No. 2, 2016, pp. 107–137; за Економски суд ЗНД видети: „The Court of the Eurasian Economic Union as a Guarantor of the Integration of EAEU Member States? A Formal-Legal Analysis“, *Discourse of Law and Administration*, https://www.dyskurs.inp.uz.zgora.pl/index.php/DPiA/en/article/view/321 (приступљено 27.12.2025)

[329] K. Entin, E. Diyachenko, „The Court of the Eurasian Economic Union: Not Just for Government-to-Government Dispute Settlement“, *Transnational Dispute Management*, Vol. 17, No. 1, 2020; упоредити са „The Court of the Eurasian Economic Union: Challenges and Perspectives“, истраживачки чланак доступан на: https://www.researchgate.net/publication/317200152 (приступљено 27.12.2025)

[330] Статут Суда Евразийского экономического союза, Прилог 2 Уговора о ЕАЕУ, Астана, 29. мај 2014, чл. 39–43, 46, 98–102.

[331] „Milk War“, историјски преглед трговинског спора Русије и Белорусије јун 2009, наведено према: Radio Free Europe/Radio Liberty, „Belarus, Russia Solve Milk Row, Other Problems Loom“, 20 June 2009, https://www.rferl.org/a/Belarus_Russia_Solve_Milk_Row_Other_Problems_Loom/1758672.html (приступљено 27.12.2025)

[332] „Belarus Reinstates Customs Control on the Border with Russia: the End of the Eurasian Union?“, *BelarusDigest*, 11 December 2014, https://belarusdigest.com/story/belarus-reinstates-customs-control-on-the-border-with-russia-the-end-of-the-eurasian-union/ (приступљено 27.12.2025)

2.3.Алтернативни и конкурентни интеграциони формати

2.3.1. ГУАМ - Организација за демократију и економски развој

Организација за демократију и економски развој - ГУАМ представља најзначајнији алтернативни, нерускоцентричан интеграциони формат на постсовјетском простору. . Сарадња Грузије, Украјине, Азербејџана и Молдавије започета је 10. октобра 1997. у Стразбуру заједничким саопштењем четири председника, а формализована је потписивањем Јалтинске повеље 7. јуна 2001. године; Узбекистан је формату приступио 1999. (отуда назив ГУУАМ), да би га напустио 2005. године, непосредно након Андижанских догађаја.[333] Организација је 2003. добила статус посматрача у Генералној скупштини УН, а 2006. године, на самиту у Кијеву, преименована је у Организацију за демократију и економски развој — ГУАМ, са седиштем секретаријата у Кијеву.[334]

За разлику од ОДКБ и ЕАЕУ, ГУАМ никада није развио војну компоненту колективне одбране нити наднационалне економске механизме упоредиве с Царинском унијом; споразум о зони слободне трговине потписан 2002. године остао је деценијама делимично неспроведен.[335] Управо у томе лежи структурни значај ГУАМ-а за анализу овог рада: он показује да алтернатива руски центрираним интеграцијама на постсовјетском простору постоји, али да без сопственог безбедносног или дубљег економског наднационалног механизма остаје ограничена на политичку координацију и симболично заступање прозападне оријентације својих чланица, без стварне способности да институционално конкурише ОДКБ или ЕАЕУ.[336]

Развојна путања ГУАМ-а у посматраном периоду одсликава управо ту структурну слабост. Након преименовања из 2006. године организација је привремено интензивирала активност: на самиту у Бакуу 2007. договорен је концепт Транспортног коридора ГУАМ, замишљеног као мултимодална мрежа од Бакуа преко Тбилисија и Поти/Батумија до Иличевска, Кијева и Кишињева, а на самиту у Батумију, одржаном 1. јула 2008. под геополитички недвосмисленим слоганом „ГУАМ — уједињавање европског Истока“, шефови држава Азербејџана, Грузије и Украјине јавно су позвали на активнију улогу организације у решавању „замрзнутих сукоба“ на територијама три његове чланице.[337] На истом самиту разматран је и предлог о заједничким мировним снагама ГУАМ-а, али је идеја наишла на подељену подршку: Грузија и Украјина су је подржавале, док су Азербејџан и Молдавија остали уздржани, свесни да би учешће у таквом механизму могло да компликује њихове односе са Русијом.[338] Управо је рат у Грузији, избио месец дана после самита у Батумију, показао крајње домете декларативне солидарности ГУАМ: организација није била у стању да пружи Грузији ни симболичну, а камоли материјалну подршку током оружаног сукоба с Русијом у августу 2008. године, што је у литератури оцењено као тренутак који је трајно,

---

[333] „GUAM - History and Institutional Formation“, Organization for Democracy and Economic Development - GUAM, доступно на: https://guam-organization.org/en/guam-history-and-institutional-formation/ (приступљено 26.12.2025); *Ялтинская Хартия ГУУАМ*, Јалта, 7. јун 2001.

[334] GUAM, „About the Organization for Democracy and Economic Development - GUAM“, https://guam-organization.org/en/about-the-organization-for-democracy-and-economic-development-guam/ (приступљено 26.12.2025); *Kyiv Declaration on Establishment of the Organization for Democracy and Economic Development - GUAM*, Кијев, 23. мај 2006. доступно на: https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=16584 (приступљено 26.12.2025).

[335] GUAM, *Agreement on Establishment of Free Trade Area between the GUUAM Participating States*, Јалта, 20. јул 2002; за ограничену примену споразума видети: „GUAM -History and Institutional Formation“, оп. цит.

[336] упоредити са Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, оп. цит., стр. [унети проверену страницу]

[337] „GUAM and the Georgian War“, *CACI Analyst*, 20 August 2008, https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/11676-analytical-articles-caci-analyst-2008-8-20-art-11676.html (приступљено 26.12.2025); *Batumi Declaration „GUAM – Integrating Europe's East“*, Батуми, 1. јул 2008.

[338] „GUAM and the Georgian War“, оп. цит.

готово фатално, ослабио организацију.[339] Од августа 2008. до марта 2017. године ГУАМ практично није одржавао самите на нивоу шефова влада, а обим сарадње сведен је на техничку размену у оквирима секретаријата, дакле, период потпуне неактивности који обухвата управо други, кризом обележени део временског оквира овог рада (2014-2016), у коме је ГУАМ, упркос обнови украјинско-руских тензија и логичном интересу Кијева за алтернативне регионалне механизме, остао по страни, без иницијативе или дневног реда.[340] Овакав развој додатно поткрепљује претходно изнету тезу: без сопственог безбедносног механизма, ГУАМ у тренутку стварне безбедносне кризе једне од чланица показује не привремену пасивност, већ структурну неспособност да функционише као алтернатива ОДКБ, чак ни у декларативном смислу солидарности.

2.3.2. БРИКС

БРИКС представља квалитативно другачији облик спољног утицаја на постсовјетски простор али не регионалну, него трансрегионалну коалицију великих тржишта у успону, чији је акроним (Бразил, Русија, Индија, Кина) 2001. године сковао економиста инвестиционе банке „Голдман Сакс" Џим О'Нил, да би механизам политичке координације заживео тек 2006. године, састанком министара спољних послова на маргинама Генералне скупштине УН.[341] Први формални самит БРИК одржан је у Јекатеринбургу 16. јуна 2009. године, а Јужноафричка Република придружила се групи 2010/2011, чиме је настао акроним БРИКС.[342]

За анализу постсовјетског простора БРИКС је значајан утолико што Русији пружа алтернативни, глобални оквир афирмације статуса велике силе изван евроазијског региона у коме доминира кроз ОДКБ и ЕАЕУ - оквир у коме Москва иступа као равноправан партнер Кини, Индији и Бразилу, а не као регионални хегемон мањим и зависним државама. Ово геополитичко „удвајање" руске међународне позиције (регионални центар моћи на постсовјетском простору наспрам једног од пет равноправних полова у БРИКС-у) представља важан контекст за разумевање руске спољнополитичке стратегије током читавог посматраног периода 2001–2016. године, поготово након погоршања односа са Западом после 2014. године, када је БРИКС за Москву добио додатни значај као канал одржавања статуса глобалног, а не само регионалног актера.[343]

2.4. Евроазијске интеграције као контекст развоја безбедносних интеграција

2.4.1. Однос економских и безбедносних интеграција

Однос између економских (ЗНД, ЕврАзЕС, Царинска унија, ЕАЕУ) и безбедносних (ОДКБ, делимично ШОС) интеграционих механизама на постсовјетском простору није био однос два одвојена, паралелна процеса, већ међусобно појачавајућа веза у којој је свака

[339] „GUAM: Still Relevant Regional Actor?", Eurasian Research Institute, https://www.eurasian-research.org/publication/guam-still-relevant-regional-actor/ (приступљено 26.12.2025), с позивом на: Taras Kuzio, 2010.
[340] Исто.
[341] Jim O'Neill, *Building Better Global Economic BRICs*, Goldman Sachs, Global Economics Paper No. 66, 30. новембар 2001; први министарски састанак БРИК одржан је 20. септембра 2006. године на маргинама 61. заседања Генералне скупштине УН. Видети: „About Us", BRICS, https://www.brics2026.gov.in/about-us/ (приступљено 26.12.2025)
[342] „BRICS Previous Summits", доступно на https://brics.br/en/about-the-brics/brics-previous-summits (приступљено 1.1.2026). Јужноафричка Република позвана је у чланство 24. децембра 2010. године, а први пут је као пуноправна чланица учествовала на трећем самиту у Сањи 14. априла 2011. године.
[343] упоредити са Richard Sakwa, *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*, Yale University Press, New Haven, 2023, pp. 304-306, 311.

димензија учвршћивала ону другу. Готово идентичан круг држава чланица ОДКБ и ЕАЕУ (изузев Таџикистана, који није чланица ЕАЕУ, и Киргистана, који је приступио ЕАЕУ тек накнадно) показује да су руски безбедносни и економски интеграциони пројекти циљали исту групу зависних и делимично зависних држава, користећи различите, али међусобно допуњујуће инструменте везивања.[344]

Економска зависност (енергетски извори по повлашћеним ценама, приступ руском тржишту рада, отпис дугова) функционисала је као допуна безбедносној зависности (руско војно присуство, оквир колективне одбране, војно-техничка сарадња по повлашћеним условима), при чему су државе с мање алтернативних праваца спољнополитичког маневрисања (Јерменија, Таџикистан, Киргистан) биле дубоко укључене у оба оквира истовремено, док су државе с већим степеном аутономије (Казахстан кроз многовекторност, Узбекистан кроз повремено дистанцирање) селективно прихватале само поједине елементе овог двоструког интеграционог пакета.[345] Управо ова комплементарност економске и безбедносне интеграције представља кључни структурни разлог зашто се украјинска криза 2013–2014. године не може разумети искључиво као сукоб трговинских режима (ЕУ Споразум о придруживању наспрам Царинске уније), већ и као сукоб двеју ширих, међусобно повезаних архитектура моћи.[346]

Програмско повезивање економске и безбедносне димензије најјасније је формулисано у чланку Владимира Путина објављеном у часопису „Известија“ 3. октобра 2011. године, у којем будућа Евроазијска унија није представљена само као економски пројекат, већ као „један од полова савременог света“ и мост између Европе и азијско-пацифичког региона.[347] Одговор Нурсултана Назарбајева, објављен у истом листу три недеље касније, открива, међутим, унутрашњу напетост пројекта: инсистирајући на економском прагматизму, добровољности и очувању суверенитета, казахстански председник је имплицитно одбацио свако прерастање уније у политички или војни блок.[348] Та напетост између руског схватања интеграције *као инструмента геополитичке консолидације* и казахстанско-белоруског *инсистирања на строго економском карактеру* пројекта материјализовала се у самом Уговору о ЕАЕУ, из чијег су коначног текста, на инсистирање Астане и Минска, уклоњени готово сви елементи политичке координације.[349]

Дубљу структурну везу економске и безбедносне интеграције расветљава Алисонов концепт „виртуелног регионализма“: постсовјетске регионалне организације, и економске и безбедносне подједнако, служе у значајној мери заштити и легитимацији постојећих режима, а тек потом интеграцији у функционалном смислу.[350] Из те перспективе, готово потпуно преклапање чланства ОДКБ и ЕАЕУ није ни случајност ни пука последица руског притиска, већ одраз чињенице да обе организације нуде исту темељну „услугу“ тј. спољашње учвршћивање унутрашње стабилности режима само различитим средствима: једна безбедносним гаранцијама, друга економским погодностима.[351]

Емпиријска истраживања додатно поткрепљују тезу о међусобном појачавању двеју димензија. Либман и Винокуров показују да је деценија раста двехиљадитих донела мерљиву економску конвергенцију постсовјетских привреда, ношену пре свега „интеграцијом одоздо“

[344] David Erkomaishvili, „One for All, Each on Its Own“, оп. цит., pp. 81–110.
[345] Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules*, оп. цит., p. 28.
[346] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, оп. цит., p.138.
[347] Владимир Путин, „Новый интеграционный проект для Евразии - будущее, которое рождается сегодня“, *Известия*, 3. октобар 2011. Доступно на: https://tass.ru/politika/524672 (приступљено: 26.12.2025).
[348] Нурсултан Назарбаев, „Евразийский Союз: от идеи к истории будущего“, *Известия*, 25. октобар 2011, наведено према: Детаљније видети у: Božidar Knežević, Senka Pavlović,“Savremeni procesi evroazijskih ekonomskih integracija“, *Međunarodna politika*, br.1155-1156, jul-decembar 2014, str. 81.
[349] *The Signature of the Eurasian Union Treaty: A Difficult Birth, an Uncertain Future*, European Parliament, оп. цит.
[350] Roy Allison, „Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia“, оп. цит., pp. 185–202.
[351] Ибид.

тј. узајамним инвестицијама и радном миграцијом а не формалним споразумима.[352] За Таџикистан и Киргистан дознаке радника из Русије достигле су размере које миграциону зависност претварају у безбедносно питање првог реда: могућност ограничавања приступа руском тржишту рада функционише као инструмент притиска потпуно упоредив с безбедносним полугама, што показује да се економска и безбедносна зависност у пракси тешко могу раздвојити.[353]

Период од 2014. до 2016. године представљао је, најзад, тест издржљивости ове двоструке архитектуре. Санкције и руске контрамере откриле су границе повезивања: остале чланице ЕАЕУ нису следиле Москву у контрасанкцијама према Западу, чиме је унија у кризним условима остала без јединствене спољнотрговинске политике управо у тренутку када је Русији била најпотребнија.[354] Истовремено, безбедносна сарадња у оквиру ОДКБ настављена је без прекида. Овај расцеп показује да су економска и безбедносна интеграција на постсовјетском простору комплементарне, али не и стопљене: свака почива на сопственој рачуници трошкова и добити држава чланица, а њихово преклапање траје само дотле док обе рачунице дају исти резултат.

2.4.2. Ограничења и домети евроазијских интеграционих процеса

Упркос институционалној разгранатости приказаној у овом поглављу, евроазијске интеграције на постсовјетском простору показале су трајна структурна ограничења. Прво, ниједан формат (ЗНД, ЕврАзЕС, Царинска унија, ЕАЕУ) није успео да обухвати све петнаест бивших совјетских република; напротив, сваки наредни, дубљи ниво интеграције обухватао је ужи круг држава, што указује на прогресивно сужавање, а не ширење интеграционог језгра. Друго, асиметрија моћи у корист Русије, видљива у свим механизмима одлучивања (пондерисано гласање у Царинској унији, доминантан БДП у ЕАЕУ, војна надмоћ у ОДКБ), трајно је ограничавала могућност да ови формати прерасту у равноправна партнерства слична Европској унији, упркос декларативном позивању управо на европско искуство.[355] Треће, паралелно постојање конкурентних формата (ГУАМ наспрам ЗНД, ЕУ Источно партнерство наспрам ЕАЕУ) показало је да евроазијске интеграције нису деловале у институционалном вакууму, већ у условима сталне конкуренције норми и понуда, у којој су мање државе могле, макар привремено, да бирају или балансирају између различитих интеграционих понуда.[356] Најзад, украјинска криза 2014. године представљала је тест функционалности читавог евроазијског интеграционог пројекта: показала је да економска и безбедносна привлачност руски центрираних формата, ма колико материјално значајна за поједине државе, није била довољна да неутралише дубоке унутрашње политичке и идентитетске поделе унутар кључних постсовјетских држава, чиме је отворено питање дугорочне одрживости евроазијских интеграција у измењеном безбедносном окружењу после 2014. године.

Наведена ограничења добијају пуни смисао тек у светлу обрасца који је академска литература описала као понављање „интеграционих ритуала“: током деведесетих и раних двехиљадитих година потписивани споразуми по правилу нису спровођени, а замењивани су новим споразумима приближно истог садржаја, за које се такође унапред знало да неће бити

[352] Alexander Libman, Evgeny Vinokurov, „Regional Integration and Economic Convergence in the Post-Soviet Space: Experience of the Decade of Growth“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 50, No. 1, 2012, pp. 112–128.
[353] упоредити са Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules*, оп. цит., pp.52,63,123,165.
[354] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine*, оп. цит., pp. 293-300.
[355] упоредити са Е. Винокуров, Александр Либман, „Две евразийские интеграции“, *Вопросы экономики*, № 2, 2013, стр. 58, 63.
[356] О структурној конкуренцији интеграционих групација у Евроазији и супарништву европског и постсовјетског регионализма око Украјине, Белорусије и Молдавије видети: Е. Винокуров, А. Либман, „Две евразийские интеграции“, *Вопросы экономики*, № 2, 2013, стр. 58, 62–63.

примењени.[357] У том контексту, Царинска унија и Јединствени економски простор представљају квалитативни прелом тј. први случај у постсовјетској историји у коме су одлуке заједничких органа стварно и непосредно регулисале економске односе чланица али прелом чија је одрживост у литератури од почетка дочекивана са скепсом, сажетом у Таровом питању: може ли Царинска унија успети тамо где су сви њени претходници пропали?[358]

Друго трајно ограничење произлази из асиметричне расподеле трошкова и добити проширења дубоке интеграције. Случај Киргистана то илуструје парадигматично: приступање Царинској унији захтевало је темељну прераду спољнотрговинског режима земље чија се привреда у значајној мери ослањала на реекспорт кинеске робе, док би останак изван уније ограничио приступ казахстанском и руском тржишту, кључним одредиштима киргиског извоза и радне снаге. Мање државе нашле су се тако „између Сциле и Харибде“: свака опција носила је високе трошкове, а слобода избора била је више формална него стварна.[359]

Треће ограничење тиче се односа према трећим странама и питања отвореног регионализма. Царинска унија је од почетка садржала изражене протекционистичке елементе, ублажене тек уласком Русије у Светску трговинску организацију 2012. године и последичним снижавањем јединствене царинске тарифе.[360] Нормативна алтернатива коју је део аналитичара заговарао - комплементарност европске и евроазијске интеграције, укључујући и дугорочну могућност зоне слободне трговине између ЕУ и Царинске уније остала је неостварена. Уместо ње, односи двеју интеграционих архитектура развили су се по сценарију ривалства, који су Драгњева и Волчук идентификовали као једну од три могуће путање још 2012. године, пре кулминације украјинске кризе.[361]

Сабрани, домети евроазијских интеграција у посматраном периоду показују двоструки резултат: унутар ужег језгра (Царинска унија, Јединствени економски простор, ЕАЕУ) остварен је институционални напредак без преседана у постсовјетској историји, док се шири постсовјетски простор истовремено фрагментисао суспензија зоне слободне трговине ЗНД у односима Русије и Украјине почетком 2016. године симболички затвара посматрани период као доба у коме је и трговинска интеграција коначно подређена геополитици.[362] Управо та двострукост - продубљивање у језгру уз фрагментацију целине чини структурни контекст у коме треба разумети развој безбедносних интеграција, ОДКБ и ШОС, којима су посвећена наредна поглавља дисертације.

[357] Alexander Libman, „Regionalism and Regionalization in the Post-Soviet Space: Current Status and Implications for Institutional Development“, *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 3, 2007, pp. 401–430; Niklas Wirminghaus, „Ephemeral Regionalism: The Proliferation of (Failed) Regional Integration Initiatives in Post-Soviet Eurasia“, у: T. A. Börzel et al. (eds.), *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, Ashgate, Aldershot, 2012; упоредити: Е. Винокуров, А. Либман, „Две евразийские интеграции“, оп. цит., стр. 50–51.

[358] David G. Tarr, *The Eurasian Customs Union among Russia, Belarus and Kazakhstan: Can It Succeed Where Its Predecessors Failed?*, 2012, наведено према: Е. Винокуров, А. Либман, „Две евразийские интеграции“, оп. цит., стр. 51.

[359] Е. Винокуров, А. Либман, „Две евразийские интеграции“, оп. цит., стр. 66.

[360] Исто, стр. 66–67.

[361] Исто, стр. 63–64; Rilka Dragneva, Kataryna Wolczuk, „Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?“, Chatham House Briefing Paper, REP BP 2012/01, London, 2012.

[362] О суспензији Уговора о зони слободне трговине ЗНД у односима Русије и Украјине видети одељак 2.2.1 овог рада.

3. ОРГАНИЗАЦИЈА УГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ: ДИНАМИКА И ЕФЕКТИ РАЗВОЈА (2001–2016)

У овом поглављу рада бавићемо се емпиријском анализом ОДКБ као кључног механизма колективне безбедности у постсовјетском простору. Поглавље обухвата историјат настанка, институционалну еволуцију и трансформацију у организацију, као и унутрашњу структуру, механизме одлучивања и облике деловања. Даље се описују аналитички профили држава чланица (економска и војна моћ, елементи меке моћи и интереси), као и ефекти деловања ОДКБ на регионалну безбедност у посматраном периоду.

Организација Уговора о колективној безбедности представља један од најзначајнијих покушаја институционализације војно-политичке сарадње на постсовјетском простору. Њен развој одвијао се у условима фрагментисаног евроазијског безбедносног простора. Управо због тога ОДКБ није могуће посматрати само као формални војни савез, већ као сложен механизам у којем се преплићу питања регионалне безбедности, руског утицаја, институционалне изградње и различитих националних интереса држава чланица.[363]

Посматрани период посебно је важан јер обухвата фазу у којој је сарадња заснована на Уговору о колективној безбедности постепено трансформисана у развијенију регионалну организацију са сопственим органима, процедурама, правним статусом и војним инструментима. Истовремено, овај период обележавају нови безбедносни изазови након 11. септембра 2001. године, јачање значаја централноазијског правца, институционално обликовање ОДКБ, али и касније заоштравање односа Русије са Западом након 2014. године, које је додатно тестирало унутрашњу кохезију, лојалност чланица и стварну ефикасност организације.[364]

3.1.Историјат настанка и институционални развој ОДКБ

Историјат настанка и институционални развој ОДКБ треба посматрати кроз постепену трансформацију Уговора о колективној безбедности из почетног уговорног механизма у регионалну међународну организацију. Тај процес одвијао се у фрагментисаном постсовјетском безбедносном простору, уз неуједначене интересе држава учесница, снажну улогу Русије и постепено ширење агенде са класичне колективне одбране на нове транснационалне претње.

3.1.1. *Порекло ОДКБ и трансформација од Уговора до организације*

Након распада СССР, нове независне државе су истовремено започеле формирање сопствених оружаних снага, док су поједини елементи заједничког војног простора ЗНД још увек формално постојали. У таквим условима Уговор о колективној безбедности постао је један од најважнијих покушаја да се војно-политичка сарадња дела постсовјетских држава постави на уговорну основу. Његов значај је у томе што је успоставио почетни механизам консултација, колективне одбране и координације безбедносних политика.[365]

У Ташкенту је 15. маја 1992. године потписан Уговор о колективној безбедности (рус. Договор о коллективной безопасности, ДКБ). Првобитне потписнице биле су Јерменија, Казахстан, Киргистан, Русија, Таџикистан и Узбекистан, док су му се 1993. године

[363] Организация Договора о коллективной безопасности, *Договор о коллективной безопасности,* Ташкент, 15. мая 1992, чл. 1–4; Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (приступљено:4.12.2025); Устав ОДКБ, Кишињев, 7. октобар 2002, чл. 1, 3, 7–8. Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено 4.12.2025)

[364] Alexander I. Nikitin, "Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO," *Chinaand Eurasia Forum Quarterly* 5, no. 1, 2007: 35–44, 35–36.

[365] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009*, Ковчег, Минск, 2010, стр. 13–14.

придружиле Азербејџан, Белорусија и Грузија. Уговор је ступио на снагу 20. априла 1994. године, са почетним роком важења од пет година, а 1. новембра 1995. регистрован је у Секретаријату Уједињених нација. У раној фази ДКБ је окупио девет од дванаест држава ЗНД, што је показивало релативно широк почетни домет овог војно-политичког повезивања, али не и постојање стабилне и функционално изграђене организације.[366]

Настанак ДКБ треба посматрати и у контексту неуспелог покушаја очувања јединствене војне структуре бившег СССР. Почетком 1992. године разматран је пројекат Обједињених оружаних снага ЗНД, са заједничким Главним командовањем и стратешким снагама под контролом свих република Заједнице. Пројекат није реализован услед двосмислене и супротстављене позиције Русије и Украјине по питању командовања и статуса нуклеарног оружја, услед чега је Главно командовање Обједињених оружаних снага ЗНД до 1993. године фактички престало да функционише. Управо у том вакууму Уговор о колективној безбедности постао је оперативни механизам замене за неуспели пројекат јединствене војне структуре Заједнице, првобитно предвиђен да делује управо у сарадњи с тим командовањем до формирања сопствених органа.[367]

Основу Уговора чине одредбе о уздржавању од употребе силе, консултацијама у случају претње и заједничкој реакцији у случају агресије, као и забрани државама потписницама да приступају војним савезима или групама држава усмереним против друге државе потписнице. Такође, предвиђен је механизам хитних консултација у случају претње безбедности, територијалном интегритету или суверенитету једне или више држава учесница (чл. 2). Носећи значај Уговора садржан је у следећих неколико чланова:

„Члан 1.

Државе учеснице потврђују обавезу да се у међудржавним односима уздржавају од употребе силе или претње силом. Оне се обавезују да све међусобне спорове, као и спорове са другим државама, решавају мирним средствима.

Државе учеснице неће приступати војним савезима нити учествовати у било каквим групацијама држава, као ни у активностима усмереним против друге државе учеснице.

У случају успостављања система колективне безбедности у Европи и Азији и закључивања уговора о колективној безбедности у ту сврху, чему ће уговорне стране доследно тежити, државе учеснице ће без одлагања приступити међусобним консултацијама ради уношења неопходних измена у овај уговор.

Члан 2.

Државе учеснице ће се међусобно консултовати о свим важним питањима међународне безбедности која се тичу њихових интереса и о тим питањима усаглашавати своје ставове.

У случају настанка претње безбедности, територијалном интегритету и суверенитету једне или више држава учесница, односно претње међународном миру и безбедности, државе учеснице ће без одлагања активирати механизам заједничких консултација ради координације својих ставова и предузимања мера за отклањање настале претње.

Члан 3.

---

[366] Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), „25 лет Договору о коллективной безопасности," Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/25years/. (приступљено 4.12.2025),

[367] О неуспелом пројекту Обједињених оружаних снага ЗНД и позицији Русије/Украјине видети: «Отказ от ядерного оружия», доступно на званичноом историјском порталу Републике Казахстан: https://e-history.kz/ru/projects/show/23271. У тексту каже да: „Због двојаког става Русије и Украјине није било могуће формирати здружене оружане снаге."; У *Договор о коллективной безопасности*, Ташкент, 15. мая 1992, преамбула и чл. 3 упућује на главнокомандујућег Здруженим оружаним снагама Заједнице независних држава као привременог координатора до формирања сопствениах органа Уговора. Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (приступљено 4.12.2025).

Државе учеснице образују Савет колективне безбедности, који чине шефови држава учесница и главнокомандујући Здруженим оружаним снагама Заједнице независних држава.

Члан 4.

Ако једна од држава учесница буде изложена агресији од стране било које државе или групе држава, то ће се сматрати агресијом против свих држава учесница овог уговора.

У случају извршења акта агресије против било које државе учеснице, све остале државе учеснице пружиће јој неопходну помоћ, укључујући и војну помоћ, као и подршку средствима којима располажу, у оквиру остваривања права на колективну одбрану у складу са чланом 51. Повеље Уједињених нација.

О мерама предузетим на основу овог члана државе учеснице ће без одлагања обавестити Савет безбедности Уједињених нација. Приликом спровођења тих мера државе учеснице ће се придржавати одговарајућих одредаба Повеље Уједињених нација.“ [368]

Наведена разлика између члана 2 и члана 4 била је од суштинског значаја за касније функционисање ДКБ/ОДКБ. Претње попут упада екстремистичких група из Авганистана у Централну Азију нису се лако могле подвести под класичну агресију једне државе на другу, па су више одговарале механизму хитних консултација из члана 2. Насупрот томе, члан 4 је био везан за ситуацију оружане агресије на државу учесницу, што је касније посебно отварало питање његове применљивости у сложеним конфликтима као што је јерменско-азербејџански спор.[369] Иако је формална трансформација ДКБ у међународну организацију уследила тек 2002. године, механизми Уговора имали су практичну примену и знатно раније: могућности ДКБ биле су активиране у јесен 1996. и лето 1998. године, у вези са опасним развојем ситуације у Авганистану у непосредној близини граница централноазијских држава учесница, ради спречавања покушаја екстремиста да дестабилизују регион. Ово показује да ДКБ, упркос свом лабавом уговорном карактеру у деведесетим годинама прошлог века, није био потпуно неоперативан документ, већ механизам који је повремено служио и као оквир за практичну координацију пре него што је стекао статус пуноправне организације.[370]

У циљу даљег развоја сарадње у области безбедсности на састанку Савета колективне безедности у Алмати, 10. фебруара 1995. године, усвојена су важни нормативни документи који су подстакли процес војно-политичке интеграције у различитим областима ДКБ: Меморандум о одржавању мира и стабилности у Заједници Независних Држава, Основни правци учвршћивања војне сарадње и Концепција колективне безбедности. [371]

Поред Уговора о колективној безбедности, Концепција колективне безбедности из 1995. године је важан документ јер је њена функција да уговорни оквир из 1992. године допуни доктринарним садржајем. Полазиште документа било је да државе учеснице повезују заједнички војнополитички и економски интереси, наслеђена војнотехничка база и инфраструктура, као и настојање да воде усаглашену политику у области безбедности. Истовремено је наглашено да оне ниједну државу или коалицију држава не сматрају

---

[368] „*Договор о коллективной безопасности“,* Ташкент, 15. мая 1992. Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (приступљено 4.12.2025). Са руског језика превео Божидар Љ. Кнежевић.

[369] „*Договор о коллективной безопасности“,* оп. цит. чл. 2 и чл. 4.

[370] „*От Договора к организации“,* ОДКБ, http://www.odkb.gov.ru/a/a.htm потврђује: „Могућности предвиђене Уговором коришћене су у јесен 1996. године и у лето 1998. године, услед опасног развоја догађаја у Авганистану, у непосредној близини граница централноазијских држава учесница Уговора о колективној безбедности, ради спречавања покушаја екстремиста да дестабилизују прилике у том региону“)

[371] *Совет коллеткивной безопасности, *Меморандум о поддержании мира и стабильности в Содружестве Независимых Государств* 10 февраля 1995 года, доступно на: https://adilet.zan.kz/rus/docs/O9500000001 (приступљено: 4.12.2025); **Решение СКБ от от 10 февраля 1995 года (Об Основных направлениях углубления военного сотрудничества государств-участников Уговора о коллективной безопасности)* доступно на: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=26803,(приступљено 4.12.2025) и **Концепция коллективной безопасности государств - участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992. года* доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezopasnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено 4.12.2026).

противником, већ да односе са осталим државама међународне заједнице желе да развијају на основу равноправног партнерства. [372]

У првој глави Концепције утврђене су *основе војне политике држава учесница*. Заједничка безбедносна политика требало је да се спроводи путем редовних консултација и координације ставова. У односима са другим државама ЗНД те консултације биле су усмерене на војну сарадњу, узајамну помоћ и решавање питања развоја националних оружаних снага. *Према НАТО и другим војнополитичким организацијама предвиђени су сарадња, партнерство и учешће у постојећим или новим структурама регионалне безбедности.* Тиме је Концепција у почетној фази дефинисала Уговор о колективној безбедности као механизам који је тежио укључивању у шири европски и азијски систем безбедносне сарадње.[373] Приоритет у обезбеђивању колективне безбедности дат је мирним и политичким средствима, иако је истовремено предвиђена употреба свих расположивих могућности држава учесница уколико би то било неопходно. Процена безбедносног окружења заснивала се на ставу да је окончање глобалне конфронтације између Истока и Запада смањило опасност од светског рата, али да су бројни регионални, међудржавни и унутардржавни проблеми и даље могли прерасти у оружане сукобе и локалне ратове. Као извори таквих сукоба наведене су социјалне, политичке, економске, територијалне, националне, етничке и верске противречности, као и спремност појединих држава да спорна питања решавају употребом силе.[374] Међу *основним изворима војне опасности* издвојене су територијалне претензије према државама учесницама, постојећа и потенцијална жаришта локалних ратова и оружаних сукоба у близини њихових граница, као и могућност употребе нуклеарног и других врста оружја за масовно уништење. Посебна пажња посвећена је ширењу таквог оружја, средстава за његову испоруку и савремених технологија војне производње, нарочито у вези са покушајима појединих држава, организација и терористичких група да остваре политичке или војне циљеве. Војну опасност могли су представљати и кршење међународних споразума о ограничењу и смањењу наоружања, неоправдано јачање војне моћи других држава и савеза, спољно мешање у унутрашње послове држава учесница, међународни тероризам и политика уцене.[375]

Концепција је истовремено утврдила показатеље на основу којих би се могло закључити да је војна опасност прерасла у непосредну војну претњу. Међу њима су били нагомилавање трупа и других снага у подручјима уз спољне границе држава учесница до нивоа којим се нарушава постојећи однос снага, образовање и обучавање оружаних формација на територији других држава ради њихове употребе против држава учесница, изазивање граничних сукоба и оружаних провокација, као и увођење страних трупа на суседне територије без одговарајућег мандата Савета безбедности УН или ОЕБС. Ради спречавања таквих претњи предвиђени су учешће у ширим системима колективне безбедности у Европи и Азији, координација у области разоружања и контроле наоружања, проширивање мера поверења, сарадња са НАТО и другим безбедносним структурама, спровођење мировних операција, заштита граница и одржавање оружаних снага на нивоу одбрамбене довољности.[376]

Друга глава Концепције била је посвећена основама обезбеђивања колективне безбедности. Основни циљ држава учесница био је спречавање ратова и оружаних сукоба, а уколико до њих ипак дође, гарантована заштита њихових интереса, суверенитета и територијалног интегритета. У мирнодопским условима тај циљ требало је да се остварује решавањем спорних питања и међународних и регионалних криза искључиво политичким и

[372] *Концепция коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992. года*, Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezopasnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено 4.12.2025).
[373] Исто.
[374] Исто.
[375] Исто.
[376] Исто.

усаглашеним средствима, уз одржавање одбрамбеног потенцијала сваке државе и уважавање како националних тако и колективних интереса.[377]

Одговорност за стабилност на границама првенствено је припадала свакој појединачној држави, али је истовремено предвиђена координација деловања граничних снага и других надлежних служби. У случају претње безбедности, суверенитету или територијалном интегритету једне или више држава учесница, односно претње међународном миру, требало је без одлагања активирати механизам заједничких консултација. Његова сврха била је координација ставова и утврђивање конкретних мера за отклањање настале претње. Тако је Концепција предвидела политичко-консултативни механизам који је требало да претходи примени војних мера.[378]

Посебно место у систему одвраћања имале су стратешке нуклеарне снаге Руске Федерације. Према Концепцији, оне су имале функцију одвраћања од покушаја агресије против било које државе учеснице, у складу са Војном доктрином Руске Федерације. У случају извршене агресије државе учеснице биле су дужне да је, на основу члана 4. Уговора о колективној безбедности, заједнички одбију и предузму мере којима би агресор био приморан да обустави војна дејства. Због тога је Концепција захтевала да се садржај, облици и начини заједничког деловања утврде и планирају унапред.[379]

Колективна безбедност заснивала се на начелу њене недељивости, према којем се агресија против једне државе учеснице сматрала агресијом против свих. Документ је, поред једнаке одговорности чланица за безбедност, утврдио поштовање суверенитета и територијалне целовитости, немешање у унутрашње послове и уважавање међусобних интереса. Колективна одбрана требало је да буде организована на регионалној основи, док су се одлуке о начелним питањима колективне безбедности доносиле консензусом. Састав и степен готовости заједничких снага морали су бити сразмерни обиму конкретне војне претње.[380]

Према трећој глави Концепције: „*Основу колективне безбедности чини систем колективне безбедности, који државе учеснице посматрају као скуп међудржавних и државних органа управљања, снага и средстава који, на заједничком правном основу и уз уважавање националног законодавства, обезбеђују заштиту њихових интереса, суверенитета и територијалног интегритета"*[381] Најважнији међудржавни орган био је Савет колективне безбедности који је био надлежан за координацију и заједничко деловање у спровођењу Уговора. Савет министара спољних послова имао је саветодавну улогу у усаглашавању унутрашње и спољне политике, док је Савет министара одбране био задужен за питања војне политике и развоја оружаних снага. Поред њих, било је могуће образовати и друге сталне или привремене органе за извршавање конкретних задатака. [382]

Што се тиче снага и средстава система колективне безбедности, оне су обухватале националне оружане снаге и друге снаге држава учесница, коалиционе, односно здружене групације трупа у појединим регионима, заједнички систем противваздухопловне одбране и друге специјализоване системе. За операције одржавања мира могле су бити образоване колективне мировне снаге, под условом да се операције спроводе на основу одлуке Савета безбедности УН или ОЕБС-а. Основни задаци тих снага били су одвраћање потенцијалног

---

[377] ОДКБ, *Концепция коллективной безопасности государств – участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992. года*, Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezopasnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено 4.12.2025).

[378] Исто.

[379] Исто.

[380] Исто.

[381] ОДКБ, *Концепция коллективной безопасности государств – участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992. года*, оп. цит.

[382] Исто.

агресора, благовремено откривање припрема за агресију, њено одбијање, заштита граница и учешће у мировним операцијама.[383]

Према Концепцији, практично успостављање система захтевало је постепено усклађивање законодавства држава учесница у области одбране и безбедности, редовне консултације о развоју оружаних снага и усвајање заједничких приступа борбеној готовости, обуци и оперативној употреби трупа.[384] Предвиђене су и усаглашена мобилизацијска припрема привреда, употреба заједничке војне инфраструктуре, ваздушног простора и водених површина, оперативно уређење територија у интересу колективне одбране, заједничке активности оперативне и борбене обуке, усаглашавање програма школовања војних кадрова, координација развоја, производње, испоруке и ремонта наоружања и војне опреме, као и утврђивање заједничких стандарда за образовање и одржавање материјалних резерви.[385]

Поред дефинисања система колективне безбедности, Концепција је предвидела три фазе за успостављање система. У првој фази требало је углавном окончати образовање националних оружаних снага, израдити програм војне и војнотехничке сарадње и усвојити правне акте неопходне за функционисање система. Друга фаза обухватала је образовање коалиционих, односно здружених групација трупа, планирање њихове употребе, стварање заједничког система противваздухопловне одбране и разматрање питања образовања здружених оружаних снага. У трећој фази требало је окончати успостављање целокупног система колективне безбедности.[386]

Концепција је, према томе, предвидела постепену и функционалну, а не непосредну наднационалну војну интеграцију. Националне оружане снаге остале су основа система, док су заједнички органи, регионалне групације, противваздухопловна одбрана и мировне снаге требало да се развијају по фазама. Формулација према којој је у другој фази требало тек „размотрити питање“ образовања здружених оружаних снага показује да је документ остављао могућност дубље интеграције, али је није поставио као непосредну и безусловну обавезу држава учесница.

Како смо већ истакли у претходном поглављу, крајем деведесетих година постало је јасно да ДКБ није успео да окупи све кључне постсовјетске актере. Украјина није приступила Уговору, а Грузија, Узбекистан и Азербејџан 1999. одине нису обновили учешће. Њихови разлози нису били истоветни: Узбекистан је образложио своју одлуку неефикасношћу постсовјетских безбедносних структура и незадовољством ситуацијом у Централној Азији и односом са Таџикистаном; Грузија и Азербејџан позвали су се на недовољно реаговање партнера по Уговору на оружане сукобе у Нагорно-Карабаху, Абхазији и Јужној Осетији, при чему је Грузија додатно своју безбедносну оријентацију везивала за Запад.[387] Излазак-наведених држава из оквира Уговора држава показао је да ДКБ није постао свеобухватни постсовјетски систем колективне безбедности, већ ужи формат окупљен око Русије и држава које су у том тренутку имале интерес да остану у њеном безбедносном оквиру.[388]

Додатни показатељ фрагментације постсовјетског простора било је формирање ГУАМ, који је окупио део држава оријентисаних ка смањивању зависности од Русије и развоју алтернативних политичких, енергетских и транзитних праваца. У том смислу, крај деведесетих година није означио само кризу ДКБ као уговорног механизма, већ и шире

[383] ОДКБ, *Концепция коллективной безопасности государств – участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992. года*, оп. цит.
[384] Исто.
[385] Исто.
[386] Исто.
[387] ОДКБ, *Протокол продлении Договора о коллективной безопасности,* 2. април 1999; доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/protokol_o_prodlenii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (приступљено 5.12.2025); Елена Ф Довгань, Анатолий.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009*, стр. 8-10.
[388] Елена Ф Довгань, Анатолий.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009*, стр. 10.

раздвајање постсовјетских држава према различитим спољнополитичким и безбедносним оријентацијама.[389]

Усвојени 1999. године План друге етапе формирања система колективне безбедности већ је предвиђао формирање коалиционих (регионалних) групација трупа на источноевропском, кавкаском и централноазијском правцу - исти тросмерни модел безбедносне архитектуре који ће касније постати трајна организациона структура ОДКБ. Квалитативно нову етапу у развоју Уговора отворио је Меморандум о повећању ефикасности ДКБ[390], усвојен од стране Савета колективне безбедности у мају 2000. године, чија је реализација усмерила Уговор ка одговору на нове изазове и претње регионалној и међународној безбедности, уместо искључиво на класичну колективну одбрану.[391]

Крајем деведесетих година безбедносна ситуација у окружењу држава учесница ДКБ значајно се погоршала. На Кавказу су се настављали ефекти чеченског конфликта, 1999. године дошло је до покушаја дестабилизације Дагестана, док је у Централној Азији победа талибана у Авганистану и њихово приближавање границама ЗНД појачало страх од преливања нестабилности, тероризма и екстремизма.[392] Упади екстремистичких формација Исламског покрета Узбекистана у јужну Киргизију (баткенски догађаји) августа 1999. и понирућа претња према Узбекистану 2000. године показали су слабост постојећих механизама безбедности у Централној Азији.[393] Управо су ти догађаји утицали да се 2000. и 2001. године у оквиру ДКБ приступи активнијем формирању система колективне безбедности, укључујући дефинисање источноевропског, кавкаског и централноазијског региона колективне безбедности и стварање Колективних снага брзог развијања у Централној Азији.[394]

На седници Савета колективне безбедности у Јеревану, 25. маја 2001. године, паралелно са одлуком о стварању Колективних снага брзог развијања Централноазијског региона, донета је и одлука о формирању међудржавног органа војног управљања система колективне безбедности ДКБ тј. институционалне претече будућег Здруженог штаба ОДКБ. Ове две одлуке, донете истог дана, показују да је 2001. година представљала стварну прекретницу у

[389] О формирању ГУАМ и разлозима изласка Азербејџана, Грузије и Узбекистана из ДКБ 1999, детаљније у: Елена Ф.Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 20; Юлия Никитина, *ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности*, Москва, Navona, 2009, стр. 22.

[390] ОДКБ, *Меморандум о повышении эффективности Уговора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года и его адаптации к современной геополитической ситуации* (Минск, 24 мая 2000 года) Доступно на:https://odkb-csto.org/documents/documents/memorandum_o_povyshenii_effektivnosti_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_ot_15_maya_1992_goda_i_eg/ (приступљено 5.12.2025).

[391] У званичном документу историјског архива ОДКБ „*От Договора к Организации"* потврђује се да је План друге етапе из 1999: „већ је предвиђао формирање коалиционих (регионалних) групација трупа (снага) на источноевропском, кавкаском и централноазијском правцу и да је квалитативно нову етапу отворио Меморандум о повећању ефикасности ДКБ усвојен 2000". Доступно на: http://www.odkb.gov.ru/a/a.htm (приступљено: 5.12.2026)

[392] ОДКБ, *Меморандум о повышении эффективности Уговора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года и его адаптации к современной геополитической ситуации* (Минск, 24 мая 2000 года) Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/memorandum_o_povyshenii_effektivnosti_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_ot_15_maya_1992_goda_i_eg/ (приступљено 5.12.2025).

[393] У периоду од августа до октобра 1999. године, око 1000 припадника „Исламског покрета Узбекистана" упало је на територију јужног Киргистана. Михаил Фальков, "Исламское движение Узбекистана (ИДУ)," Независимая газета, 24.08.2000, доступно на: https://www.ng.ru/net/2000-08-24/0_idu.html (приступљено 6.12.2025).

[394] Одлука СКБ, Бишкек, *Соглашение о статусе формирований сил и средств системы коллективной безопасности*, Бишкек, 11 октября 2000 года. Доступно на: https://prg.kz/document/?doc_id=30264562&pos=10;172; (приступљено: 7.12.2025) и *Решение Совета коллективной безопасности о Коллективных силах быстрого развертывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности (Ереван, 25 мая 2001 года)* Доступно на: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=26948 (приступљено: 7.12.2025)

трансформацији ДКБ из претежно консултативног механизма у организацију са конкретним војно-оперативним капацитетима, годину дана пре формалног усвајања Повеље.[395]

Терористички напади 11. септембра 2001. године додатно су изменили безбедносни контекст у којем је ДКБ функционисао. Централноазијске државе су, уз консултације са Русијом, уступиле коалиционим снагама поједине аеродроме и комуникационе правце за операције у Авганистану. Појава америчког војног присуства у Централној Азији истовремено је умањила непосредни значај тек формираних колективних снага и подстакла Москву да снажније консолидује преостале савезнике. Одлуком Савета колективне безбедности од 14. маја 2002. године ДКБ је преобликован у међународну регионалну организацију-ОДКБ.[396] Повеља ОДКБ и Споразум о правном статусу Организације усвојени су 7. октобра 2002. године, а ступили су на снагу 18. септембра 2003. године. Тиме је сарадња заснована на ДКБ добила институционализовани облик међународне регионалне организације са сопственим органима, процедурама, правним статусом и могућношћу да развија војне, политичке, правне и функционалне инструменте деловања.[397]

Формално усвајање Повеље 2002. године, међутим, није аутоматски значило и постојање функционалних органа организације. Они су грађени поступно, корак по корак, током наредних година. Илустративан пример је изградња Здруженог штаба ОДКБ: замисао о његовом стварању одобрена је одлуком Савета министара одбране од 19. новембра 2002. године, након чега је Група координатора припремила пројекат оснивачких докумената, да би Савет колективне безбедности 28. априла 2003. године у Душанбеу донео коначну одлуку о формирању сталног радног органа ОДКБ и Савета министара одбране - Обједињеног штаба чији је рад званично почео 1. јануара 2004. године, са седиштем у Москви. Овај институционални след потврђује да је консолидација ОДКБ као функционалне организације текла постепено, а не одмах по потписивању оснивачких докумената.[398]

3.1.2. Циљеви, основне функције и задаци ОДКБ

Као што смо већ навели, примарни циљ потписивања Уговора о колективној безбедности 1992. године, био је формирање система колективне одбране (одбрамбеног савеза) и успостављање механизама консултација за критичне ситуације у оквиру Заједнице независних држава. Повељом ОДКБ утврђени циљеви и функције су далеко шири у односу на ДКБ. У глави II Повеље пише:

> ***„Глава II***
> ***Циљеви и начела***
> ***Члан 3.***
> *Циљеви Организације јесу јачање мира, међународне и регионалне безбедности и стабилности, као и колективна заштита независности, територијалног интегритета и суверенитета држава чланица, при чијем остваривању државе чланице дају предност политичким средствима.*
> ***Члан 4.***

[395] На мајској седници Савета колективне безбедности у Јеревану 2001. године, паралелно са одлуком о формирању Колективних снага брзог развијања Централноазијског региона (КСБР ЦАР), донета одлука и о стварању међудржавног органа војног управљања система колективне безбедности. Объединенный штаб ОДКБ „*История организационного строительства и развития Объединенного штаба ОДКБ*,“ доступно на: https://jscsto.odkb-csto.org/istoricheskaya-spravka/ (приступљено 7.12.2025).

[396] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 13–14;

[397] Alexander I. Nikitin, „Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO“, pp. 35-36.

[398] Ibidem.

Организација у свом деловању сарађује са државама које нису њене чланице и одржава односе са међународним међувладиним организацијама које делују у области безбедности.

Организација доприноси успостављању праведног и демократског светског поретка заснованог на општепризнатим начелима међународног права.

Члан 5.

Организација делује на основу доследног поштовања независности, добровољности учешћа, једнакости права и обавеза држава чланица и немешања у питања која спадају у унутрашњу надлежност држава чланица.

Члан 6.

Овом повељом не дира се у права и обавезе држава чланица које произлазе из других међународних уговора чије су оне стране уговорнице.

Глава III

Области деловања

Члан 7.

Ради остваривања циљева Организације, државе чланице предузимају заједничке мере ради успостављања делотворног система колективне безбедности у њеном оквиру, образовања коалиционих, односно регионалних групација трупа (снага) и органа за командовање и управљање тим групацијама, развоја војне инфраструктуре, оспособљавања војних кадрова и стручњака за потребе оружаних снага, као и њиховог опремања потребним наоружањем и војном опремом.

Државе чланице доносе одлуке о размештању на својим територијама групација трупа (снага) и објеката војне инфраструктуре држава које нису чланице Организације након спровођења хитних консултација и усаглашавања са осталим државама чланицама.

Члан 8.

Државе чланице усклађују и удружују своје напоре у борби против међународног тероризма и екстремизма, неовлашћеног промета опојних дрога и психотропних супстанци и оружја, организованог транснационалног криминала, незаконитих миграција и других претњи безбедности држава чланица.

Државе чланице спроводе активности у наведеним областима, између осталог, у тесној сарадњи са свим заинтересованим државама и међународним међувладиним организацијама, уз водећу улогу Уједињених нација.

Члан 9.

Државе чланице усаглашавају и координирају своје спољнополитичке ставове о међународним и регионалним питањима безбедности, користећи, између осталог, консултативне механизме и поступке Организације.

Члан 10.

Државе чланице предузимају мере ради развоја уговорно-правног оквира којим се уређује функционисање система колективне безбедности и ради усклађивања националних законодавстава у области одбране, војне изградње и безбедности.“[399]

На основу садржаја наведених десет чланова Повеље ОДКБ, правци деловања Организације могу се систематизовати у четири међусобно повезане области[400]:

– **војну област**, која обухвата супротстављање традиционалним претњама посредством формирања коалиционих оружаних снага, развоја војне инфраструктуре, школовања војних кадрова и опремања оружаних снага савременим наоружањем и опремом;

[399] ОДКБ, *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* Кишинев, 7 октобар 2002. године, Доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено: 4.12.2025). Превео са руског Божидар Љ. Кнежевић.

[400] Упоредити претходно наведени документ, чл. 1–10.

– **област супротстављања новим претњама**, која подразумева координацију и удруживање напора у борби против међународног тероризма и екстремизма, незаконитог промета наркотика и оружја, транснационалног организованог криминала, незаконитих миграција и других безбедносних претњи;
– **спољнополитичку област**, усмерену на координацију и усаглашавање ставова држава чланица ОДКБ о међународним и регионалним безбедносним питањима; и
– **правну област**, која обухвата развој уговорно-правног оквира Организације и усклађивање националних законодавстава држава чланица у областима одбране, војне изградње и безбедности.

Овако утврђени правци деловања показују да је ОДКБ била замишљена као вишедимензионалан безбедносни механизам, док је њихово спровођење зависило од даљег развоја организационе структуре и надлежности њених органа, што је предмет наредног потпоглавља о институционалној еволуцији Организације.

3.2.Институционална еволуција ОДКБ у периоду од 2001 до 2016.

Након ступања Повеље на снагу, институционална еволуција ОДКБ одвијала се кроз изградњу органа, процедура, војних инструмената и функционалних механизама деловања.[401] За разлику од првобитног ДКБ, ОДКБ је постепено добијала сталну организациону структуру, правни статус, буџетске механизме и ширу безбедносну агенду.[402]

Повеља ОДКБ је у значајној мери преузела основну логику ранијих докумената ДКБ, али је сарадњи дала развијенији организациони оквир. Повељом (Статутом) су утврђени циљеви, принципи, органи, права и обавезе држава чланица, као и начин финансирања заједничких активности.[403] Као основни принципи потврђени су уважавање независности држава чланица, добровољност учешћа, једнакост права и обавеза, немешање у унутрашње послове и очување права и обавеза преузетих на основу других међудржавних уговора.[404]

Институционално учвршћивање ОДКБ одвијало се кроз низ одлука и самита након ступања Повеље на снагу. У том периоду развијани су прописи о органима организације, дефинисани су механизми финансирања и особља, унапређивани су војно-техничка сарадња, обука кадрова, оперативна спремност територија, заштита информација и планови коалиционе војне изградње.[405] Ови кораци показују да се ОДКБ постепено померала од уговорног оквира ка институционално разрађеној организацији.[406]

Важан корак у концептуалном самоодређењу организације представљала је Декларација о даљем усавршавању и повећању ефикасности делатности ОДКБ, усвојена у Минску 23. јуна 2006. године. У њој се ОДКБ позиционира као вишефункционална међународна структура безбедности, што је значило да организација више није представљана само као механизам колективне одбране, већ као оквир који треба да споји класичне војне

[401] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр.13-23.
[402] Ибид, стр. 19-20.
[403] Ибид, стр. 10-13.
[404] Eunsook Chung, „Multiple Regional Security Frameworks for Central Asia“, pp 3–4.
[405] ОДКБ, *Протокол о порядке формирования и функционирования сил и средств системы коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года (Ереван, 25 мая 2001 года)* Доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52758/ (Приступљено 7.12.2025).
[406] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 13-14; Eunsook Chung, „Multiple Regional Security Frameworks for Central Asia“, p. 4.

функције са одговором на нове претње, политичком координацијом и заштитом колективних и националних интереса држава чланица.[407]

Повратак Узбекистана у организацију у октобру 2006. године био је посебан случај ове институционалне еволуције. Он је показао да чланство у ОДКБ није било само правно питање, већ и показатељ ширих спољнополитичких оријентација држава. Узбекистанско приближавање ОДКБ било је непосредно повезано са погоршањем односа са Сједињеним Државама и Европском унијом после масакра у Андижану у мају 2005. године (укључујући затварање америчке базе Карши-Ханабад и санкције ЕУ), али је истовремено остало нестабилно, што ће се касније показати новим замрзавањем учешћа.[408]

Завршни стратешко-нормативни корак у посматраном периоду представљало је усвајање Стратегије колективне безбедности Организације Уговора о колективној безбедности за период до 2025. године, на седници Савета колективне безбедности 14. октобра 2016. године. Документом су систематизовани стратешки циљеви, задаци и приоритетни правци деловања Организације у условима промењеног регионалног и међународног безбедносног окружења. Њен значај није био у стварању нове организационе структуре, већ у заокруживању и повезивању раније развијених функција ОДКБ: колективне одбране, војно-политичке координације, кризног реаговања и супротстављања транснационалним претњама у јединствени стратешки оквир. Стратегија је, стога, представљала логичан завршетак институционалне еволуције ОДКБ у периоду обухваћеном овим истраживањем.[409]

До краја посматраног периода ОДКБ је имала развијенији правни, институционални и војно-политички оквир него што је имао првобитни ДКБ. Организација је поседовала органе, буџет, механизме одлучивања, инструменте војне сарадње, канале спољнополитичке координације и признат међународноправни статус.[410] Ипак, њена еволуција није уклонила основне противречности: зависност од Русије, регионалну диференцијацију подсистема, различите интересе чланица и непотпуно усаглашено разумевање заједничке претње.

3.2.1. Унутрашња структура и механизми функционисања ОДКБ

Унутрашња структура ОДКБ представља институционални оквир кроз који се формулишу заједнички ставови, доносе одлуке и координирају активности држава чланица у области колективне безбедности. Након трансформације Уговора о колективној безбедности у међународну регионалну организацију, ОДКБ је постепено развила систем органа, процедура и помоћних механизама који су требало да омогуће прелазак са претежно консултативне сарадње ка организованијем облику војно-политичке координације.

---

[407] ОДКБ, *Декларация государств-членов организации договора о коллективной безопасности о дальнейшем совершенствовании и повышении эффективности деятельности организации,* Минск, 23.6.2006. Доступно на: https://www.odkb-csto.org/documents/accepted-docs/deklaratsiya-gosudarstv-chlenov-organizatsii-dogovora-o-kollektivnoy-bezopasnosti-o-dalneyshem-sover/#loaded (приступљено 8.12.2025).

[408] О напуштању Узбекистана Организације ГУАМ 2005. године и придруживању у ЕврАзЕС у јануару 2006 односно ОДКБ у октобру 2006, видети: Gregory Gleason, Uzbekistan Charts a New "Uzbek Path", *George C. Marshall European Center for Security Studies,* November 2008, Number 003, доступно на: https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/uzbekistan-charts-new-uzbek-path-0, (приступљено 8.12.2025); Farkhod Tolipov, "Uzbekistan Without the CSTO," CACI Analyst, 2013. Доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12652-uzbekistan-without-the-. (приступљено: 8.12.2025).

[409] «*Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года*». Совет коллективной безопасности ОДКБ. Ереван, 14 октября 2016 года. Организация Договора о коллективной безопасности, тач. 1, 3–5, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/statements/strategiya_kollektivnoy_bezopasnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_na_period_do_/#loaded (приступљено: 4.12.2025).

[410] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 31, Alexander I. Nikitin, "Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO,"p.35.

У овом делу рада анализирају се институционална архитектура организације, начин доношења одлука и практични инструменти колективне безбедности. Посебна пажња биће посвећена органима ОДКБ и механизмима одлучивања, као и облицима деловања који су развијани ради одговора на класичне војне претње, тероризам, екстремизам, наркотрафик, илегалну миграцију, информационе изазове и потребу за војно-техничком сарадњом. Таква анализа омогућава да се сагледа у којој мери је институционална еволуција организације била праћена стварним оперативним капацитетима и где су се појављивала ограничења у њеном функционисању.

3.2.2. Органи и механизми одлучивања

Организациона структура Организације Уговора о колективној безбедности, утврђена је чланом 11 Повеље ОДКБ:

*„**Члан 11.***

Органи Организације су:

а) Савет колективне безбедности (у даљем тексту: Савет);

б) Савет министара спољних послова (у даљем тексту: СМИП);

в) Савет министара одбране (у даљем тексту: СМО);

г) Комитет секретара савета безбедности (у даљем тексту: КССБ).

Стални радни орган Организације је Секретаријат Организације (у даљем тексту: Секретаријат).

Надлежности и начин рада наведених органа уређују се овом повељом и посебним правилницима које усваја Савет.“[411].

Ова првобитна структура допуњена је изменом из 2010. године додавањем тачке о Сталном савету и Сталним радним органима Организације, као и Орган међупарламентарне сарадње, а то су: „Секретаријат Организације и Заједнички штаб Организације. Орган међупарламентарне сарадње је Парламентарна скупштина Организације.“[412] Ради предледности користићемо шему са званичног сајта Организације Уговора о колективној безбедности која је важна због бољег разумевања функционисања наведене организационе структуре.

[411] ОДКБ, *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* 7.октобар 2002. године, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52757/, (приступљено 4.12.2025). Са руског превео Божидар Љ. Кнежевић.

[412] ОДКБ, *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* 7.октобар 2002. године, са допуном

Слика 5.. Организациона структура ОДКБ

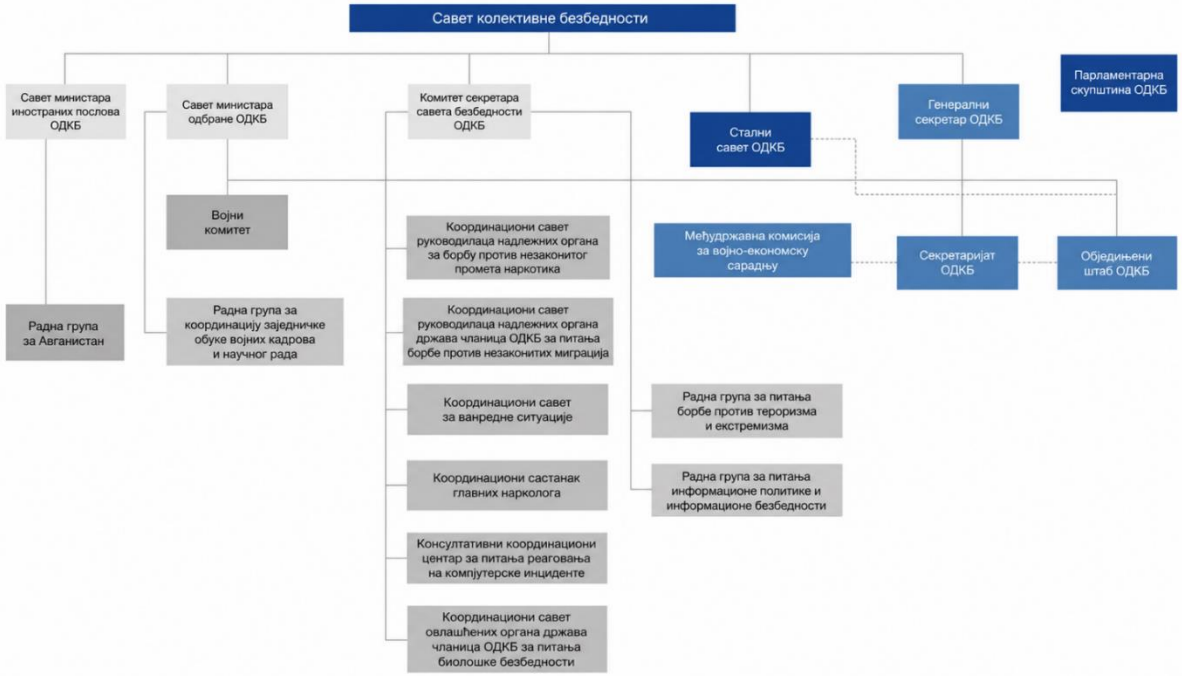

Извор: Званична интернет страница ОДКБ[413]

Из приложеног је приметно да је систем органа ОДКБ током институционалног развоја постајао све сложенији.

Савет колективне безбедности (рус. Совет коллективной безопасности, СКБ) представља највиши орган ОДКБ. Он разматра суштинска питања активности организације, доноси одлуке усмерене на постизање њених циљева и задатака и обезбеђује координацију заједничких активности држава чланица. У поређењу са периодом Уговора о колективној безбедности, након стварања ОДКБ овај орган је добио знатно већа овлашћења у дефинисању стратегије и праваца војно-политичке интеграције.[414] У заседањима СКБ, осим шефова држава, могу учествовати министри надлежни за спољне послове и одбрану, секретари националних савета безбедности, генерални секретар ОДКБ, опуномоћени представници и друга лица позвана на седницу. Председавајући Савета је, по правилу, шеф државе која је домаћин седнице, осим ако Савет не одлучи другачије. Активности Савета организују се кроз годишње седнице, док се ванредне седнице могу сазвати на предлог две државе чланице или, у случају претње територијалном интегритету и агресије, на предлог државе која је жртва агресије.[415]

Савет министара спољних послова (рус. Совет министров иностранных дел, СМИД) представља консултативни и извршни орган ОДКБ задужен за координацију интеракције држава чланица у области спољне политике. Њега чине министри спољних послова држава чланица. Ово тело има значајну улогу у усаглашавању дипломатских позиција држава чланица, нарочито у питањима која се тичу међународне безбедности, сарадње са другим

[413] Преузето са званичне интернет странице ОДКБ. Доступно на: https://odkb-csto.org/structure/ (приступљено: 4.12.2025). Са руског језика превео Божидар Љ. Кнежевић.
[414] Повеља ОДКБ, чл. 11, 13, 18. Доступно на: ОДКБ, *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* 7.октобар 2002. године, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52757/, (приступљено 4.12.2025)
Ибид, чл 13.
[415] Ибид, чл. 14

међународним организацијама и заједничког наступа у ширем регионалном и глобалном окружењу.[416]

Састанци Савета министара спољних послова одржавају се по потреби, али најмање два пута годишње, при чему се место одржавања наизменично мења међу државама чланицама. У случају претње државном суверенитету, територијалном интегритету, чина агресије или претње међународном миру и безбедности, састанак се сазива на предлог било које државе чланице у року од три дана након обраћања председавајућем Савета.

Спољнополитичка координација у оквирима ОДКБ временом је добијала све организованији карактер. На састанку у Душанбеу 2007. године Савет министара спољних послова одлучио је да унапреди механизам координације спољнополитичких активности. Тиме је консолидована пракса синхронизације приступа кључним питањима светске политике, која је у оквиру организације била присутна од 2003. године. Овај аспект је посебно важан јер показује да ОДКБ није функционисала само као војна или одбрамбена структура, већ и као механизам дипломатске координације.[417]

Савет министара одбране (Совет министров обороны, СМО) представља консултативни и извршни орган ОДКБ у областима војне политике, развоја оружаних снага и војно-техничке сарадње. Њега чине министри одбране држава чланица. Ово тело има централну улогу у усаглашавању војних политика чланица, припреми предлога који се односе на развој снага колективне безбедности, координацији војно-техничке сарадње и организацији заједничке војне обуке.[418]

Задаци Савета министара одбране обухватају координацију интеракције држава чланица у области војне политике, изградњу и развој војних снага, војно-техничку сарадњу, припрему предлога за употребу снага и средстава система колективне безбедности, као и подршку војној и војно-техничкој помоћи у случају угрожавања суверенитета или територијалног интегритета државе чланице. Састанци Савета министара одбране одржавају се када постоји потреба, али не мање од два пута годишње, уз ротирајуће место одржавања међу државама чланицама.[419]

Комитет секретара савета безбедности (рус. Комитет секретарей советов безопасности, КССБ) је консултативни и извршни орган ОДКБ задужен за координацију интеракције држава чланица у питањима гарантовања националне безбедности. Његови чланови су секретари националних савета безбедности држава чланица. За разлику од Савета министара одбране, који је усмерен пре свега на војну политику и војно-техничку сарадњу, Комитет секретара савета безбедности обухвата шири спектар безбедносних питања.[420]

Овај Комитет је задужен за усклађивање активности у супротстављању међународном тероризму и екстремизму, наркотрафикингу и илегалној трговини оружјем, транснационалном организованом криминалу и незаконитим миграцијама. Заседа у складу са потребама, али се током године мора састати најмање два пута.[421]

Стални савет има задатак да координира интеракцију држава чланица у спровођењу одлука које доносе тела ОДКБ у периоду између седница Савета колективне безбедности. Њега чине опуномоћеници које именују државе чланице у складу са својим унутрашњим процедурама. Основни вид активности Сталног савета јесу редовни састанци и консултације, који се одржавају најмање два пута месечно.[422]

---

[416] Ибид.

[417] На седницама Савета министара спољних послова ОДКБ од октобра 2007 године, паралелно је разматран развој спољнополитичке координације, сарадња са УН и међународним организацијама, као и формирање мировног потенцијала. Наведено према: Официальный документ Секретариата ОДКБ, „Внешнеполитическая деятельность“, доступно на: http://www.odkb.gov.ru/g/i.htm (приступљено 8.12.2025).

[418] Повеља ОДКБ, оп. цит. чл. 15.

[419] Повеља ОДКБ, оп. цит, чл. чл. 16

[420] Повеља ОДКБ, оп. цит, чл. 16.

[421] Повеља ОДКБ, оп. цит, чл. 11, 18.

[422] Повеља ОДКБ, оп. цит, чл. 17.

Секретаријат ОДКБ представља сталну радну структуру организације. Његова функција је да пружа организациону, информациону, аналитичку и консултативну подршку активностима тела ОДКБ. Секретаријат се састоји од одељења, секција и других организационих јединица. Формира се од грађана држава чланица, при чему се званичници бирају на основу система квота, док се асистенти бирају на конкурсној основи и ангажују путем уговора.[423]

Генерални секретар ОДКБ је највиши административни званичник организације. Он представља заједничке интересе свих држава чланица и спроводи њихову заједничку политику. Генералном секретару помажу два заменика, а по правилу генерални секретар и његови заменици не могу бити држављани исте државе чланице.[424]

Поред Секретаријата, Повеља ОДКБ (члан 18, унет Протоколом од 10. децембра 2010) предвиђа и Здружени штаб организације као други стални радни орган. Здружени штаб пружа организациону и информационо-аналитичку подршку раду Савета министара одбране, припрема предлоге о војној компоненти ОДКБ и координира, у сарадњи с органима војног управљања држава чланица, практично спровођење одлука тела ОДКБ у области војне сарадње. Управо постојање два одвојена стална радна органа цивилно-административног (Секретаријат) и војно-оперативног (Здружени штаб) показује да је институционална структура ОДКБ, упркос ослањању на консензус и међудржавну сарадњу, ипак развила одређени степен функционалне специјализације.

Посебно место у институционалној структури ОДКБ има Парламентарна скупштина, формално створена 16. новембра 2006. године. Функционисање је регулисано Привременим правилником од 30. марта 2007. Скупштина се састоји од парламентарних делегација држава чланица, а у оквиру ње успостављена су три стална комитета: за одбрану и безбедност, за политичка питања и међународну сарадњу, као и за социо-економска и правна питања.[425]

Надлежности Парламентарне скупштине укључују усвајање препорука за приближавање законодавства у међународној, војно-политичкој и правној сфери, израду модел-закона намењених регулисању односа у областима деловања ОДКБ и њихово упућивање националним парламентима.[426]

Поред главних органа, систем ОДКБ укључује и помоћна и радна тела: сталне или привремене радне групе, експертска тела, координациони савети и састанке шефова релевантних агенција држава чланица.[427]

Посматрано у целини, структура ОДКБ одговара класичној шеми међународне организације. Међутим, за разлику од неких развијенијих међународних организација, ОДКБ није имала посебне структуре дизајниране за решавање спорова између држава чланица, спорова у које је укључена сама организација или радних спорова.[428]

Сматрамо да је наведено одсуство посебног механизма за решавање спорова имало/има важне последице по функционисање организације. Такође, можемо претпоставити да се спорови који настају приликом спровођења и тумачења одредби Повеље, уговора и одлука решавају путем преговора и консултација. Механизам доношења одлука и правна снага одлука тела ОДКБ одређени су чланом 12 Повеље ОДКБ и Правилима о процедурама тела организације, која су одобрена одлуком Савета колективне безбедности 18. јуна 2004. године.

---

[423] Повеља ОДКБ, оп цит, чл. 18.
[424] Повеља ОДКБ, оп. цит. чл. 17.
[425] Парламентская Ассамблея Организации Договора о коллективной безопасности (ПА ОДКБ), *О Парламентской Ассамблее ОДКБ,* доступно на: pacsto.org/about.(приступљено: 19.11.2025).
[426] Повеља ОДКБ, оп. цит, чл. 10.
[427] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 64.
[428] Повеља ОДКБ, *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* 7.октобар 2002. године, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52757/, (приступљено 4.12.2025).

Сви наведени органи одлуке доносе консензусом, осим када одлучују о процедуралним питањима.[429]

Консензус као метод одлучивања може имати двоструку природу. Са једне стране, он омогућава да се одлуке усвајају само онда када ниједна држава чланица нема формални приговор, што повећава легитимитет заједничких ставова и спречава наметање одлука мањини. Са друге стране, консензус може успорити процес одлучивања, нарочито у ситуацијама када државе чланице имају различите интересе, различите регионалне приоритете или различиту перцепцију претњи.[430] Државе чланице имају могућност да изразе неслагање са појединим одредбама одлука донетих консензусом или да формулишу издвојено мишљење.[431] Сходно наведеном, може се рећи да правна снага одлука ОДКБ зависи од њихове природе и од начина на који се имплементирају у националним правним системима држава чланица.

Организација ипак поседује одређене механизме контроле и принуде. Према члану 20 Повеље, ако држава чланица не спроводи Повељу или одлуке Савета колективне безбедности и других тела, њено учешће у активностима ОДКБ може бити суспендовано. Члан 25 Повеље предвиђа посебан механизам у случају да држава чланица две године не плаћа своје доприносе у буџет ОДКБ.[432]

Ови механизми показују да ОДКБ, иако заснована на консензусу и међудржавној сарадњи, није потпуно лишена инструмената дисциплиновања својих чланица. С обзиром на изражену асиметрију моћи у корист Руске Федерације, формална једнакост држава у гласању није нужно значила и стварну једнакост у утицају.[433][434]

Органи и механизми одлучивања ОДКБ зато представљају важан пример институционализације безбедносне сарадње на постсовјетском простору, али и пример ограничења такве институционализације у условима асиметричних односа и различитих националних интереса.

3.2.3. Облици деловања и инструменти колективне безбедности

Ако институционална структура ОДКБ показује како је организација формално устројена, облици деловања и инструменти колективне безбедности показују како је та структура требало да функционише у пракси. ОДКБ није била замишљена само као форум за политичке консултације, већ као организација која располаже војним, безбедносним, правним, информационим и координационим средствима за одговор на претње регионалној и колективној безбедности.

Унутар ОДКБ облици деловања могу се поделити на две велике групе. Прву чине инструменти усмерени на традиционалне претње: колективна одбрана, регионалне коалиционе групације, ПВО, војно-техничка сарадња, обука кадрова и мировне снаге. Другу групу чине инструменти за одговор на нове претње: тероризам, екстремизам, наркотрафикинг, илегална миграција, организовани криминал, ванредне ситуације и информациони изазови.[435]

---

[429] Ибид, члан 12.
[430] Ибид, члан 12.
[431] Ибид, члан 12.
[432] Ибид, члан 20 и члан 25.
[433] За спој формалне једнакости, консензуса и фактичке асиметрије у ОДКБ детаљније видети у: Повеља ОДКБ, чл. 12; *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* 7.октобар 2002. године, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52757/, (приступљено 4.12.2025); Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 64-68; Alexander I. Nikitin, "Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO," pp. 35–44.
[434] Елена Ф. Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр.12-13.
[435] ОДКБ, *Устав Организации Договора о коллективной безопасности,* 7.октобар 2002. године, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52757/, (приступљено 4.12.2025), оп. цит. чл. 7-8.

Један од првих оперативних инструмената биле су Колективне снаге брзог развијања Централноазијског региона колективне безбедности (рус. Коллективные силы быстрого развертывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности, КСБР). Њихово формирање било је условљено претњама које су долазиле из правца Авганистана, нарочито страхом од продора терористичких и екстремистичких група у државе региона. Одлука о њиховом формирању донета је у Јеревану 25. маја 2001. године, а снаге су формиране 1. августа 2001. године. При формирању, укупна бројност КСБР износила је око 1.500 припадника; тај број је постепено порастао на приближно 4.000-5.000 припадника до средине 2010-их година, како се проширивала агенда и учешће држава чланица.[436]

Наведене снаге су намењене супротстављању међународном тероризму и екстремизму, првенствено у централноазијском региону. У почетној фази састојале су се од контингената Русије, Казахстана, Киргистана и Таџикистана, са оперативним штабом у Бишкеку. У функцији КСБР од 2003. године била је и руска ваздухопловна база Кант у Киргистану. Њен значај није био само билатерални, већ и савезнички, јер је служила као ваздухопловна подршка колективним снагама у централноазијском региону.[437]

Оперативна употребљивост ових снага проверавана је кроз вежбе „Рубеж“ (Граница), чији су сценарији прилагођавани проценама развоја војно-политичке ситуације и променама карактера претњи у региону.[438]

Поред снага брзог реаговања, важан инструмент представљала је војно-техничка и војно-економска сарадња. Њена основа била је испорука наоружања и војне опреме државама чланицама под преференцијалним условима, као и развој веза између војно-индустријских предузећа.[439] Школовање и усавршавање официра из држава чланица у руским и другим војним школама имало је важну улогу јер је доприносило стварању заједничког професионалног простора, усклађивању оперативних процедура и одржавању кадровске повезаности оружаних снага држава чланица. Према доступним подацима, кроз руске војне институције годишње се школовало и усавршавало око 1500 припадника оружаних снага држава чланица ОДКБ.[440]

Миротворна димензија ОДКБ развијала се постепено. Усаглашавање докумената трајало је до 2007. године, када је усвојен Споразум о мировној делатности ОДКБ и пратећи документи. На седници СКБ у Москви 10. децембра 2010. године саопштено је да су мировне снаге формиране и да могу изводити операције по мандату Савета безбедности УН.[441]

Када је реч о области борбе против тероризма и екстремизма, ОДКБ је развијала и војне и институционалне механизме. Године 2008. усвојен је План колективних активности држава чланица ОДКБ за реализацију Глобалне противтерористичке стратегије УН за период 2008–2012. године.[442]

---

[436] Одлука о КСБР ЦАР, Јереван, 25. мај 2001; „Военно-политическое сотрудничество“ официальный документ ОДКБ, доступно на: http://www.odkb.gov.ru/g/g.htm, бројност снага при формирању 2001. године билио је око 1.500 припадника оружаних снага земаља чланица); за каснији период, када је дошло до повећања обима Колективних снага за брзо развијање ЦАР (између 4000 и 5000 припадника), видети: „Коллективные силы быстрого развёртывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности“, доступно на: https://jscsto.odkb-csto.org/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksbrtsar.php (приступљено 10.12.2025)

[437] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 23-26.

[438] Ибид, стр. 27-29.

[439] Ибид.

[440] ОДКБ, *От Договора к Организации*, доступно на: https://odkb-csto.org/30-let-odkb/istoriya/. (приступљено 15.12.2025).

[441] ОДКБ, „*Соглашение о миротворческой деятельности организации договора о коллективной безопасности“* 06.10.2007 года (г.Душанбе), доступно на: https://pavlodar.com/zakon/?dok=04191&all=all, (приступљено 17.12.2025).

[442] ОДКБ, *План коллективных действий государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности по реализации Глобальной контртеррористической стратегии Организации Объединенных Наций на 2008 - 2012 годы,* Москва, 5 сентября 2008 года, доступно на: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=30850 (приступљено: 17.12.2025).

Изградња заједничких снага на папиру путем оснивачких докумената, статута, одлука самита представљала је тек пола посла. Права провера било би питање да ли те снаге уопште умеју да делују заједно, у истом ритму, по истим процедурама, под јединственом командом, макар и симулирано? Одговор на то питање давале су вежбе, чија историја прати, готово корак по корак, историју самог институционалног сазревања ОДКБ.[443]

Прве заједничке војне вежбе маневре под именом „Јужни штит Заједнице“ (рус. „Южный щит Содружества“) земље ЗНД су изводиле још у периоду од 2000. до 2003. године, пре него што је ДКБ уопште постао међународна организација. Кад је 2004. покренута права наследница те серије, вежбе „Граница“ (рус. „Рубеж“) Колективних снага брзог развијања Централноазијског региона, одржаване су сваке године до 2010, а потом сваке друге. Њихови полигони, разбацани по читавој Централној Азији и Кавказу, сами по себи причају причу о географији организације.[444]

Како је ОДКБ стицао нове колективне капацитете, тако се умножавао и број серија вежби. Од октобра 2010. године изводе се вежбе „Садејство“ („Взаимодействие“), у којима је командовање и снаге тек формираних Колективних снага оперативног реаговања (КСОР) увежбавало заједничко командовање и штабни рад.

Од јуна 2010. постоји и серија вежби „Кобалт“ („Кобальт“), посвећена антитерористичким и специјалним дејствима снага специјалне намене. Вежба „Кобалт 2016“ („Кобальт-2016“) одржана је у мају те године на јерменском полигону „Маршал Баграмјан“, само неколико недеља након што је, у априлу, тек стотинак километара даље, избио стварни рат у Нагорно-Карабаху, на који ОДКБ није имала сличан заједнички одговор.[445]

И најзад, од октобра 2012. године, редовно се изводе вежбе „Нераскидиво братство“ („Нерушимое братство“) Мировних снага ОДКБ, чија је 2016. верзија одржана у Белорусији.[446]

Ако би се ове серије вежби посматрале заједно, могла би се уочити једна занимљивост. Наиме, до 2016. године ОДКБ је, бар на папиру и на полигону, изградила читав распон специјализованих способности, као што су брзо реаговање, оперативно реаговање, специјалне операције, мировне мисије. Проблем, међутим, није био у недостатку вежби. Проблем је био у томе што се управо те исте године (2016) показало да се способност заједничког маневрисања на полигону не преводи аутоматски у способност заједничког иступања онда када до праве кризе стварно дође.

Док су велике заједничке вежбе остајале углавном демонстративне, увежбавање за кризу која је, кад год се стварно догодила, ретко тражила управо ту врсту одговора, један инструмент ОДКБ развио се у нешто заиста опипљиво и континуирано делотворно: Регионална антинаркотичка операција „Канал“. Покренута 2003. године, дуго пре него што су КСОР или Здружени штаб уопште постојали, операција је временом прерасла у низ узастопних, редовно понављаних „етапа“, сваки пут са новим кодним именом, сваки пут усмерена на исти циљ: пресецање тока авганистанског хероина који, преко централноазијских република, тражи пут ка руском и, даље, европском тржишту.[447] Резултати су, за организацију чији су многи инструменти остајали претежно декларативни, били изненађујуће конкретни: од покретања операције „Канал“ 2003. године до краја 2016. године, током 24 активне етапе, из незаконитог промета заплењено је око 335 тона наркотика, укључујући више од 16 тона хероина, пет тона кокаина, 52 тоне хашиша и шест тона синтетичких наркотика, као и више од

[443] Редакция сайта ТАСС, досье „Военные учения в рамках ОДКБ. История и современность,” *ТАСС*, 1. септембар 2023, доступно на: https://tass.ru/info/18635321. (приступљено: 17.12.2025).
[444] Редакция сайта ТАСС, досье „Военные учения в рамках ОДКБ. История и современность,” ,оп. цит; Редакция сайта АРМЕНПРЕСС „В Казахстане начались учения стран ОДКБ 'Рубеж-2004',” *АРМЕНПРЕСС*, 2. август 2004, доступно на: https://armenpress.am/ru/article/540494 (приступљено: 20.12.2025).
[445] Полина Химшиашвили, „Четырехдневная война: почему в Карабахе перестали стрелять”, *РБК*, 5. април 2016, доступно на: https://www.rbc.ru/politics/05/04/2016/5703d5019a794774f8ec6570. (приступљено: 22.12.2025).
[446] Редакция сайта ТАСС, досье „Военные учения в рамках ОДКБ. История и современность,” ,оп. цит
[447] Тимур Блохин, „Ово је рат: Руски савез удара на опијумске убице које гаји НАТО — спремна и Србија”, *Спутник Србија*, 6. децембар 2017, доступно на: https://sputnikportal.rs/20171206/ODKB, (приступљено: 22.12.2025)

12.000 комада ватреног оружја.[448] Оно што операцију „Канал“ чини посебно занимљивим примером јесте да је то једини инструмент ОДКБ у који су, у улози посматрача, добровољно пристале да учествују и државе које иначе нису имале никакав формалан однос с организацијом: Сједињене Државе, чланице Европске уније, латиноамеричке државе, као и стручњаци ОЕБС, Интерпола и Европола.[449] Сам Међународни комитет за контролу над наркотицима Уједињених нација оценио је „Канал“ као најобухватнију и најефикаснију операцију тог типа у свету.[450] Од етапе „Канал-2007“ у активности су укључени и подаци финансијских обавештајних служби, што је био први корак ка стварању онога што су у Секретаријату ОДКБ називали „финансијским појасевима безбедности“ око Авганистана, односно покушају да се удари не само на саму робу, него и на новац који трговину покреће.[451] Према наводима Зорана Килибарде, ово је веома важно јер „знатан део профита од илегалне трговине опијумом слива се у фондове за финансирање терористичких организација.“[452]

У истом духу практичне транснационалне сарадње, у оквиру ОДКБ спровођен је и комплекс оперативно-превентивних мера и специјалних операција „Нелегал“, усмерен на сузбијање незаконите миграције и трговине људима, као и операција „ПРОКСИ“, намењена сузбијању кривичних дела у области информационих технологија, којој је Савет колективне безбедности 23. децембра 2014. године доделио статус операције сталног дејства.[453]

Формирање Колективних снага оперативног (брзог) реаговања (КСОР) 2009. године представљало је покушај да се различите функције које су раније биле распоређене између више специјализованих инструмената обједине у један вишенаменски механизам. Према извештају „Российской газеты“ (2009), државе чланице ОДКБ у састав КСОР, декларисале су следеће војне формације: „*реч је о 98. гардијској ваздушно-десантној дивизији, размештеној у Иванову, која броји приближно 5.000 припадника, и 31. гардијској десантно-јуришној бригади из Ульановска, са око 3.500 војника и официра. Други по бројности контингент обезбеђује Казахстан, који издваја једну десантно-јуришну бригаду. Остале државе ангажују по један батаљон. Посебно је значајно то што су све наведене јединице у сталном степену борбене готовости. У начелу, свака од њих већ се налази у саставу националних снага за брзо реаговање. Поред тога, у састав Колективних снага биће укључене јединице министарстава за ванредне ситуације и одреди специјалних јединица министарстава унутрашњих послова. Значајно учешће ових органа додатно указује на одбрамбени и полицијско-безбедносни карактер снага које се формирају. При томе, у њихов састав нису укључене крупне оклопно-механизоване и ракетне јединице, нити тешка*

[448] Ибидем.

[449] „ООН признала антинаркотическую операцию «Канал» самой лучшей”, *Panorama.am*, 5. јун 2008, доступно на: https://www.panorama.am/ru/news/2008/06/05/kanal/1323282 (приступљено 7.1.2026).

[450] ОДКБ, „В Секретариате ОДКБ состоялась встреча Генерального секретаря ОДКБ Юрия Хачатурова с Министром внутренних дел Республики Сербия Небойшей Стефановичем,“ 23. мај 2017, *Пресс-секретариат ОДКБ*; доступно на: https://www.odkb-csto.org/news/news_odkb/v_sekretariate_odkb_sostoyalas_vstrecha_generalnogo_sekretarya_odkb_yuriya_khachaturova_s_ministrom_/#loaded. (приступљено 8.1.2026).

[451] Жылдызбек Ибралиев, "ООН признает антинаркотическую операцию ОДКБ «Канал» как самую эффективную в борьбе с наркотрафиком," *24.kg*, 6. јун 2008, доступно на: https://24.kg/archive/ru/community/36544 (приступљено 9.1.2026)

[452] Зоран Килибарда, *Безбедносне интеграције у постсовјетском простору – Организација Уговора о колективној безбедности,* Војно дело, пролеће 2010, стр.103.

[453] Детаљније видети у: ОДКБ, „Об итогах круглого стола по борьбе с торговлей людьми 24.05.2012 г. Доступно на: https://odkb-csto.org/news/news_odkb/ob_itogakh_kruglogo_stola_po_borbe_s_torgovley_lyudmi_24_05_2012g/#loaded (приступљено 9.1.2026)“; ОДКБ, о колективној безбедности, „Об итогах председательства России в Организации Договора о коллективной безопасности,“ https://odkb-csto.org/news/news_odkb/ob_itogakh_predsedatelstva_rossii_v_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded. (приступљено 9.1.2026).

бомбардерска авијација, односно снаге намењене за вођење рата великих размера. Укупна бројност Колективних снага, према свему судећи, неће премашити 20.000 припадника“.[454]

Из наведеног се изводи закључак да је састав КСОР обухватао је две компоненте: високо мобилне јединице оружаних снага држава чланица и јединице специјалне намене из структура унутрашњих послова, безбедносних служби и министарстава за ванредне ситуације. Важно је нагласити да КСОР нису биле намењене решавању међусобних спорова између држава чланица нити унутрашњих сукоба у некој од њих, што је задржавало ограничења у погледу њихове могуће примене.[455]

Посебан инструмент подршке деловању колективних снага представљало је формирање Колективних авијацијских снага ОДКБ (КАС). Њихово формирање било је припремано у оквиру реализације Основних праваца развоја војне сарадње држава чланица ОДКБ до 2020. године, а Стални савет ОДКБ је 30. септембра 2014. године усагласио пројекат одлуке о њиховом стварању.[456] Савет колективне безбедности ОДКБ је 23. децембра 2014. године усвојио одлуку о формирању Колективних авијационих снага.[457]

Према службеном одређењу ОДКБ, у састав КАС улазе авијационе формације војно-транспортне, транспортне и специјалне авијације оружаних снага, органа унутрашњих послова, националне гарде, органа безбедности и специјалних служби, као и органа надлежних за спречавање и отклањање последица ванредних ситуација. Њихови основни задаци односе се на превоз људства и терета у зоне примене снага система колективне безбедности, спровођење трагања и спасавања, евакуацију рањених и болесних, као и друге задатке које одреди Савет колективне безбедности ОДКБ. Због тога Колективне авијационе снаге треба посматрати пре свега као инструмент повећања мобилности, логистичке подршке и оперативне употребљивости постојећих колективних снага, а не као посебан вид оружаних снага ОДКБ или наднационалну ваздухопловну структуру.[458]

Упоредо са тим, ОДКБ је развијала и инструменте у области информационе безбедности и реаговања на ванредне ситуације. Ови инструменти нису били подједнако развијени као војни, антитерористички и антинаркотички механизми, али су показивали настојање организације да прошири своју функционалну агенду.[459]

Поред формалног развоја наведених колективних снага, практичну страну деловања ОДКБ могуће је пратити и кроз редовне серије заједничких вежби и оперативно-практичних активности. Заједничке вежбе не представљају саме по себи доказ пуне оперативне ефикасности организације, али показују у којим областима је ОДКБ настојала да институционалне и нормативне механизме преточи у заједничку обуку, увежбавање процедура, проверу интероперабилности и практичну координацију различитих компоненти система колективне безбедности.

Посматрано у целини, инструменти ОДКБ показују да је организација у посматраном периоду развила више практичних механизама деловања, али њихова примена није зависила

---

[454] Юрий Гаврилов, Михаил Фалалеев и Владимир Кузьмин, „Сумма сил: Вчера ОДКБ создала коллективные силы оперативного реагирования,“ *Российская газета*, федерални број 4842, 5. фебруар 2009. Доступно на: https://rg.ru/2009/02/05/armiya.html?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F. (приступљено: 10.12.2025).

[455] ОДКБ, *Соглашение о Коллективных силах оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности,* (Москва, 14. јун 2009), https://prg.kz/document/?doc_id=30432667&pos=5;179. (приступљено: 10.12.2025).

[456] "Сессия Совета коллективной безопасности ОДКБ 23 декабря 2014 года, г.Москва," Организация Договора о коллективной безопасности, 23. децембар 2014, доступно на https://odkb-csto.org/session/2014/session2014/#loaded (приступљено:10.12.2025).

[457] ОДКБ, „*Коллективные авиационные силы ОДКБ*, доступно на: https://www.odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/kasodkb.php (приступљено: 10.12.2025).

[458] Ибидем.

[459] ОДКБ, „Программа совместных действий по формированию системы информационной безопасности государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности,“ одобрена Одлуком Савета колективне безбедности ОДКБ, Москва, 5. септембар 2008, доступно на: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=30848, (приступљено:11.12.2025).

само од формалног постојања снага и процедура. Њихова стварна вредност била је условљена руском подршком, политичком вољом држава чланица и степеном усаглашености њихових безбедносних приоритета.[460]

3.3.Државе чланице ОДКБ: аналитички профили

Анализа држава чланица ОДКБ неопходна је за разумевање стварног начина функционисања организације, јер њена институционална структура није деловала у политички неутралном простору, већ унутар односа изразите асиметрије моћи. Иако је ОДКБ формално почивала на принципу равноправности држава чланица, њен практични развој био је у великој мери условљен улогом Руске Федерације као главног војног, економског и политичког ослонца организације.[461]

У овом делу дисертације државе чланице биће анализиране кроз четири међусобно повезане димензије: економску моћ, војне капацитете и одбрамбене потенцијале, елементе меке моћи и политичког утицаја, као и интересе и нивое ангажовања у оквиру ОДКБ.[462]

Као што смо већ указали, државе чланице ОДКБ нису приступале организацији из истих разлога, нити су на исти начин тумачиле њене функције. За једне је ОДКБ представљала инструмент очувања регионалног утицаја и контроле постсовјетског простора, за друге гаранцију опстанка у неповољном безбедносном окружењу, а за треће средство балансирања између савезничких обавеза, унутрашње стабилности и очувања спољнополитичке аутономије.

3.3.1. Економска моћ држава чланица

Економска структура ОДКБ у периоду од 2001. до 2016. године била је обележена изразитом асиметријом у корист Руске Федерације.[463] У раној фази функционисања ОДКБ, Руска Федерација је сносила половину трошкова рада Организације. Према речима тадашњег генералног секретара ОДКБ Николаја Бордјуже, у периоду када је Организација имала седам чланица Русија је обезбеђивала 50 процената њеног буџета, док је свака од преосталих шест држава издвајала по 8,33 процента.[464] Након што је Узбекистан 2012. године суспендовао чланство и број чланица смањен на шест, задржан је руски удео од 50 процената, док су Јерменија, Белорусија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан учествовали са по 10 процената. Буџет ОДКБ за 2015. годину износио је 233.742.122 рубље, односно приближно четири милиона америчких долара према просечном курсу рубље током те године.[465] Важно је

[460] Alexander I. Nikitin, „Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO“, pp. 36-38.

[461] Елена Ф Довгань, Анатолий А.Розанов, *Организация Договора о коллективной безопасности 2002–2009,* стр. 74, 79; Alexander I. Nikitin, „Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO“, pp. 43-46.

[462] Методолошко полазиште за избор и груписање наведених димензија представља прилагођени аналитички оквир процене извора државне моћи који су Драган Р. Симић и Драган Живојиновић, полазећи од Најевог разликовања опипљивих и неопипљивих извора моћи, применили у зборнику *Сједињене Америчке Државе и изазивачи*. Из тог оквира преузете су и предмету истраживања прилагођене димензије економске, војне и меке моћи, док је анализа интереса и нивоа ангажовања држава у ОДКБ додата у складу са предметом ове дисертације. Драган Р. Симић, Драган Живојиновић и Никола Јовић, ур., *Сједињене Америчке Државе и изазивачи*, Факултет политичких наука, Београд 2015, стр. 10-12.

[463] Alexander I. Nikitin, „Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO“, pp. 35–44; Anatoliy Rozanov and Alena Douhan, *Collective Security Treaty Organization 2002–2012,* Geneva: DCAF, 2013), pp. 37–48

[464] „Опора на «военный кулак» зачастую бессмысленна“, интервју са Николајем Бордјужом, *Exclusive*, 11. јун 2009, доступно на: https://exclusive.kz/expertiza-antresoli-10036/. (приступљено: 19.11.2025).

[465] „*Решение Совета коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности 'О Бюджете Организации Договора о коллективной безопасности на 2015 год и о корректировке долевых взносов государств-членов ОДКБ на финансирование деятельности постоянно действующих рабочих органов ОДКБ на 2015 год*'“, ОДКБ, Москва, 23. децембар 2014, тач. 1–2, доступно на: https://prg.kz/document/?doc_id=36998266.

нагласити да се наведени износи и удели нису односили на заједнички војни буџет држава чланица, већ првенствено на финансирање сталних радних органа ОДКБ, укључујући Секретаријат и Здружени штаб. Националне оружане снаге и контингенте декларисане за састав колективних снага ОДКБ државе чланице попуњавале су, опремале и финансирале самостално, у складу са сопственим војним буџетима.

У посматраном периоду Русија је била економски, војни и политички центар ОДКБ.[466] Њен економски развој може се условно поделити на две фазе: прву, од 2001. до 2008. године, коју је карактерисао висок раст БДП-а захваљујући расту цена енергената; и другу, од 2009. до 2016. године, која је обухватала опоравак после кризе, нови раст до 2013, и оштар пад после 2014. услед западних санкција и пада цена нафте.[467]

Емпиријски подаци показују размере руске економске доминације: 2001. године, руски БДП је износио 306,6 милијарди америчких долара (војни расходи 11,7 милијарди долара, а удео војних расхода у БДП, 3,8% БДП-а); 2008. године, руски БДП износио је 1.660,8 милијарди америчких долара (војни расходи 56,2 милијарде долара, а удео војних расхода у БДП, 3,4% БДП-а); 2013. године БДП је износио 2.297,1 милијардни америчких долара (војни расходи 88,3 милијарди, а удео војних расхода у БДП, 3,8% БДП-а); 2014. године БДП је био 2.059,2 милијарди америчких долара (војни расходи 84,7 милијарди, док је удео војних расхода у БДП износио 4,1% БДП-а); и на крају посматраног периода, 2016. године, БДП 1.283,2 млрд УСД (војни расходи 69,2 млрд, 5,4% БДП-а).[468]

Ови подаци показују да је руска економија, упркос паду после 2014. године, задржала способност да финансира војно-безбедносне инструменте и одржи доминантан положај унутар ОДКБ.

Белорусија је у економском смислу представљала једног од најближих, али и најзависнијих руских савезника. Белоруски БДП износио је 12,3 млрд УСД 2001, 60,7 млрд 2008, 78,8 млрд 2014. и 47,7 млрд 2016. Трговинска размена са Русијом кретала се око половине укупне трговине (50% 2001, 47% 2008, 49% 2014, 51% 2016), а Русија је апсорбовала преко 90% белоруског извоза пољопривредних и војно-индустријских производа. Удео војних расхода у БДП-у износио је 1,5% 2008. године, 1,3% 2013. године и 1,3% 2016. године.[469]

(приступљено: 19.11.2025) Доларска противвредност представља приближну конверзију према просечном курсу рубље током 2015. године.

[466] „*Устав Организации Договора о коллективной безопасности"*. Совет коллективной безопасности. Кишинёв, 7 октября 2002 года, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/, чл. 24;
„*Соглашение о Коллективных силах оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности*". Совет коллективной безопасности. Москва, 14 июня 2009 года. ОДКБ, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/pravovaya_baza_odkb/, чл. 3, ст. 3.

[467] World Bank, "GDP (Current US$) – Russian Federation," *World Development Indicators*, indicator NY.GDP.MKTP.CD, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU (приступљено 08.03.2026). World Economics, "Russia GDP (Nominal)," доступно на: https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Russia.aspx (приступљено 08.03.2026);

[468]Подаци за БДП Русије у посматраном периоду: World Bank, "GDP (Current US$)-Russian Federation," *World Development Indicators*, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU;(приступљено: 8. марта 2026); https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Russia.aspx (приступљено: 8. марта 2026));
Подаци за руски војни буџет према Military Expenditure Database, *SIPRI*, доступно на: https://www.sipri.org/databases/milex (приступљено 8. марта 2026)

[469] За БДП Белорусије у посматраном периоду: World Bank, "GDP (Current US$)-Belarus," *World Development Indicators*, доступно на: https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Belarus.aspx (приступљено 9.марта 2026);
За војни буџет Белорусије: Military Expenditure Database *SIPRI*, доступно на: https://www.sipri.org/databases/milex (приступљено 9. марта 2026);
За трговину: Дмитрий Болкунец, "Кризис «белорусской экономической модели». Как реагирует Александр Лукашенко?," *Forbes.ru*, 9. фебруар 2017, https://www.forbes.ru/biznes/338823-krizis-belorusskoy-ekonomicheskoy-modeli-kak-reagiruet-aleksandr-lukashenko. (приступљено: 10. марта 2026);

Јерменија је представљала пример државе у којој је економска зависност била уско повезана са егзистенцијалном безбедносном зависношћу. БДП Јерменије износио је 2,1 млрд УСД 2001. (војни % БДП-а 3,2%, дознаке ~8% БДП-а), 11,6 млрд 2008. (3,5%, ~15%), 11,6 млрд 2014. (4,0%, ~14%), и 10,5 млрд 2016. (4,2%, ~11%). Руски Гаспром је поступно преузео контролу над јерменском гасном инфраструктуром (44,5% удела 1997, преко 78% до 2008, 100% од јануара 2014, преименовано у „Gazprom Armenia“, ексклузивна права до 2043), а Руске железнице су преко подружнице „Јужнокавкаска железница“ 13. фебруара 2008. добиле 30-годишњу концесију на комплетну јерменску железничку мрежу (формално власништво остаје јерменско, оперативна контрола руска, на снази од 1. јуна 2008).[470]

Казахстан је имао битно другачији положај. После Русије, био је економски најуспешнија чланица ОДКБ. БДП Казахстана износио је 22,1 млрд УСД 2001. (војни % БДП-а 1,1%), 133,4 млрд 2008. (1,0%), 236,6 млрд 2013. (1,1%), 137,3 млрд 2016. (1,1%). За разлику од Јерменије, Таџикистана и Киргистана, Казахстан није био зависан од дознака мигранта.[471]

Таџикистан је, насупрот Казахстану, представљао државу са најизраженијом економском асиметријом у односу на Русију. БДП је износио 1,1 млрд УСД 2001. (дознаке ~15% БДП-а), 5,1 млрд 2008. (~45%), 9,2 млрд 2014. (~42%), 7,0 млрд 2016. (~30%, односно ~1,9 млрд УСД). Дознаке 2012. износиле су ~48% БДП-а, а 2013. године, према прецизнијим подацима Светске банке, чак ~52% БДП. [472] Светски рекорд у том периоду; војни % БДП-а за Таџикистан SIPRI структурно не прати доследно за читав период, због чега се овде наводи као методолошки недостатак базе, а не пропуст у истраживању.

Киргистан је имао сличан, мада институционално и политички још нестабилнији положај. Удео војних расхода у бруто домаћем производу износио је 1,2 процента 2008. године, 1,6 процената 2013. године и 1,7 процената 2016. године. Дознаке мигранта чиниле су преко 30% БДП-а. Енергетска зависност Киргистана посебно је дошла до изражаја 2014. године, када је Гаспром купио Киргизгаз за симболичан износ од једног долара, преузевши и дугове компаније и контролу над снабдевањем гасом.[473] Киргистан је до 2014. користио истовремено присуство руске базе Кант и америчке базе Манас као средство економске и политичке добити, при чему је затварање базе Манас исте године означило дубље увезивање земље у руску орбиту. Истовремено, повећање удела војног буџета у БДП-у после 2014. показује да је Москва у условима економске контракције наставила да приоритет даје војној и безбедносној политици. То је било важно и за ОДКБ, јер су војни капацитети

---

[470] За БДП Јерменије у посматраном периоду видети: „GDP (current US$) -Armenia,” *World Development Indicators*, indicator NY.GDP.MKTP.CD, World Bank, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AM (приступљено: 10. марта 2026); Nazaretyan, „Armenia’s Economic Dependence on Russia: How Deep Does It Go?”, *EVN Report*, 7. јул 2023., приступљено 10. марта 2026., https://evnreport.com/economy/armenias-economic-dependence-on-russia-how-deep-does-it-go/;

[471] За БДП Казахстана у посматраном периоду видети: World Bank, „GDP (Current US$)-Kazakhstan“, *World Development Indicators*, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KZ; World Economics, https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Kazakhstan.aspx ;
О 330 милијарди долара инвестиција у Казахстан од 1991. године, видети: “Investments as a Key Driver of Kazakhstan’s Economic Growth: New Enterprises, Advanced Technologies and Job Creation.” Government of the Republic of Kazakhstan, Prime Minister’s Office. 17 December 2019. доступно на: https://primeminister.kz/en/news/reviews/investments-as-a-key-driver-of-kazakhstan-economic-growth-new-enterprises-advanced-technologies-and-job-creation. (приступљено 19.11.2025)

[472] За кретања миграција из Таџикистана видети у: World Bank, Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook, Migration and Development Brief 22 Washington, DC, World Bank, April 2014, доступно на: https://www.knomad.org/sites/default/files/2017-08/MigrationandDevelopmentBrief22.pdf; (приступљено 20.11.2025); David Trilling, “Tajikistan: Migrant Remittances Now Exceed Half of GDP,” *Eurasianet*, 15 April 2014, доступно на: https://eurasianet.org/tajikistan-migrant-remittances-now-exceed-half-of-gdp (приступљено: 20.11.2025); Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI Military Expenditure Database, доступно на: https://www.sipri.org/databases/milex (приступљено: 20.11.2025).

[473] О преузимању Киргизгаза видети: “Gazprom Buys Kyrgyzgaz for $1 Plus Debt.” *The Moscow Times*, 10 April 2014, доступно на: https://www.themoscowtimes.com/2014/04/10/gazprom-buys-kyrgyzgaz-for-1-plus-debt-a33828 (приступљено: 20.11.2025)

организације, њена логистика, обука, модернизација и велики део оперативне инфраструктуре зависили управо од руских ресурса. Ради прегледнијег поређења економске снаге чланица, кретање бруто домаћег производа посматраних држава ОДКБ, без Руске Федерације, приказано је на графикону број 1.

Графикон 1.

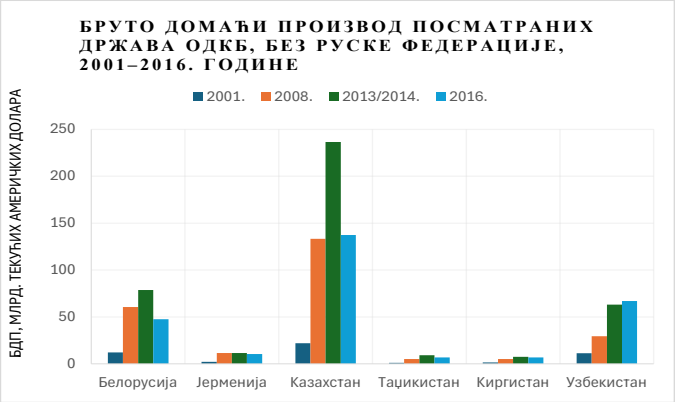

Извор:аутор на основу података Светске банке[474]

Вредности у графикону су исказане у милијардама текућих америчких долара. Руска Федерација није приказана на истој скали због вишеструко већег БДП-а, који би отежао визуелно поређење осталих држава. За поједине државе коришћени су подаци за 2013. годину, а за друге за 2014. годину. Узбекистан је приказан због чланства у ОДКБ до 2012. године.

Енергетика је имала посебно место у руској економској моћи. Она је истовремено функционисала као извор прихода, инструмент меке моћи и средство политичког притиска. Повлашћене цене гаса и нафте за поједине савезнике, пре свега Белорусију и Јерменију, биле су повезане са војним уступцима, политичком лојалношћу и понашањем у оквиру интеграционих структура предвођених Русијом. Поред енергената, важну улогу имали су руско тржиште, инвестиције, кредити, дознаке миграната и могућност запошљавања радника из сиромашнијих држава чланица. Тако је економска моћ Русије постала један од основних механизама одржавања асиметричне кохезије унутар ОДКБ. Белорусија је у економском смислу представљала једног од најближих, али и најзависнијих руских савезника. Она је у војно-политичком погледу била најлојалнији партнер Москве унутар ОДКБ, нарочито на западном правцу, али је истовремено настојала да очува одређени степен економске и политичке самосталности. Белоруски економски модел био је у великој мери зависан од руских енергетских субвенција. У периоду 2014–2016. Белорусија је добијала руску нафту и гас по ценама знатно нижим од тржишних, што је омогућавало функционисање белоруских рафинерија, индустрије и ширег модела социјалне државе. Ова подршка није била само економска помоћ, већ је представљала један од механизама одржавања војне и политичке лојалности Минска.[475]

Ова зависност директно се одражавала на белоруски одбрамбени капацитет. Белоруски војни буџет у значајној мери се ослањао на индиректне руске дотације, јер су повлашћене цене енергената и приступ руском тржишту омогућавали очување економског модела који је финансирао и безбедносни сектор. Повољни енергетски аранжмани са Русијом

[474] World Bank, "GDP (current US$)," *World Development Indicators*, indicator NY.GDP.MKTP.CD, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD, (приступљено 20.11.2025).

[475] За World Bank, "GDP (Current US$)-Belarus," World Development Indicators, indicator NY.GDP.MKTP.CD; SIPRI Military Expenditure Database.;(World Economics, https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Belarus.aspx
World Bank, "GDP (Current US$)-Belarus," World Development Indicators, indicator NY.GDP.MKTP.CD; SIPRI Military Expenditure Database.;(World Economics, https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Belarus.aspx

функционисали су као индиректна субвенција не само цивилне индустрије, већ и белоруског војно-индустријског комплекса. Унутар ОДКБ, ова позиција је Белорусију чинила снажно везаном за Русију, али не и потпуно лишеном маневарског простора. Минск је користио свој геостратешки положај на граници са НАТО да одржи војну важност за Москву, али је економска зависност ограничавала његову способност да води политику потпуно независну од руске подршке.

Јерменија је представљала пример државе у којој је економска зависност била уско повезана са егзистенцијалном безбедносном зависношћу. За Јерменију ОДКБ није био само један од спољнополитичких формата, већ кључни оквир кроз који је тражила заштиту пред претњама из правца Азербејџана и Турске. Њена економија је у периоду од 2001. до 2016. године. остала релативно крхка, а војни издаци били су високи у односу на укупну економску снагу земље. Управо због ограничених сопствених ресурса, Јерменија је била упућена на руску финансијску, енергетску, инфраструктурну и војно-техничку подршку.

Економска асиметрија Јерменије у односу на Русију може се описати као готово потпуна. Руски Гаспром и Руске железнице контролисали су важне делове јерменске енергетске и транспортне инфраструктуре.[476] Поред тога, јерменски војни буџет и модернизација оружаних снага зависили су од руских кредита, повољних аранжмана и испорука наоружања. Зависност од дознака миграната такође је чинила Јерменију осетљивом на промене руске имиграционе политике и економске услове у самој Русији. Тако је економска зависност имала вишеслојни карактер: обухватала је енергетику, инфраструктуру, војне кредите, радну миграцију и безбедносне гаранције.[477]

Унутар ОДКБ ова позиција утицала је на јерменско понашање. Јереван је био спреман да прихвати висок степен зависности од Москве зато што је очекивао руску подршку у случају погоршања сукоба са Азербејџаном. Истовремено, та зависност је стварала и политичка очекивања која ОДКБ није увек могла или желела да испуни, што ће се посебно показати у контексту кризе 2016. године. У економском смислу, Јерменија је зато била једна од чланица чије је чланство у ОДКБ-у најдиректније повезивало питања опстанка, безбедности и зависности од руских ресурса.[478]

Казахстан је имао битно другачији положај. После Русије, био је економски најуспешнија чланица ОДКБ и једина држава која је у одређеној мери могла да наступа као релативно самосталан економски пол унутар организације. Његов економски развој био је заснован на извозу енергената, привлачењу страних инвестиција и политици вишевекторске економске дипломатије. Казахстан је активно тражио инвестиције из Русије, са Запада и из Кине, чиме је смањивао једностране зависност од Москве. Према званичним подацима казахстанске Владе, наводи се да је Казахстан привукао преко 300 милијарди америчих долара инвестиција од стицања независности 1991. године до краја посматраног периода, што показује ширину његове економске базе и међународне повезаности.[479]

На основу претходно приказаних економских показатеља може се закључити да је Казахстан располагао ширим простором за самосталније спољнополитичко позиционирање од економски слабијих чланица ОДКБ. Казахстан је истовремено развијао сарадњу са НАТО и наглашавао привржености обавезама у оквиру ОДКБ и ШОС, што је представљало политику

[476]Hovhannes Nazaretyan, "Armenia's Economic Dependence on Russia: How Deep Does It Go?," *EVN Report*, 2023, доступно на: https://evnreport.com/economy/armenias-economic-dependence-on-russia-how-deep-does-it-go/ (приступљено: 21.11.2025); Hovhannes Nazaretyan, "Armenia's Railways: Hindered by Geopolitics and Economic Realities," *EVN Report*, 2024, доступно на: https://evnreport.com/politics/armenias-railways-hindered-by-geopolitics-and-economic-realities/ (приступљено 21.11.2025).

[477] Исто.

[478] "Deal Signed on Extending Russian Military Presence in Armenia," *RFE/RL*, 20. август 2010, доступно на: https://www.rferl.org/a/Russia_Armenia_Sign_Extended_Defense_Pact_/2133043.html ,(приступљено: 21.11.2025).

[479]"For the Period of Kazakhstan's Independence, $330 Billion of Foreign Investment Attracted from 120 Countries", Office of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan, доступно на: https://primeminister.kz/en/news/press/za-period-nezavisimosti-kazahstana-privlecheno-330-mlrd-inostrannyh-investiciy-iz-120-stran. (приступљено 21.11.2025).

балансирања између више безбедносних формата. У оквиру ОДКБ учествовао је у координацији ставова о међународној и регионалној безбедности, при чему је посебан значај придавао нестабилности на постсовјетском простору и претњама које су долазиле из Авганистана.[480]

Таџикистан је, насупрот Казахстану, представљао државу са најизраженијом економском асиметријом у односу на Русију. Његова економија била је слаба, институционално рањива и у великој мери зависна од дознака радника миграната запослених у Русији. Ова зависност је имала огроман политички значај, јер је Москва могла да користи миграциону политику, претњу депортацијама или ограничења запошљавања као средство притиска на Душанбе. За Таџикистан, ОДКБ није био само безбедносни савез, већ и оквир у којем је настојао да обезбеди руску војну, економску и политичку подршку.[481]

Оваква структура економије чинила је Таџикистан једном од најзависнијих чланица ОДКБ. Његова зависност није била ограничена на дознаке, већ је обухватала и руско војно присуство, безбедносну помоћ и подршку у суочавању са претњама из Авганистана. Економска слабост Таџикистана смањивала је његову способност да самостално финансира безбедносни сектор и модернизује оружане снаге. Унутар ОДКБ Душанбе је зато настојао да своје националне проблеме а то су: нестабилност на граници са Авганистаном, опасност од терористичких група, наркотрафикинг и слабост државних институција представи као колективне проблеме организације. [482]

Економска зависност Таџикистана од Русије имала је и јасну политичку функцију. Она је ограничавала простор Душанбеа за спољнополитичко маневрисање и јачала бојазан да би подршка Москве могла изостати. У том смислу, економска моћ Русије није деловала само кроз директне инвестиције или кредите, већ и кроз контролу услова рада стотина хиљада мигранта чије су дознаке биле кључне за опстанак таџикистанске економије. Та врста зависности омогућавала је Москви да задржи висок степен утицаја на понашање Таџикистана унутар ОДКБ.[483]

Киргистан је имао сличан, мада институционално и политички још нестабилнији положај. У посматраном периоду Киргистан је био једна од најнестабилнијих држава чланица ОДКБ, што је било условљено слабом економском базом, честим политичким кризама, револуцијама 2005. и 2010. године, етничким сукобима и зависношћу од спољне помоћи. Као и Таџикистан, Киргистан је била снажно зависна од дознака мигранта из Русије, које су чиниле преко 30 процената БДП-а, као и од директне буџетске помоћи и енергетске подршке.[484]

---

[480] Roger N. McDermott, "Kazakhstan's Partnership with NATO: Strengths, Limits and Prognosis," *China and Eurasia Forum Quarterly* 5, no. 1 (2007): pp. 9, 18–20; Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, Geneva-Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre, 2016, p. 152.

[481] "Tajiks Caught in Russian Crossfire over Pilot Jailings," *RFE/RL*, 16. новембар 2011, доступно на: https://www.rferl.org/a/tajiks_caught_russian_crossfire_over_jailed_pilots/24393030.html; Human Rights Watch, "Russia: Reported Roundup of Tajik Migrants," 15. новембар 2011, доступно на: https://www.hrw.org/news/2011/11/15/russia-reported-roundup-tajik-migrants. (приступљено 23.11.2025)

[482] За војне расходе Таџикистана у посматраном периоду видети: World Peace Foundation, "New SIPRI Figures for World Military Expenditure," 2018, доступно на: https://worldpeacefoundation.org/blog/new-sipri-figures-for-world-military-expenditure/ (приступљено 23.11.2025).

[483] За конкретне податке о мигрантским дознакама видети: World Bank, *Migration and Development Brief 22* (Washington, DC: World Bank, 2014), доступно на: https://scispace.com/pdf/migration-and-remittances-recent-developments-and-outlook-2rmky6n5za.pdf ; David Trilling, "Tajikistan: Migrant Remittances Now Exceed Half of GDP," *Eurasianet*, 2014, доступно на: https://eurasianet.org/tajikistan-migrant-remittances-now-exceed-half-of-gdp; (приступљено 23.11.2025)

[484] За конкретне податке о киргистанском БДП видети: World Bank, "GDP (Current US$)-Kyrgyz Republic," *World Development Indicators*, indicator NY.GDP.MKTP.CD, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KG; Stockholm International Peace Research Institute, *SIPRI Military Expenditure Database*, доступно на: https://www.sipri.org/databases/milex. (приступљено 23.11.2025)

Енергетска зависност Киргистана посебно је дошла до изражаја 2014. године, када је Гаспром преузео Киргизгаз.[485] Овим потезом Русија је преузела дугове компаније, али и контролу над снабдевањем Киргистана гасом. Тај пример јасно показује како економски инструменти могу истовремено функционисати као механизми стабилизације и као полуге политичког утицаја. За Бишкек је руска подршка значила решавање дела енергетских и финансијских проблема, док је за Москву преузимање Киргизгаза значило јачање контроле над критичном инфраструктуром и повећање политичког утицаја у земљи.[486]

Киргиска зависност од Русије била је сложена јер се није сводила само на економију. Она је била повезана са безбедносним потребама слабе државе, унутрашњом нестабилношћу и геополитичким балансирањем између Русије и Сједињених Држава. До 2014. године Киргистан је покушавао да користи истовремено присуство руске базе Кант и америчке базе Манас као средство добијања економске користи и политичког маневарског простора. Међутим, затварање базе Манас 2014. године, према доступним изворима резултат је комбинације руског притиска и обећане економске помоћи, не искључиво притиска уз обећања економске помоћи, означило је дубље укључивање Киргистана у руску безбедносну и економску орбиту. Иако овај пример припада и војно-политичкој анализи, његова економска димензија је важна јер показује како су финансијска подршка, енергетска зависност и безбедносни аранжмани били међусобно повезани.

Оваква упоредна анализа економске моћи држава чланица показује да ОДКБ није била савез економски равноправних актера. Русија је располагала ресурсима, тржиштем, енергентима, инвестиционим потенцијалом, војно-техничком базом и контролом радне миграције, што јој је омогућавало да обликује понашање савезника. Белорусија је била зависна од руских енергетских субвенција и тржишта, али је своју важност градила на геостратешком положају и војно-индустријској повезаности. Јерменија је била економски крхка и безбедносно зависна, са руском контролом важне инфраструктуре и значајним ослањањем на дознаке и кредите. Казахстан је био релативни изузетак, јер је захваљујући енергентима, западним инвестицијама и све већем кинеском присуству имао шири простор за маневрисање. Таџикистан и Киргистан били су најзависнији од руског тржишта рада, дознака, буџетске помоћи и безбедносне подршке.[487] Сходно наведеном, може се закључити да је економска моћ била један од кључних фактора који су обликовали политичко и безбедносно понашање држава унутар ОДКБ. Она је утицала на степен лојалности Москви, спремност држава да подрже руске иницијативе, њихову способност да воде самосталну спољну политику и начин на који су дефинисале сопствене интересе унутар организације. Истовремено, економска зависност није увек значила потпуну политичку послушност. Белорусија и Казахстан су, свака на свој начин, настојале да очувају простор аутономије, док су Јерменија, Таџикистан и Киргистан у већој мери биле упућене на руску подршку због сопствених безбедносних и економских ограничења.[488]

На тај начин, економска анализа држава чланица открива једну од основних противречности ОДКБ. Организација је формално била заснована на једнакости чланица и колективном одлучивању, али је њена материјална основа била дубоко асиметрична. Русија је могла да делује као главни гарант безбедности управо зато што је располагала економским ресурсима којима остале чланице нису могле да парирају. Зато је економска моћ у оквиру ОДКБ била више од позадинског фактора: она је представљала један од темељних услова функционисања организације, али и један од главних извора њених унутрашњих ограничења.

---

[485] "Gazprom Buys Kyrgyzgaz for $1 Plus Debt," *The Moscow Times*, 10. април 2014, доступно на: https://www.themoscowtimes.com/2014/04/10/gazprom-buys-kyrgyzgaz-for-1-plus-debt-a33828 (приступљено 23.11.2025).

[486] Ibid.

[487] За економску асиметрију као аналитичку оцену видети: Anatoliy Rozanov and Alena Douhan, *Collective Security Treaty Organization 2002–2012,* pp.

[488] Alexander I. Nikitin, "Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO," *China and Eurasia Forum Quarterly* 5, no. 1, 2007, pp. 35-36.

3.3.2. Војни капацитети и одбрамбени потенцијали

Војни капацитети држава чланица ОДКБ у периоду од 2001. до 2016. године. године били су распоређени изразито неравномерно. Формално, организација је почивала на принципу колективне безбедности и заједничког деловања у случају претњи по суверенитет, територијални интегритет и безбедност чланица. У пракси, међутим, војна структура ОДКБ била је дубоко асиметрична: Русија је обезбеђивала главне борбене, логистичке, технолошке, командне и финансијске капацитете, док су остале државе имале регионално специфичне улоге унутар шире безбедносне архитектуре. Та асиметрија није укидала формални колективни карактер организације, али је одређивала стварне домете њеног деловања.[489]

У основи војно-безбедносне архитектуре ОДКБ налазила се комбинација националних оружаних снага чланица, руских војних база и објеката у савезничким државама, механизама војно-техничке сарадње, заједничке обуке и колективних снага за реаговање. Русија је територије савезника могла да посматра као истурене тачке на три стратешка правца: европском, кавкаском и централноазијском. Управо се кроз та три правца може разумети и војна улога појединих чланица: Белорусија је имала значај на западном правцу према НАТО, Јерменија у кавкаском безбедносном комплексу, Казахстан у стратешкој инфраструктури и стабилизацији Централне Азије, док су Таџикистан и Киргистан били кључни за јужни правац, авганистанску претњу и руску пројекцију војног присуства у региону.

Русија је била несумњиво доминантна војна сила унутар ОДКБ. Њена улога није произлазила само из величине оружаних снага, већ и из способности да финансира, организује, модернизује и логистички подржава колективне механизме организације. У периоду од 2001. до 2016. године. руске оружане снаге прошле су кроз једну од најтемељнијих трансформација у постсовјетском периоду. Посебан значај имала је реформа након рата у Грузији 2008. године, када је покренут концепт „Нови изглед“. Тај концепт подразумевао је напуштање масовне мобилизационе војске совјетског типа и прелазак на мање, мобилније и стално спремне јединице, способне за брже реаговање у регионалним кризама.[490]

Ова трансформација имала је непосредан значај за ОДКБ, јер је руска способност пројекције моћи представљала основу колективних војних инструмената организације. Русија је располагала најсофистицираним наоружањем унутар савеза, а до 2016. године фокус модернизације био је на ваздушно-космичким снагама, нуклеарној тријади и подизању степена савремености наоружања.[491] У анализираним текстовима наводи се да је приоритет развоја Оружаних снага Руске Федерације до 2016. био достизање нивоа савремености наоружања од најмање 30 до 50 процената. Као кључни системи модернизације помињу се С-400, „Искандер-М“, Т-72Б3 и Т-90А.[492] Ови системи нису били само показатељ модернизације руске војске, већ и симбол технолошке надмоћи Русије у односу на остале чланице ОДКБ. Русија је била главни финансијер и организатор Колективних снага брзог развијања и Колективних снага оперативног реаговања.[493] Како смо већ навели, само Русија је у ове јединице декларисала половину састава. Она је обезбеђивала логистичку подршку, ваздушни транспорт, сателитско извиђање и командне капацитете који су другим чланицама недостајали. У том смислу, колективне снаге ОДКБ нису биле збир приближно једнаких националних доприноса, већ систем у којем је руска компонента била пресудна за оперативну употребљивост. То се видело и у саставу Колективних снага оперативног реаговања, које су намењене локализацији

[489] Игорь Ю. Юргенс, ур., *ОДКБ: ответственная безопасность*, Москва, ИНСОР, 2011, стр. 7-8.
[490] Marcel de Haas, «Российская военная реформа: успех или провал?», *Индекс безопасности* 17, бр. 196, 2011, стр. 85-101.
[491] Hans M. Kristensen, “World Nuclear Forces,” у *SIPRI Yearbook 2014* (Oxford: Oxford University Press, 2014), p. 301.
[492] Юрий Гаврилов, Михаил Фалалеев и Владимир Кузьмин, «Сумма сил: Вчера ОДКБ создала коллективные силы оперативного реагирования», *Российская газета*, 5 февраля 2009 года, доступно на: https://rg.ru/2009/02/05/armiya.html. (приступљено: 1.12.2025)
[493] Юрий Гаврилов, Михаил Фалалеев и Владимир Кузьмин, «Сумма сил: Вчера ОДКБ создала коллективные силы оперативного реагирования», оп.цит.

оружаних сукоба, борби против тероризма и реаговању на кризе, али је њихова практична способност и даље зависиле од руске логистике и командне инфраструктуре.[494]

Важан део руске војне улоге у ОДКБ-у представљале су базе и војни објекти на територијама савезничких држава. Они су функционисали као материјална инфраструктура регионалне безбедности и као средство пројекције руског утицаја. Најзначајнији међу њима били су 102. војна база у Јерменији, 201. војна база у Таџикистану и авио-база Кант у Киргистану.[495] Поред тога, Русија је користила важне војно-стратешке објекте у Белорусији и Казахстану. Такво присуство показује да се војна архитектура ОДКБ у великој мери ослањала на билатералне руске аранжмане са појединачним чланицама, који су затим добијали шири значај унутар организације.

Белорусија је у војној архитектури ОДКБ имала посебан значај на западном правцу. Њен положај између Русије и НАТО простора чинио ју је најважнијим руским савезником у европској безбедносној зони. Оружане снаге Белорусије бројале су око 65.000 припадника и сматране су једним од најобученијих неруских контингената у оквиру ОДКБ, посебно у западној зони одговорности. Белорусија је активно учествовала у вежбама колективних снага ОДКБ, док се њена војска претежно ослањала на наслеђено совјетско наоружање и на Русију као готово искључивог добављача нових крупних система. Истовремено је пред крај посматраног периода настојала да развије и одређене сопствене модернизоване системе, међу којима се издваја вишецевни ракетни систем „Полонез“, развијен у сарадњи са Кином и уведен у наоружање 2016. године.[496] Посебно важан елемент белоруско-руске војне сарадње била је интеграција у Јединствени регионални систем противваздушне одбране са Русијом.[497] Овај систем имао је значај не само за билатералне односе Москве и Минска, већ и за западну димензију безбедности ОДКБ. На територији Белорусије налазила су се два кључна руска стратешка објекта: 43. чвор везе Ратне морнарице Руске Федерације „Вилејка“ и радарска станица „Ганцевичи“, односно систем „Волга“.[498] Први објекат је служио за комуникацију са руским нуклеарним подморницама у Атлантику, док је други био део руског система раног упозоравања на ракетни напад и пратио лансирања са простора Европе и северног Атлантика.[499]

Значај Белорусије за ОДКБ није се, дакле, сводио само на бројност њених оружаних снага. Њена вредност произлазила је из геостратешког положаја, интегрисаности у руске системе ПВО, присуства руских стратешких објеката и улоге у западној безбедносној зони. Истовремено, војна зависност од Русије и готово потпуно руско порекло војне опреме значили су да је белоруски одбрамбени потенцијал био тесно повезан са руским војно-техничким системом. Белорусија је тако унутар ОДКБ била један од најзначајнијих војних савезника Русије, али њени капацитети нису били самостална противтежа руској доминацији, већ део шире руске безбедносне архитектуре.

Јерменија је у војном смислу представљала чланицу чији су капацитети били условљени специфичним безбедносним окружењем и егзистенцијалном претњом коју је Јереван повезивао са Азербејџаном и Турском. Њена војна и безбедносна зависност од Русије била је међу најизраженијима у организацији. Оружане снаге Јерменије биле су дубоко интегрисане са руским војним структурама, а кључни елемент јерменске безбедности представљала је 102. руска војна база у Гјумрију. Споразумом из 2010. године боравак ове базе продужен је до 2044. године, а њена функција проширена је са заштите интереса Руске

[494] Исто.
[495] Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, p.1.
[496] Andrzej Wilk, *Russia's Belarusian Army: The Practical Aspects of Belarus and Russia's Military Integration* (Warsaw: Centre for Eastern Studies, 2021), pp. 31, 34, 38, 45–46.
[497] "President Approves Belarus-Russia Air Defense Agreement." Office of the President of the Republic of Belarus, 13. фебруар 2012, доступно на: https://president.gov.by/en/events/president-approves-belarus-russia-air-defense-agreement-527. (приступљено: 24.11.2025)
[498] Steven J. Main, *Belarus' and Russia's Military Cooperation 1991–2002* (Camberley: Conflict Studies Research Centre, 2002), 12, доступно на: https://www.files.ethz.ch/isn/96513/02_Apr_2.pdf. (приступљено 24.11.2025).
[499] Ibidem.

Федерације на заједничку заштиту безбедности Јерменије.[500] Наведена база није била само симбол руског присуства, већ и конкретан инструмент одвраћања у кавкаском безбедносном комплексу. Ово присуство имало је двоструку улогу: обезбеђивало је Јерменији стратешку заштиту, а Русији омогућавало стално војно присуство на Јужном Кавказу. У том смислу, Јерменија је унутар ОДКБ била мање важна као самосталан војни актер, а више као кључна тачка руске пројекције моћи у региону где се укрштају интереси Русије, Турске, Азербејџана и Запада.[501]

Јерменско наоружање било је већински руског порекла.[502] Јерменија је наоружање добијала кроз повољне кредите, донације и друге облике војно-техничке сарадње. Године 2016. Јерменија је јавно приказала систем „Искандер-М“ набављен од Руске Федерације, што је тумачено као руски одговор на наоружавање Азербејџана.[503] Тај податак има посебан значај јер показује да је Русија, упркос настојању да задржи улогу посредника у конфликту око Нагорно-Карабаха, истовремено користила војно-техничку сарадњу са Јерменијом као средство одржавања равнотеже и сопственог утицаја. За Јерменију је та сарадња била кључна за одржавање одбрамбеног потенцијала, али је продубљивала зависност од Москве и ограничавала простор за самостално безбедносно деловање.

Казахстан је представљао посебан случај међу неруским чланицама ОДКБ. За разлику од Јерменије, Таџикистана и Киргистана, није био у истој мери зависан од руске непосредне безбедносне заштите. Његове оружане снаге у посматраном периоду бројале су од 98.500 (2001. године) до 70.500 припадника (2016. године) и описиване су као најмодерније у Централној Азији.[504] Казахстан је користио руско наоружање, али је до 2016. године почео да диверзификује војне набавке. Као примери те диверзификације наводе се Ербас авиони и турска оклопна возила. Овај процес није значио напуштање војне сарадње са Русијом, већ настојање Астане да избегне прекомерну зависност од једног извора снабдевања и да очува шири маневарски простор.[505]

Војни значај Казахстана унутар ОДКБ није произлазио само из бројности и модернизације оружаних снага, већ и из инфраструктуре наслеђене из совјетског периода. Русија је користила важне објекте у Казахстану: космодром Бајконур, полигон Сари-Шаган и делове 929. Државног летно-испитног центра.[506] Космодром Бајконур је имао цивилне и војно-стратешке функције и посебан значај за руски космички програм.[507], док је Сари-Шаган био кључан за тестирање система противракетне одбране. Та инфраструктура давала је Казахстану посебно место у руској и безбедносној архитектури ОДКБ, јер је омогућавала активности које су превазилазиле класичну одбрану територије држава чланица.[508]

---

[500] “Ratification of Protocol No. 5 between Russia and Armenia.” President of Russia, 27. июня 2011, доступно на: https://en.kremlin.ru/events/president/news/11754. (приступљено: 25.11.2025)

[501] За кавкаску групацију Русија–Јерменија видети: Institute of Contemporary Development, CSTO: Responsible Security, 2011 Global Policy Forum (2011), 3. За 102. базу у Гјумрију, продужење до 2044, МиГ-29, Еребуни и С-300 потребан је конкретан билатерални извор.

[502] И. Ю. Юргенс, ур., *ОДКБ: ответственная безопасность*, стр. 3.

[503] Joshua Kucera, “Armenia Acquires New Russian Missiles... Or Did It?,” *Eurasianet*, 20. сентября 2016, доступно на: https://eurasianet.org/armenia-acquires-new-russian-missiles-or-did-it. (приступљено: 25.11.2025).

[504] Наведено према: The World Bank, "Armed forces personnel, total - Kazakhstan," World Bank Data, доступноа на: https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2016&locations=KZ&start=2001. (приступљено: 26.11.2025)

[505] Joshua Kucera, “Kazakhstan Buys Airbus Military Transport Planes,” *Eurasianet*, 1. март 2012, доступно на: https://eurasianet.org/kazakhstan-buys-airbus-military-transport-planes. (приступљено: 26.11.2025)

[506] Government of the Republic of Kazakhstan, “The Procedure for Crossing the State Border of the Republic of Kazakhstan,” 19. октября 2020, доступно на: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/24379?lang=en. (приступљено 26.11.2025).

[507] «Распоряжение Президента Российской Федерации о перечислении арендной платы за использование комплекса „Байконур“ и военно-испытательных полигонов». Президент Российской Федерации, доступно на: https://www.kremlin.ru/acts/bank/13004/print. (приступљено 27.11.2025)

[508] Alexander V. Tihomirov, „Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)“, у Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, p. 45.

Казахстан је давао значајан допринос колективним снагама ОДКБ. Казахстански војници учествовали су у вежбама Организације, а Астана је подржала формирање Колективних снага оперативног реаговања као корак ка јачању војне безбедности ширег евроазијског простора. За Казахстан је чланство у ОДКБ било значајно и због нестабилности у Авганистану и заштите јужних граница.[509]

Истовремено, Казахстан је настојао да сарадњу у оквиру ОДКБ усклади са многовекторском спољном и безбедносном политиком, која је обухватала односе са ШОС, Сједињеним Америчким Државама, Европском унијом и НАТО. Због тога Астана није подржавала проширивање регионалног мандата ОДКБ на шире руске геостратешке интересе. Војно учешће Казахстана у Организацији стога је истовремено доприносило регионалној стабилности и омогућавало очување националног суверенитета и спољнополитичког маневарског простора.[510]

Таџикистан је био једна од војно најслабијих чланица ОДКБ и држава чија је безбедност у највећој мери зависила од руског војног присуства. Оружане снаге Таџикистана бројале су од 7.200 припадника почетком двехиљадитих до око 16.000 припадника 2016. године и описивана је као слаба и лоше опремљена.[511] Та ограничења била су последица економске слабости, институционалне крхкости, наслеђа грађанског рата и непосредне изложености претњама из Авганистана. За Душанбе, ОДКБ није био апстрактан савез, већ механизам кроз који је настојао да обезбеди континуирано руско присуство и интернационализује сопствене безбедносне проблеме.[512]

Кључни гарант стабилности Таџикистана била је 201. руска војна база, формирана на основу некадашње 201. мотострељачке дивизије оружаних снага СССР. Основни споразум о базирању између Таџикистана и Русије (са опцијом обнављања) потписан је у октобру 2004. године на десет година са могућношћу обнављања.[513] Споразум предвиђа да бивша руска 201. моторизована стрељачка дивизија буде базирана у три гарнизона и да има приступ трима полигонима за обуку.[514] Таџикистан је такође пренео власништво над базом за праћење свемира Окно (близу града Нурека) на Русију. Заузврат, Русија је отписала дуг од 242 милиона долара.[515] База је распоређена у Душанбеу и Курган-Тјубеу, данашњем Бохтару. Реч је о највећем руском копненом војном објекту ван граница Руске Федерације, чија је главна улога заштита границе са Авганистаном, спречавање продора терористичких група и борба против шверца наркотика. У том смислу, 201. база имала је значај не само за Таџикистан, већ и за јужни безбедносни правац ОДКБ у целини.

Таџикистан је кроз учешће у колективним механизмима настојао да своје националне безбедносне слабости представи као заједничке проблеме постсовјетског простора. Претње из Авганистана: тероризам, екстремизам и наркотрафикинг били су теме које су Душанбеу омогућавале да тражи већу руску и подршку од ОДКБ. Војни капацитети Таџикистана били су недовољни за самостално суочавање са овим изазовима, што је стварало висок степен

[509] Ibid, p. 47.
[510] Roy Allison, "Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO," *The Chinese Journal of International Politics* 11, no. 3 (2018): pp. 323-324.
[511] Наведено према: The World Bank, "Armed forces personnel, total - Tajikistan," World Bank Data, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2016&locations=TJ&start=2001. (приступљено: 27.11.2025)
[512] Jim Nichol, *Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests*, Washington, DC: Congressional Research Service, 2013, доступно на https://www.refworld.org/reference/countryrep/uscrs/2012/88822 (приступљено 28.11.2025)
[513] „*Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан об объектах недвижимости, количестве и границах земельных участков, отводимых под российскую военную базу, и местах их расположения на территории Республики Таджикистан*." 16. октября 2004. *Бюллетень международных договоров* (2005, № 8): 70. доступно на: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/46045/. (приступљено 28.11.2025)
[514] Ибидем.
[515] Kambiz Arman, "Russia and Tajikistan: Friends Again," *Eurasianet*, October 28, 2004 доступно на: https://eurasianet.org/russia-and-tajikistan-friends-again (приступљено 28.11.2025)

зависности од Москве. Та зависност није била само оперативна, већ и политичка: присуство руске базе и механизама ОДКБ било је важно за унутрашњу стабилност режима и за спречавање повратка нестабилности из периода грађанског рата.[516]

Киргистан је, слично Таџикистану, имао ограничене сопствене војне капацитете, али је имао велики геостратешки значај. Важност Киргистана за ОДКБ и Русију проистицала је из положаја у Централној Азији, унутрашње нестабилности и присуства руске авио-базе Кант. База Кант отворена је 2003. године према „Основном споразуму између Киргистанске Републике и Руске Федерације о статусу и условима рада руске ваздухопловне базе“[517] и представљала је први нови руски војни објекат у иностранству након распада СССР. Њена улога била је да служи као ваздухопловна компонента колективних снага у Централној Азији и као инструмент руске војне пројекције у региону.[518]

Према медијским извештајима из 2012. године, Русија је планирала „пакет војне помоћи Киргистану и Таџикистану у укупном износу од око 1,3 милијарде долара у периоду 2012-2017. године“.[519] Тај податак показује колико је киргистански (и таџикистански) одбрамбени потенцијал зависио од руске финансијске и војно-техничке подршке. За Бишкек, руска помоћ значила је могућност делимичне модернизације слабих оружаних снага и ослањање на спољну подршку у условима политичке нестабилности. За Москву, та помоћ је била средство учвршћивања безбедносног утицаја и постепеног смањивања западног војног присуства у Киргистану.[520]

Као што је претходно наведено, паралелно присуство руске базе Кант и америчке базе Манас, те затварање ове друге 2014. године, у војном смислу потврђује да се безбедносна архитектура Киргистана после те године све више ослањала на Русију и ОДКБ.

Посматрано у целини, војни капацитети и одбрамбени потенцијали чланица ОДКБ показују да организација није функционисала као савез приближно равноправних војних актера. Русија је била носилац главних борбених, логистичких, технолошких и командних способности. Белорусија је имала значај као војно релативно способан савезник на западном правцу и као део интегрисаног руско-белоруског одбрамбеног система. Јерменија је била кључна за руско присуство на Кавказу и за одржавање равнотеже у односу на Азербејџан и Турску. Казахстан је био најмодернија војна сила Централне Азије и важан због инфраструктуре и регионалне стабилности. Таџикистан и Киргистан били су војно слабији, али геостратешки значајни због јужног правца, авганистанске претње, руских база и потребе за спречавањем преливања нестабилности.

Ова неравномерност стварала је основну противречност војне димензије ОДКБ. Са једне стране, организација је развијала колективне снаге, заједничке јединице, механизме војно-техничке сарадње, обуку и војне вежбе. Са друге стране, њена практична функционалност зависила је од Русије као главног војног покровитеља. Формална колективна безбедност зато је у стварности функционисала као систем у којем су мање чланице доприносиле регионално специфичним капацитетима, али су се у критичним областима: командовању, логистици, модернизацији, ваздушној подршци, стратешком одвраћању и финансирању ослањале на Москву.

---

[516] Jim Nichol, *Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests*, pp. 12–14

[517] „*Соглашение между Кыргызской Республикой и Российской Федерацией о статусе и условиях пребывания российской авиационной базы на территории Кыргызской Республики*,“ 22 сентября 2003, Централизованный банк данных правовой информации Кыргызской Республики, доступно на: https://cbd.minjust.gov.kg/17423/edition/297462/ru. (приступљено 29.11.2025).

[518] За Киргистан, базу Кант и централноазијску војну димензију видети: Игорь Ю. Юргенс, ур., *ОДКБ: ответственная безопасность*, стр. 8, 23, 46.

[519] Igor Rotar, “Russia Offers Generous Support for the Kyrgyz Army,” *Eurasia Daily Monitor*, 14. новембар 2012, https://jamestown.org/russia-offers-generous-support-for-the-kyrgyz-army/; Joshua Kucera, “Report: Russia Spending $1.3 Billion to Arm Kyrgyzstan, Tajikistan,” *Eurasianet*, 7.11. 2012, доступно на: https://eurasianet.org/report-russia-spending-13-billion-to-arm-kyrgyzstan-tajikistan. (приступљено 29.11.2025)

[520] Ibid.

Та асиметрија није нужно значила неефикасност у свим областима. У случајевима где су претње биле релативно усаглашене, као што су тероризам, наркотрафик и нестабилност из Авганистана, војно-безбедносни механизми ОДКБ могли су имати практичну вредност, нарочито на централноазијском правцу. Међутим, у питањима где су се национални интереси чланица разилазили, сама чињеница да су постојале колективне снаге и заједнички механизми није била довољна за делотворно и јединствено реаговање. Због тога су војни капацитети ОДКБ у периоду од 2001. до 2016. године истовремено представљали извор њене институционалне снаге и показатељ њених унутрашњих ограничења.

3.3.3. Елементи меке моћи и политички утицај

Елементи меке моћи унутар ОДКБ представљали су важну допуну економској и војној асиметрији која је обележавала односе између Русије и осталих држава чланица. Руски утицај није се заснивао само на ресурсима, војним базама, наоружању и финансијској подршци, већ и на способности Москве да обликује безбедносну културу савезника, професионални идентитет војних елита, језички и комуникациони простор, као и политичке представе о стабилности, суверенитету и претњама. У том погледу, ОДКБ је функционисала не само као институционални механизам колективне безбедности, већ и као простор репродукције руског политичког, културног и доктринарног утицаја. Према класичном одређењу Џозефа Ная, „мека моћ означава способност државе да обликује преференције других актера посредством привлачности, а не принудом или материјалним подстицајима“.[521] У том смислу, ОДКБ се може посматрати не само као механизам колективне безбедности већ и као један од институционалних канала кроз које су се одржавали руски језички, образовни, професионални и политички утицаји међу државама чланицама.[522]

Државе чланице су Русију посматрале као извор безбедносног ослонца, војно-техничке модернизације и повољније обуке, али се тај однос није завршавао на материјалној равни. Војно-техничка сарадња, образовање кадрова, заједнички програми и институционална координација стварали су трајне везе између војних и безбедносних структура држава чланица. На тај начин је руска моћ унутар ОДКБ добијала и „меку“ димензију: кроз језик, образовање, професионалне норме, заједничко наслеђе и политичке концепте који су савезнике везивали за Москву и изван формалних уговорних обавеза.

Руска мека моћ унутар ОДКБ имала је више слојева, како смо већ навели, први је био језички. Руски језик је службени језик организације, што је имало практичну и симболичку функцију.[523] Практично, он је олакшавао комуникацију, команду и контролу унутар колективних структура, нарочито у војној сарадњи и заједничкој обуци. Симболички, руски језик је одржавао постсовјетски комуникациони простор и омогућавао наставак институционалне повезаности елита које су формиране у совјетском или постсовјетском оквиру. Због тога језичка заједница није била само културни остатак прошлости, већ функционални инструмент организационе кохезије и руског утицаја.

Други важан слој представљало је војно образовање.[524] Русија је сваке године обучавала око 1.500 официра из држава чланица ОДКБ на својим војним академијама, бесплатно или под

---

[521] Joseph S. Nye Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics,* New York: PublicAffairs, 2004, pp. 1-17.

[522] Вера Д. Агеева„Российская мягкая сила: между „Русским миром“ и Евразией“, *Наука Красноярья*, № 1 (24), 2016, стр. 10–21; Вера Д. Агеева, „Российская „мягкая сила“ и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции“, *Вестник Забайкальского государственного университета* 22, № 3, 2016, стр 36–40; Mikhail A. Molchanov, *Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy*, Farnham: Ashgate, 2015, 68–69.

[523] *Устав ОДКБ*, чл. 28 ; Mikhail A. Molchanov, *Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy*, 68–69.,

[524] „*Устав Организации Договора о коллективной безопасности*“. чл. 7 и 28.; „*Соглашение о подготовке военных кадров для государств – членов Организации Договора о коллективной безопасности*“. Москва, 23 июня 2005 г., доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52752/ (приступљено: 24.12.2025); Вера Д. Агеева, „Российская „мягкая сила“ и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции“, стр.36-39.

субвенционисаним условима.[525] Овај податак је посебно значајан јер показује да се руски утицај није остваривао само кроз испоруку оружја или присуство база, већ и кроз систематско обликовање кадрова. Официри који су школовани у Русији усвајали су сличне доктринарне приступе, оперативне стандарде и професионалну културу. Тако је војно образовање стварало заједнички доктринарни простор, јачало личне везе између војних елита и доприносило дугорочној професионалној и институционалној повезаности.[526]

Трећи елемент руске меке моћи било је заједничко совјетско наслеђе. Москва је то наслеђе користила као симболички ресурс за легитимизацију савезништва, војног присуства и институционалне сарадње. Посебно место у том оквиру имали су наративи о победи у Другом светском рату, антифашизму, заједничкој историји и некадашњем јединственом одбрамбеном простору, представљало је део симболичког репертоара руског утицаја.[527] На тај начин руско војно присуство није представљано само као инструмент актуелне безбедности, већ и као наставак заједничке историјске мисије и постсовјетског идентитетског континуитета.

Мека моћ Русије у оквиру ОДКБ имала је и јасну политичку димензију. Москва није настојала само да координира војне политике чланица, већ и да утиче на њихово разумевање стабилности, режима и унутрашњих претњи. У том контексту важни су концепти „суверене демократије“ и заштите од „обојених револуција“. Посебно после 2014. године, страх од промена власти под спољним утицајем постао је важан елемент руског безбедносног дискурса. За Москву је стабилност режима у савезничким државама била повезана са сопственом националном безбедношћу, јер су политичке промене у постсовјетском простору могле да угрозе руску позицију и утицај. ОДКБ је у том смислу служила и као институционални простор за артикулацију заједничке забринутости због унутрашње нестабилности, екстремизма и политичких потреса.[528]

После 2014. године границе овог утицаја постале су видљивије. Политизација концепта „Руског света“ и његово повезивање са заштитом рускојезичног становништва изазивали су опрез у државама осетљивим на питања суверенитета и територијалног интегритета. Истовремено, рускоцентрични културни наратив није се у потпуности уклапао у етнички, језички и конфесионално разноврсну логику евроазијске интеграције. Због тога постојеће језичке, институционалне и историјске везе нису аутоматски производиле прихватање руских спољнополитичких позиција.[529]

---

[525] „Об основных итогах деятельности Организации Договора о коллективной безопасности за период 2002–2012 годов“. Секретариат Организации Договора о коллективной безопасности. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://www.odkb-csto.org/news/news_odkb/ob_osnovnykh_itogakh_deyatelnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_za_period_2002_2/#loaded (приступљено: 4.12.2025)

[526] Од краја двехиљадитих година овај образац је проширен развојем шире инфраструктуре јавне дипломатије, коју су чинили Фонд „Русский мир“, Россотрудничество и Фонд за подршку јавној дипломатији „А. М. Горчаков“. Кроз програме руског језика, академске размене, експертске скупове и иницијативе попут Академије ОДКБ, институционална сарадња допуњавана је друштвеним и интелектуалним везама. Њихова функција није била само представљање Русије, већ и јачање подршке евроазијским интеграционим пројектима у којима је Москва имала водећу улогу. Видети у: Вера Д. Агеева, „Российская «мягкая сила» и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции,“ *Вестник Забайкальского государственного университета* 22, бр. 3, 2016, стр. 36-39; Vera D. Ageeva, “The Rise and Fall of Russia’s Soft Power: Results of the Past Twenty Years,” *Russia in Global Affairs* 19, no. 1, 2021, pp. 126–131.

[527] Mikhail A. Molchanov, *Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy*, pp. 5–6, 68–69; Вера Д. Агеева, „Российская мягкая сила: между „Русским миром“ и Евразией“, стр. 13–16.

[528] Вера Д. Агеева, „Российская мягкая сила: между „Русским миром“ и Евразией“, стр 17-18; „*Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года*“. Совет коллективной безопасности ОДКБ. Ереван, 14 октября 2016 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/statements/strategiya_kollektivnoy_bezopasnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_na_period_do_/#loaded_ (приступљено: 4.12.2025)

[529] Вера Д. Агеева, „Российская мягкая сила: между «Русским миром» и Евразией,“ *Наука Красноярья*, no. 1 24, 2016, стр. 13–21; Вера Д. Агеева, „Российская «мягкая сила» и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции,“ *Вестник Забайкальского государственного университета*, стр. 37–40.

Најјачи ефекти руске меке моћи били су видљиви у Белорусији, Јерменији, Таџикистану и Киргистану, док је у Казахстану руски утицај био значајан, али ограниченији због политике очувања суверенитета, националног идентитета и многовекторне дипломатије. Ова разлика показује да мека моћ није деловала једнако у свим државама чланицама. Њен интензитет зависио је од језичке и културне повезаности са Русијом, степена зависности од руске безбедносне подршке, структуре политичких елита, унутрашње стабилности и спољнополитичког маневарског простора сваке државе.[530]

У Белорусији је руски језик имао уставни статус службеног језика и широку употребу у државној управи, јавном животу и војној комуникацији. Војна и безбедносна повезаност са Русијом била је дубока, укључујући регионалну групацију снага, заједнички систем противваздухопловне одбране и значајну улогу руских војнообразовних установа у школовању дела белоруског командног кадра.[531] У том смислу, Белорусија није била само војни савезник Русије на западном правцу, већ и простор у којем је руски језички, институционални и доктринарни утицај имао посебну дубину.

У Јерменији је руски утицај почивао пре свега на безбедносном савезништву, руском војном присуству и перцепцији претњи које су произлазиле из конфликта са Азербејџаном и сложених односа са Турском. Језичке, образовне, историјске и верске везе допуњавале су тај однос, али га саме нису објашњавале.[532]

Казахстан је био пример државе у којој је руска мека моћ била значајна, али пажљиво ограничавана. Казахстан је био дубоко повезан са Русијом кроз совјетско наслеђе, руску мањину, језичке везе и безбедносне структуре. Руски језик је имао важну улогу у јавном, образовном и институционалном животу, а војна сарадња са Русијом наставила је да утиче на професионалну културу безбедносних елита. Ипак, Казахстан је под Нурсултаном Назарбајевом настојао да избегне претварање ових веза у политичку зависност. Управо зато је у казахстанском случају руска мека моћ деловала у простору у којем су совјетско наслеђе и језичка блискост постојали паралелно са изградњом националног идентитета и политиком очувања суверенитета. Руски утицај на војну професионалну културу био је значајан, али не и искључив, јер је Казахстан истовремено развијао војнообразовну и одбрамбену сарадњу са западним државама и Кином.[533]

У Таџикистану су руско војно присуство, безбедносна сарадња и институционалне везе били важни за спољну безбедност и стабилизацију постграђанског поретка. Радна миграција у Русију имала је и функцију економског и социјалног вентила, па су ови механизми посредно доприносили и стабилности власти, али их не треба без додатних доказа свести на непосредну заштиту режима.[534]

---

[530] Mikhail A. Molchanov, *Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy*, pp. 68-74

[531] „Конституция Республики Беларусь“, чл. 17. Официальный интернет-портал Президента Республики Беларусь, доступно на: https://president.gov.by/ru/gosudarstvo/constitution (приступљено: 4.12.2025); Centre for Eastern Studies, *Russia's Belarusian Army* (Warsaw: OSW, 2021), 13–16, 29–30, доступно на: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/OSW-Report_Russia%E2%80%99s-Belarusian-army_net_0.pdf (приступљено: 4.12.2025).

[532] Mikhail A. Molchanov, *Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy*, pp. 72–74; „Протокол о внесении изменений в Договор между Российской Федерацией и Республикой Армения о российской военной базе на территории Республики Армения от 16 марта 1995 года“. Јереван, 20 августа 2010 г.; Вера Д. Агеева, „Российская „мягкая сила“ и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции“, стр. 36–37.

[533] „*Конституция Республики Казахстан*“, чл. 7. Официальный сайт Президента Республики Казахстан, доступно на: https://www.akorda.kz/ru/konstituciya-respubliki-kazahstan-3053339 (приступљено: 4.12.2025); Mikhail A. Molchanov, *Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy*, pp. 88–90; Roger N. McDermott, „Kazakhstan's Partnership with NATO: Strengths, Limits and Prognosis“, *China and Eurasia Forum Quarterly* 5, no. 1 (2007): 7–20, посебно 15–18; Вера Д. Агеева, „Российская мягкая сила: между „Русским миром“ и Евразией“, стр. 20–21.

[534] Maciej Falkowski, „Tajikistan: A Chronic Stagnation“, *OSW Commentary*, 16 March 2016, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-03-16/tajikistan-a-chronic-stagnation (приступљено: 24.07.2026); John Heathershaw, „The Perils of Emerging Statehood: Civil War and State Reconstruction in Tajikistan“,

Киргистан је такође био изложен снажном руском утицају, али су његови домети били ограничени институционалном крхкошћу, честим променама власти и унутрашњим етничким сукобима. У Киргистану је руски језик имао статус службеног језика, док су радна миграција у Русију, образовне везе и руско војно присуство у бази Кант одржавали снажну повезаност две државе. Истовремено, честе политичке промене, криза 2010. године и етничко насиље на југу земље ограничавали су институционалну стабилност ових канала утицаја. Ипак, за разлику од стабилнијих ауторитарних режима, Киргистан је због честих политичких преокрета била сложеније окружење за дугорочну репродукцију руске меке моћи.[535]

Упоредно посматрано, руска мека моћ унутар ОДКБ није била једнодимензионална. У Белорусији је почивала на језичкој, институционалној и војно-политичкој блискости. У Јерменији је имала снажну историјску и идентитетску основу. У Казахстану је била значајна, али ограничена државном политиком суверенитета и многовекторности. У Таџикистану је била повезана са страхом од нестабилности и потребом очувања режима. У Киргистану је била снажна у језичко-културном и миграционом смислу, али ограничена слабошћу институција и честим политичким преокретима. Ови различити облици показују да руски утицај није деловао механички, већ се прилагођавао локалним политичким, историјским и безбедносним условима.

Мека моћ је допуњавала економску и војну асиметрију унутар ОДКБ тако што је стварала прихватљивији и трајнији оквир за руски утицај. Економска зависност и војна подршка могле су обезбедити краткорочну лојалност или практичну сарадњу, али су језик, образовање, заједничко наслеђе и институционалне везе деловали дугорочно, обликујући начин на који су елите држава чланица разумеле безбедност, претње и улогу Русије. Управо је зато војно образовање било један од најважнијих инструмената: оно није само преносило знање, већ је производило заједничку професионалну културу и доктринарну оријентацију.[536]

Истовремено, мека моћ није била довољна да у потпуности превазиђе различите националне интересе. Казахстан је ограничавао руски утицај политиком многовекторности, Белорусија је после 2014. настојала да ојача посебан национални идентитет, Јерменија је постављала питање поузданости савезничких гаранција у контексту Карабаха, док је Киргистан показивала да институционална нестабилност може ослабити домете сваког спољног утицаја. То значи да је руска мека моћ у оквиру ОДКБ била важан, али не и свемоћан механизам. Она је јачала руску позицију и продубљивала повезаност чланица са Москвом, али није могла у потпуности да уклони структурна ограничења организације.[537]

Због тога се елементи меке моћи и политичког утицаја морају посматрати као саставни део шире архитектуре ОДКБ. Руски језик, војно образовање, совјетско наслеђе, доктринарна синхронизација, личне везе војних елита и заједнички дискурс о стабилности и претњама доприносили су дугорочној кохезији организације. Истовремено, неједнак интензитет тог утицаја по државама показује да ОДКБ није била јединствена политичко-кохерентна безбедносна целина, већ асиметричан простор у којем је Русија настојала да кроз комбинацију тврдих и меких инструмената одржи доминантну улогу.

Crisis States Working Papers Series No. 2, no. 46 (2009); Roy Allison, „Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia“, *Central Asian Survey* 27, no. 2 (2008): 185–202.

[535] За Киргистан и централноазијски безбедносни оквир видети: Eunsook Chung, p.4 ; J. H. Saat, “The Collective Security Treaty Organization,” Conflict Studies Research Centre, Central Asian Series 05/09, February 2005, p. 2.

[536] „*Соглашение о подготовке военных кадров для государств - членов Организации Договора о коллективной безопасности*“. Москва, 23 июня 2005 г.; „*Об основных итогах деятельности Организации Договора о коллективной безопасности за период 2002–2012 годов*“. Секретариат ОДКБ; Вера Д. Агеева, „Российская „мягкая сила“ и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции“, стр. 36–39.

[537] Вера Д. Агеева, „Российская «мягкая сила» и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции“, стр,40-41; Vera D. Ageeva, “The Rise and Fall of Russia’s Soft Power: Results of the Past Twenty Years,” *Russia in Global Affairs*, pp.138–145,

3.3.4. Интереси и нивои ангажовања држава чланица у оквиру ОДКБ

Интереси држава чланица у оквиру ОДКБ нису били једнообразни, нити су се увек поклапали са формалним циљевима организације. Иако је ОДКБ институционално почивала на принципима колективне безбедности, заштите суверенитета, територијалног интегритета и заједничког реаговања на претње, државе чланице су у њој виделе различите функције. За Русију је организација била инструмент очувања војно-политичког утицаја на постсовјетском простору; за Јерменију механизам очекиване заштите у неповољном регионалном окружењу; за Таџикистан и Киргистан средство режимске и граничне безбедности; за Белорусију начин очувања стратешког савезништва са Русијом уз настојање да се не изгуби политичка аутономија; а за Казахстан инструмент регионалне стабилности који није смео да угрози његову многовекторну спољну политику.[538]

Због тога формална припадност ОДКБ-у није нужно значила исти степен политичке и војне посвећености организацији. Све чланице су прихватале институционални оквир, али нису све биле подједнако спремне да подрже руске приоритете, да учествују у кризама које нису непосредно погађале њихову безбедност или да организацију претворе у блок отворено супротстављен Западу. Управо се у овој разлици између формалног чланства и стварне политичке посвећености налази једно од главних унутрашњих ограничења ОДКБ.

Руски интерес у ОДКБ-у био је најшири и најструктурнији. Москва је организацију користила као инструмент одржавања сопствене улоге водеће силе на постсовјетском простору, спречавања ширења западних безбедносних структура и очувања могућности војно-политичког деловања на европском, кавкаском и централноазијском правцу. У једној сажетој формулацији, руски интерес се може описати као настојање да се „Запад држи ван“ простора који Москва сматра својом зоном посебних интереса. То није значило само спречавање формалног ширења НАТО, већ и ограничавање америчког војног присуства, утицаја западних програма безбедносне сарадње и политичких промена које би могле довести до преоријентације постсовјетских држава ка евроатлантским структурама.[539]

Поред тога, Русија је кроз ОДКБ настојала да координира борбу против тероризма, екстремизма и наркотрафикинга из правца Авганистана, као и да задржи улогу главног посредника и арбитра у регионалним конфликтима. Организација јој је омогућавала да своје билатералне војне односе са појединачним савезницима постави у шири мултилатерални оквир, чиме је руско присуство добијало додатну институционалну легитимацију. У том смислу, ОДКБ је за Москву била и инструмент регионалне безбедности и средство политичке контроле постсовјетског простора.

Белорусија је у ОДКБ-у имала специфичан положај. Са једне стране, била је најлојалнији војни савезник Русије и кључни партнер на западном правцу. Њен географски положај, интеграција у руско-белоруски систем противваздушне одбране и присуство руских стратешких објеката давали су Минску посебну важност у руској безбедносној архитектури.[540]

---

[538] За формалне циљеве ОДКБ видети: «Устав Организации Договора о коллективной безопасности», чл. 3. Совет коллективной безопасности. Кишинёв, 7 октября 2002 года. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено 04.12.2025); «Договор о коллективной безопасности», чл. 2 и 4. Главы государств-участников. Ташкент, 15 мая 1992 года. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено 04.12.2025); Alexander I. Nikitin, “Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO,” pp. 35–36; Eunsook Chung, “Multiple Regional Security Frameworks for Central Asia: Harmony or Disharmony?“, *Sejong Policy Studies* 3, no. 1, 2007, pp. 305–308;

[539] За руски интерес у ОДКБ као очување војно-политичког утицаја на постсовјетском простору видети: Eunsook Chung, “Multiple Regional Security Frameworks for Central Asia: Harmony or Disharmony?“, pp. 310–313;

[540] За источноевропску групацију Русија–Белорусија у оквиру ОДКБ видети: Игорь Юрьевич Юргенс, ур., *ОДКБ: ответственная безопасность*, стр. 8–9; “President Approves Belarus–Russia Air Defense Agreement.” Office of the President of the Republic of Belarus. Minsk, 13 February 2012. President of the Republic of Belarus, доступно на: https://president.gov.by/en/events/president-approves-belarus-russia-air-defense-agreement-527 (приступљено

Са друге стране, Белорусија није желела да савезничка лојалност прерасте у потпуно одрицање од политичке аутономије. Управо због тога њен ниво ангажовања у ОДКБ-у треба разумети као комбинацију високог степена војне интегрисаности са Русијом и сталне тежње да се избегне увлачење у конфликте који нису непосредно повезани са белоруском безбедношћу.[541]

Казахстански ниво ангажовања био је селективан и прагматичан. Астана је прихватала сарадњу у областима које су биле у складу са њеним интересима: борбу против тероризма, стабилност Централне Азије, војно-техничку сарадњу и спречавање прекограничне нестабилности. Истовремено је избегавала политичку идентификацију са свим руским спољнополитичким ставовима. У том смислу, Казахстан је показивао да чланство у ОДКБ-у није нужно значило одрицање од самосталног спољнополитичког маневрисања.

Таџикистан је имао другачији тип интереса: за Душанбе је ОДКБ била пре свега инструмент опстанка режима и интернационализације сопствених безбедносних слабости (границе са Авганистаном, наркотрафикинг, ограничени војни капацитети (в. 4.3.1 и 4.3.2), а не средство за остваривање ширих регионалних амбиција. Ниво ангажовања Таџикистана произлазио је из потребе за сталном подршком моћнијег савезника, а не из тежње да обликује стратешки правац организације.

У посматраном периоду, Киргистан је имао сложен и нестабилан однос према ОДКБ-у. Интереси Киргистана били су обликовани и условљени унутрашњом политичком нестабилношћу, слабим војним капацитетима, економском зависношћу од Русије, граничним споровима и потребом режима да добију спољну подршку.

Упоредно посматрано, државе чланице ОДКБ нису имале исто опажање заједничке претње. За Русију су кључни изазови били ширење НАТО, западно присуство и очување контроле над постсовјетским простором. За Јерменију су главне претње били Азербејџан и Турска. За Таџикистан и Киргистан централна питања били су Авганистан, исламски екстремизам, наркотрафик, гранична нестабилност и унутрашња крхкост. За Белорусију је најважније било очување савезништва са Русијом без потпуног губитка аутономије. За Казахстан је кључно било одржавање равнотеже између савезничких обавеза, суверенитета и многовекторне дипломатије.

Ове разлике су производиле унутрашње противречности савезништва. ОДКБ је формално имала заједничке институције, механизме и обавезе, али није увек имала јединствену политичку вољу. У случајевима где су претње биле релативно усаглашене као што су тероризам, наркотрафик и нестабилност из Авганистана организација је могла да делује као функционалнији оквир сарадње. Међутим, у случајевима где су се интереси чланица разилазили: Нагорно-Карабах, унутрашња криза у Киргистану, однос према НАТО, питање Крима или признање Абхазије и Јужне Осетије постајале су видљиве границе савезничке солидарности.

Због тога ОДКБ у периоду од 2001. до 2016. године. није била потпуно кохерентан безбедносни простор са усаглашеним разумевањем претњи. Она је истовремено функционисала као инструмент руског регионалног утицаја, механизам за добијање безбедносне подршке мањих чланица, средство режима за очување стабилности, оквир за регионалну координацију и платформа за билатералне преговоре са Москвом. Разлике у интересима држава чланица обликовале су стварни ниво њиховог ангажовања у организацији.

На тај начин, анализа интереса и нивоа ангажовања држава чланица допуњује претходну анализу економске, војне и меке моћи. Она показује да асиметрија у корист Русије није аутоматски производила потпуну кохезију, већ сложен систем зависности, маневрисања, очекивања и ограничења.

24.11.2025); Steven J. Main, *Belarus' and Russia's Military Cooperation 1991–2002*, Camberley: Conflict Studies Research Centre, 2002, p. 12,

[541] За Белорусију као западни стратешки правац у оквиру ОДКБ видети: Alexander V. Tihomirov, "Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)," у Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 51–52.

3.4.Ефекти деловања ОДКБ на регионалну безбедност (2001-2016)

Ефекти деловања ОДКБ на регионалну безбедност у посматраном периоду били су вишеслојни и противречни. Организација је створила развијенији институционални оквир безбедносне сарадње дела постсовјетског простора, али није превазишла ограничења која су произлазила из асиметрије моћи, различитих перцепција претњи и зависности од политичког консензуса држава чланица.[542]

Први ефекат био је институционализација сарадње. Како смо претходно приказали, у односу на првобитни Уговор о колективној безбедности који је био у оквирима Заједнице независних држава, ОДКБ је добила сталне органе, правни статус, процедуре одлучивања, буџетске механизме[543] и развијене циљеве, прокламоване Концепцијом колективне безбедности.[544] То је омогућило да се безбедносна сарадња више не ослања само на *ad hoc* консултације и билатералне договоре, већ и на трајнији организациони оквир.

Други ефекат био је развој војних и безбедносних инструмената. КСБР, КСОР, мировне снаге, војно-техничка сарадња, обука кадрова и заједничке вежбе створиле су видљивији оперативни капацитет организације. Ипак, њихова практична употребљивост остала је условљена руским логистичким, командним, финансијским и технолошким капацитетима.

Трећи ефекат био је највидљивији у одговору на транснационалне претње. ОДКБ је најконкретније деловала у областима наркотрафикинга, илегалне миграције, тероризма и екстремизма, нарочито кроз операције „Канал“ и „Нелегал“ и кроз механизме координације надлежних органа држава чланица. У тим областима претње су биле релативно мање спорне и лакше су се представљале као заједнички проблем.

Највећа ограничења организације била су видљива у кризама које нису јасно спадале у класичну агресију на државу чланицу. Криза у Киргистану 2010. године показала је уздржаност ОДКБ у случајевима унутрашње нестабилности, док је Четвородневни рат у Нагорно-Карабаху 2016. године показао сложеност примене колективне одбране у спорним и непризнатим конфликтима. Ови примери открили су нејасну границу између колективне одбране, регионалне стабилизације и унутрашњих или спорних сукоба.[545]

Друго ограничење било је у механизму консензуса. Формално, консензус је обезбеђивао равноправност држава чланица и спречавао наметање одлука. У пракси, међутим, он је могао да паралише организацију када чланице нису делиле исту процену претње или када криза није погађала све регионалне подсистеме организације на исти начин.

Треће ограничење произлазило је из асиметрије моћи у корист Русије. Та асиметрија је омогућавала функционисање организације, јер је Русија обезбеђивала највећи део војних, финансијских, логистичких и технолошких капацитета. Истовремено, управо та зависност значила је да се ОДКБ често посматрала и као инструмент руског регионалног утицаја, а не само као равноправни механизам колективне безбедности.

После 2014. године ова амбивалентност постала је још видљивија. Погоршање односа Русије са Западом повећало је значај ОДКБ за Москву, али није произвело потпуно јединствену спољнополитичку линију свих чланица. Казахстан и Белорусија настојали су да очувају маневарски простор, док су Јерменија, Таџикистан и Киргистан своје учешће у

---

[542] Игорь Юрьевич Юргенс, ур., *ОДКБ: ответственная безопасность* (Москва: Институт современного развития, 2011), стр. 22-23, 64-65.

[543] «*Устав Организации Договора о коллективной безопасности*», https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено 04.12.2025).

[544] «Концепция коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности», нав. Дело, одељци I–III.

[545] Miriam Elder, “Kyrgyzstan Tests Russia’s Regional Commitments.” 15 June 2010. *GlobalPost/The World*, доступно на: https://theworld.org/stories/2016/08/02/kyrgyzstan-tests-russias-regional-commitments (приступљено 23.11.2025); Aleksandra Jarosiewicz and Maciej Falkowski, “The Four-Day War in Nagorno-Karabakh.” Warsaw, 6 April 2016. Centre for Eastern Studies, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (приступљено 23.11.2025).

организацији пре свега везивали за конкретне националне и регионалне безбедносне потребе.[546]

Период 2014–2016. године представља критичну тачку провере стварних домета ОДКБ, јер је организација у кратком временском размаку била суочена са три квалитативно различита изазова: украјинском кризом и анексијом Крима (2014), ескалацијом руско-турских односа након обарања руског бомбардера (новембар 2015) и Четвородневним ратом у Нагорно-Карабаху (април 2016).[547] Упоредна анализа институционалног одговора ОДКБ на ова три изазова: заједно са контрастним случајем авганистанског правца, где је организација деловала кохерентно открива образац који се може назвати селективном кохезијом: способност заједничког деловања ОДКБ била је обрнуто сразмерна степену у којем је криза делила интересе самих чланица.[548] Јесен 2013. затекла је Украјину на раскршћу које ће убрзо потрести читав постсовјетски безбедносни поредак. Кад је влада Николе Азарова, 21. новембра те године, изненада обуставила припреме за потписивање Споразума о придруживању са Европском унијом образложивши то потребом „јачања односа с Русијом и државама ЗНД“ на кијевском Мајдану већ следеће вечери окупиле су се хиљаде незадовољних грађана.[549] Оно што је почело као протест против одустајања од европског пута, за само три месеца прерасло је у нешто много веће: сукобе на улицама престонице, десетине погинулих, и на крају, 22. фебруара 2014, бекство председника Виктора Јануковича и потпуни слом власти коју је представљао.[550]

Русија је реаговала брзо и одлучно. За само три недеље после Јануковичевог пада, наоружани људи без ознака заузели су кључне тачке на Криму; уследио је референдум одржан 16. марта, под окриљем појачаног војног присуства, а већ 18. марта Владимир Путин потписао је уговор о прикључењу полуострва Руској Федерацији.[551] Истовремено, у источним областима земље Доњецку и Луганску почела су да се формирају оружана проруска упоришта, а веће непријатељство ускоро је прерасло у отворен рат.[552] Протокол из Минска од 5. септембра 2014. године и споразум Минск II из фебруара 2015. године успоставили су оквир за прекид ватре и политичко решавање кризе, али нису довели до њеног коначног окончања.[553]

За постсовјетски безбедносни простор, а посебно за ОДКБ, ова криза значила је нешто много дубље од још једног регионалног сукоба. По први пут после 1991. године део

[546] Детаљније видети у: Andrei Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 17–18, 31–32; Alexander Tihomirov, “Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan),” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 55–60.

[547] Детаљније видети у: Andrei Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 13–23; Mateusz Chudziak, “Turkey Goes for Broke: Tension after a Russian Bomber Is Shot Down.” Warsaw, 25 November 2015. Centre for Eastern Studies, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-11-25/turkey-goes-broke-tension-after-a-russian-bomber-shot-down (приступљено 23.11.2025); Aleksandra Jarosiewicz and Maciej Falkowski, “The Four-Day War in Nagorno-Karabakh.” Warsaw, 6 April 2016. Centre for Eastern Studies, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (приступљено 23.11.2025).

[548] Farid Guliyev and Andrea Gawrich, “NATO vs. the CSTO: Security Threat Perceptions and Responses to Secessionist Conflicts in Eurasia,” *Post-Communist Economies* 33, nos. 2-3, 2021, pp. 297-299; Murat Laumulin, “Afghanistan in the System of Regional Security after the Withdrawal of the International Security Assistance Force,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 78-83.

[549] Детаљније у : Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, pp. 104-115.

[550] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, pp. 104-115; Andrei Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 13–15.

[551] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, pp. 134-142.

[552] Детаљније у: Andrei Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 19-23.

[553] Драган Петровић и Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013–2019* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2019), стр. 169–176.

међународно признате територије једне постсовјетске државе формално је прикључен другој постсовјетској држави након употребе војне силе. То је учинила управо држава која је истовремено имала водећу улогу у организацији заснованој на заштити суверенитета и територијалног интегритета својих чланица.[554]

У оквиру ОДКБ није усвојена јединствена званична позиција о украјинској кризи. Неформални састанак лидера држава чланица у Москви 8. маја 2014. године био је ограничен на разматрање кризе, при чему су се излагања учесника заснивала првенствено на националним безбедносним интересима.[555]

Понашање појединачних чланица прецизно је документовано гласањем у Генералној скупштини УН о Резолуцији 68/262 („Територијални интегритет Украјине“) од 27. марта 2014. године - против резолуције гласале су, уз Русију, само Белорусија и Јерменија. Казахстан је био уздржан, а Киргистан и Таџикистан нису ни гласали.[556]. Гласање у Генералној скупштини УН показало је да су чланице ОДКБ заузеле различите ставове о промени статуса Крима, али да ван саме Русије није постојао јединствен савезнички приступ овом питању.[557] Ниједна чланица ОДКБ није признала анексију Крима, став који се није променио до краја посматраног периода.

Једини институционални потез ОДКБ у вези с украјинском кризом био је посредан: суспензија свих контаката са НАТО, коју је генерални секретар Николај Бордјужа саопштио у априлу 2014, уз образложење да НАТО „уцењује све државе чланице ОДКБ“ због руских поступака.[558]

Белорусија и Казахстан нашли су се после Крима у „унутарсавезничкој безбедносној дилеми“ везани за савезника чија је ревизионистичка политика према суседу с руском мањином могла теоретски бити примењена и на њих саме, али без могућности изласка из савеза.[559]

Инцидент с обарањем руског борбеног авиона од стране турских снага (24. новембар 2015) произвео је епизоду која је готово експериментално демонстрирала границе кохезије ОДКБ. На заседању Војног комитета ОДКБ у децембру 2015, начелник Генералштаба Јерменије Јурај Хачатуров изјавио је медијима да су сви учесници подржали руску кампању у

---

[554] Roy Allison, “Russian ‘Deniable’ Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules,” *International Affairs* 90, no. 6, 2014, pp. 1255–1266, 1295–1296; Устав Организации Договора о коллективной безопасности», чл. 3. Совет коллективной безопасности. Кишинёв, 7 октября 2002 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено 04.12.2025); «Договор о коллективной безопасности», чл. 2 и 4. Главы государств-участников. Ташкент, 15 мая 1992 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено 04.12.2025).

[555] Andrei V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” у Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 5–34.

[556] “Territorial Integrity of Ukraine.” United Nations General Assembly Resolution A/RES/68/262. New York, 27 March 2014. United Nations, доступно на: https://docs.un.org/A/RES/68/262 (приступљено 22.11.2025); Andrei V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” у: Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, p. 17.

[557] Andrei V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” у: Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 17-18.

[558] «ОДКБ не будет пытаться контактировать с НАТО из-за Украины». Интерфакс. Москва, 24 апреля 2014 года. Интерфакс, доступно на: https://www.interfax.ru/world/373555 (приступљено 23.11.2025).

[559] András Rácz, “Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus,” у Andris Sprūds and Diāna Potjomkina, eds., *Coping with Complexity in the Euro-Atlantic Community and Beyond: Riga Conference Papers 2016*, Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2016, pp. 232–236; Zhulduz Baizakova and Roger McDermott, “Threat Perception in Central Asia in Response to Russia-Ukraine: Kazakhstan Will Not Be Next,” *NATO Defense College Research Paper*, no. 119, September 2015, pp. 7-11.

Сирији и осудили турски поступак као „акт агресије и удар у леђа“.[560] Уследио је незапамћен низ званичних демената: Генералштаб Киргистана саопштио је да „није овластио генерала Хачатурова да иступа у име одбрамбеног ресора наше земље“[561]; Министарство одбране Казахстана демантовало је овлашћење истоветном формулацијом; а Минск је саопштио да му о изјави „ништа није познато“.[562]

Према извештају портала „*Lenta.ru“*, у Бишкеку, Астани и Минску није уследио званичан деманти паралелне изјаве начелника руског Генералштаба Валерија Герасимова да су начелници генералштабова „једногласно осудили“ обарање авиона.[563]

Ова асиметрија демантија открива фину градацију савезничког понашања: чланице нису биле спремне да јавно противрече Москви, али јесу биле спремне да се одмах ограде од покушаја да се њихов став колективизује преко треће чланице. Тек након седнице Савета колективне безбедности ОДКБ 21. децембра 2015. године председавајући Савета Серж Саргсјан изјавио је да државе чланице, као савезнице Русије, изражавају солидарност и подршку ставу Москве поводом обарања авиона у Турској.[564]

Четвородневни рат у Нагорно-Карабаху (1–5. април 2016) тестирао је однос организације према најугроженијој чланици - Јерменији. ОДКБ је током борби остала без званичне колективне реакције, а једину активност организације представљали су телефонски разговори генералног секретара Николаја Бордјуже с јерменским министрима спољних послова и одбране.[565] Прекид ватре договорен је 5. априла у Москви билатералним руским посредовањем, потпуно мимо механизама ОДКБ.[566] Јерменско разочарање артикулисао је сам председник Серж Саргсјан, у Берлину пред канцеларком Меркел: „Болно доживљавамо то што Русија, и не само Русија него и друге земље ОДКБ, настављају испоруке наоружања Азербејџану.“[567]

Казахстан је исте године одбио учешће на састанку у Јеревану, а неодазивање председникâ Казахстана и Белорусије на самите ОДКБ у октобру и децембру 2016. године онемогућило је кворум и блокирало избор јерменског кандидата за генералног секретара.[568]

Насупрот наведеним случајевима, ОДКБ је у истом периоду показала способност конкретног институционалног деловања тамо где претња није делила чланице. Савет

---

[560] Филипп Прокудин, Павел Юринцев, „Кто уполномочен заявить: Почему союзники Москвы решительно отмежевались от конфликта с Турцией“, *Lenta.ru*, 15.12.2015, доступно на: https://lenta.ru/articles/2015/12/15/odkb (приступљено: 22.11.2025)

[561] Ибид.

[562] Ибид.

[563] Ибид.

[564] «Главы государств - членов ОДКБ на сессии Совета коллективной безопасности 21 декабря 2015 года в Москве обсудили основные проблемы международной безопасности и приняли Заявление о противодействии международному терроризму». Пресс-секретариат ОДКБ. Москва, 21 декабря 2015 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/authorized_organs/collective_security_council/glavy_gosudarstv_chlenov_odkb_na_sessii_soveta_kollektivnoy_bezopasnosti_21_dekabrya_2015_goda_v_mos/ (приступљено 23.11.2025).

[565] “CSTO Head Discusses Karabakh with Armenian Defense, Foreign Ministers”, *Sputnik News*, 3 April 2016, доступно на: https://sputnikglobe.com/20160403/security-treaty-organization-karabakh-conflict-amrenia-defense-foreign-minitstry-1037406701.html.(приступљено 23.11.2025).

[566] “The Four-Day War in Nagorno-Karabakh.” *Centre for Eastern Studies*. Warsaw, 6 April 2016. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (приступљено 23.11.2025)

[567] Изјава С. Саргсјана, више у: Андрей Резников и Юрий Богданов, «России удается зарабатывать на поставках оружия и Азербайджану, и Армении». Москва, 8 апреля 2016 года. *Взгляд*, доступно на: https://vz.ru/world/2016/4/8/804094.html (приступљено 23.11.2025).

[568] Anahit Shirinyan, “For Armenia, an Alliance That May Be More Trouble Than It’s Worth.” London, 24 January 2017. Chatham House, pp.

колективне безбедности донео је 23. септембра 2013. одлуку о јачању таџикистанско-авганистанске границе.[569]

Овај контраст потврђује образац: ОДКБ је функционисала као механизам колективне безбедности онда када је претња била „неутрална“, а заказивала онда када је криза укључивала сукобе интереса самих чланица.

Наведене три кризе у периоду од 2014. до 2016. нису биле аномалије, већ испољавање структурне карактеристике ОДКБ коју је ранија анализа економске моћи, војних капацитета (3.3.2) и интереса чланица (3.3.4) наговестила: организација асиметрична у корист једне силе, чије чланице у савезу учествују из различитих разлога, производи кохезију само по питањима где се ти различити разлози поклапају.[570]

Завршна оцена деловања ОДКБ у периоду од 2001. до 2016. године. зато мора бити уравнотежена. Организација је била значајан инструмент институционализације безбедносне сарадње, војно-техничког повезивања и реаговања на поједине транснационалне претње. Истовремено, није постала потпуно интегрисан систем регионалног безбедносног управљања, јер није успела да уједначи перцепције претњи, обезбеди аутоматизам колективне одбране или превазиђе зависност од Русије као доминантне чланице.

[569] Решение Совета коллективной безопасности ОДКБ от 23 сентября 2013 года по укреплению таджикско-афганской границы; изјава заменика министра спољних послова РФ А. Руденка, RT, 22.7.2021, https://russian.rt.com.

[570] "Im(perfect) allies: explaining the internal cooperation variance of Russia and the U.S. with their CSTO and NATO partners," International Politics (Springer); Elena Kropatcheva, "Russia and the Collective Security Treaty Organisation: Multilateral Policy or Unilateral Ambitions?" Europe-Asia Studies 68, no. 9 (2016): 1526–1552.

4. ШАНГАЈСКА ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА САРАДЊУ И ОДКБ У ЕВРОАЗИЈСКОЈ БЕЗБЕДНОСНОЈ АРХИТЕКТУРИ (2001–2016)

Шангајска организација за сарадњу представља један од најзначајнијих институционалних израза постхладноратовске трансформације евроазијског безбедносног простора. Њен настанак није био резултат формирања класичног војног савеза, већ постепене институционализације механизма безбедносне координације који је најпре био усмерен на стабилизацију пограничних односа између Кине, Руске Федерације и три централноазијске државе настале после распада Совјетског Савеза. Управо због тога ШОС у овом поглављу не може бити анализирана као организација истог типа као ОДКБ, већ као различит модел регионалног повезивања, чији се домети и ограничења могу разумети тек у поређењу са постсовјетским војно-безбедносним моделом интеграције.

У претходном делу дисертације ОДКБ је разматрана као институционални формат у коме је Руска Федерација настојала да очува и формализује безбедносно присуство на постсовјетском простору, пре свега кроз механизме колективне безбедности, војне сарадње и заједничког реаговања на претње. Насупрот томе, ШОС је настала као шири евроазијски политичко-безбедносни формат у коме Русија није једини водећи актер. Присуство Народне Републике Кине, као другог носећег стуба организације, битно мења карактер интеграције: она није заснована на јединственом центру командовања, нити на колективној одбрани, већ на консензусу, међудржавној координацији, очувању суверенитета и постепеном ширењу области сарадње.

Званични документи ШОС показују да се организација од самог почетка представљала као отворен, неблоковски и неконфронтациони формат сарадње. Оснивачка декларација из 2001. године истиче да ШОС произлази из искуства „Шангајске петорке“, али истовремено проширује сарадњу изван граничне и војно-техничке сфере, ка политичким, економским, културним, енергетским, транспортним и другим областима.[571] Та ширина мандата представља једну од специфичности ШОС: организација се не своди на безбедносни савез, али управо због тога остаје ограничена у погледу способности за јединствено и интегрисано реаговање на кризе.

4.1. Настанак и институционални развој ШОС

Настанак Шангајске организације за сарадњу треба посматрати у ширем контексту промене безбедносног поретка у Евроазији након распада Совјетског Савеза. Почетком деведесетих година 20. века простор Централне Азије нашао се у ситуацији институционалне, политичке и безбедносне трансформације. Новонастале државе суочиле су се са потребом да консолидују суверенитет, контролу граница и унутрашњу стабилност, док су Русија и Кина настојале да избегну претварање тог простора у зону трајне нестабилности. У том оквиру, питања разграничења, војног присуства у пограничним областима и изградње поверења добила су првенствени значај.[572]

Шангајска организација за сарадњу не може се разумети ако се посматра искључиво као класична међународна организација или као потенцијални војни савез. Њен корен је у практичној потреби да се управља конкретним безбедносним проблемима у региону, пре свега

[571] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. Доступно на https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено 18.11.2025)

[572] Roy Allison, “Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia,” *International Affairs*, Vol. 80, No. 3 (2004), pp. 463–483

наслеђеним граничним питањима и ризицима милитаризације пограничних зона.[573] Тај почетни карактер битно одређује каснији институционални развој ШОС: она се развијала као формат координације, консултација и постепене изградње поверења, а не као организација у којој државе преносе значајна безбедносна овлашћења на наднационални ниво.

Званични документи потврђују да је институционализација ШОС била еволутивна. Оснивачка декларација из 2001. године изричито повезује нову организацију са претходним искуством „Шангајске петорке“ и са споразумима из 1996. и 1997. године о изградњи поверења и смањењу оружаних снага у пограничним областима.[574]:

> „*Шефови држава Републике Казахстан, Народне Републике Кине, Киргиске Републике, Руске Федерације, Републике Таџикистан и Републике Узбекистан, високо оцењујући позитивну улогу „Шангајске петорке“, коју је током пет година постојања имала у унапређивању и продубљивању добросуседских односа, узајамног поверења и пријатељства међу државама учесницама, јачању безбедности и стабилности у региону и подстицању њиховог заједничког развоја; једнодушни у оцени да су оснивање и развој „Шангајске петорке“ одговарали потребама човечанства и историјским тежњама ка миру и развоју у условима насталим после окончања Хладног рата и да су показали велики потенцијал добросуседства, заједништва и сарадње заснованих на узајамном поштовању и поверењу међу државама које припадају различитим цивилизацијама и негују различите културне традиције;посебно истичући да су споразуми о јачању поверења у војној области и узајамном смањењу оружаних снага у пограничним подручјима, које су шефови држава Републике Казахстан, Народне Републике Кине, Киргиске Републике, Руске Федерације и Републике Таџикистан потписали у Шангају 1996. године и Москви 1997. године, као и завршни документи потписани на састанцима одржаним у Алматију 1998. године, Бишкеку 1999. године и Душанбеу 2000. године, знатно допринели очувању мира, безбедности и стабилности у региону и свету, обогатили праксу савремене дипломатије и регионалне сарадње и остварили широк и позитиван утицај на међународну заједницу; чврсто уверени да ће, у условима динамичног развоја политичке мултиполарности и економске и информационе глобализације у XXI веку, подизање механизма „Шангајске петорке“ на виши ниво сарадње омогућити делотворније заједничко коришћење нових могућности и супротстављање новим изазовима и претњама;свечано изјављују:*
>
> ***1.** Република Казахстан, Народна Република Кина, Киргиска Република, Руска Федерација, Република Таџикистан и Република Узбекистан оснивају Шангајску организацију за сарадњу.*
>
> ***2.** Циљеви Шангајске организације за сарадњу јесу:*
>
> *– јачање узајамног поверења, пријатељства и добросуседства међу државама учесницама;*
>
> *– подстицање њихове делотворне сарадње у политичкој, трговинско-економској, научно-техничкој, културној, образовној, енергетској, саобраћајној, еколошкој и другим областима;*
>
> *– заједничко деловање ради очувања и обезбеђивања мира, безбедности и стабилности у региону и изградње новог демократског, праведног и рационалног међународног политичког и економског поретка.*

[573] Министерство иностранных дел Российской Федерации, *Договор об укреплении доверия в военной области в районе границы* (Шанхаи, 26. апреля 1996) https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50758/ и *Договор о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы* (Москва, 24. апреля 1997). Доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50534/

[574] Исто.

3. *У оквиру Шангајске организације за сарадњу сваке године се одржавају званични састанци шефова држава, наизменично у свакој држави учесници, као и редовни састанци шефова влада држава учесница.*

Ради проширивања и унапређивања сарадње у свим областима могу се, према потреби, успостављати нови механизми сарадње, поред постојећих састанака руководилаца надлежних органа, као и сталне и привремене стручне радне групе за разматрање планова и предлога који се односе на даљи развој сарадње.

4. *„Шангајски дух“, обликован током развоја „Шангајске петорке“, заснива се на узајамном поверењу, узајамној користи, равноправности, узајамним консултацијама, поштовању културне разноликости и тежњи ка заједничком развоју.*

Он представља непроцењиво заједничко достигнуће које су државе региона остариле током вишегодишње сарадње. Та начела ће се и даље развијати и у новом веку постати правило у односима међу државама учесницама Шангајске организације за сарадњу.

5. *Државе учеснице Шангајске организације за сарадњу доследно се придржавају циљева и начела Повеље Уједињених нација, као и начела:*

– узајамног поштовања независности, суверенитета и територијалног интегритета;

– равноправности и узајамне користи;

– решавања свих питања путем узајамних консултација;

– немешања у унутрашње послове;

– уздржавања од употребе силе или претње силом;

– одрицања од једностране војне надмоћи у пограничним подручјима.

6. *Шангајска организација за сарадњу настала је на основу споразума о јачању поверења у војној области и узајамном смањењу оружаних снага у пограничним подручјима, потписаних у Шангају 1996. године и Москви 1997. године.*

Сарадња у оквиру Организације већ обухвата политичку, трговинско-економску, културну, научно-техничку и друге области.

Начела утврђена наведеним споразумима представљају основу односа међу државама учесницама Шангајске организације за сарадњу.

7. *Шангајска организација за сарадњу није савез усмерен против других држава или региона и заснива се на начелу отворености.*

Организација је спремна да развија дијалог, контакте и различите облике сарадње са другим државама и одговарајућим међународним и регионалним организацијама.

Организација може, на основу консензуса, примити у чланство државе које прихватају циљеве и задатке сарадње у њеном оквиру, начела наведена у тачки 6. и остале одредбе ове декларације, под условом да њихово приступање доприноси остваривању такве сарадње.

8. *Шангајска организација за сарадњу придаје првенствени значај регионалној безбедности и предузима све неопходне мере ради њеног очувања.*

Државе учеснице блиско ће сарађивати ради спровођења Шангајске конвенције о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма, укључујући оснивање Регионалне антитерористичке структуре Шангајске организације за сарадњу, са седиштем у Бишкеку.

Биће израђени и одговарајући мултилатерални документи о сарадњи у сузбијању незаконитог промета оружја и опојних дрога, незаконитих миграција и других облика криминала.

9. *Шангајска организација за сарадњу користи велики потенцијал и бројне могућности за развој узајамно корисне трговинско-економске сарадње међу државама учесницама.*

Организација ће подстицати даљи развој те сарадње и разноврсност њених облика на билатералној и мултилатералној основи.
У ту сврху, у оквиру Шангајске организације за сарадњу биће покренути преговори о стварању повољних услова за трговину и инвестиције, израђен дугорочни програм мултилатералне трговинско-економске сарадње и закључени одговарајући споразуми.
***10.** Државе учеснице Шангајске организације за сарадњу унапређују механизме консултација и усклађују деловање у регионалним и међународним питањима.*
Оне ће једна другој пружати подршку и развијати блиску сарадњу у најважнијим међународним и регионалним питањима и заједнички доприносити јачању мира и стабилности у региону и свету.
Државе учеснице полазе од тога да је у постојећим међународним околностима очување глобалне стратешке равнотеже и стабилности од посебног значаја.“[575]

Из наведеног следи да Шангајска организација за сарадњу није настала као одговор на једну кризу, нити као производ идеолошког блоковског повезивања, већ као институционални наставак процеса који је већ показао способност да смањи ризик од међудржавних тензија.

Међутим, развој ШОС од почетка је имао ширу политичку импликацију. Када је механизам „Шангајске петорке“ прерастао у ШОС и када је Узбекистан постао члан нове организације, сарадња је престала да буде ограничена на државе непосредно повезане кинеско-постсовјетским граничним питањем. Тиме је створен шири регионални формат, у коме су безбедносни, политички и економски елементи почели да се преплићу. Управо ова трансформација омогућава да се ШОС тумачи као један од модела евроазијске безбедносне архитектуре, али истовремено показује и зашто она није постала интегрисани безбедносни механизам упоредив са војним савезима.[576]

4.1.1. „Шангајска петорка“ као основа безбедносне координације

Механизам „Шангајске петорке“ представља почетну фазу институционализације безбедносне сарадње која ће касније довести до формирања ШОС. Њега су чиниле Кина, Русија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан.[577] Основно питање које је повезивало ове државе било је регулисање пограничних односа и смањење војних ризика у подручјима која су у хладноратовском периоду била оптерећена наслеђем кинеско-совјетског неповерења. Распад СССР-а променио је природу тог проблема: граница више није била само питање односа Москве и Пекинга, већ и питање нових централноазијских држава које су настојале да учврсте сопствену државност. С обзиром на „преседан који су ови споразуми представљали за азијски простор, донета је одлука да се праћење њиховог спровођења врши на највишем нивоу. Механизам редовних састанака лидера пет земаља добио је назив 'Шангајска петорка'“.[578]

Званична декларација о стварању ШОС из 2001. године изричито наглашава позитивну улогу „Шангајске петорке“ у продубљивању добросуседства, међусобног поверења и

[575] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. Доступно на https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено 18.11.2025). Са руског језика превео Божидар Љ. Кнежевић.
[576] Ово питање биће знатно детаљније размотрено у закључним разматрањима дисертације.
[577] Министерство иностранных дел Российской Федерации, *Договор об укреплении доверия в военной области в районе границы* (Шанхаи, 26. апреля 1996) https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50758/ и *Договор о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы* (Москва, 24. апреля 1997). Доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50534/ (приступљено 18.11.2025)
[578] Шанхайская организация сотрудничества, https://rus.sectsco.org/20151208/16789.html (приступљено 18.11.2025)

пријатељства, као и у јачању безбедности и стабилности у региону.[579] Исти документ као значајне издваја споразуме закључене у Шангају 1996. и Москви 1997. године, којима су уређени изградња војног поверења и узајамно смањење оружаних снага у пограничним областима.[580] Ови подаци су важни не само као историјска чињеница, већ као показатељ првобитне логике сарадње: она је била усмерена на деескалацију, транспарентност и ограничење војног присуства, а не на стварање заједничког командног или одбрамбеног система.

Из тога произлази прва важна аналитичка разлика између ШОС и ОДКБ. Док ОДКБ припада постсовјетском моделу војно-безбедносне интеграције, „Шангајска петорка“ је настала као механизам поверења између Кине и постсовјетских држава. Њена основна функција није била колективна одбрана од спољног непријатеља, већ управљање наслеђеним граничним ризицима и спречавање да погранични простор постане извор регионалне дестабилизације. Сходно наведеном, приметно је да је безбедносна сарадња у овом региону настала као одговор на конкретне претње.

Посебан значај „Шангајске петорке“ огледа се и у томе што је створила политичку и дипломатску навику редовних консултација. У званичном дискурсу ШОС, овај процес је касније артикулисан кроз појам „шангајског духа“, који обухвата међусобно поверење, равноправност, консултације, поштовање културне разноликости и тежњу ка заједничком развоју.[581] Тај концепт имао је интегративну улогу, јер је омогућио сарадњу држава различите величине, политичке тежине и стратешких интереса. Истовремено, он је имао и ограничавајућу функцију: наглашавање консензуса, суверенитета и равноправности смањивало је могућност стварања снажних наднационалних или обавезујућих механизама.

Улога централноазијских држава у овој фази не сме се свести на пасивно прихватање иницијатива Русије и Кине. Казахстан, Киргистан и Таџикистан били су непосредно заинтересовани за стабилизацију граница, смањење војних ризика и признавање сопственог сувереног положаја у односу на две велике силе. За њих је „Шангајска петорка“ била механизам који је истовремено омогућавао безбедносну стабилизацију и дипломатско позиционирање у новом регионалном поретку. Овај аспект је посебно важан за тумачење каснијег развоја ШОС: централноазијске државе нису само простор на коме делују Русија и Кина, већ актери који кроз организацију настоје да очувају маневарски простор.

Ипак, већ у овој почетној фази видљива је структурна асиметрија која ће пратити ШОС и после 2001. године. Русија и Кина поседују несразмерно већу политичку, војну, демографску и економску тежину од централноазијских држава. Зато је „Шангајска петорка“ била истовремено механизам поверења и механизам управљања асиметријом. Она није укинула разлике у моћи, али их је институционално ублажила кроз консултативни формат и принцип равноправности.

4.1.2. Трансформација у ШОС и проширење мандата

Формално оснивање Шангајске организације за сарадњу 15. јуна 2001. године означило је прелазак са неформалног или полуструктурисаног механизма „Шангајске петорке“ на трајнију међународну организацију. Пријем Узбекистана у „клуб“ био је од посебног значаја јер је новој организацији дао шири централноазијски карактер.[582] За разлику од претходног механизма, који је био непосредно повезан са граничним питањима Кине и постсовјетских суседа, ШОС је сада постала формат за шире регионално деловање.

---

[579] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001.

[580] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. . Доступно на https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено 18.11.2025).

[581] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“». Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. *; Декларация пятилетия Шанхайской организации сотрудничества*, 15. июня 2006, доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609116.pdf , (приступљено: 19.11.2025)

[582] Ибид.

Одлука Русије да постане суоснивач, а не пуки посматрач овог процеса, показала се као стратешки рационалан потез: „ново руководство Русије, у лицу В.В. Путина, било је свесно да ће, ако Русија остане по страни овог процеса, Кина фактички моћи самостално 'модерирати' готово све процесе у региону. Зато је у Москви донета одлука да се придружи и постане суоснивач нове организације, то јест да добије право да одлучује равноправно са Кином“.[583]

Циљеви наведени у оснивачкој декларацији потврђују ширење мандата. Као што смо истакли, циљеви Шангајске организације за сарадњу су јачање међусобног поверења, пријатељства и добросуседства, развој сарадње у политичкој, трговинско-економској, научно-техничкој, културној, образовној, енергетској, транспортној, еколошкој и другим областима, као и заједничке напоре за очување мира, безбедности и стабилности у региону.[584] Ово указује да је ШОС од самог почетка замишљена као мултифункционална организација. Што се тиче безбедности, иако је била један од централних циљева, није једина област деловања.

Управо у томе лежи једна од суштинских разлика између ШОС и ОДКБ. Како смо већ описали у претходном поглављу дисертације, Организација Уговора о колективној безбедности је, као постсовјетски војно-безбедносни модел, институционално усмерена ка колективној безбедности и одбрамбеној сарадњи.[585] Шангајска организација за сарадњу, напротив, свој безбедносни мандат од почетка смешта у шири политички, економски и цивилизацијски оквир. То јој омогућава да обухвати више области сарадње и више типова актера, али истовремено смањује степен обавезности и оперативне интеграције. Организација постаје простор координације, а не инструмент наднационалног управљања.

Декларација из 2002. године, усвојена поводом потписивања Повеље ШОС, додатно је учврстила правни и институционални темељ организације. У њој се наглашава да је ШОС наследница „Шангајске петорке“, настале на основу споразума о мерама поверења у војној области и смањењу наоружања.[586] Истовремено, документ указује да је потписивање Повеље створило правни фундамент новог међународног удружења.[587] Овај прелаз од политичке декларације ка правној институционализацији важан је за разумевање развоја ШОС: организација добија формалне органе, процедуре и сталне механизме, али без напуштања принципа суверене једнакости и немешања.

У истом документу посебно се наглашава значај РАТС, као и потреба реализације Шангајске конвенције о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма.[588] Тиме се безбедносна димензија ШОС постепено институционализује, али пре свега у области нетрадиционалних претњи. Организација не гради механизам колективне одбране, већ структуре за координацију борбе против тероризма, сепаратизма, екстремизма, незаконитог промета наркотика и оружја и других транснационалних претњи. Овај избор мандата није случајан: он одговара интересима свих чланица, али не захтева степен интеграције који би угрозио њихову контролу над националним безбедносним апаратима.

Ташкентска декларација из 2004. године представља важну тачку у институционалном развоју ШОС. У њој се констатује благовремено покретање сталних органа: Секретаријата у Пекингу и Извршног комитета Регионалне антитерористичке структуре у Ташкенту.[589] Овај податак мораући у анализу јер показује да је ШОС у прве три године прешла пут од

---

[583] Станислав Е. Мартиненко, „ЕАЭС, ОДКБ и ШОС: три опоры российского «евразийства»,“ *Инновации и инвестиции*, № 8, 2020, стр. 62.

[584] „*Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества*“. Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. *; Декларация пятилетия Шанхайской организации сотрудничества*, оп. цит.

[585] ОДКБ, *Договор о коллективной безопасности,* оп. цит. чл. 2 и чл. 4; ОДКБ, *Устав ОДКБ*, оп. цит. чл. 3, чл.7 и чл.8.

[586] ШОС, *Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*, Санкт Петербург, 7. јун 2002, доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/03/1607946.pdf , (приступљено: 20.11.2025)

[587] Ибид.

[588] Ибид.

[589] „*Ташкентская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*“. Совет глав государств. Ташкент, 17 июня 2004 года. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на:17. јун 2004, доступно на: https://rus.sectsco.org/20040617/44257.html. (приступљено 20.11.2025).

оснивачког политичког формата до организације са сталним административним и безбедносним органима. Међутим, институционализација није значила стварање наднационалног центра одлучивања. Секретаријат је имао административну и координациону функцију, док је РАТС био инструмент сарадње националних органа у специфичној области безбедности.

Астанска Декларација из 2005. године наставља ову линију јачања институција. У њој се истиче да „Секретаријат и РАТС постају делотворни колективни инструменти који обезбеђују функционисање организације, као и да је потребно повећати улогу РАТС-а и учврстити систем сталних представника.“[590] Ово је важно јер показује да је ШОС постепено градио институционалну густину. Ипак, начин на који се та институционализација спроводи преко сталних представника, националних координатора и координације надлежних органа потврђује да је реч о међувладином моделу. Институције ШОС не замењују државе чланице, већ повезују њихове националне структуре.

Ширењу мандата допринело је и укључивање посматрача и партнера. Наведена Декларација помиње додељивање статуса посматрача Индији, Ирану и Пакистану, што је проширило спољни круг ШОС и повећало њен међународни значај.[591] Овај процес показује да ШОС није била затворени постсовјетски формат, већ организација са континенталном амбицијом. Управо зато се она у овом поглављу дисертације третира као шири евроазијски политичко-безбедносни формат. Међутим, што је организација постајала географски и политички шира, то је њена способност за уједначено и интегрисано безбедносно деловање постајала сложенија.

Споразум о дугорочном добросуседству, пријатељству и сарадњи из 2007. године додатно потврђује нормативни карактер ШОС. У њему се истиче да „споразум није усмерен против било којих држава и организација, као и да се стране придржавају принципа отворености према спољном свету.“[592] Ово је важно за тумачење ШОС у односу на ОДКБ. Док ОДКБ има јаснију војно-безбедносну функцију, ШОС се у сопственим документима представља као организација која одбацује блоковско и идеолошко раздвајање. Тај принцип јача њену прихватљивост за различите актере, али уједно ограничава могућност да се трансформише у обавезујући безбедносни савез.

4.1.3. Основне области деловања ШОС (безбедност, политика, економија)

Основне области деловања ШОС могу се груписати у три међусобно повезане, али институционално различите сфере: безбедносну, политичку и економску. Званични документи показују да је безбедност од самог почетка имала централно место, али не у смислу класичне војне одбране. Шангајска организација за сарадњу је свој безбедносни идентитет изградила пре свега око супротстављања тероризму, сепаратизму и екстремизму, односно око претњи које су у документима организације означене као основни изазови стабилности држава чланица.[593]

Шангајска конвенција из 2001. године представља темељни документ ове безбедносне димензије. Она дефинише тероризам, сепаратизам и екстремизам као претње међународном миру, безбедности, територијалној целовитости и политичкој, економској и социјалној

[590] Шанхайская организация сотрудничества, *Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*, Астана, 5. јул 2005, доступно на: https://rus.sectsco.org/20050705/1609017.html. (приступљено 28. 11. 2026).
[591] Ибидем.
[592] Шанхайская организация сотрудничества, «*Договор о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества. Бишкек, 16 августа 2007 года, доступно на: https://rus.sectsco.org/20070816/1609471.html
[593] Шанхайская организация сотрудничества, „*Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*“, Шанхай, 15. јун 2001. доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50554/ (приступљено 18.11.2025).

стабилности држава чланица.[594] Ово је кључно за разумевање природе ШОС: организација не полази од концепта колективне одбране од класичне војне агресије, већ од заједничке борбе против транснационалних и унутрашњих безбедносних претњи. Управо зато безбедност у оквиру ШОС има снажну унутрашњу и режимску димензију, јер се односи и на очување територијалне целовитости, политичке стабилности и државног поретка.

Концепција сарадње у борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма из 2005. године додатно разрађује овај правац. У њој се наводи да „концепција представља основу за израду усаглашене стратегије и система мера у борби против ових претњи“.[595] Истовремено, у документу се наглашава да ће потреба и степен учешћа држава у антитерористичким активностима бити одмеравани у складу са њиховим националним интересима и међународним обавезама.[596] Управо ова формулација је важна јер показује да се ШОС развијао као заједнички безбедносни оквир, али да није покушао да укида националну процену интереса. То је један од основних показатеља ограничене институционалне интеграције.

Политичка димензија ШОС заснива се на координацији ставова, подржи мултилатерализму, наглашавању улоге Уједињених нација и одбрани принципа суверенитета, немешања и територијалне целовитости. Оснивачки и каснији документи доследно повезују ШОС са тежњом ка „демократскијем“, „праведнијем“ и „рационалнијем“ међународном поретку.[597] Међутим, ова политичка димензија није праћена стварањем јединствене спољне политике. Реч је о усаглашавању позиција тамо где постоји преклапање интереса, пре свега у односу на принципе међународног права, улогу УН и противљење једностраним или блоковским решењима.

Декларација петогодишњице ШОС из 2006. године посебно је важна јер наглашава принципе: „отворености, неусмерености против било кога и необразовања савеза.“[598] Ова формулација је један од најјаснијих доказа да се ШОС у званичном саморазумевању дистанцира од модела класичног војног блока. Каснији стратешки документ из 2012. године то још експлицитније потврђује, наводећи да ШОС не намерава да постане ”војно-политички савез” и да не прихвата идеологизоване и конфронтационе приступе решавању међународних и регионалних проблема.[599] Иако овај документ припада каснијој фази развоја, он ретроспективно потврђује основну линију институционалне еволуције ШОС.

Економска димензија ШОС развијала се паралелно са безбедносном и политичком. Оснивачка декларација већ 2001. године наводи трговинско-економску, енергетску, транспортну, научно-техничку, културну и еколошку сарадњу као део мандата

---

[594] Шанхайская организация сотрудничества, „*Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*“, Шанхай, 15. јун 2001, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50554/ (приступљено 18.11.2025).

[595] Шанхайская организация сотрудничества, *«Решение Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества № 1 об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом»*. Совет глав государств-членов ШОС. Астана, 5 июля 2005 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 18.11.2025).

[596] Шанхайская организация сотрудничества, *«Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом»*. Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г, чл. 2–3, доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html (приступљено: 18.11.2025).

[597] Шанхайская организация сотрудничества, *«Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом»*. Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г., чл. 8. доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html (приступљено: 18.11.2025).

[598] Шанхайская организация сотрудничества, «*Декларация пятилетия Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2006 года. доступно на: https://rus.sectsco.org/20060615/1609117.html. (приступљено:

[599] Решение Совета глав государств ШОС № 1 об утверждении Основных направлений стратегии развития ШОС на среднесрочную перспективу, 7. јун 2012.

организације.[600] Декларација из 2002. године указује на значај економског партнерства и потребу израде дугорочног програма мултилатералне трговинско-економске сарадње.[601] Наредна, Ташкентска декларација из 2004. године потом констатује „значај програма економске сарадње до 2020. године“, усвојеног на нивоу Савета шефова влада.[602]

Ова економска димензија има двоструку улогу. С једне стране, она показује да ШОС није искључиво безбедносна организација. Њен мандат је од почетка био мултисекторски, што јој је омогућило да постане шири форум евроазијске сарадње. С друге стране, управо ширина економске агенде открива ограничења интеграције. Економски пројекти, пословни савети, међубанкарска сарадња и развојне иницијативе показују намеру држава чланица да повежу безбедност и развој, али не нужно и спремност да створе дубље наднационалне економске институције.

Најважнији закључак претходно изложеног јесте да се институционални развој ШОС одвијао као процес ширења координације, а не као процес дубоке интеграције. Организација је добила сталне органе, развила правни оквир, успоставила РАТС, проширила међународне контакте и артикулисала широки политички и економски мандат. Ипак, њени документи доследно потврђују међувладин, консензусни и неблоковски карактер организације. То је чини значајним фактором евроазијске безбедносне архитектуре, али не и механизмом интегрисаног регионалног безбедносног управљања у строгом смислу. Тако посматрано, ШОС у односу на ОДКБ не представља конкурентски војни савез, већ паралелни и функционално различит модел регионалне сарадње. Њена основна вредност лежи у томе што омогућава политичку и безбедносну координацију Русије, Кине и централноазијских држава. Њено основно ограничење лежи у томе што та координација не прераста у заједнички систем одлучивања и деловања. Управо зато следеће потпоглавље треба усмерити на безбедносну димензију ШОС, посебно на РАТС, сарадњу Русије и Кине и позицију централноазијских држава.

4.2. Безбедносна димензија ШОС

Безбедносна димензија Шангајске организације за сарадњу представља једно од централних поља њеног деловања, али се она не може изједначити са моделом колективне одбране који је карактеристичан за класичне војно-безбедносне савезе. Док ОДКБ у евроазијској безбедносној архитектури представља постсовјетски војно-безбедносни формат, ШОС је изграђена као политичко-безбедносна организација чија је основна функција координација држава чланица у суочавању са транснационалним претњама, пре свега *тероризмом, сепаратизмом, екстремизмом*, незаконитим прометом наркотика, организованим криминалом и нестабилношћу која се прелива из суседних кризних подручја.

С тим у вези, од значаја је истаћи формулације ова три феномена. Значење тероризма, сепаратизма и екстремизма, као и мере за њихово сузбијање, утврђени су Шангајском конвенцијом о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма из 2001. године:

„Члан 1.

1. *За потребе ове конвенције, изрази употребљени у њој имају следеће значење:*

1) „Тероризам“:

а) свака радња која је призната као кривично дело у једном од уговора наведених у Прилогу овој конвенцији, у даљем тексту: Прилог, и онако како је одређена тим уговором;

---

[600] Шанхайская организация сотрудничества, *«Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества“»*. Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено: 18.11.2025)

[601] Шанхайская организация сотрудничества *«Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества»*. Совет глав государств-членов ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608507.html (приступљено: 18.11.2025).

[602] Шанхайская организация сотрудничества, *«Ташкентская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества»*. Совет глав государств-членов ШОС. Ташкент, 17 июня 2004 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20040617/1608869.html (приступљено: 18.11.2025).

б) свака друга радња усмерена на проузроковање смрти цивилног лица или било ког другог лица које не учествује активно у непријатељствима у ситуацији оружаног сукоба, или на наношење тешке телесне повреде таквом лицу, као и на проузроковање знатне штете материјалном објекту, укључујући организовање и планирање такве радње, помагање у њеном извршењу и подстрекавање на њу, када је циљ те радње, према њеној природи или околностима, да застраши становништво, наруши јавну безбедност или принуди органе власти или међународну организацију да нешто учине или се уздрже од чињења, под условом да се такве радње кривично гоне у складу са националним законодавством Страна.

2) „Сепаратизам“:

свака радња усмерена на нарушавање територијалног интегритета државе, укључујући насилно одвајање дела њене територије или дезинтеграцију државе, као и планирање и припремање такве радње, помагање у њеном извршењу и подстрекавање на њу, под условом да се такве радње кривично гоне у складу са националним законодавством Страна.

3) „Екстремизам“:

свака радња усмерена на насилно преузимање или насилно задржавање власти, насилну промену уставног поретка државе или насилно угрожавање јавне безбедности, укључујући организовање незаконитих оружаних формација у наведене сврхе или учешће у њима, под условом да се такве радње кривично гоне у складу са националним законодавством Страна“.[603]

Из наведених формулација произлази да се безбедност у оквиру ШОС не своди на заштиту од спољне војне агресије, већ обухвата и очување државне стабилности, политичког поретка и контроле над унутрашњим и прекограничним ризицима. Члановима од 2. до 21. Конвенције даље је разрађен правни и институционални оквир сарадње држава уговорница у спречавању, откривању и сузбијању наведених појава.[604]

Државе су се обавезале да ова дела у међусобним односима сматрају кривичним делима за која се може одобрити изручење, док се изручење и други облици међународне правне помоћи у кривичним стварима остварују у складу са важећим међународним уговорима и националним законодавствима.[605] Истовремено је искључена могућност да се таква дела оправдавају политичким, идеолошким, верским, етничким или другим сличним разлозима, а државе су обавезане да за њих предвиде казне сразмерне њиховој тежини.[606]

Практично спровођење Конвенције поверено је централним надлежним органима које одређује свака држава уговорница. Њихова сарадња обухвата непосредну комуникацију, консултације и усаглашавање ставова, размену информација, поступање по захтевима за спровођење оперативно-истражних мера, предузимање заједнички усаглашених превентивних и оперативних активности, као и спречавање финансирања, наоружавања и обучавања лица и организација повезаних са тероризмом, сепаратизмом и екстремизмом. Предвиђени су и размена прописа и искустава, стручно оспособљавање кадрова и пружање практичне, техничке и материјалне помоћи.[607] Посебно место има размена података о припремљеним и извршеним делима, њиховим учиниоцима и организационим везама, изворима финансирања, употребљеним методима и средствима, као и о незаконитом промету оружја, експлозивних, радиоактивних и других опасних материјала.[608] Конвенција детаљно уређује и поступак

---

[603] Шанхайская организация сотрудничества, *«Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом»*. Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html (приступљено: 18.11.2025). Са руског језика превео Божидар Љ Кнежевић.

[604] Исто, чланови 2 и 3.

[605] Исто. Члан 8.

[606] Исто, члан 3.

[607] Исто, чл. 4-7.

[608] Исто.

достављања и извршења захтева за помоћ. Извршење захтева може бити одложено или одбијено ако би угрозило суверенитет, безбедност, јавни поредак или друге битне интересе замољене државе, ако би било супротно њеном законодавству или међународним обавезама, односно ако дело поводом којег је захтев поднет није кривично дело према њеном праву. Тиме је сарадња постављена као обавеза држава, али без преношења овлашћења са националних органа на наднационалну институцију.[609]

Институционализација сарадње додатно је ојачана *обавезом закључивања посебног споразума о оснивању и функционисању Регионалне антитерористичке структуре*.[610] Поред тога, надлежним органима омогућено је успостављање линија за хитну комуникацију, одржавање редовних и ванредних састанака и закључивање посебних споразума којима се подробније уређује примена Конвенције.[611] Истовремено су уведена строга правила о поверљивости: добијени подаци, документа и резултати поступања по захтевима не могу се користити у друге сврхе нити уступати трећим странама без претходне писане сагласности државе која их је доставила.[612] Завршним одредбама очувана је усклађеност Конвенције са другим међународним уговорима и остављена могућност државама да закључују додатне споразуме који нису супротни њеним циљевима. Спорови у вези са тумачењем или применом решавају се консултацијама и преговорима, док је за приступање нових држава, измене и допуне Конвенције потребна сагласност свих страна. Посебним правилима уређен је однос Конвенције према међународним антитерористичким уговорима наведеним у њеном прилогу, укључујући могућност његовог проширивања.[613]

Посматране у целини, ове одредбе показују да је Конвенцијом успостављен модел интензивне међудржавне безбедносне сарадње уз задржавање националне контроле над њеним спровођењем. Њена основна функција није стварање јединственог наднационалног система кривичног гоњења, већ усклађивање националних механизама, бржа размена информација и омогућавање координисаног поступања надлежних органа. Иако је сарадња правно формализована и оперативно разрађена, њене границе остају одређене суверенитетом, националним законодавством и безбедносним интересима сваке државе уговорнице.

Управо због тога ШОС показује покушај ширег евроазијског управљања безбедносним ризицима путем консултација, правне координације, размене информација и рада специјализованих структура. Ова разлика указује да ова два модела интеграција на постовјетском простору могу развити институционале механизме сарадње али с друге стране то не значи да су стекле способнос интегрисаног безбедносног управљања. За Русију, Кину и централноазијске државе постоји заједнички именитељ а то је „*спречавање ширења нестабилности, тероризма, сепаратизма и екстремизма*.“[614] Међутим, тај заједнички именитељ не уклања разлике у њиховим стратешким приоритетима. Русија у ШОС делује као један од носилаца евроазијског безбедносног поретка, али не као једини доминантни актер. Кина кроз ШОС добија институционални оквир за стабилизацију свог западног окружења и сарадњу са постсовјетским државама Централне Азије. Централноазијске државе користе организацију као механизам за управљање претњама и за балансирање између две велике силе. Оваква структура омогућава сарадњу, али истовремено ограничава дубљу интеграцију.

Званични документи потврђују да је ШОС развила правни и институционални оквир безбедносне сарадње. Декларација из 2002. године указује да Шангајска конвенција из 2001. и Споразум о Регионалној антитерористичкој структури из 2002. године стварају правне оквире

[609] Исто, чл 8 и 9.
[610] Исто, члан 10.
[611] Исто, чл 10–12.
[612] Исто, чл 13.
[613] Исто, чл 16-21.
[614] Исто,

за практичну регионалну сарадњу у борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма.[615][2] Тиме је безбедносна димензија ШОС добила институционални центар-РАТС, али је истовремено задржала међувладин карактер. Сарадња се није заснивала на преносу суверених овлашћења на заједнички орган, већ на повезивању националних служби, надлежних органа и политичких механизама.

Тако се већ на нивоу основне безбедносне функције ШОС види њена двострука природа. Са једне стране, организација је више од форума за политичке декларације: она има конвенције, концепције, сталне органе и механизме размене информација. Са друге стране, она није војно-безбедносни савез: не поседује механизам колективне одбране, заједничку командну структуру или обавезујући систем интервенције. Њена безбедносна димензија је зато развијена, али ограничена; институционализована, али не интегрисана у строгом смислу.

4.2.1. Регионална антитерористичка структура - РАТС: улога и механизми

Регионална антитерористичка структура представља најважнији специјализовани безбедносни механизам ШОС. Њено место у институционалној архитектури организације показује да је борба против „три зла“ - тероризма, сепаратизма и екстремизма, од почетка имала приоритетан значај. У документима ШОС ова три облика претњи нису третирана као одвојени феномени, већ као међусобно повезани изазови који могу угрозити територијалну целовитост, политичку стабилност и унутрашњу безбедност држава чланица.[616]

Правни основ РАТС установљен је Споразумом између држава чланица ШОС о Регионалној антитерористичкој структури, потписаним у Санкт Петербургу истог дана када и Повеља ШОС, 7. јуна 2002. године. Споразум изричито наводи: „Стране оснивају Регионалну антитерористичку структуру... Седиште РАТС налази се у граду Ташкенту, Република Узбекистан“, и одређује да је „РАТС је успостављен ради координације и сарадње надлежних органа држава чланица у сузбијању тероризма, сепаратизма и екстремизма.“[617]

Извршни комитет РАТС практично је почео с радом тек 17. јануара 2004. године готово две године после потписивања оснивачког споразума, што показује да институционална изградња ШОС у безбедносној области није била тренутна, већ поступна.

Значај РАТС произлази из чињенице да ШОС није изграђена као војни савез, па је управо ова структура постала главни институционални канал за практичну безбедносну сарадњу. Такшкентска декларација из 2004. године констатује покретање сталних органа „Секретаријата ШОС у Пекингу и Извршног комитета РАТС у Ташкенту и наводи да је РАТС добио претпоставке за систематско и усмерено спровођење Шангајске конвенције о борби

---

[615] Шанхайская организация сотрудничества, *«Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества»*. Совет глав государств-членов ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608507.html (приступљено: 18.11.2025).
(приступљено 22.11.2025); «*Соглашение между государствами - членами Шанхайской организации сотрудничества о Региональной антитеррористической структуре*». Государства – члены ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608541.html ; (приступљено 22.11.2025)

[616] Шанхайская организация сотрудничества, «*Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*». Совет глав государств ШОС. Шангај, 15. јун 2001. доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html; (приступљено: 25.11.2025); Шанхайская организация сотрудничества, «*Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов ШОС в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*». Совет глав государств ШОС. Астана, 5. јул 2005. доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf. (приступљено 25.11.2025).

[617] Шанхайская организация сотрудничества, *«Ташкентская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества»*. Совет глав государств-членов ШОС. Ташкент, 17 июня 2004 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20040617/1608869.html (приступљено: 18.11.2025).

против тероризма, сепаратизма и екстремизма.[618] То значи да је ШОС већ у првим годинама развоја настојала да безбедносну сарадњу не остави само на нивоу декларација, већ да јој обезбеди оперативно-координациони механизам.

Астанска декларација шефова држава ШОС из 2005. године додатно потврђује јачање РАТС.[619] У њој се наводи да Секретаријат и РАТС, који функционишу од 2004. године, постају делотворни колективни инструменти за функционисање организације, као и да треба да расте улога руководећег органа РАТС односно Савета РАТС.[620] Исти документ предвиђа и установљење института сталних представника држава чланица при овом телу ради помоћи у реализацији Шангајске конвенције.[621] Ово показује да је РАТС имао двоструку функцију: са једне стране, био је институционални центар антитерористичке сарадње, а са друге стране, остао је чврсто повезан са националним представницима и националним безбедносним структурама.

Концепција сарадње у борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма, усвојена 2005. године, најбоље показује механизме преко којих је ШОС замишљала безбедносно деловање. Она дефинише основне циљеве, задатке, принципе, правце и облике сарадње држава чланица.[622] Документ као претње означава појаве које угрожавају међународни мир, пријатељске односе међу државама, људска права, али и територијалну целовитост и стабилност држава чланица.[623] У томе се види специфичност безбедносног концепта ШОС: он повезује међународну безбедност са унутрашњом стабилношћу држава.

Посебно је важно што Концепција предвиђа више облика практичне сарадње: превентивне мере, оперативно-потражне и истражне активности, заједничке антитерористичке активности, размену оперативних, референтних и криминалистичких информација, формирање специјализованих база података и система веза, правну помоћ, заједничке антитерористичке вежбе, обуку кадрова и размену искустава.[624] На основу ових елемената може се закључити да РАТС није само симболичка институција, већ покушај да се створи трајни механизам координације националних безбедносних апарата.

Ипак, управо овај списак механизама открива и границе интеграције. РАТС не делује као наднационална служба безбедности, нити као заједничка команда. Његова функција је

---

[618] Шанхайская организация сотрудничества, *«Ташкентская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества»*. Совет глав государств-членов ШОС. Ташкент, 17 июня 2004 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20040617/1608869.html (приступљено: 25.11.2025).

[619] Посебне одредбе о даљем јачању Регионалне антитерористичке структуре ШОС видети у: Шанхайская организация сотрудничества, «*Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Астана, 5. июля 2005. доступно на: https://rus.sectsco.org/20050705/1609017.html, (приступљено: 26.11.2025).

[620] Шанхайская организация сотрудничества, «*Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Астана, 5. июля 2005. доступно на: https://rus.sectsco.org/20050705/1609017.html, (приступљено: 26.11.2025).

[621] Шанхайская организация сотрудничества, «*Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Астана, 5. июля 2005. доступно на: https://rus.sectsco.org/20050705/1609017.html, (приступљено: 26.11.2025).

[622] *«Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом“»*. Совет глав государств ШОС. Астана, 5 июля 2005 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 26.11.2025).

[623] Шанхайская организация сотрудничества, *«Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом“»*. Совет глав государств ШОС. Астана, 5 июля 2005 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 26.11.2025).

[624] Шанхайская организация сотрудничества, *«Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом»*. Совет глав государств ШОС, Астана, 5 июля 2005 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 26.11.2025).

координационо-оперативна, информационо-аналитичка и међународно-правна. У Концепцији се наводи да Извршни комитет РАТС-а спроводи координационо-оперативну, међународно-правну и информационо-аналитичку делатност, припрема предлоге и препоруке Савету РАТС-а, а затим се они износе пред Савет шефова држава и Савет шефова влада.[625] То значи да РАТС не одлучује самостално о безбедносној политици држава чланица, већ посредује, координише и припрема основу за политичко одлучивање.

РАТС показује да ШОС може институционализовати сарадњу у области безбедности, али не и превазићи државоцентрични карактер одлучивања. Државе чланице задржавају контролу над својим безбедносним службама, правним системима и проценама претњи. У Концепцији се чак наглашава да ће потреба и степен учешћа држава у антитерористичким активностима бити одмеравани у складу са њиховим националним интересима и међународним обавезама.[626] Ова формулација је један од најважнијих доказа ограничене интеграције: ШОС ствара заједнички оквир, али национални интерес остаје критеријум учешћа.

Конвенција ШОС против тероризма из 2009. године додатно продубљује правни оквир антитерористичке сарадње. Она предвиђа сарадњу надлежних органа држава чланица, укључујући непосредно међусобно деловање у складу са њиховим овлашћењима, као и коришћење дипломатских канала, Интерпола или Извршног комитета РАТС-а.[627] Овај документ потврђује да је РАТС један од канала сарадње, али не и једини нити надређени канал. Сарадња може бити билатерална, мултилатерална или посредована преко РАТС-а. То поново указује на флексибилност, али и на ограничену интегрисаност система.

Компаративна литература потврђује оперативни значај РАТС-а, али и његове границе. Секретаријат РАТС почео је са радом у јануару 2004. године у Ташкенту, а од 2010. успоставио је блиску сарадњу са Централноазијским регионалним информационим и координационим центром (ЦАРИКЦ), основаним 2006. од стране Русије, централноазијских држава и Канцеларије УН за дрогу и криминал; 2009. ШОС је договорила оснивање регионалног центра за обуку у борби против наркотика у Таџикистану.[628] Ови подаци показују да РАТС функционише као стваран, редован механизам размене обавештајних података и оперативне координације, а не само као декларативно тело али и даље у оквиру билатералних и међудржавних канала, без наднационалних извршних овлашћења.

У каснијој фази, План акција за 2016–2020. за реализацију Стратегије развоја ШОС до 2025. године показује да се безбедносни мандат РАТС-а ширио у складу са новим претњама. Документом се предвиђа проширење сарадње држава чланица, посматрача и партнера по дијалогу у борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма, развој мера против регрутовања у терористичке и екстремистичке организације, откривање лица која одлазе у зоне оружаних сукоба или се враћају из њих, спречавање терористичких аката уз употребу бомбаша-самоубица, као и супротстављање употреби интернета за пропаганду, регрутовање и финансирање терористичких активности.[629] Ово показује да је ШОС до 2016. године

---

[625] Шанхайская организация сотрудничества, *«Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом»*. Совет глав государств ШОС. Астана, 5 июля 2005 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 26.11.2025).

[626] Шанхайская организация сотрудничества, «*Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*». Совет глав государств ШОС. Астана, 5 июля 2005 г., доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 27.11.2025).

[627] Шанхайская организация сотрудничества, «*Конвенция Шанхайской организации сотрудничества против терроризма*». Совет глав государств ШОС. Екатеринбург, 16 июня 2009 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20090616/1609553.html, (приступљено: 27.11.2025).

[628] Evgeny Vinokurov and Alexander Libman, *Re-Evaluating Regional Organizations: Behind the Smokescreen of Official Mandates*, Cham: Palgrave Macmillan, 2017, pp. 214–215,

[629] План акција за 2016–2020. за реализацију Стратегије развоја ШОС до 2025. године, 24. јун 2016.

препознала нове облике претњи, али је и даље реаговала кроз координацију надлежних органа и РАТС-а, а не кроз интегрисани безбедносни апарат.

Из аналитичког угла, РАТС је зато најбољи пример функционалне снаге и институционалног ограничења Шангајске организације за сарадњу.[630] Он показује да организација није пуки декларативни форум: постоје структуре, програми, базе података, канали комуникације и правна правила. Али истовремено показује да ШОС није ОДКБ и да не функционише по логици колективне одбране. Уместо заједничке војне обавезе, ШОС нуди заједнички антитерористички оквир; уместо командне интеграције, нуди координацију; уместо наднационалног одлучивања, нуди међувладине консултације.

4.2.2. Заједничке војне вежбе у оквиру ШОС

Почев од 2003. године државе чланице, с Русијом и Кином као језгром, изводе заједничке антитерористичке вежбе, које од 2005. носе име „Мирная миссия“ (Мировна мисија), серију која, међутим, открива исти образац варијабилне геометрије учешћа који смо већ уочили и код осталих инструмената ШОС.[631]

Прве вежбе, „Взаимодействие-2003“, одржане су у августу 2003. године, у две фазе: прва у Казахстану, друга у Кини али без учешћа Узбекистана, чија је уздржаност најавила образац који ће се понављати и у наредним годинама: чак и у оквиру заједничке војне вежбе, чланство у ШОС није аутоматски значило и учешће свих чланица.[632]

Занимљивије од саме хронологије јесте структура серије „Мирная миссия“ кроз читав посматрани период: у годинама у којима је организована истинска шестострана (или петострана) вежба ШОС: 2007, 2010, 2012, 2014, 2016 у годинама између (2005, 2009, 2013) под истим именом одржаване су искључиво билатералне руско-кинеске вежбе, без учешћа централноазијских држава уопште. Тако је „Мирная миссия - 2005“, прва икада, изведена на Шандонском полуострву и у Владивостоку као чисто билатерално руско-кинеско маневрисање; исти образац поновио се 2009. и 2013. године.[633] Другим речима, заједничка војна вежба ШОС повремено се, *de facto*, сводила на билатерално језгро организације, дакле Русију и Кину, док су остале чланице учествовале само сваке друге или треће године.

Вежба „Мирная миссия - 2014“ представљала је прекретницу у обиму: одржана на новом полигону „Чжужихэ“ у Унутрашњој Монголији, окупила је преко 7.000 припадника и скоро 500 јединица војне технике различите намене, чиме је постала, по сопственој оцени учесника, највећа заједничка војна вежба у историји организације.[634] Њено извођење у августу 2014. поклопило се са периодом када је Русија, суочена са западним санкцијама после анексије Крима, интензивирала стратешко приближавање Кини на готово свим пољима, управо она

---

[630] Шанхайская организация сотрудничества, *«Соглашение между государствами-членами Шанхайской организации сотрудничества о Региональной антитеррористической структуре»*. Совет глав государств ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608541.html (приступљено: 27.11.2025).

[631] „*Шанхайская организация сотрудничества. Досье*“ *ТАСС*, 9.6.2016, https://tass.ru/info/1647353 (приступљено 31.5.2025); „Маневры в обход США, Начинаются военные учения ШОС,“ *Коммерсантъ*, 9.8.2007, https://www.kommersant.ru/doc/793960 (приступљено 31.5.2025).

[632] „Совместные учения Китая,“ *Коммерсантъ*, 16.3.2005, https://www.kommersant.ru/doc/555332 (приступљено 31.5.2025), вежба „Взаимодействие-2003“ изведена је 4–12. августа 2003. уз учешће више од хиљаду војника Казахстана, Киргистана, Кине, Русије и Таџикистана, без Узбекистана.

[633] „Маневры в обход США: Начинаются военные учения ШОС,“ Коммерсантъ, 9.8.2007, https://www.kommersant.ru/doc/793960 (приступљено 31.5.2025), наводи да је прва „Мирная миссия“ (август 2005, Шандунско полуострво) била искључиво руско-кинеска и да су тек 2007. први пут учествовале војске свих шест чланица; о поморској компоненти вежбе 2005. у Жутом мору в. „Российско-китайские учения „Морское взаимодействие“. Досье,“ ТАСС, 18.9.2017, https://tass.ru/info/1960969 (приступљено 31.5.2025).

[634] „Завершились крупнейшие в истории ШОС военные учения, проходившие на полигоне в Китае,“ Коммерсантъ, 29.8.2014, https://www.kommersant.ru/doc/2556665 (приступљено 31.5.2025), по саопштењу пренетом преко Интерфакса, учествовало је преко 7.000 војника и скоро 500 јединица војне технике, чиме је вежба постала најкрупнија у историји организације, „ШОС это по-нашему,“ Московский центр Карнеги, 21.7.2015, https://carnegie.ru/2015/07/21/ru-pub-60794 (приступљено 31.5.2025).

динамика чији су институционални трагови у ОДКБ, приказани у 4.5.1, показивали знатно мање јединства.

Два година касније, „Мирная миссия - 2016“ одржана је на много скромнијем нивоу: на полигону „Эдельвейс“ крај Исик-Кула у Киргистану, учествовало је око 2.000 припадника, 300 комада технике и 40 ваздухоплова што је готово четвороструко мање него 2014.[635] Део овог пада обима објашњава се одсуством Узбекистана: привремени председник Шавкат Мирзијојев, дошавши на чело државе непосредно после смрти Ислама Каримова 2. септембра 2016, истог месеца је потврдио наставак Каримовљеве политике војне неутралности и одбијање слања узбекистанских трупа ван граница земље, оценивши да је „чланство у ШОС корисно, али је војна компонента у том савезу секундарна“, став који показује да и највећа централноазијска држава по броју становника систематски обезвређује управо ту димензију организације коју ово потпоглавље анализира.[636] Много речитији од саме бројке јесте, међутим, временски контекст вежбе: док су снаге пет чланица маневрисале на северу Киргистана, на југу земље, у Аксијском рејону Џалал-Абадске области, на спорном (неусаглашеном) делу границе код планине Ункур-Тоо (Унгар-Тоо), трајао је стваран погранични инцидент између Киргистана и Узбекистана. Инцидент је почео 22. августа 2016, када су седам припадника МУП-а Узбекистана хеликоптером десантовани на тај спорни одсек и заробили четворицу запослених киргиске радио-релејне станице; сви гранични прелази између две државе били су затворени, а задржани киргиски држављани пуштени су тек 8. септембра, недељу дана пре почетка активне фазе вежбе, док су прелази поново отворени тек 19. септембра, дан после завршетка маневара.[637] Ни ШОС ни ОДКБ нису реаговале институционално; генерални секретар ОДКБ Николај Бордјужа ограничио се на позив да се спор реши „мирним, дипломатским путем“, експлицитно искључивши сваку интервенцију.[638] Ова епизода потврђује оцену да ниједна од две организације, упркос декларативним циљевима борбе против тероризма и екстремизма из чл. 1 Повеље ШОС[639], у читавој својој историји до 2016. није непосредно учествовала у решавању стварног регионалног сукоба међу сопственим чланицама, исти образац институционалне уздржаности који је 4.5 показала на примеру ОДКБ и украјинске, турске и карабашке кризе. Начелник Генералштаба Киргистана том приликом је ипак нагласио да су „сви планови у потпуности испуњени“, а руски заменик начелника Генералштаба истакао је да вежбе показују „порастао ниво борбене обучености“, уобичајене,

---

[635] „«Мирная миссия-2016» завершилась, мирная миссия ШОС продолжается,“ Ритм Евразии, 23.9.2016, https://www.ritmeurasia.org/news--2016-09-23--mirnaja-missija-2016-zavershilas-mirnaja-missija-shos-prodolzhaetsja-25856 (приступљено 31.5.2025) према саопштењу Централног војног округа ОС РФ: око 2.000 војника, око 300 јединица копнене борбене технике и 40 јединица авијације; о активној фази 15–21. септембра: „Генштаб: учения стран ШОС „Мирная миссия-2016“ показали высокие результаты,“ РИА Новости, 21.9.2016, https://ria.ru/20160921/1477492550.html (приступљено 31.5.2025); в. и саопштење Регионалне антитерористичке структуре ШОС: http://ecrats.org/ru/news/6312 (приступљено 31.5.2025).

[636] Владимир Мухин, «Узбекистану „Мирная миссия-2016“ не нужна», *Независимая газета*, 12 сентября 2016 г., доступно на: https://www.ng.ru/politics/2016-09-12/2_shos.html (приступљено: 31.5.2025). Текст преноси изјаву Шавката Мирзијојева да ће Узбекистан наставити курс војне неутралности Ислама Каримова и противљење размештању узбекистанског војног контингента ван државних граница, као и оцену да је „чланство Узбекистана у ШОС корисно, будући да је војна компонента у том савезу секундарна“ (превод аутора).

[637] «Киргизия и Узбекистан открыли границу после урегулирования конфликта», *РИА Новости*, 19 сентября 2016 г., доступно на: https://ria.ru/20160919/1477282610.html (приступљено: 29.11.2025); *«Ункур-Тоо: рассказы кыргызстанцев о 18 днях под стражей в Узбекистане»*, Sputnik Кыргызстан, 9 сентября 2016 г., доступно на: https://ru.sputnik.kg/20160909/1029110961.html (приступљено: 31.5.2025); Владимир Мухин, *«Узбекистану „Мирная миссия-2016“ не нужна»*, Независимая газета, 12 сентября 2016 г., доступно на: https://www.ng.ru/politics/2016-09-12/2_shos.html (приступљено 31.5.2025);

[638] Владимир Мухин, «Узбекистану „Мирная миссия-2016“ не нужна», *Независимая газета*, 12 сентября 2016 г., доступно на: https://www.ng.ru/politics/2016-09-12/2_shos.html (приступљено: 29.11.2025). Мухин преноси изјаву генералног секретара ОДКБ Николаја Бордјуже и закључује да Организација није намеравала да се умеша у сукоб, већ је позвала да се спор реши искључиво „мирним, дипломатским путем“.

[639] Шанхайская организация сотрудничества, *«Хартия Шанхайской организации сотрудничества»*, чл. 1. Совет глав государств ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608561.html (приступљено: 29.11.2025).

декларативно позитивне оцене какве прате и вежбе ОДКБ о којима је било речу у претходном поглављу, а које прикривају управо ту институционалну ирелевантност пред стварним кризама.[640]

Упоредно посматрано, разлика између густине вежбовног календара ОДКБ (четири паралелне серије „Рубеж“, „Взаимодействие“, „Кобальт“, „Нерушимое братство“ тј. свака барем на сваке две године) и повремене, симболичне природе „Мирне мисије“ ШОС (шест вежби у тринаест година, од којих је половина чисто билатерална) сама по себи потврђује закључак из претходног дела овог поглавља: а то је да ШОС остаје платформа за периодично демонстрирање заједничке спремности, док ОДКБ функционише као организација са редовним, институционализованим циклусом војне обуке.

4.3.Сарадња Русије и Кине у оквиру ШОС

Сарадња Русије и Кине представља један од структурних услова постојања ШОС. Без њиховог усклађивања не би било могуће одржати организацију која обухвата и постсовјетски простор и шири евроазијски контекст. Међутим, та сарадња не треба да се тумачи као класично савезништво у војно-политичком смислу. Адекватније је говорити о прагматичном партнерству Русије и Кине, заснованом на преклапању интереса у стабилизацији Централне Азије и супротстављању транснационалним претњама.[641]

Званични документи ШОС не представљају Русију и Кину као хијерархијски надређене актере, већ као државе чланице које делују у оквиру принципа равноправности, консултација и поштовања суверенитета. Оснивачка декларација из 2001. године истиче да је организација настала као заједнички формат Казахстана, Кине, Киргистана, Русије, Таџикистана и Узбекистана, а као циљеве наводи јачање међусобног поверења, добросуседства и сарадње у више области.[642] Формално, дакле, ШОС није постављена као инструмент једне силе. Ипак, аналитички је јасно да односи Русије и Кине у великој мери одређују функционалне домете организације.

За Русију, ШОС има значај јер омогућава очување утицаја у Централној Азији у формату који укључује Кину, али не замењује постсовјетске механизме у којима Москва има израженију улогу. У том смислу, ШОС не поништава ОДКБ, већ постоји паралелно са њом. ОДКБ је за Русију непосреднији војно-безбедносни инструмент на постсовјетском простору, док је ШОС шири формат за координацију са Кином и централноазијским државама. За детаљније поређење руског деловања у ОДКБ и ШОС видети претходно поглавље (4.1–4.2), где су обрађени оснивачки акти, институционална еволуција и војни инструменти ОДКБ. Александар Кули (Alexander Cooley) показује да руска стратегија у Централној Азији почива

---

[640] *«Генштаб: учения стран ШОС „Мирная миссия-2016“ показали высокие результаты»*, *РИА Новости*, 21 сентября 2016 г., доступно на: https://ria.ru/20160921/1477492550.html (приступљено: 29.11.2025), изјава заменика начелника Генералштаба Оружаних снага Руске Федерације Сергеја Истракова о порасту нивоа борбене обучености; Ринат Файзулин, «„Мирная миссия-2016“ завершилась, мирная миссия ШОС продолжается», *Ритм Евразии*, 23 сентября 2016 г., доступно на: https://www.ritmeurasia.org/news--2016-09-23--mirnaja-missija-2016-zavershilas-mirnaja-missija-shos-prodolzhaetsja-25856 (приступљено: 29.11.2025), о оцени Генералштаба Оружаних снага Киргистана да су сви планови вежбе у потпуности испуњени.

[641] М. В. Данилович, *«Подходы к деятельности ШОС: Россия и Китай»*, у *Шанхайская организация сотрудничества и проблемы безопасности Евразии*, под ред. А. А. Розанова (Минск–Алматы–Женева: Центр изучения внешней политики и безопасности; Факультет международных отношений Белорусского государственного университета; Женевский центр по демократическому контролю над вооружёнными силами, 2012), 43, доступно на: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/ShOS_final.pdf (приступљено: 30.11.2025). Данилович наводи оцену бившег кинеског амбасадора у Русији Ли Фенлиња да Русија ШОС третира као „допунски канал за очување свог утицаја у региону“, док приоритет даје ОДКБ и Евроазијској економској заједници.

[642] Шанхайская организация сотрудничества, *«Декларация о создании „Шанхайской организации сотрудничества“»*. Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г. доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено: 30.11.2025).

на тежњи ка „привилегованом статусу“ (privileged role) који се остварује паралелним коришћењем билатералних инструмената и мултилатералних формата при чему ОДКБ служи као непосреднији војно-безбедносни канал, а ШОС као допунски оквир за легитимизацију тог утицаја пред Кином и централноазијским државама, не као конкурент.[643]

За Кину, ШОС има посебан значај као институционални механизам за стабилизацију окружења према Централној Азији. Као што је приказано у одељку 5.1, почетни механизам „Шангајске петорке“ произашао је из споразума о изградњи поверења и смањењу оружаних снага у пограничним областима из 1996. и 1997. године, у којима је Кина била један од кључних актера.[644] Из тога произлази да је кинески интерес од почетка био повезан са стабилношћу граница, предвидљивошћу односа са постсовјетским суседима и спречавањем ширења нестабилности. Детаљнију анализу кинеских економских и енергетских приоритета у оквиру ШОС даје Кули, који кинеску стратегију у региону описује као „велики корак на запад“ (Great Leap Westward), комбинацију енергетске диверзификације, инфраструктурних улагања (пре свега нафтовода и гасовода изграђених по кинеским, не руским, техничким и финансијским условима) и постепеног слабљења руског енергетског монопсона у Централној Азији, посебно према Туркменистану.

Заједнички интерес Русије и Кине у ШОС најјасније се испољава у области спречавања нестабилности. У документима организације понављају се теме тероризма, сепаратизма, екстремизма, наркотрафикинга, организованог криминала, нестабилности у Авганистану и потребе за мултилатералном сарадњом. Декларација из 2007. године, на пример, наглашава да стабилност и безбедност у Централној Азији треба да буду обезбеђене пре свега снагама држава региона, на основу регионалних међународних организација, и да РАТС има значајан потенцијал за даље унапређење сарадње у борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма.[645] Овај став одговара и руском и кинеском интересу да безбедносно управљање у региону не буде препуштено спољним актерима.

Ипак, управо због присуства две велике силе ШОС остаје организација координације, а не интеграције. Ни Русија ни Кина немају интерес да створе наднационални безбедносни механизам који би ограничио њихову слободу деловања. ШОС зато функционише као платформа за усклађивање ставова, али не као структура која производи обавезујућу заједничку стратегију у свим кризним ситуацијама. То је у складу са четвртом посебном хипотезом о ШОС као ширем евроазијском политичко-безбедносном формату са ограниченим степеном институционалне интеграције.

Овај закључак поткрепљују и конкретни примери економских неслагања између Русије и Кине унутар ШОС. Када је 2003. потписан Оквирни споразум ШОС о економским питањима, кинески премијер предложио је дугорочни циљ стварања зоне слободне трговине, али је „снажан и недвосмислен руски став, који је до недавно одбацивао ЗСТ са Кином“, спречио даље спровођење иницијативе, пре свега због ниже конкурентности руске производње у односу на кинеску.[646] Слично, руски предлог „Енергетског клуба“ ШОС из 2006. није прихваћен од стране осталих чланица, док је „неслагање између Русије и Кине око расподеле власничких удела и обима деловања онемогућило стварање Банке ШОС“.[647] Ови примери показују да асиметрија снаге унутар ШОС није једносмерна (Русија/Кина наспрам централноазијских држава), већ укључује и хоризонтално ривалство између саме Русије и Кине, што додатно ограничава могућност дубље економске интеграције.

---

[643] Alexander Cooley, Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia (New York: Oxford University Press, 2012), посебно поглавље 4 („Moscow’s Strategy: The Quest for a Privileged Role“), стр. 51 и 72.

[644] «*Декларация о создании Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г, оп. цит.

[645] Шанхайская организация сотрудничества, *«Бишкекская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества»*. Совет глав государств ШОС. Бишкек, 16 августа 2007 г., доступно на: https://rus.sectsco.org/20070816/1609454.html приступљено: 30.11.2025).

[646] Evgeny Vinokurov and Alexander Libman, *Re-Evaluating Regional Organizations: Behind the Smokescreen of Official Mandates*, Palgrave Macmillan, 2017, p. 215.

[647] Ibid, p. 216.

Ова динамика се додатно потврђује и у периодизацији компаративне литературе: трећу фазу развоја ШОС (2008–2014) карактерише управо „бирократизација“ организације, повезана са тим што је „Русија успоравала многе кинеске иницијативе, пошто је Русија посматрала ШОС више као место за дијалог између лидера држава него као извршни орган са практичном моћи“.[648] Показатељ ове бирократизације јесте и податак да је „стварање неких невладиних институција ШОС трајало неоправдано дуго — оснивање Енергетског клуба и Универзитета ШОС разматрано је десет година“, што говори о неспособности руководстава чланица да се сложе око различитих приступа управо онда када је потребан консензус.[649]

Ова ограниченост није нужно слабост у ужем смислу. Она је истовремено и услов опстанка организације. Да је ШОС постављена као чврст војни савез, вероватно би била мање прихватљива за централноазијске државе, а можда и за сам однос Русије и Кине. Њена флексибилност омогућава да Русија и Кина сарађују без формалног савезништва, да заједнички подржавају принципе суверенитета и немешања, али и да задрже сопствене регионалне приоритете. То је један од разлога због којих ШОС има релативну институционалну стабилност, али ограничен капацитет интегрисаног деловања.

У односу на општу хипотезу дисертације, сарадња Русије и Кине у ШОС показује да асиметрична расподела моћи не мора нужно да блокира регионалну сарадњу, али ограничава њено продубљивање. Две велике силе могу подржати заједничке институције када оне служе стабилизацији простора и артикулацији заједничких ставова. Међутим, оне не морају бити спремне да те институције претворе у самосталан центар одлучивања. ШОС је зато организација у којој руско-кинеска координација представља услов функционалности, али и једну од граница интеграције.

4.4.Позиције и улога централноазијских држава

Централноазијске државе имају кључну улогу у безбедносној димензији ШОС, јер је управо Централна Азија простор у коме се укрштају интереси Русије, Кине и локалних режима безбедности.[650] Казахстан, Киргистан, Таџикистан и Узбекистан нису само објекти деловања две велике силе, већ актери који кроз ШОС настоје да управљају сопственим безбедносним изазовима, очувају суверенитет и избегну потпуну зависност од једног спољног центра моћи.

У званичним документима ШОС Централна Азија се јавља као простор чија стабилност има регионални и шири евроазијски значај. Декларација из 2008. године наводи да геополитички и економски значај Централне Азије расте, као и да развој ШОС треба да допринесе стратешкој стабилности, миру, безбедности и вишепрофилној економској и хуманитарној сарадњи у региону.[651] Ова формулација показује да ШОС не третира Централну Азију само као периферију Русије или суседство Кине, већ као средишњи простор сопственог деловања.

Безбедносни интереси централноазијских држава у оквиру ШОС везани су пре свега за борбу против тероризма, сепаратизма, екстремизма, наркотрафикинга, организованог криминала и нестабилности из Авганистана. Декларација из 2007. године изричито повезује наркотичку претњу из Авганистана са негативним утицајем на регион Централне Азије и

[648] Olga Porshneva, Mirzokhid Rakhimov, and Sergey Razinkov, *“The Formation and Institutional Development of the SCO: Historical and Legal Aspects,”* in *The Shanghai Cooperation Organization: Exploring New Horizons*, ed. Sergey Marochkin and Yury Bezborodov (Abingdon and New York: Routledge, 2022), pp.11-12.
[649] Ibid, pp. 11-12, 15.
[650] Roy Allison, “Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO*” The Chinese Journal of International Politics 11*, no. 3 (2018), pp. 297-302.
[651] Шанхайская организация сотрудничества , «Душанбинская декларация глав государств–членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Душанбе, 28 августа 2008 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20080828/1608760.html, (приступљено: 30.11.2025)

позива на јачање сарадње у борби против наркотика у оквиру ШОС.[652] Декларација из 2008. године додатно истиче да ситуација у Авганистану, ширење наркотрафикинга и трансгранични организовани криминал захтевају јачање сарадње и развој механизама анализе, спречавања и реаговања.[653] Декларација из 2010. године такође наглашава да ескалација сукоба у Авганистану, тероризам, наркотрафикинг и транснационални организовани криминал остају озбиљни извори претњи за регион.[654]

Посебан облик деловања ШОС у авганистанском питању представљала је Декларација Специјалне конференције о Авганистану, одржане у Москви 27. марта 2009. под окриљем организације у ад хок формату, који је био различит од редовних годишњих самита, на коме су учествовали и представници Уједињених нација, НАТО, Европске уније, ОЕБС-а и ОДКБ. Овај догађај показује да је ШОС, упркос одсуству формалног механизма колективне одбране, могла да делује као оквир за окупљање и организовање регионалног дипломатског дијалога о питању које непосредно погађа безбедност централноазијских чланица, укључујући у тај процес и институције изван сопственог чланства.[655]

Ови документи, пре свега Ташкентска декларација шефова држава чланица ШОС од 17. јуна 2004, у којој се изражава „велика забринутост због новог наглог скока тероризма и екстремизма“, показују да су централноазијске државе имале конкретан интерес да ШОС развије безбедносну димензију.[656] За њих је организација била корисна јер је омогућавала сарадњу са Русијом и Кином, али и зато што је безбедносне претње постављала као заједнички регионални проблем. Уместо да се свака држава самостално суочава са прекограничним претњама, ШОС је нудила оквир за размену информација, координацију и политичку подршку. Међутим, ова сарадња није подразумевала одрицање од националне контроле над безбедносном политиком.

Положај централноазијских држава посебно је значајан за истраживање о различитим перцепцијама претњи. Иако све чланице прихватају заједничку реторику борбе против „три зла“(*тероризмом, сепаратизмом, екстремизмом*), конкретни приоритети нису морали бити истоветни. За неке државе централни проблем била је унутрашња стабилност и сузбијање екстремизма; за друге наркотрафик и прекогранични криминал; за треће питање односа са Авганистаном или управљање границама. Званични документи говоре заједничким језиком, али управо ширина тог језика омогућава различитим чланицама да унутар истог оквира препознају сопствене приоритете.

То има директне последице по степен интеграције. Ако државе различито рангирају претње, онда заједнички механизми морају бити довољно флексибилни да обухвате различите приоритете. ШОС је зато развила широк безбедносни мандат, али није створила јединствену безбедносну политику. РАТС је омогућио сарадњу у области антитероризма, али није могао заменити националне безбедносне процене држава чланица. Управо ту се види ограничење интегрисаног регионалног безбедносног управљања.

---

[652] «Бишкекская декларация глав государств–членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Бишкек, 16 августа 2007 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20070816/1609454.html (приступљено: 30.11.2025).

[653] Шанхайская организация сотрудничества , «*Душанбинская декларация глав государств -членов Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Душанбе, 28 августа 2008 г, оп. цит.

[654] Шанхайская организация сотрудничества , «*Декларация десятого заседания Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*». Совет глав государств ШОС. Ташкент, 10-11 июня 2010 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20100611/1609167.html (приступљено: 30.11.2025)

[655] “Declaration of the Special Conference on Afghanistan Convened under the Auspices of the Shanghai Cooperation Organization.” Participants of the Special Conference on Afghanistan. Moscow, 27 March 2009. Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, доступно на: https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyxw/202405/t20240530_11332832.html (приступљено 20.11.2025).

[656] Шанхайская организация сотрудничества, «Ташкентская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Ташкент, 17 июня 2004 года. доступно на: https://rus.sectsco.org/20040617/1608869.html (приступљено: 20.11.2025)

Централноазијске државе такође користе ШОС као инструмент балансирања између Русије и Кине. Наведено произлази из саме структуре организације: ШОС укључује две велике силе, али се формално заснива на принципима равноправности, консултација и поштовања суверенитета. За централноазијске чланице такав формат је користан јер им омогућава да не буду везане искључиво за руски безбедносни оквир, као у случају ОДКБ, нити да билатерално зависе од Кине. Ову тврдњу поткрепљује и централна теза Кулијеве студије: централноазијске елите активно балансирају између Русије, Кине и Запада управо кроз паралелно чланство у ОДКБ, ШОС и другим форматима, чиме максимизују сопствени политички суверенитет уз истовремено обезбеђивање опстанка режима је образац који Кули назива „локалним правилима“ (local rules) наметнутим самој логици „велике игре“ спољних сила.[657]

Из наведеног следи да ШОС има биполарну структуру, са Русијом и Кином као два кључна члана, што значи да ниједна од њих не може деловати као једини фокус интеракције; управо зато „мање државе чланице експлицитно цене дијалог који укључује обе велике државе, пошто их то штити од једностране зависности од једног кључног актера“.[658] Ово потврђује да централноазијске државе нису пасивни објекти руско-кинеског односа, већ активно користе постојање два велика члана да би увећале сопствени преговарачки простор.
Истовремено, ова позиција централноазијских држава додатно ограничава могућност дубље интеграције. Оне имају интерес да ШОС буде довољно функционална да помогне у суочавању са претњама, али не и толико интегрисана да угрози њихову спољнополитичку аутономију. Принципи суверенитета и немешања, који се понављају у документима ШОС, због тога нису само формалне норме, већ механизми заштите мањих чланица у односу на асиметрију моћи унутар организације.
У том смислу, централноазијске државе су истовремено корисници и безбедносне интеграције ШОС. Оне имају корист од институционализоване сарадње против тероризма, сепаратизма, екстремизма и наркотрафикинга. Али истовремено својим инсистирањем на суверенитету, националним интересима и флексибилном учешћу спречавају трансформацију ШОС у чврст безбедносни савез.

Безбедносна димензија ШОС зато показује да организација има реалне механизме сарадње, али и јасна структурна ограничења. Регионална антитеристичка структура, правни документи, заједничке концепције и акциони планови доказују да ШОС није пуки политички форум. Међутим, улога Русије и Кине, позиција централноазијских држава, различите перцепције претњи и инсистирање на националним интересима спречавали су да ова сарадња прерасте у интегрисано регионално безбедносно управљање. Управо овај закључак природно води ка анализи институционалних односа ОДКБ и ШОС, јер се тек у поређењу ова два формата може јасно показати разлика између постсовјетског војно-безбедносног модела и ширег евроазијског политичко-безбедносног формата.

4.5.Институционални односи ОДКБ и ШОС

Институционални однос ОДКБ и ШОС представља једно од кључних питања за разумевање евроазијске безбедносне архитектуре у периоду од 2001. до 2016. године. године. Ове две организације делују у делимично истом простору, баве се сродним безбедносним изазовима и укључују део истих држава, али не представљају истоветне институционалне моделе. Њихова паралелна егзистенција не може се свести ни на просту конкуренцију, ни на функционалну подударност. Напротив, она показује да је евроазијски безбедносни простор институционално фрагментисан: у њему постоје различити формати сарадње, али не и јединствен систем интегрисаног регионалног безбедносног управљања.

ОДКБ је у претходном делу дисертације анализирана као постсовјетски војно-безбедносни модел интеграције, у коме Руска Федерација има доминантну улогу и у коме су

[657] Roy Allison, „Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO,“ pp. 299-302 (о „sovereignty-enhancing“ тј. функцији мултилатералне сарадње за мање државе чланице).
[658] Vinokurov and Libman, Re-Evaluating Regional Organizations, p. 217.

војна сарадња, колективна безбедност и институционализовано безбедносно повезивање постављени као централне функције организације.[659] ШОС, насупрот томе, није настала као војни савез, нити као организација заснована на обавези колективне одбране. Њена документа је доследно описују као отворен, неблоковски и мултифункционалан формат, усмерен на политичку, безбедносну, економску и хуманитарну сарадњу.

Званична документа ШОС омогућавају да се институционални однос две организације прецизније одреди. Меморандум о разумевању између Секретаријата ШОС и Секретаријата ОДКБ, потписан у Душанбеу 5. октобра 2007. године, предвиђа сарадњу у области регионалне и међународне безбедности и стабилности, борбе против тероризма, незаконитог промета наркотика, незаконитог промета оружја и транснационалног организованог криминала.[660] Међутим, исти документ сарадњу дефинише кроз консултације, размену информација, могућност заједничких програма и учешће представника у активностима друге организације, а не кроз стварање заједничке командне структуре, јединственог механизма одлучивања или интегрисаног система реаговања.[661]

Ово указује на то да ако би постојала тенденција ка интегрисаном регионалном безбедносном управљању, институционални однос ОДКБ и ШОС морао би да води ка дубљем повезивању њихових механизама, јединственом планирању или координисаном реаговању на регионалне кризе. Анализирана документа, међутим, показују другачији образац: организације признају међусобну релевантност, успостављају канале сарадње, али задржавају сопствене мандате, процедуре и институционалну логику. Управо то потврђује тезу да евроазијске безбедносне интеграције имају ограничену способност да пређу са паралелне институционализације на интегрисано управљање.

[659] Поглавље 3. ове дисертације.
[660] Шанхайская организация сотрудничества. *Меморандум о взаимопонимании между Секретариатом ШОС и Секретариатом ОДКБ,* 5 октября 2007, Душанбе, Доступно на: https://rus.sectsco.org/20071005/1609932.html, (приступљено 19. новембра 2025).
[661] Исто.

5. Анализа безбедносних интеграција на пост. сов. из перспективе одабраних теоријских концепата

Примена теоријског оквира представљеног у претходним деловима овог истраживања захтева проверу његове објашњавајуће вредности на одабраном случају, како би се утврдило у којој мери изабрани концепти одговарају специфичностима постсовјетског безбедносног простора. Полазећи од три нивоа анализе (макро нивоа кроз Теорију регионалних безбедносних комплекса Барија Бузана и Олеа Вивера, мезо нивоа кроз концепт дилеме савезништва Глена Снајдера и микро нивоа кроз реалистичко схватање моћи и дипломатије Ханса Моргентауа) неопходно је најпре анализирати структурне карактеристике самог региона. Стога, Теорија регионалних безбедносних комплекса представља први аналитички круг истраживања, јер омогућава сагледавање постсовјетског простора као посебне безбедносне целине, идентификовање главних актера, образаца међузависности и утицаја спољних актера на регионалну динамику. Овако постављена анализа представља основу за разумевање наредних нивоа истраживања, односно начина на који појединачне државе обликују своје савезничке односе и спољнополитичке стратегије унутар датог безбедносног окружења.

5.1. Постсовјетски простор као регионални безбедносни комплекс

Један од основних задатака теорије регионалних безбедносних комплекса јесте да постави оквир за емпиријску анализу регионалне безбедности и омогући упоредну анализу региона,[662] због чега се утврђују одређени параметри анализе.[663] Бузан и Вивер, конкретно, предлажу да се приликом истраживања регионалних безбедносних комплекса анализа спроводи на четири нивоа унутардржавном, међудржавном, међурегионалном и глобалном.[664] Аутори предлажу да се регионални безбедносни комплекс, као и читав систем међународних односа, анализира помоћу категорије поларности. Како би избегли проблем преклапајућег чланства појединих држава у различитим комплексима, Бузан и Вивер уводе појам субкомплекса, који постоје унутар појединачних регионалних безбедносних комплекса.[665]

Теорија регионалних безбедносних комплекса једина је међу теоријама представљеним у овом поглављу која истражује процесе на постсовјетском простору, због чега су у наставку изложени њени основни закључци о овом безбедносном комплексу, као и закључци из упоредне анализе свих регионалних безбедносних комплекса. Према Бузану и Виверу, постсовјетски простор представља регионални безбедносни комплекс центриран око велике силе Русије који има четири субрегиона: балтичке државе, западно крило, Кавказ и Централну Азију.[666] У време спровођења истраживања, на прелазу између два миленијума, балтичке државе још нису биле чланице ЕУ, али аутори запажају њихово кретање ка европском регионалном безбедносном комплексу. За разлику од свих других региона света, једина суперсила САД овде има релативно мању улогу, иако има интересе на Кавказу и у Централној Азији.[667] У постсовјетском регионалном безбедносном комплексу међурегионални ниво интеракције релативно је слаб, док су остала три нивоа: унутарполитички, регионални и глобални, довољно снажни.[668]

[662] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p. 468
[663] Ibid, p.43-89
[664] Ibid, p.51
[665] Ibid, p.51-52
[666] Ibid, p.397-398
[667] Ibid, p.398
[668] Ibid, p.463

Табела 1. Типови регионалних безбедносних комплекса

Тип РБК	Основне одлике	Примери
Стандардни	Поларитет одређују регионалне силе	Блиски исток, Јужна Америка, Југоисточна Азија, Јужна Африка
Центрични		
око суперсиле	Униполарни тип, организован око суперсиле	Северна Америка
око велике силе	Униполарни тип, организован око велике силе	ЗНД, потенцијално Јужна Азија
око регионалне силе	Униполарни тип, организован око регионалне силе	Нема примера
око институција	Регион посредством институција постаје актер	ЕУ
Комплекс великих сила	Биполарни или мултиполарни тип, у којем велике силе имају улогу регионалних полова	Европа до 1945, Источна Азија
Безбеднос и суперкомплекси	Динамика безбедносних процеса одређена је интеракцијом између региона, која се остварује „преливањем“ активности великих сила у суседне регионе	Источна и Јужна Азија

Аутори, у целини, хијерархију нивоа интеракције на постсовјетском простору на начин приказан на слици.[669]

Слика 6. Нивои интеракције на постсовјетском простору

Извор: аутор рада на основу илустрације из књиге *Regions and Powers: The Structure of International Security*[670]

Постсовјетски простор представља један од најсложенијих примера за примену теорије регионалних безбедносних комплекса. У поређењу са другим регионима, он се тешко може сврстати у један јасно одређен модел, јер истовремено садржи елементе конфликтне

[669] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p.435
[670] Ibidem.

формације, безбедносног режима и хегемонијског поретка у којем Русија настоји да задржи централну улогу.[671]Таква структура разликује га и од стабилних и легитимних комплекса, попут северноамеричког и европског, и од региона у којима су односи претежно одређени отвореним сукобима. Његова специфичност произлази из изразите неравнотеже моћи, ограничене легитимности руског вођства и неуједначене безбедносне међузависности између држава региона.[672]

Посебност постсовјетског комплекса видљива је и у доминацији војних и политичких питања у процесима секуритизације. Док у већини других региона економски и друштвени проблеми имају значајну улогу у обликовању безбедносне динамике, на постсовјетском простору безбедносни односи дуго су били усредсређени на војне претње, политичку стабилност и очување режима.[673] Бузан и Вивер претпостављали су да би постепено приближавање Европске уније и постсовјетског простора могло довести до стварања ширег европског суперкомплекса.[674] Развој односа након почетка 21. века, међутим, показао је да је подједнако значајна, а у појединим периодима и израженија, била повезаност постсовјетског простора са Централном, Јужном и Источном Азијом.

У том контексту важан је појам „изолатора“, којим се означавају државе или мањи простори смештени између више регионалних безбедносних комплекса. На њиховој територији укрштају се различите безбедносне динамике, али без потпуног укључивања у било који суседни комплекс. Такву улогу могу имати слабе државе са ограниченим институционалним капацитетима, у којима делују сепаратистичке организације, криминалне мреже и други недржавни актери.[675] У условима слабљења руског утицаја, делови Кавказа и Централне Азије могли би добити сличну функцију, посебно због њихове повезаности са Авганистаном и ширим простором Јужне Азије.[676]

Предност теорије регионалних безбедносних комплекса огледа се у томе што омогућава да се безбедносни процеси анализирају на регионалном нивоу, а не искључиво кроз политику појединачних држава или односе глобалних сила. Регион се у том приступу не одређује првенствено економским, географским или културним критеријумима, већ интензитетом и обрасцима безбедносне међузависности. Управо због тога постсовјетски простор може представљати безбедносни регион иако је његова унутрашња економска и политичка повезаност неуједначена.

Оцена Бузана и Вивера о постепеном расплињавању јединственог постсовјетског комплекса показала се делимично оправданом, нарочито имајући у виду издвајање различитих субрегионалних динамика. Међутим, њихова претпоставка да ће се тај простор превасходно укључити у шири европски комплекс није у потпуности потврђена.[677] Током анализираног периода јачали су процеси који су постсовјетски простор повезивали са азијским регионима. Ширење кинеског економског и политичког присуства, јачање ШОС и укључивање Индије и Пакистана указивали су на могућност формирања ширег евроазијског или азијског суперкомплекса.

Такав развој није био једнозначан. Концепцију „Шире Централне Азије“ С. Фредерик Стар (S. Frederick Starr) разрадио је средином прве деценије 21. века, предлажући повезивање Авганистана и пет постсовјетских држава Централне Азије у шири регионални економски и безбедносни простор, уз развој транспортних и трговинских веза према Јужној Азији. Тиме би била смањена њихова зависност од руских транспортних праваца и постсовјетског

[671] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers,* p. 471.
[672] Ibid, p. 473.
[673] Ibid, p. 476.
[674] Ibid, pp. 437-439.
[675] Ibid, pp. 483-484.
[676] Ibid, pp. 484-485.
[677] Ibid, pp. 437-439.

регионалног оквира.[678] Насупрот томе, кинеско присуство у региону заснивало се првенствено на трговинским, инфраструктурним и енергетским интересима. Ипак, економска питања могла су постати део безбедносног дневног реда онда када су представљана као услов политичке стабилности, енергетске сигурности или спречавања екстремизма.

Разлике између ОДКБ и ШОС посебно су уочљиве кроз процесе секуритизације и десекуритизације. ОДКБ је своје надлежности постепено ширила од колективне одбране ка борби против тероризма, екстремизма, трговине наркотицима, незаконитих миграција и последица природних и техногених катастрофа. Тиме је организација настојала да се представи као вишефункционална безбедносна структура. Међутим, стално проширивање надлежности истовремено је слабило јасноћу њене основне функције и доприносило њеном претварању у хибридну организацију која спаја обележја војног савеза и механизма за одговор на невојне претње.

Код ШОС је био израженији супротан приступ. Уместо да сваки проблем буде непосредно означен као војна или безбедносна претња, посебно је Кина инсистирала на отклањању његових економских и друштвених узрока. Тероризам и екстремизам повезивани су са сиромаштвом, недовољним развојем и ограниченом регионалном повезаношћу, због чега су трговина, инвестиције и инфраструктурна сарадња представљане као инструменти дугорочне стабилизације. На тај начин ШОС се постепено удаљавала од првобитне, претежно безбедносне функције и све више развијала као оквир за ширу регионалну сарадњу и интеграцију.

Наведене разлике у концептуализацији безбедности и у приступима секуритизацији у оквиру ОДКБ и ШОС указују на то да формални документи и званичне стратегије не пружају довољно основа за потпуно разумевање стварних механизама регионалне безбедносне сарадње. Будући да се процеси секуритизације и десекуритизације у значајној мери одвијају кроз политичку праксу, дипломатске компромисе и перцепције кључних актера, јавља се потреба за применом квалитативне методе полуструктурисаног интервјуа. Интервјуи омогућавају прикупљање увида који превазилазе оквире доступне документације, посебно у погледу тумачења мотива, начина доношења одлука и компромисних принципа који обликују функционисање ових организација, чиме доприносе свеобухватнијој анализи регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

За потребе прикупљања података примењен је метод испитивања, техником појединачног полуструктурисаног интервјуа.[679] Према класификацији Милосављевића и Радосављевића, примењени поступак имао је основне одлике усмереног интервјуа, јер су разговори вођени на основу унапред припремљеног инструмента односно основе за научни разговор који је садржао отворена питања распоређена у тематске целине.[680]

Полуструктурисани карактер интервјуа огледао се у могућности да истраживач, у зависности од тока разговора, промени редослед питања и постави додатна питања ради разјашњења или продубљивања одговора, уз очување заједничког тематског оквира за све саговорнике.[681] Такав поступак омогућио је систематско поређење одговора различитих саговорника, уз истовремено задржавање флексибилности потребне за подробније испитивање њихових ставова и искустава.[682] Самим тим, овај део нашег истраживања одудара од пуке анализе основа за научни разговор као документа и даје нам увид у неке догађаје на постсовјетском простору.

---

[678] Детаљније о овом концепту видети: S. Frederick Starr, *A "Greater Central Asia Partnership" for Afghanistan and Its Neighbors*, Washington, DC and Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2005, pp. 13-17.

[679] Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, Београд, Службени гласник, 2003, стр. 483-486.

[680] Ибид, стр 488-491.

[681] Lioness Ayres, "Semi-Structured Interview," in *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*, ed. Lisa M. Given (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2008), pp. 811–812.

[682] Ibidem.

Наиме, тек након утврђивања карактеристика регионалног окружења могуће је адекватно анализирати мезо ниво, односно односе савезништва и дилеме са којима се суочавају државе чланице ОДКБ, као и микро ниво који се односи на улогу моћи, интереса и дипломатског деловања појединачних актера, пре свега Руске Федерације. На тај начин, три теоријска приступа не представљају одвојене аналитичке целине, већ међусобно повезане нивое објашњења који заједно омогућавају свеобухватније разумевање регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

Одобрење Етичке комисије Факултета политичких наука за спровођење истраживања добијено је 28. маја 2026. године, након чега је започета реализација емпиријског дела истраживања путем полуструктурисаних интервјуа и упућени су захтеви за препоруку потенцијалних саговорника. Истраживач се обратио Институту за светску економију и међународне односе Руске академије наука (рус. Институт мировой экономики и международных отношений, ИМЭМО РАН) и Московском државном институту за међународне односе Министарства иностраних послова Руске Федерације (рус. Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации, МГИМО).

Циљ овог поступка био је обезбеђивање учешћа стручњака са релевантним академским и професионалним искуством у области постсовјетског простора, регионалне безбедности и евроазијских интеграција. На основу препорука добијених од наведених институција, успостављен је контакт са одабраним експертима, који су у истраживању означени шифрама ради очувања њихове анонимности. Из ИМЭМО РАН учешће су прихватили експерти означени као РФ-3 и Каз-1, док су из МГИМО учествовали експерти означени као РФ-1, РФ-2. Ј-1, Ј-2 и Каз-2.

Истраживање је обухватило укупно седам интервјуа, од планираних дванаест, при чему је иницијално било предвиђено укључивање по два саговорника из сваке државе чланице Организације Уговора о колективној безбедности. Пет потенцијалних учесника одбило је учешће у истраживању, наводећи као разлоге неприпадање ужој области компетенција или осетљивост теме која се истражује. Имајући у виду специфичност предмета истраживања и политичку осетљивост питања регионалне безбедности на постсовјетском простору, ова ограничења су узета у обзир приликом интерпретације резултата.

Интервјуи су реализовани у периоду од 5. до 25. јуна 2026. године, путем онлајн комуникације, коришћењем платформе Јандекс Телемост.[683] Избор ове платформе условљен је практичним могућностима успостављања директне комуникације са саговорницима из различитих држава, као и техничком могућношћу аудио-видео снимања разговора. Снимљени материјал је након реализације интервјуа транскрибован и коришћен искључиво у сврху научне анализе.

Интервјуи су били полуструктурисаног типа, што је омогућило да се, поред унапред дефинисаних питања заснованих на теоријском оквиру истраживања, остави простор за додатна објашњења, интерпретације и процене самих експерата. Питања су била усмерена на проверу применљивости Теорије регионалних безбедносних комплекса, разумевање положаја држава унутар ОДКБ, перцепцију улоге Руске Федерације, као и ограничења и домете регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

На овај начин полуструктурисани интервјуи представљали су допунски истраживачки инструмент који је омогућио повезивање теоријских поставки са проценама стручњака упознатих са конкретним регионалним процесима. Њихова сврха није била замена за анализу примарних и секундарних извора, већ продубљивање разумевања механизама који обликују

[683] Реч је о дигиталном сервису за синхрону аудио-видео комуникацију и одржавање састанака у виртуелном окружењу, који је компанија Јандекс покренула 2020. године. Више о платформи: Яндекс, „Яндекс Телемост - бесплатные чаты и звонки онлайн“, Яндекс 360, доступно на: https://360.yandex.com/telemost/?from=360_landing (приступљено: 3.6.2026)

регионалну безбедносну динамику и додатно осветљавање односа између институционалних оквира, државних интереса и ширих геополитичких процеса.[684]

Свим испитаницима постављена су иста питања, док су се поједина потпитања тицала су се земље из које долазе.[685] Резултати интервјуа показују да регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године. године нису прерасле у јединствен систем регионалног безбедносног управљања. Ипак, оне се не могу свести на симболичке или потпуно нефункционалне формате. ОДКБ је развила институционалне, војне и оперативне механизме, али је њихова примена зависила од политичког консензуса, националних интереса и заједничке перцепције претње. ШОС је обезбеђивала шири политички, економски и безбедносни дијалог, посебно у областима борбе против тероризма, екстремизма и прекограничних претњи, али није имала карактер интегрисаног војног савеза. Постсовјетски простор показује снажну безбедносну међузависност, али је унутрашње подељен на различите подрегионалне системе. Русија повезује те системе као једини актер са војним, политичким и институционалним дометом у сваком од њих. Њена доминација истовремено обезбеђује ресурсе интеграција и производи зависност, неједнакост и потребу осталих држава да очувају аутономију. Различите перцепције претњи представљају једно од најзначајнијих ограничења дубље интеграције. Заједничке нетрадиционалне претње омогућавају секторску сарадњу, док различити односи према НАТО, Русији, Кини, Турској, Украјини и регионалним конфликтима спречавају формирање јединствене стратегије. Кризе у Грузији 2008. и Украјини 2014. показале су одсуство јединственог политичког одговора, ограничену савезничку солидарност и доминацију националних интереса. Оне, међутим, не доказују саме по себи потпуно одсуство оперативног капацитета, јер механизми колективне одбране (безбедности) нису били недвосмислено активирани и потом неуспешно спроведени. Период 2014–2016. није представљао јасну институционалну прекретницу, али је био критични тест који је открио разлику између формалног институционалног континуитета и стварне политичке кохезије.

На основу спроведених полуструктурисаних интервјуа може се извести следећи централни закључак:

Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године. године обезбедиле су институционализовану, али секторску, асиметричну и политички условљену сарадњу. Оне су биле способне да одржавају комуникацију, војно-техничку координацију и сарадњу у областима заједничких претњи, али нису успеле да различите националне интересе, подрегионалне безбедносне динамике и неједнаку расподелу моћи претворе у јединствен систем регионалног безбедносног управљања.

5.1.1. Главни актери и центри моћи у регионалном безбедносном комплексу

Средишњи актер комплекса неспорно је Руска Федерација, која истовремено обавља двоструку улогу: унутаррегионалне силе са способношћу да обликује безбедносну агенду суседа, и глобалног актера који тежи статусу велике силе изван граница самог комплекса.[686] Поред Русије, комплекс укључује и спољне велике силе чије присуство Бузан и Вивер означавају појмом „продирања“ (penetration), пре свега Сједињене Америчке Државе, чије је војно присуство у Централној Азији, симболизовано транзитним центром Манас у Киргистану, окончано 2014. године под комбинованим притиском Русије и понуђених

[684] Сви саговорници учествовали су у стварним разговорима, снимљеним помоћу интернет платформе Јандекс Телемост. Одговарали су на руском језику. Битно је истаћи да су неки одговори били нејасни због недовољне изражајности па су додатни контекстуални елементи унети у загради како би се олакшало разумевање. Овај приступ придржава се методолошких стандарда како би се обезбедила тачност и доследност у анализи стварних података добијених током личних интервјуа и снимљених помоћу софтвеера наведене платформе.

[685] Структура интервјуа и обрађени интервјуи приложени су Прилогу 1 ове дисертације.

[686] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers*, pp. 397-398, 428-435.

економских подстицаја[687], и Народну Републику Кину, чији утицај у оквиру ШОС континуирано расте, посебно у економској, а у мањој мери и безбедносној сфери централноазијског подкомплекса.

Средње регионалне силе, попут Казахстана, заузимају позицију унутар комплекса која им омогућава извесну аутономију деловања захваљујући политици „многовекторности“, док мање и слабије државе (Јерменија, Таџикистан, Киргистан) остају структурно зависне од централног пола моћи.[688]

5.1.2. Улога Руске Федерације у регионалном безбедносном комплексу

Русија у постсовјетском РБК истовремено делује као највећи извор безбедносних гаранција и као најзначајнији генератор перцепције претње код појединих чланица, што одговара Бузан-Виверовом запажању да доминантна сила унутар комплекса организованог по принципу центар–периферија обично поларизује обрасце пријатељства и непријатељства (amity/enmity) око себе.[689] Руска спремност да путем ОДКБ и билатералних аранжмана обезбеђује војно присуство (Таџикистан, Киргистан, Јерменија) представља облик секуритизацијске понуде: Москва себе представља као незаобилазног гаранта регионалне стабилности, чиме легитимише сопствено војно присуство и утицај на унутрашњу и спољну политику мањих чланица.[690] Истовремено, догађаји попут ограничене подршке Јерменији током Четвородневног рата 2016. године или пасивности током кризе у јужном Киргистану 2010. године показују границе те улоге и указују да се дискурс секуритизације не мора нужно бити праћен спремношћу на стварно обавезивање.[691]

5.1.3. Улога ОДКБ и ШОС у артикулацији регионалних безбедносних односа

У терминологији Бузана и Вивера, ОДКБ представља пример формализованог безбедносног режима (security regime) унутар РБК - институционализоване структуре која регулише војну сарадњу и пружа оквир за колективну одбрану, али без карактеристика праве безбедносне заједнице (security community) у којој би употреба силе међу члановима постала

---

[687] Erica Marat, “Kyrgyzstan’s Decision to Renounce Manas Transit Center Favors Russia,” *Central Asia-Caucasus Analyst*, 26 June 2013, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12764 (приступљено 20.11.2025); Józef Lang, “Kyrgyzstan Has Terminated the Agreement with the US on the Manas Air Base.” Centre for Eastern Studies. Warsaw, 10 July 2013. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacije/analyses/2013-07-10/kyrgyzstan-has-terminated-agreement-us-manas-air-base (приступљено 20.11.2025); Akhilesh Pillalamarri, “The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia,” *The Diplomat*, 10 June 2014, доступно на: https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/ (приступљено 20.11.2025).

[688] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers,* pp. 397-398, 403-411, 428-435; Zhulduz Baizakova and Roger N. McDermott, “Threat Perception in Central Asia in Response to Russia-Ukraine: Kazakhstan Will Not Be Next,” *Research Paper*, no. 119, Rome: NATO Defense College, September 2015, pp. 7-11; Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, New York: Oxford University Press, 2012, pp. 51-73, 116-133.

[689] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 49–50, 53, 397–398, 428–435; Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, DCAF Regional Programmes Series, no. 18, Geneva–Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre, 2013, pp. 1–3, доступно на: https://www.files.ethz.ch/isn/176487/RPS_18_CSTO_2002-2012.pdf (приступљено 20.11.2025).

[690] Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, pp. 23–25, 29–31, 36, 44; за руску улогу безбедносног гаранта и војно-безбедносно присуство у постсовјетском простору видети: Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers,* pp. 403–411; Alexander Cooley, *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, New York: Oxford University Press, 2012, pp. 51–73, 116–133.

[691] Aleksandra Jarosiewicz and Maciej Falkowski, “The Four-Day War in Nagorno-Karabakh.” Centre for Eastern Studies. Warsaw, 6 April 2016. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (приступљено 20.11.2025); Wojciech Górecki, “Russia’s Position on the Events in Kyrgyzstan (April–June 2010).” Centre for Eastern Studies. Warsaw, 27 July 2010. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-07-27/russias-position-events-kyrgyzstan-april-june-2010 (приступљено 20.11.2025).

незамислива, будући да остају нерешени билатерални спорови унутар самог чланства, попут таџикистанско-киргистанских граничних спорова.[692] ШОС, с друге стране, функционише као шири и хетерогенији оквир који премошћава источноевропски и централноазијски подкомплекс с кинеским утицајем, усредсређен превасходно на невојне димензије безбедности- борбу против тзв. „три зла“ (тероризма, сепаратизма и екстремизма)-чиме се приближава Бузан-Виверовом појму режима сарадње нижег интензитета институционализације од класичног војног савеза.[693] Паралелно постојање ове две организације, при чему су готово све централноазијске државе истовремено чланице обе, представља облик институционалног преклапања које одражава сложеност регионалног комплекса, али и потенцијал за компетицију норми и надлежности између Москве и Пекинга.

5.1.4. Промене у регионалној безбедносној динамици након 2014. године

Украјинска криза и припајање Крима Русији 2014. године представљају прекретницу која је, у складу с Бузан-Виверовом теоријом, интензивирала процес секуритизације унутар комплекса: Русија је НАТО и „западно мешање“ настојала да представи као примарну спољну претњу читавом постсовјетском простору, тражећи од савезника унутар ОДКБ да прихвате исту безбедносну наративу.[694] Реакције чланица показале су, међутим, да комплекс остаје структурно „продрвен“ спољним утицајима и да унутрашња кохезија није апсолутна: Казахстан је задржао политику многовекторности и није признао припајање Крима[695], Јерменија је, након Четвородневног рата, показала знакове јавног неповерења према Русији упркос формалном савезништву[696], а криза руско-турских односа после обарања руског авиона у новембру 2015. додатно је усложила регионалну слику, приморавајући централноазијске државе на пажљиво балансирање односа с Москвом и Анкаром.[697] Ови догађаји потврђују тезу да се постсовјетски регионални безбедносни комплекс, и поред израженог поларитета усмереног ка Русији, не може посматрати као монолитна целина, већ као динамична структура унутар које се обрасци пријатељства и непријатељства непрестано преиспитују, а што ће бити предмет детаљније анализе у потпоглављу 6.4, посвећеном периоду 2014–2016. као тесту функционалности безбедносних интеграција.

---

[692] Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, p. 471.

[693] «Хартия Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств-членов ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608561.html (приступљено: 29.11.2025); «Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом». Совет глав государств-членов ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г, доступно на https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html (приступљено 18.11.2025); Roy Allison, “Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO,” pp. 297–338.

[694] Andrei V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 17-18; Roy Allison, “Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO,” pp. 297–338; “Resolution A/RES/68/262: Territorial Integrity of Ukraine.” United Nations General Assembly. New York, 27 March 2014. United Nations, доступно на: https://docs.un.org/A/RES/68/262 (приступљено: 22.11.2025)

[695] Alexander V. Tihomirov, “Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan),” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 46, 55–56; Andrei. V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014,” pp. 17-18.

[696] “The Four-Day War in Nagorno-Karabakh.” *Centre for Eastern Studies*. Warsaw, 6 April 2016. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (приступљено 23.11.2025); “From Apathy to Nationalist Mobilisation: Politics Makes a Comeback in Armenia.” *Centre for Eastern Studies*. Warsaw, 29 June 2016. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-06-29/apathy-to-nationalist-mobilisation-politics-makes-a-comeback (приступљено 23.11.2025).

[697] Филипп Прокудин и Павел Юринцев, «Кто уполномочен заявить: Почему союзники Москвы решительно отмежевались от конфликта с Турцией». Москва, 15 декабря 2015 г. *Lenta.ru*, доступно на: https://lenta.ru/articles/2015/12/15/odkb/ (приступљено: 22.11.2025); Mateusz Chudziak, “Turkey Goes for Broke: Tension after a Russian Bomber Is Shot Down.” Warsaw, 25 November 2015. *Centre for Eastern Studies*, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-11-25/turkey-goes-broke-tension-after-a-russian-bomber-shot-down (приступљено 23.11.2025)

5.2.Примена Снајдерове дилеме савезништва на чланице ОДКБ

Полазећи од Снајдерове теорије дилеме савезништва, према којој се мања и зависнија држава у оквиру асиметричног савеза увек налази између два ризика: страха од напуштања (abandonment) и страха од увлачења (entrapment) у сукобе који нису у њеном непосредном интересу у наставку ћемо приказати анализу позиција сваке поједине чланице Организације уговора о колективној безбедности (ОДКБ) у периоду од оснивања организације до 2016. године.[698] Показаће се да интензитет и правац ове дилеме нису били уједначени, већ су директно зависили од степена војне, економске и политичке зависности сваке државе од Руске Федерације као и од природе безбедносних претњи с којима се појединачно суочавала.

Руски однос према ОДКБ, за разлику од односа мањих чланица, није почивао на класичној дилеми савезништва зависне државе, већ на обрнутом проблему великог савезника: жељи да организација потврђује руску регионалну хегемонију, уз истовремено настојање да се избегне аутоматско преузимање обавеза у локалним споровима који нису били у непосредном стратешком интересу Москве. Овај руски „страх од увлачења“ био је видљив у кризама које су потенцијално захтевале директну војну интервенцију, а нису представљале директну претњу безбедности Русије попут киргиско-узбечких сукоба и унутрашње кризе у Киргистану 2010. године[699], или јерменских очекивања везаних за конфликт око Нагорно-Карабаха.[700] У наведеним случајевима руководство у Москви настојало је да избегне ширење савезничких обавеза на конфликте локалног, унутрашњег или правно спорног карактера у погледу примене механизма колективне одбране.

Истовремено, Русија је страх других чланица од напуштања користила као средство за изнуђивање политичких уступака. Државе зависне од руске војне, економске или дипломатске подршке биле су склоније да у међународним форумима, укључујући Уједињене нације, подрже руске спољнополитичке позиције. Након 2014. године, услед нагло погоршаних односа Русије и Запада, Москва је настојала да појача притисак на чланице ОДКБ да НАТО и западно присуство дефинишу као примарну безбедносну претњу региона, мада реакције појединих савезника пре свих Казахстана, показују да руска доминација унутар организације није била апсолутна ни у том погледу.[701]

Белоруски страх од увлачења посебно се испољио поводом безбедносних криза на Кавказу и у Централној Азији. Власти Белорусије показивале су резерву према аутоматском ангажовању својих снага у операцијама које нису биле непосредно повезане са њеним националним безбедносним интересима, што се испољавало и у њеном селективном односу према појединим иницијативама ОДКБ. Овакав став показивао је да чак ни најближи руски савезник није безусловно спреман да учествује у свим потенцијалним операцијама организације, чиме је формално постојање колективних механизама доведено у питање у погледу стварног нивоа оперативног ангажовања чланица.[702]

---

[698] Glenn H. Snyder, „The Security Dilemma in Alliance Politics“, pp. 461–495.

[699] “Russia’s Position on the Events in Kyrgyzstan (April-June 2010)”, *Centre for Eastern Studies*. Warsaw, 27 July 2010. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-07-27/russias-position-events-kyrgyzstan-april-june-2010 (приступљено 23.11.2025); “Effectiveness of the CSTO in the Context of the Changing Regional Security System.” CABAR.asia. 25 January 2021, доступно на: https://cabar.asia/en/effectiveness-of-the-csto-in-the-context-of-the-changing-regional-security-system (приступљено 23.11.2025).

[700] Laurence Broers, *The Nagorny Karabakh Conflict: Defaulting to War*, Chatham House Research Paper (London: Chatham House, 2016), доступно на: https://www.chathamhouse.org/publication/nagorny-karabakh-conflict-defaulting-war (приступљено: 25.11.2025); International Crisis Group, *Nagorno-Karabakh’s Gathering War Clouds*, Europe Report no. 244 (Brussels: International Crisis Group, 1 June 2017), доступно на: https://www.crisisgroup.org/rpt/europe-central-asia/armenian-azerbaijani-conflict/244-nagorno-karabakhs-gathering-war-clouds (приступљено: 25.11.2025).

[701] Andrei V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014“, pp.17-18; Alexander V. Tihomirov, “Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)”, pp. 59-60.

[702] Alexander V. Tihomirov, “Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)”, pp. 59-60.

Занимљиво је да је Белорусија, непосредно након руско-грузијског рата августа 2008. године, била једина чланица ОДКБ која је јавно најавила спремност да призна независност Абхазије и Јужне Осетије, док су остале чланице то одбиле.[703] До формалног признања ипак није дошло, док су учестали трговински и енергетски спорови између Москве и Минска показивали да су економски инструменти представљали важан елемент руског утицаја на Белорусију.[704] Истовремено, белоруски страх од напуштања био је мањи него код Јерменије, Таџикистана или Киргистана, јер је Белорусија за Русију имала изузетну стратешку вредност као савезник на граници с НАТО, што јој је омогућавало да у одређеној мери балансира између војне интеграције и политичке аутономије. После 2014. године та равнотежа постала је осетљивија, јер су догађаји у Украјини и случај Крима подстакли белоруско руководство да јача сопствени државни идентитет и избегава потпуно поистовећивање с руским спољнополитичким курсом.

Јерменија је унутар ОДКБ имала најизраженији страх од напуштања. За Јереван је организација представљала један од кључних инструмената безбедности у условима дуготрајног сукоба с Азербејџаном око Нагорно-Карабаха и неповољног односа с Турском. Јерменски интерес састојао се у настојању да се савезничке гаранције ОДКБ, а пре свега руска подршка, што је могуће више повежу с питањем Нагорно-Карабаха и укупном безбедношћу Јерменије. Управо ту је, међутим, постојала једна од највећих противречности организације: формалне гаранције ОДКБ односиле су се на међународно признату територију држава чланица, док се сукоб око Нагорно-Карабаха одвијао у правно и политички спорној зони изван тако дефинисаних граница.[705]

Ова противречност постала је нарочито видљива током такозваног Четвородневног рата у Нагорно-Карабаху, 2–5. априла 2016. године, до тада најозбиљније ескалације сукоба од примирја из 1994. године.[706] Реакција ОДКБ била је ограничена на позив на преговоре и обуставу непријатељстава; генерални секретар организације Николај Бордјужа оценио је да азербејџанска страна доприноси ескалацији, али до активирања механизама колективне одбране није дошло, будући да су се борбе одвијале дуж линије разграничења у Нагорно-Карабаху, а не на међународно признатој територији саме Јерменије.[707] Ово је у јерменској јавности изазвало кризу поверења у савез с Русијом: тадашњи председник Серж Саргсјан јавно је изјавио да за руске мировне снаге „нема места“ у Карабаху, а испред руске амбасаде у Јеревану одржани су протести против продаје руског наоружања Азербејџану.[708]

Упркос томе, јерменско искуство показује да зависност од савезника не уклања страх од напуштања, већ га понекад појачава, јер мала држава у кризним ситуацијама постаје свесна ограничења формалних гаранција. Као пример уступка који је Јереван био спреман да учини да би повећао вероватноћу руске подршке наводи се одлука Јерменије да 2013. године прихвати пут ка чланству у Евроазијској економској унији уместо да настави преговоре о споразуму о придруживању Европској унији.[709]

---

[703] Ibidem.
[704] Ibidem.
[705] «*Договор о коллективной безопасности*», чл. 4. Совет глав государств. Ташкент, 15 мая 1992 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено 4.12.2025); Laurence Broers, *The Nagorny Karabakh Conflict: Defaulting to War*, оп. цит.
[706] "The Four-Day War in Nagorno-Karabakh." Centre for Eastern Studies. Warsaw, 6 April 2016. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (23.11.2025)
[707] ibid .
[708] "From Apathy to Nationalist Mobilisation: Politics Makes a Comeback in Armenia", оп. цит.
[709] "Armenia Turns Away from the EU." Centre for Eastern Studies. Warsaw, 4 September 2013. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-09-04/armenia-turns-away-eu (приступљено: 23.11.2025)

5.2.1. Перцепција претњи међу државама постсовјетског постора

Казахстан је у ОДКБ наступао као активан, али опрезан актер, чији интерес није било напуштање организације, већ коришћење ОДКБ као једног од инструмената регионалне стабилности, безбедности граница и приступа повољнијој војно-техничкој сарадњи. Истовремено, Астана није желела да организација постане инструмент потпуног руског доминирања или отворене конфронтације са Западом, што је последица политике „многовекторности“ која је подразумевала истовремено одржавање блиских односа с Русијом, сарадњу с Кином, односе са Западом и учешће у другим међународним форматима.[710]

Из перспективе Снајдерове дилеме, Казахстан се пре свега плашио увлачења у сукобе који нису били у његовом интересу, нарочито у конфронтацију Русије и Запада. Овај опрез био је видљив још 2008. године, када је Казахстан, за разлику од Русије, одбио да призна независност Абхазије и Јужне Осетије након руско-грузијског рата, поредећи тај случај с косовским преседаном и истичући начело да се исти стандарди морају примењивати свуда.[711] Исти образац поновио се и после 2014. године, када Астана није признала припајање Крима Русији, свесна да би такав корак могао легитимисати будуће руске претензије према територијама са значајном руском мањином, укључујући и северни Казахстан.[712] Пример казахстанске уздржаности видљив је и поводом кризе између Русије и Турске, изазване обарањем руског борбеног авиона Су-24 од стране турских ловаца 24. новембра 2015. године у близини сиријско-турске границе. Уместо да недвосмислено подржи свог савезника, казахстанско Министарство спољних послова позвало је обе стране на уздржаност.[713]Током 2015. и 2016. године казахстански представници у оквиру ОДКБ противили су се покушајима да се организација претвори у отворено конфронтирани војно-политички блок према НАТО, што не значи да је Казахстан био против ОДКБ као такве, већ да је желео да организација остане инструмент регионалне безбедности, а не механизам увлачења у руске глобалне конфронтације.[714]

5.2.2. Национални интереси држава чланица у оквиру безбедносних интеграција

За разлику од Казахстана, који се плашио увлачења, Таџикистан се пре свега плашио напуштања. Његова економска слабост, ограничени војни капацитети, наслеђе грађанског рата (1992–1997) и близина Авганистана чинили су га једном од најзависнијих чланица организације.[715] Ово је постало нарочито значајно након повлачења руских граничних јединица с таџикистанско-авганистанске границе, започетог 2004. и окончаног у јесен 2005. године, када је контролу над граничним секторима преузела таџикистанска гранична служба.[716] Русија је том приликом таџикистанској страни уступила опрему у вредности од око

[710] Alexander V. Tihomirov, “Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)”, pp. 46.
[711] Ibidem.
[712] Andrei V. Rusakovich, “The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014, p. 17.
[713] Филипп Прокудин и Павел Юринцев, «Кто уполномочен заявить: Почему союзники Москвы решительно отмежевались от конфликта с Турцией». Москва, 15 декабря 2015 г. *Lenta.ru*, доступно на: https://lenta.ru/articles/2015/12/15/odkb (приступљено: 22.11.2025)
[714] Alexander V. Tihomirov, “Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)”, pp. 46-47.
[715] Jim Nichol, *Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests*, CRS Report 98-594 (Washington, DC: Congressional Research Service, 25 September 2013), 12-14, доступно на: https://www.everycrsreport.com/reports/98-594.html (приступљено: 28.11.2025)
[716] Bruce Pannier, “Central Asia: Tajiks Begin Taking Over Guard Duties from Russians on Southern Border,” *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 15 November 2004, доступно на: https://www.rferl.org/a/1055892.html (приступљено: 28.11.2025).

десет милиона долара и обезбедила обуку кадрова, али је задржала присуство 201. моторизоване дивизије на основу десетогодишњег базног споразума потписаног у октобру 2004. године.[717]

Страх од напуштања постао је још акутнији 2014. године, након повлачења већег дела Међународних снага за безбедносну помоћ (International Security Assistance Force, ISAF) из Авганистана, услед чега је Душанбе страховао од преливања нестабилности, верског екстремизма и наркотрафикинга преко јужне границе.[718] Таџикистанско руководство је током читавог посматраног периода настојало да ово питање интернационализује кроз ОДКБ, тражећи од организације додатну техничку и материјалну помоћ за заштиту границе с Авганистаном, што су руски званичници и генерални секретар ОДКБ у више наврата и потврђивали, укључујући и на самиту у Сочију 2013. године.[719]

Киргистан се суочавао с двоструком дилемом: страхом од напуштања у случају унутрашњег хаоса и страхом од увлачења у сукобе са суседима, посебно у контексту спорова с Узбекистаном око граница и ресурса. Криза у јужном Киргистану у јуну 2010. године, током које је у етничким сукобима између Киргиза и Узбека погинуло неколико стотина људи, а стотине хиљада било расељено, показала је ограничења ОДКБ као инструмента реаговања на унутрашње кризе.[720] Иако је привремена председница Роза Отунбајева више пута тражила војну интервенцију организације, руководство ОДКБ, укључујући председника Медведева и генералног секретара Бордјужу, оценило је да су сви проблеми Киргистана „унутрашњег порекла“ и да се ради о „чисто унутрашњој ствари“, услед чега до интервенције није дошло.[721] Ово искуство ослабило је перцепцију ОДКБ као непосредног гаранта безбедности у делу киргистанске политичке јавности, али је истовремено потврдило да организација није желела да аутоматски преузима улогу у решавању унутрашњих сукоба држава чланица, у складу са начелом невмешавања из повеље организације.[722]

Истовремено, Киргистан је до 2014. године покушавао да балансира између великих сила: на његовој територији налазиле су се руска ваздухопловна база Кант и америчка транзитни центар Манас, што је Бишкеку омогућавало да користи геополитички положај за добијање економских и политичких користи.[723] Под притиском Москве, која је понудила отпис дуга од скоро 500 милиона долара и изгледе за чланство у Евроазијској економској унији, Киргистан је 2013. године најавио, а 3. јуна 2014. коначно затворио америчку базу Манас, чиме је означено дубље укључивање земље у руску безбедносну орбиту и сужен простор за раније

---

[717] Anatoliy A. Rozanov and Elena F. Dovgan, *Collective Security Treaty Organisation: 2002–2012,* p.13; Jim Nichol, *Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests*, pp. 12–14; «Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан об объектах недвижимости, количестве и границах земельных участков, отводимых под российскую военную базу, и местах их расположения на территории Республики Таджикистан», оп. цит.

[718] Murat T. Laumulin, “Afghanistan in the System of Regional Security after the Withdrawal of the International Security Assistance Force,” in *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, eds. Alena. F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, pp. 78-79.

[719] Ibidem, p.83

[720] Wojciech Górecki, “Russia’s Position on the Events in Kyrgyzstan (April–June 2010),” *OSW Commentary*, no. 38, 27 July 2010, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-07-27/russias-position-events-kyrgyzstan-april-june-2010 (приступљено: 20.11.2025); Miriam Elder, “Kyrgyzstan Tests Russia’s Regional Commitments,” *GlobalPost / The World*, 15 June 2010, доступно на: https://theworld.org/stories/2016/08/02/kyrgyzstan-tests-russias-regional-commitments (приступљено: 20.11.2025).

[721] Miriam Elder, “Kyrgyzstan Tests Russia’s Regional Commitments,” *GlobalPost / The World*, 15 June 2010, доступно на: https://theworld.org/stories/2016/08/02/kyrgyzstan-tests-russias-regional-commitments (приступљено: 20.11.2025).

[722] Navruz Karimov, “Effectiveness of the CSTO in the Context of the Changing Regional Security System,” *CABAR.asia*, 11 January 2021, доступно на: https://cabar.asia/en/effectiveness-of-the-csto-in-the-context-of-the-changing-regional-security-system (приступљено: 20.11.2025).

[723] “CES Explainer: Kyrgyzstan’s Manas Air Base: Why It’s Closing and What It Means,” *Central Eurasia Standard*, 9 June 2014, доступно на: https://cestandard.wordpress.com/2014/06/09/ces-explainer-kyrgyzstans-manas-air-base-why-its-closing-and-what-it-means/ (приступљено: 20.11.2025).

геополитичко балансирање.[724] У оквиру ОДКБ, Киргистан је тако постепено постајао зависнији од руске подршке, иако су његове унутрашње слабости наставиле да ограничавају стабилност и предвидљивост његовог ангажовања.

За разлику од свих претходно анализираних чланица, Узбекистан представља случај у коме је Снајдерова дилема савезништва разрешена готово искључиво у корист страха од увлачења, док је страх од напуштања остајао структурно занемарљив. Узбекистанска спољна политика под председником Исламом Каримовом почивала је на доследном одбијању да се суверенитет земље у било којој мери подреди наднационалним обавезама, без обзира на то да ли су оне долазиле од Москве или неког другог центра моћи.[725] Та оријентација није била производ тренутне конјунктуре, већ трајна константа узбекистанске политике још од средине деведесетих година, када је Каримов јавно изјавио да неће уступити „ни честицу“ суверенитета вишестраним институцијама насталим на простору ЗНД.[726]

Узбекистан је 1999. године, заједно с Азербејџаном и Грузијом, одбио да продужи важност Уговора о колективној безбедности, чиме је де факто напустио претечу ОДКБ.[727][730] Повратак у организацију 2006. године није представљао промену начелног става према колективним безбедносним обавезама, већ прагматичну реакцију на међународну изолацију која је услиједила након насилног гушења немира у Андижану у мају 2005. године, када је Ташкент, суочен са западним санкцијама, привремено ојачао везе с Русијом.[728] И током чланства које је потом уследило, Узбекистан је остао у организацији готово искључиво номинално: није ратификовао већину усвојених докумената, није учествовао у заједничким војним вежбама и суздржавао се од ангажовања у ваниоврских областима сарадње.[729]

Страх од увлачења посебно се јасно испољио поводом формирања Колективних снага за оперативно реаговање (КСОР) 2009. године. Узбекистан се оштро успротивио плану да се у јужном Киргистану, у непосредној близини узбекистанске границе, отвори руска војна база намењена тој формацији, оцењујући да би такав потез подстакао милитаризацију региона и угрозио регионалну равнотежу.[730] Ташкент никада није формално приступио КСОР-у нити упутио своје контингенте у заједничке вежбе ове формације, услед чега је она у пракси функционисала као претежно казахстанско-руска структура.[731]

Исти образац поновио се и током унутрашње кризе у јужном Киргистану у јуну 2010. године. Док је привремена киргистанска председница Роза Отунбајева тражила војну

---

[724] Józef Lang, “Kyrgyzstan Has Terminated the Agreement with the US on the Manas Air Base,” *OSW Centre for Eastern Studies*, 10 July 2013, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-07-10/kyrgyzstan-has-terminated-agreement-us-manas-air-base (приступљено: 20.11.2025); Akhilesh Pillalamarri, “The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia,” *The Diplomat*, 10 June 2014, доступно на: https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/ (приступљено: 20.11.2025).

[725] Farkhod Tolipov, “Uzbekistan without the CSTO,” *Central Asia-Caucasus Analyst* 15, no. 4, 20 February 2013, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12652-uzbekistan-without-the-csto.html (приступљено: 20.11.2025).

[726] Zabikhulla S. Saipov, “Factors that Influenced Uzbekistan’s Decision to Pull out of the CSTO: The View from Tashkent,” *Eurasia Daily Monitor* 9, no. 133, 12 July 2012, доступно на: https://jamestown.org/factors-that-influenced-uzbekistans-decision-to-pull-out-of-the-csto-the-view-from-tashkent/ (приступљено: 25.11.2025).

[727] Vladimir Isachenkov, “Uzbekistan Quits Russia-Dominated Security Pact, CSTO,” *Associated Press*, пренето на сајту Atlantic Council, 28 June 2012, доступно на: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/uzbekistan-quits-russiadominated-security-pact-csto/ (приступљено: 10.12.2025).

[728] Farkhod Tolipov, “Uzbekistan without the CSTO,” *Central Asia-Caucasus Analyst* 15, no. 4, 20 February 2013, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12652-uzbekistan-without-the-csto.html (приступљено: 10.12.2025).

[729] Ibidem.

[730] Roger N. McDermott, “CSTO Absorbs an Uzbek Tremor,” *Central Asia-Caucasus Analyst*, 8 August 2012, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12543-analytical-articles-caci-analyst-2012-8-8-art-12543.html (приступљено: 10.12.2025); Nathan Hamm, “Uzbekistan Exit from CSTO Reveals Limits of Russia’s Eurasian Integration Plans,” *E-International Relations*, 17 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/17/uzbekistan-exit-from-csto-reveals-limits-of-russias-eurasian-integration-plans/ (приступљено: 10.12.2025).

[731] Roger N. McDermott, оп. цит.

интервенцију ОДКБ ради заустављања етничког насиља у Ошу и Џалал-Абаду, узбекистанско руководство се томе успротивило, страхујући да ће директно руско ангажовање у сукобу с наглашеном етничком димензијом (велика узбекистанска мањина у јужном Киргистану) дестабилизовати цео регион и створити преседан за спољашње мешање у унутрашња питања суседних држава.[732] Овај случај показује да се узбекистански страх од увлачења односио не само на сопствено ангажовање ван граница, већ и на ангажовање савезника (Русије) у кризама у непосредном суседству Узбекистана.

Паралелно с тим, односи Узбекистана с појединим чланицама ОДКБ, пре свега с Таџикистаном, били су оптерећени спором око расподеле водних и енергетских ресурса, посебно поводом изградње хидроелектране Рогун на реци Вахш.[733] Ташкент је сматрао да велики хидроенергетски пројекти узводно директно угрожавају узбекистанску пољопривреду која зависи од наводњавања, што је додатно учврстило уверење да колективни оквир ОДКБ не пружа механизам за решавање спорова између самих чланица, већ, напротив, доводи Узбекистан у ситуацију да буде формално везан обавезама према држави с којом има отворен билатерални сукоб интереса.

Кулминација узбекистанског дистанцирања уследила је 2012. године. У децембру 2011. белоруски председник Александар Лукашенко јавно је позвао Каримова да се или у потпуности укључи у КСОР или напусти организацију,[734] чиме је спор о степену узбекистанске партиципације изнет пред јавност. Ташкент је 28. јуна 2012. упутио ноту о суспензији чланства, без јавног образложења разлога, док су аналитичари као вероватне узроке навели противљење Русији предложеним условима о статусу и употреби колективних снага (посебно узбекистанско инсистирање да се искључи могућност коришћења тих снага у унутрашњим сукобима на територији државе чланице), нежељење да се питање постнатовског Авганистана третира на вишестраном нивоу, као и ширу тежњу ка обнови сарадње са Западом уочи повлачења међународних снага из Авганистана.[735] Формалну потврду суспензије чланства Савет колективне безбедности ОДКБ донео је у децембру исте године.[736]

Непосредно пре суспензије, у септембру 2012. Узбекистан је усвојио нови Концепт спољне политике, који је садржао начело „четири не“: одбијање размештања страних војних база на својој територији, одбијање чланства у било ком војном блоку, одбијање учешћа у међународним мировним операцијама и одбијање посредовања било које спољне силе у решавању регионалних сукоба у Централној Азији.[737] Овим документом узбекистанска доктрина неутралности и ограничене војне ангажованости добила је формалноправни оквир,

---

[732] Wojciech Górecki, “Russia’s Position on the Events in Kyrgyzstan (April–June 2010),” *OSW Commentary*, no. 38, 27 July 2010, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-07-27/russias-position-events-kyrgyzstan-april-june-2010 (приступљено: 11.12.2025).

[733] Farkhod Tolipov, “CSTO Minus One: Collective Security in Central Asia after Uzbekistan’s CSTO Withdrawal,” *E-International Relations*, 16 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/16/csto-minus-one-collective-security-in-central-asia-after-uzbekistans-csto-withdrawal/ (приступљено: 10.12.2025).

[734] Roger N. McDermott, “CSTO Absorbs an Uzbek Tremor,” *Central Asia-Caucasus Analyst*, 8 August 2012, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12543-analytical-articles-caci-analyst-2012-8-8-art-12543.html (приступљено: 11.12.2025); Bernardo Teles Fazendeiro, “Uzbekistan’s Suspension of CSTO Membership: Policy as Usual in Tashkent,” *E-International Relations*, 19 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/19/uzbekistans-suspension-of-csto-membership-policy-as-usual-in-tashkent/ (приступљено: 11.12.2025).

[735] Roger N. McDermott, “CSTO Absorbs an Uzbek Tremor,” *Central Asia-Caucasus Analyst*, 8 August 2012, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12543-analytical-articles-caci-analyst-2012-8-8-art-12543.html (приступљено: 11.12.2025); Bernardo Teles Fazendeiro, “Uzbekistan’s Suspension of CSTO Membership: Policy as Usual in Tashkent,” *E-International Relations*, 19 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/19/uzbekistans-suspension-of-csto-membership-policy-as-usual-in-tashkent/ (приступљено: 20.11.2025).

[736] “CSTO Leaders Suspend Uzbekistan’s Membership,” *TASS*, Moscow, 19 December 2012, доступно на: https://tass.com/russia/687141 (приступљено: 11.12.2025).

[737] Farkhod Tolipov, наведено дело.

чиме је страх од увлачења, до тада изражаван кроз ad hoc отпоре појединим иницијативама, постао трајно уграђен у спољнополитичку стратегију државе.

Узбекистански случај, посматран кроз призму Снајдерове дилеме, показује да асиметрија моћи унутар савеза сама по себи не мора водити зависности и страху од напуштања: држава с довољним осећајем сопствене регионалне тежине и алтернативним правцима спољнополитичког маневрисања (Кина, САД, билатерални канали с Русијом) може напустити колективни оквир управо зато да би избегла ризике увлачења, не жртвујући притом суштинске елементе своје безбедности, будући да се потребна билатерална сарадња с Москвом наставила и након суспензије чланства.[738]

Обједињени преглед показује да интензитет и облик Снајдерове дилеме савезништва унутар ОДКБ нису били једнообразни, већ су директно кореспондирали с положајем сваке државе у асиметричној структури моћи организације: што је држава била зависнија, слабија и изложенија непосредним претњама (Јерменија, Таџикистан, делимично Киргистан), то је доминантнији био страх од напуштања; што је држава располагала алтернативним правцима спољнополитичког маневрисања и мањом непосредном изложеношћу претњама (Казахстан, Узбекистан, делимично Белорусија), то се дилема више испољавала кроз страх од увлачења. Русија, као доминантна сила унутар савеза, суочавала се с обрнутом верзијом исте дилеме — потребом да задржи кредибилитет гаранта безбедности, а истовремено избегне неограничене обавезе према периферним конфликтима савезника. Ова унутрашња хетерогеност позиција представља кључни ограничавајући фактор функционалности ОДКБ током читавог посматраног периода, а посебно ће доћи до изражаја у анализи периода 2014–2016. као теста функционалности безбедносних интеграција (потпоглавље 6.4).

5.3. Рационалност дипломатског деловања држава чланица ОДКБ у светлу Моргентауових принципа (2014–2016)

У ранијим поглављима ове дисертације указали смо да се понашање држава чланица не може у потпуности објаснити институционалним карактеристикама организација, већ да аналитички оквир класичног реализма Ханса Моргентауа омогућава да се иза формалне архитектуре савезништва сагледа стварна логика државног деловања. Моргентау међународну политику посматра као простор сталног усклађивања и сукобљавања интереса, при чему моћ није сведена на војне и економске капацитете, већ обухвата способност државе да утиче на одлуке и понашање других актера.

Полазећи од четири „Моргентауова“ фундаментална правила дипломатије - ослобађања дипломатије од идеолошког догматизма, дефинисања циљева спољне политике у терминима националног интереса подупртог адекватном моћи, сагледавања политичке сцене из перспективе других држава и спремности на компромис у питањима која нису од виталног значаја-као и пет правила за компромис која их разрађују, у теоријском делу дисертације операционализовали смо два скупа критеријума: „тврде“ принципе (национални интерес, моћ и војска као инструменти политике, деидеологизација сарадње) и компромисне, дипломатске принципе (уважавање интереса других, приоритет практичне користи, избегавање положаја без излаза, аутономија у односу на савезнике, активно обликовање јавног мњења). Важно је нагласити да ова правила код Моргентауа не представљају изоловане препоруке, већ међусобно условљену целину: примена сваког наредног правила логички претпоставља да је претходно већ остварено.

[738] Nathan Hamm, “Uzbekistan Exit from CSTO Reveals Limits of Russia’s Eurasian Integration Plans,” *E-International Relations*, 17 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/17/uzbekistan-exit-from-csto-reveals-limits-of-russias-eurasian-integration-plans/ (приступљено: 12.12.2025).McDermott, нав. дело; "Uzbekistan's Suspension of CSTO Membership: Policy as Usual in Tashkent," e-IR, 19. јул 2012.

На основу целокупне претходне анализе, институционалне еволуције ОДКБ и ШОС, аналитичких профила држава чланица, кризних епизода периода 2014–2016. и спроведених експертских интервјуа, наведени критеријуми примењени су на сваку државу чланицу ОДКБ у дефинисаном просторном и временском оквиру, са тежиштем на периоду 2014–2016. године.

Русија у посматраном периоду испољава највећи степен усклађености са „тврдим" Моргентауовим принципима. Национални интерес и равнотежа моћи представљају доминантне критеријуме њене спољне политике, а војна моћ се доследно користи као политички инструмент: од интервенције у Украјини и ангажовања у Сирији, до употребе енергетских, миграционих и војно-техничких полуга према савезницима, документоване у анализи економске и војне асиметрије унутар ОДКБ. Компромисни принципи присутни су селективно. Москва уважава интересе савезника онда када то не угрожава њену доминантну позицију, због чега се њено деловање може оценити као доминантно моргентауовски реализам са ограниченом компромисношћу.

Белорусија показује реалистички приступ уз ограничену дипломатску флексибилност. Она остаје најчвршћи војни савезник Русије на западном правцу, дубоко интегрисана у заједнички систем противваздушне одбране и економски зависна од руских енергетских субвенција, али истовремено доследно избегава потезе који би јој затворили простор за маневрисање: није признала Абхазију и Јужну Осетију, није следила Русију у украјинској кризи, а Минск је управо 2014-2015. позициониран као место преговора о Украјини. Тиме Белорусија примењује Моргентауово правило избегавања положаја без излаза, али у оквирима које поставља њена структурна зависност.

Казахстан у овом периоду најдоследније примењује Моргентауов модел компромисне дипломатије. Мултивекторска спољна политика, истовремено развијање односа са Русијом, Кином, Сједињеним Државама и Европском унијом израз је деидеологизоване, интересно вођене дипломатије; уздржаност приликом гласања о Резолуцији 68/262, диверзификација војних набавки и посредничке иницијативе показују уважавање интереса других актера уз очување сопствене аутономије унутар ОДКБ. Отуда оцена: висока усаглашеност са компромисним моделом.

Јерменија испољава ограничену рационалност у Моргентауовом смислу и комбинован модел дипломатије. Егзистенцијална зависност од руских безбедносних гаранција, оличена у 102. бази и војно-техничкој сарадњи, условљава висок степен ослањања на ОДКБ; истовремено, Јереван је до 2013. преговарао о придруживању Европској унији, да би под руским притиском изабрао Евроазијски економски савез, а после Четвородневног рата у априлу 2016. отворено поставио питање поузданости савезничких гаранција. Настојање да се компромисним средствима надомести мањак моћи чини јерменску дипломатију изразито прагматичном, али структурно ограниченом.

Киргистан карактерише балансирајући приступ и прагматична дипломатија усмерена ка очувању унутрашње стабилности. До 2014. Бишкек је из истовременог присуства руске базе Кант и америчке базе Манас извлачио економску и политичку корист, што одговара Моргентауовом правилу приоритета реалне користи али је затварањем Манаса и уласком у Евроазијски економски савез простор балансирања битно сужен. Институционална нестабилност и зависност од руске подршке ограничавају доследност примене и тврдих и компромисних принципа, па се оцена креће у средњим вредностима оба скупа критеријума.

Таџикистан своју спољну политику превасходно подређује националној безбедности и заштити границе са Авганистаном, због чега „тврди" принципи имају далеко већи значај од компромисних. Сарадња са Русијом и присуство 201. базе нису израз идеолошке блискости, већ рационалног интересног прорачуна најслабије чланице; дипломатска флексибилност је минимална, а аутономија у односу на савезника ограничена структурном зависношћу од руске војне, економске и миграционе подршке. Реч је, дакле, о безбедносно оријентисаном реализму.

Синтетички посматрано, период 2014–2016. не показује јединствен модел дипломатског деловања унутар ОДКБ. Русија и Таџикистан доминантно примењују тврде принципе реализма; Казахстан и Јерменија тежиште стављају на компромисну дипломатију,

мада из супротних позиција моћи; Белорусија и Киргистан балансирају између два скупа принципа. Управо та хетерогеност дипломатских рационалности објашњава налаз претходних поглавља да формално постојање заједничких институција није произвело јединствено реаговање у кризама периода 2014–2016.

Имајући у виду обим анализиране документационе грађе, као и велики број налаза добијених полуструктурисаним интервјуима, резултати анализе у наставку су синтетизовани у табеларном приказу ради њихове прегледније и систематичније презентације. Табела не представља самосталну основу за извођење закључака, нити су приказане оцене резултат произвољне процене аутора, већ сажет приказ образложења изнетих у претходној анализи. Свака оцена произилази из кумулативне интерпретације релевантних стратешких докумената, званичних изјава, међународних споразума, научне литературе и емпиријских налаза добијених интервјуима, при чему табела има искључиво функцију систематизације и упоредног приказа већ утврђених резултата.

Табела 2. Операционализација Моргентауових принципа рационалне дипломатије у анализи држава чланица ОДКБ (2014-2016)

Моргентауови принципи	**Русија**	**Белорусија**	**Казахстан**	**Јерменија**	**Киргистан**	**Таџикистан**
1. Дипломатија без идеолошког догматизма	2	2	2	1	1	2
2. Национални интерес као основ политике	2	2	2	2	1	2
3. Циљеви подржани адекватном моћи	2	1	1	1	1	2
4. Разумевање интереса других држава	1	1	2	2	1	0
5. Практична корист испред формалних права	1	1	2	2	1	0
6. Избегавање позиције без излаза	0	1	2	2	1	0
7. Очување аутономије у односу на савезнике	1	1	1	1	1	0
8. Војска као инструмент спољне политике	2	1	1	1	1	2
9. Држава као активан обликовач јавног мњења	1	1	2	1	2	1
Укупно	**12**	**11**	**15**	**13**	**10**	**9**

Извор: Аутор

Резултати примене критеријума сажети су у следећој табели, при чему свака оцена произлази из образложења датих у претходним пасусима и из целине емпиријске анализе:

Табела 3 Компаративна процена усклађености дипломатске праксе држава чланица ОДКБ са Моргентауовим моделом рационалне дипломатије (2014–2016)

Држава	**Тврди принципи**	**Компромисни принципи**	**Индекс (0–18)**	**Општа оцена**
Русија	Високо	Средње	12	Доминантно моргентауовски реализам
Белорусија	Високо	Средње	11	Реализам уз ограничену дипломатску флексибилност
Казахстан	Средње	Високо	15	Висока усаглашеност са компромисним моделом
Јерменија	Средње	Високо	13	Комбинован модел дипломатије
Киргистан	Средње	Средње	10	Балансирање интереса
Тацикистан	Високо	Ниско–средње	9	Безбедносно оријентисан реализам

Извор:Аутор

Додељене оцене представљају резултат аналитичке операционализације Моргентауових принципа и заснивају се на синтетичкој процени налаза добијених анализом релевантне документационе грађе (стратешких докумената, међународних споразума, званичних изјава и саопштења), научне литературе и полуструктурисаних интервјуа. Сваки од девет операционализованих принципа вреднован је тростепеном скалом (0 – принцип није уочен; 1 – принцип је делимично присутан; 2 – принцип је у великој мери присутан), након чега је формиран композитни индекс (0–18) као аналитички инструмент за упоредну процену степена усклађености дипломатске праксе држава са Моргентауовим моделом рационалне дипломатије. Индекс нема статистички нити нормативни карактер, већ служи искључиво систематизацији и компаративној интерпретацији резултата квалитативног истраживања.

6. МЕЂУЗАВИСНОСТ ОДКБ И АКТЕРА МЕЂУНАРОДНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ АРХИТЕКТУРЕ (2001–2016)

6.1.ОДКБ у ширем систему међународне безбедносне архитектуре

Положај ОДКБ у регионалном и међународном безбедносном окружењу не може се разумети само кроз њену унутрашњу структуру и односе међу државама чланицама. Организација је од самог институционалног формирања настојала да се позиционира као легитиман регионални механизам колективне безбедности, способан да делује у складу са међународним правом, да сарађује са другим безбедносним организацијама и да представља постсовјетски простор као посебну зону безбедносне координације. Истовремено, њена међународна улога била је дубоко условљена руским настојањем да се ОДКБ призна као релевантан актер у евроазијској безбедносној архитектури.[739]

У наставку поглавља анализира се однос ОДКБ са НАТО, ОЕБС, Уједињеним нацијама и Европском унијом. Ти односи нису били једнозначни: обухватали су декларативну спремност на сарадњу, ограничену институционалну комуникацију, конкуренцију у постсовјетском простору и различите степене међународноправне легитимације. Посебно је важан контраст између односа са НАТО, који је све више био обележен ривалством и питањем признавања ОДКБ као равноправног партнера, и односа са УН, кроз који је организација настојала да своје деловање уклопи у универзални систем међународне безбедности.

Питање међународног положаја ОДКБ зато представља наставак анализе њене унутрашње динамике. Различити интереси држава чланица, асиметрија у корист Русије и ограничена кохезија савеза утицали су и на начин на који је организација наступала према спољним актерима. У том смислу, односи са НАТО, ОЕБС-ом, Уједињеним нацијама и Европском унијом показују не само спољну позицију ОДКБ, већ и њене унутрашње амбиције, ограничења и тежњу да се представи као признат регионални стуб безбедности у евроазијском простору.

6.1.1. Однос ОДКБ и Заједнице независних држава

Институционални корени Организације Уговора о колекивној безбедности леже у Заједници Независних Држава у оквиру које је и потписан Уговор о колективној безбедности 1992. године.[740] Настао је као производ безбедносне сарадње у оквиру ЗНД, а тек је трансформацијом у пуноправну организацију 2002. године војно-политичка сарадња дела чланица ЗНД изашла из тог оквира и постала самостални механизам.[741] У посматраном периоду, у оквиру ЗНД паралелно су постојале две колективне војне структуре Савет министара одбране ЗНД (са сопственим сталним секретаријатом и Штабом за координацију војне сарадње) и ОДКБ, при чему је војна сарадња у оквиру саме ЗНД временом изгубила интензитет, сводећи се углавном на заштиту ваздушног простора, борбу с тероризмом и заштиту спољних граница.[742]

[739] Alexander I. Nikitin, “Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO” pp. 40-43; Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, pp. 59-67;

[740] «Договор о коллективной безопасности», оп, цит; Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, pp. 3-6.

[741] Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, pp. 21-23.

[742] «Вопросы сотрудничества государств – участников СНГ в сфере безопасности». Департамент по сотрудничеству в сфере безопасности Исполнительного комитета СНГ. Минск, 2006. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/8618 (приступљено: 20.11.2025).

Најопипљивији пример преклапања јесте Обједињени систем противваздушне одбране ЗНД, успостављен споразумом десет држава потписаним 10. фебруара 1995. у Алмати.[743] Грузија и Туркменистан фактички су обуставиле учешће у систему већ 1997. године, док је формални излазак Грузије уследио тек 2008, након напуштања саме ЗНД.[744] Од чланица ОДКБ, у заједничком борбеном дежурству и данас учествују јединице ПВО Русије, Јерменије, Белорусије, Казахстана и Узбекистана, чиме овај систем остаје један од ретких примера практичне, а не само декларативне војне сарадње на нивоу целе ЗНД.[745]

Институционална повезаност огледа се и у сарадњи ОДКБ с Антитерористичким центром ЗНД (АТЦ), основаним да координира рад савета руководилаца безбедносних служби, министара унутрашњих послова и команданата пограничних јединица држава чланица. АТЦ је организовао прву заједничку антитерористичку вежбу „Југ-Антитерор“ (рус. Юг-Антитеррор-2002) у Ошу, у Киргистану, априла 2001. године, уз учешће девет држава ЗНД, годину дана пре него што је сама ОДКБ формално настала, а сарадња се наставила и кроз наредну вежбу истог назива 2002. године.[746] Центар је одржавао сталне контакте и са Противтерористичким комитетом Савета безбедности УН и са РАТС ШОС, чиме постаје једно од чворишта у мрежи паралелних безбедносних механизама постсовјетског простора.

Однос ОДКБ и ЗНД зато показује специфичан образац: за разлику од НАТО, ОЕБС-а, УН и ЕУ, правих спољних актера према којима је ОДКБ морала да гради међународноправну легитимацију од нуле, Заједница независних држава представља матични институционални простор из ког је ОДКБ проистекла, задржавши с њим делимично преклапајуће, али функционално одвојене механизме војне и антитерористичке сарадње.

6.2.Односи ОДКБ и НАТО

Однос ОДКБ и НАТО у посматраном периоду развијао се унутар шире динамике постсовјетске и евроазијске безбедности, у којој су се преплитали ограничени покушаји сарадње, институционално неповерење, конкуренција за утицај у Централној Азији, као и све израженије ривалство између Русије и Запада. Организација Уговора о колективној безбедности је од свог институционалног формирања настојала да буде призната као релевантан регионални безбедносни актер, док је Русија у томе видела начин да легитимише сопствену улогу у постсовјетском простору и да ограничи директно деловање НАТО у зони коју је сматрала својим традиционалним безбедносним окружењем. НАТО, са друге стране, није прихватао ОДКБ као равноправног институционалног партнера у мери у којој је то Москва очекивала, већ је предност давао билатералним односима са појединачним државама чланицама, укључујући и облике сарадње кроз програм „Партнерство за мир“.[747]

---

[743] «Соглашение о создании Объединенной системы противовоздушной обороны государств – участников Содружества Независимых Государств». Совет глав государств СНГ. Алма-Ата, 10 февраля 1995 г. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://eccis.org/document/400 (приступљено: 20.11.2025).

[744] «История создания Объединенной системы противовоздушной обороны государств – участников СНГ». Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/show?id=5716 (приступљено: 20.11.2025); «Членство Грузии в СНГ прекращено». Исполнительный комитет СНГ. Минск, 18 августа 2009 г. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/14594/clenstvo-gruzii-v-sng-prekraseno (приступљено: 20.11.2025).

[745] Више о учешћу јединица ПВО Русије, Јерменије, Белорусије, Казахстана и Узбекистана у заједничком борбеном дежурству видети у :«Вопросы сотрудничества государств-участников СНГ в сфере безопасности». Департамент по сотрудничеству в сфере безопасности Исполнительного комитета СНГ. Минск, 2006. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/8618 (приступљено: 20.11.2025).

[746] О првој вежби „Југ-Антитерор“ видети у : «Спецслужбы против терроризма - чем занимается Антитеррористический центр СНГ». Антитеррористический центр государств - участников СНГ. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://eccis.org/page/1286/specsluzby-protiv-terrorizma-cem-zanimaetsa-antiterroristiceskij-centr-cyu (приступљено: 20.11.2025); «Вопросы сотрудничества государств – участников СНГ в сфере безопасности». Департамент по сотрудничеству в сфере безопасности Исполнительного комитета СНГ. Минск, 2006. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/8618 (приступљено: 20.11.2025).

[747] Božidar Knežević, „Odnos ODKB i NATO“, *Međunarodna politika*, LXVIII, br. 1165, jan–mart 2017, str. 54-58.

Почетна фаза односа ОДКБ и НАТО била је обележена променом безбедносног окружења након терористичких напада од 11. септембра 2001. године. До тог тренутка у Централној Азији је постојала одређена неформална подела улога великих сила: Русија је задржавала водећу војно-политичку позицију кроз Уговор о колективној безбедности, билатералне аранжмане и војно присуство, нарочито преко 201. дивизије у Таџикистану, док су Сједињене Државе биле присутне пре свега економски. После 11. септембра ова равнотежа је измењена, јер су САД и државе НАТО постале непосредни војно-политички актери у Централној Азији због операција у Авганистану.[748]

Русија је у том контексту морала да прихвати присуство америчких и НАТО војних база у простору који је сматрала зоном својих традиционалних интереса. Поред базе Манас у Киргистану, важан пример таквог присуства била је и база Карши-Ханабад у Узбекистану, коју су америчке снаге користиле после 2001. године за подршку операцијама у Авганистану.[749] То је имало двоструко дејство на развој ОДКБ: с једне стране, присуство западних војних структура у Централној Азији умањивало је непосредни значај сопствених колективних снага, а с друге стране управо је то присуство подстакло Русију и њене савезнике да ојачају Уговор о колективној безбедности и трансформишу га у пуноправну регионалну организацију.

У том смислу, НАТО је индиректно утицао на институционалну консолидацију ОДКБ. Управо на седници Савета за колективну безбедност у Москви 14. маја 2002. године, када је донета одлука о трансформацији Уговора у Организацију договора о колективној безбедности, изражена је и спремност за сарадњу са НАТО и Шангајском организацијом за сарадњу.[750]

Ова рана спремност на сарадњу није била без основа. Након 11. септембра постојале су области у којима су се интереси ОДКБ и НАТО формално могли преклапати: борба против међународног тероризма, стабилизација Авганистана, спречавање ширења екстремизма, борба против наркотрафикинга и обезбеђивање логистичких праваца за снабдевање међународних снага. Међутим, ова могућност сарадње углавном је остала декларативна и ограничена.[751]

Секретаријат ОДКБ је у наредним годинама припремао нацрт меморандума о односима са НАТО, а генерални секретар ОДКБ Николај Бордјужа (Николай Бордюжа) наглашавао је потребу за комбиновањем напора НАТО структура и држава ОДКБ у заштити границе са Авганистаном од наркотрафикинга.[752] Међутим, управо је у питању институционалног формата сарадње дошло до основног неспоразума: Русија је инсистирала да НАТО призна ОДКБ као равноправног партнера, док је НАТО преферирао сарадњу са државама појединачно, укључујући кроз програм „Партнерство за мир“. За Москву је ова политика представљала заобилажење ОДКБ и поткопавање њене улоге као регионалног безбедносног механизма.[753]

Први конкретан корак ка институционализацији дијалога начинила је сама ОДКБ. Уочивши тадашње проширење НАТО до граница сопствених чланица, присуство западних база у Централној Азији и учешће свих држава ОДКБ у програму „Партнерство за мир“,

---

[748] Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, pp. 13-14.
[749] Jim Nichol, *Uzbekistan's Closure of the Airbase at Karshi-Khanabad: Context and Implications*, Congressional Research Service Report RS22295 (Washington, DC: Congressional Research Service, 7 October 2005), pp. 1–6, доступно на: https://www.everycrsreport.com/files/20051007_RS22295_6c871c054f5aac8e9abf323a9d8c1bb15093f77b.html (приступљено: 28.11.2025); Božidar Knežević, „Odnos ODKB i NATO“, str. 55-56.
[750] Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, pp. 13-14.
[751] Ibid, pp. 65-67.
[752] Анатолий А. Розанов и Е. В. Навощик, «Перспективы сотрудничества НАТО и ОДКБ», у *Беларусь в современном мире: материалы VIII Международной научной конференции, посвященной 88-летию образования Белорусского государственного университета, Минск, 30 октября 2009 г,* Минск: Издательский центр БГУ, 2009), стр. 42–44.
[753] Юлия А. Никитина, «ОДКБ и НАТО: проблемы взаимодействия», *Вестник МГИМО-Университета*, № 6 (21) (2011): 26–27, доступно на: https://doi.org/10.24833/2071-8160-2011-6-21-26-27 (приступљено: 21.11.2025).

највиши орган ОДКБ је у јуну 2004. године донео одлуку којом су утврђени основни правци дијалога и односа Организације са НАТО:

„Државе чланице ОДКБ сматрају да ће успостављање консултација између ОДКБ и Организације Северноатлантског уговора допринети јачању регионалне безбедности и стабилности, као и повећању капацитета за супротстављање претњама и изазовима савременог доба. Ове консултације представљаће допуну постојећој сарадњи држава чланица ОДКБ са НАТО у оквиру програма „Партнерство за мир“, Савета евроатлантског партнерства и Савета Русија–НАТО.“ [754]

У документу је констатована блискост начелних ставова двеју организација о заједничким претњама и предложена конкретна агенда консултација:

„1. У контексту успостављања односа са НАТО на билатералној и колективној основи, државе чланице ОДКБ придају посебан значај сарадњи у супротстављању међународном тероризму, другим савременим претњама и изазовима безбедности и стабилности. Државе чланице ОДКБ констатују блискост и подударност начелних ставова које су ОДКБ и НАТО званично изнели у погледу супротстављања савременим претњама и изазовима.

2. Државе чланице сагласне су да би консултације и сарадња између ОДКБ и НАТО-а могле да се одвијају у следећим областима:

– регионална и међународна безбедност;

–супротстављање међународном тероризму, незаконитом промету наркотика и оружја, организованом криминалу и незаконитим миграцијама;

– спречавање ширења оружја за масовно уништење и ракетних технологија;

– јачање безбедности граница;

– спречавање и решавање конфликтних ситуација и очување мира;

– сарадња у отклањању последица ванредних ситуација.

3. Државе чланице ОДКБ сматрају да је односе са НАТО-ом могуће развијати коришћењем следећих механизама:

– билатералног формата;

– формата ОДКБ–НАТО;

– радних контаката генералног секретара ОДКБ са генералним секретаром НАТО и руководством Секретаријата НАТО, у складу са налогом Савета колективне безбедности;

– радних контаката председавајућих Савета колективне безбедности, Савета министара спољних послова и Савета министара одбране са руководством НАТО;

– сарадње држава чланица ОДКБ у Савету евроатлантског партнерства ради јачања поверења и проширивања сарадње између ОДКБ и НАТО, уз узајамно поштовање интереса држава чланица;

– размене информација о различитим областима деловања ОДКБ и НАТО;

– учешћа представника ОДКБ и НАТО-а на научно-стручним конференцијама, семинарима и радионицама, укључујући и организовање заједничких скупова ове врсте.“ [755]

НАТО на овај предлог није одговорио нити га формално одбио.[756]

На истанбулском самиту, одржаном исте године, НАТО је најавио проширење дотадашњег оквира партнерства и јачање сарадње са државама Јужног Кавказа и Централне

[754] ОДКБ, «*Решение Совета коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности об основных направлениях диалога и взаимоотношений Организации Договора о коллпрективной безопасности с Организацией Североатлантического договора*». Совет коллективной безопасности ОДКБ. Астана, 18 июня 2004 г., тач. 1–4 Одлуке и тач. 1–3 прилога, доступно на: https://ir.rudn.ru/books/b1/p2/9.pdf (приступљено: 22.11.2025). Са руског превео Божидар Љ. Кнежевић.

[755] Ибид.

[756] Božidar Knežević, „Odnos ODKB i NATO“, str. 64.

Азије, које је означио као стратешки значајна подручја, иако их је Москва традиционално посматрала као простор сопственог утицаја.[757]

Прва назнака могућег побољшања односа јавила се тек наредне, 2005. године. Тада је, приликом разговора Председника Русије са генералним секретаром НАТО Јапом де Хоп Шефером (Jaap de Hoop Scheffer), са руске стране отворено питање сарадње двеју организација. Резултат те дипломатске иницијативе била је седница Савета евроатлантског партнерства и Савета НАТО–Русија, одржана 8. децембра 2005. године, на којој је Сергеј Лавров (Сергей Лавров), тадашњи шеф руске дипломатије, оценио да широк делокруг ОДКБ, а то су борба против тероризма и нелегалне трговине наркотицима, мировне мисије и размена искустава у сузбијању екстремизма, пружа реалне могућности за успостављање шире међународне сарадње.[758]

Одговор НАТО био је уздржан: званичници Алијансе оценили су да је успостављање формалних односа између двеју организација преурањено, саветујући државама чланицама ОДКБ да прво у потпуности искористе постојеће платформе: Савет НАТО-Русија и Савет евроатлантског партнерства, пре него што се размотре нови облици сарадње.[759]

Питање зближавања двеју организација поново је оживело 2009. године, када је амерички политиколог Збигњев Бжежински (Zbigniew Brzezinski) у чланку „Агенда за НАТО“, објављеном у часопису Foreign Affairs, предложио нека врста пакта између НАТО и ОДКБ који би, по његовом мишљењу, олакшао укључивање Русије у „тешњи политички и војни савез са евроатлантском заједницом“.[760] Западни аналитичари су, међутим, оцењивали да прави циљ руске тежње ка формализацији односа са НАТО лежи у настојању да се од Алијансе издејствује имплицитно признање руске сфере утицаја на постсовјетском простору.[761]

Тада изабрани генерални секретар НАТО Андерс Фог Расмусен (Anders Fogh Rasmussen) реаговао је опрезно, изјавивши да је спреман да „без икаквих предрасуда“ размотри идеје које би водиле јачању поверења са Русијом, на шта је ОДКБ узвратила уздржано, оценивши да у Организацији „нису превише еуфорични“ поводом те изјаве.[762]

Ипак, последњу реч у вези са наговештајем сарадње две оранизације није дао генерални секретар НАТО, већ водећа Држава Алијансе – Сједињене Америчке Држава. Прави став САД показала је, дипломатска преписка коју је октобра 2009. објавио Викиликс: у депеши америчког амбасадора при НАТО Иво Далдера (Ivo Daalder) Државном секретаријату САД.[763] У наведеном телеграму, амбасадор Далдер указује да могућност успостављања односа између НАТО и ОДКБ није била потпуно искључена, али да је од самог почетка била оптерећена политичким резервама унутар Алијансе. Подстицаји за разматрање овог питања долазили су из више праваца: од предлога Збигњева Бжежинског о споразуму о безбедносној сарадњи две организације, преко преписке Андерса Фога Расмусена и Николаја Бордјуже, до иницијативе руског амбасадора при НАТО Дмитрија Рогозина. У том контексту, могући контакти са ОДКБ нису посматрани као самосталан институционални процес, већ пре као један од инструмената за побољшање односа НАТО и Русије.[764]

---

[757] “Istanbul Summit Communiqué.” Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Istanbul, 28 June 2004. North Atlantic Treaty Organization, paras. 3 and 31, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2004/06/28/istanbul-summit-communique (приступљено: 22.11.2025).

[758] Božidar Knežević, „Odnos ODKB i NATO“, str. 64-65.

[759] Ibid, str. 65.

[760] Zbigniew Brzezinski, "An Agenda for NATO: Toward a Global Security Web," *Foreign Affairs*, Vol. 88, No. 5, 2009, pp. 17-20.

[761] Božidar Knežević, „Odnos ODKB i NATO“, str. 66.

[762] Ibid.

[763] „10.09.2009 : 'NATO Secretary general ready to reach out to CSTO?'“ *Aftenposten*, 11. February 2011, доступно на: https://www.aftenposten.no/norge/i/lEA37/10092009-nato-secretary-general-ready-to-reach-out-to-csto (приступљено:22.11.2025).

[764] Ibidem.

Ипак, завршна оцена амбаасадора Далдера била је изразито негативна. У документу се изричито наводи да би „за НАТО било контрапродуктивно да успостави односе са ОДКБ“[765], која је представљена као организација коју је „Москва створила ради супротстављања могућем утицају НАТО и Сједињених Држава на простору бившег Совјетског Савеза“.[766] Оваква формулација открива да главна препрека сарадњи није била само процена ограничене оперативне ефикасности ОДКБ, већ и питање њеног политичког статуса. Амерички представници страховали су да би институционални дијалог са НАТО допринео међународној легитимизацији ОДКБ и посредно учврстио руску улогу у постсовјетском безбедносном простору. [767]

Телеграм, стога, сведочи о постојању две супротстављене логике. Према првој, ОДКБ је могла послужити као посредни канал за укључивање Русије у решавање заједничких безбедносних питања, нарочито у вези са Авганистаном. Према другој, признавање ОДКБ као институционалног партнера могло је да произведе однос двеју организација који би подсећао на међублоковско надметање из периода Хладног рата. Превагу је добила друга логика, због чега су Сједињене Државе предност давале развоју билатералних односа са Русијом и сарадњи у оквиру Савета НАТО–Русија, а не формализацији односа НАТО и ОДКБ.[768]

Лисабонски самит НАТО, одржан у новембру 2010. године, донео је Стратешки концепт Алијансе са три кључна задатка: колективном одбраном, управљање кризама и и безбедношћу кроз сарадњу. Иако документ ОДКБ нигде изричито не помиње, у делу посвећеном односима са Русијом наглашено је да НАТО „не представља претњу за Русију“ и да ће тежити стратешком партнерству са Москвом, уз очекивање истог става с руске стране, што је, у ширем смислу, остављало отворена врата за будући развој односа на нивоу организација, а да таквом развоју ипак није било трага до краја посматраног периода.[769]
Наредне године показале су да остаје управо она непремошћена препрека коју је Лисабонски самит само формулисао дипломатичније. Профескорка Московског државног института за међународн односе, Јулија Никитина (Юлия Никитина), оцењује да, упркос преклапању интереса двеју организација управо је у Авганистану, институционална сарадња остала блокирана недостатком узајамног признања.[770]

У истом смислу изразио се и Владимир Јевсејев (Владимир Евсеев), стручњак Института светске економије и међународних односа РАН, оценивши да је сарадња ОДКБ и НАТО у Авганистану „изузетно потребна“, наглашавајући притом да то не подразумева слање трупа ОДКБ у ту земљу, већ пре свега координацију у смањивању производње опојних дрога.[771]

Транзит терета преко територије држава чланица ОДКБ ка снагама НАТО у Авганистану био је, у пракси, готово једини опипљив облик сарадње двеју структура. И у том уском пољу, међутим, званичници обеју страна нису крили да сматрају како формално признање ОДКБ није у интересу НАТО. Тадашњи стални представник Русије при НАТО Дмитриј Рогозин (Дмитрий Рогозин) изјавио је да „Алијанса не жели да сарађује са ОДКБ

[765] Ibidem.
[766] Ibidem.
[767] Božidar Knežević, *Odnos ODKB i NATO,* str. 67.
[768] Ibidem.
[769] North Atlantic Treaty Organization, "The 2010 Strategic Concept 'Active Engagement, Modern Defence'," NATO, November 19, 2010, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/strategic-concept-2010. (приступљено: 25.11.2025)
[770] Юлия А. Никитина, „ОДКБ и НАТО: проблемы взаимодействия“, Вестник МГИМО-Университета, № 6(21) (2011): 26–27, доступноа на: https://doi.org/10.24833/2071-8160-2011-6-21-26-27 (приступљено:22.11.2025).
[771] Наведено према: «ОДКБ протягивает руку НАТО». Организация Договора о коллективной безопасности. 18 января 2010 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://www.odkb-csto.org/news/smi/odkb_protyagivaet_ruku_nato/ (приступљено: 25.11.2025); упоредити са: Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, p. 67.

управо у Авганистану зато што би такво признање, у пракси, представљало и признање руске сфере утицаја у средњоазијском региону“.[772]

Џејмс Апатураи (James Appathurai), који је у то време обављао дужност заменика помоћника генералног секретара НАТО задуженог за политичка питања и безбедносну политику, уз посебну надлежност за Кавказ и Централну Азију, потврдио је тај став, изјавивши да „Северноатлантска алијанса неће сарађивати са ОДКБ као организацијом у целини, пошто билатерални односи са појединачним државама чланицама Алијанси у потпуности одговарају“.[773]

Уочи повлачења међународних снага из Авганистана 2014. године, ОДКБ је, независно од НАТО, интензивирала сопствене мере на јужном правцу: предвиђена је материјално-техничка подршка Таџикистану, консултације у формату Авганистан–ОДКБ и Таџикистан-Авганистан о заједничкој заштити граница, разрада шема заједничког оружаног реаговања ОДКБ у случају ванредне ситуације у пограничној зони, хуманитарна и техничка помоћ, као и програми обуке авганистанских војних и полицијских кадрова у руским војним школама. Ови кораци показују да је, управо у одсуству институционалне сарадње са НАТО, ОДКБ настојала да самостално преузме део одговорности за последице повлачења западних снага, утолико пре што су органи Организације забележили покушаје продора екстремиста са авганистанске територије у Таџикистан и Киргистан већ током 2013–2014. године.[774]

Парламентарна скупштина ОДКБ разматрала је 2008. године могућност сарадње са парламентарним скупштинама НАТО и ОЕБС-а, што показује свест унутар организације о потреби међупарламентарне комуникације са западним безбедносним структурама; ни на овом нивоу сарадња ипак није добила дубљи и стабилнији карактер.[775] Недостатак институционализованог дијалога био је видљив и у изјавама руских званичника: министар спољних послова Русије Сергеј Лавров је у јесен 2009. године нагласио да НАТО још увек не одговара на предлоге ОДКБ о сарадњи, изразивши истовремено наду да ће ти предлози бити размотрени.[776]

Упоредо са тим, унутар саме ОДКБ постојале су различите перцепције НАТО. За Русију, а у великој мери и за Белорусију, ширење НАТО инфраструктуре према истоку посматрано је као дестабилишући фактор и претња регионалној безбедности. За централноазијске чланице, међутим, НАТО није увек имао исто значење: Казахстан, Киргистан и Таџикистан имали су после 2001. године конкретну корист од западног присуства у контексту операција у Авганистану, логистике, економске помоћи и безбедносне сарадње кроз програм „Партнерство за мир“, којем су приступили још током деведесетих година.[777]

Киргистан је била посебно значајан пример такве вишесмерне безбедносне политике: на њеној територији су у једном периоду истовремено постојале руска база Кант и амерички Транзитни центар Манас. Затварање базе Манас 2014. године, под руским притиском и уз обећања економске помоћи, показало је да је Москва настојала да смањи западно војно

[772] «НАТО отказался сотрудничать с ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 14 февраля 2011 г. Организация Договора о коллективной безопасности, део са изјавом Дмитрија Рогозина, доступно на: https://odkb-csto.org/news/smi/nato_otkazalsya_sotrudnichat_s_odkb/ (приступљено: 25.11.2025).

[773] «НАТО отказался сотрудничать с ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 14 февраля 2011 г. Организация Договора о коллективной безопасности, део са изјавом Дмитрија Рогозина, доступно на: https://odkb-csto.org/news/smi/nato_otkazalsya_sotrudnichat_s_odkb/ (приступљено: 25.11.2025).

[774] «Сессия Совета коллективной безопасности ОДКБ. Сочи, 23 сентября 2013 года». Совет коллективной безопасности ОДКБ. Сочи, 23 сентября 2013 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/session/2013/session201309/#loaded (приступљено: 25.11.2025); Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” in Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, pp. 171–172.

[775] Anatoliy A. Rozanov and Alena F. Douhan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, p. 60.

[776] Ibid, p. 67.

[777] Zhulduz Baizakova and Roger McDermott, “Threat Perception in Central Asia in Response to Russia-Ukraine: Kazakhstan Will Not Be Next,” *NATO Defense College Research Paper*, no. 119, September 2015), pp. 7–11; András Rácz, “Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus,”pp. 232–236.

присуство унутар простора ОДКБ и да учврсти сопствену позицију.[778] Казахстан је, са своје стране, имао важну улогу у ограничавању претварања ОДКБ у отворено анти-НАТО блок, у складу са сопственом многовекторском спољном политиком.[779]

Период после 2014. године представљао је прекретницу у односима ОДКБ и НАТО. Украјинска криза, припајање Крима Русији, западне санкције и опште погоршање односа Русије са САД и Европском унијом довели су до појачане конфронтације, услед чега је Москва настојала да ОДКБ представи као својеврсни источни безбедносни ослонац и да од чланица добије већу политичку солидарност у супротстављању западном притиску.[780] Ипак, ова промена није довела до потпуног усаглашавања ставова свих чланица: Белорусија је настојала да избегне потпуно увлачење у руску конфронтацију са Западом, а Казахстан је посебно пажљиво избегавао антизападну реторику.[781]

То значи да је након 2014. године ОДКБ за Русију добила јачу функцију политичког и безбедносног супротстављања НАТО, али да сама организација није постала потпуно кохерентан анти-НАТО савез. Одсуство институционалног признања ОДКБ као равноправног партнера, са своје стране, додатно је јачало руску перцепцију да Запад намерно игнорише организацију како би избегао признавање руске сфере утицаја.[782]

У коначном билансу, однос ОДКБ и НАТО у периоду 2001–2016. прешао је пут од ограничене и углавном декларативне могућности сарадње ка све израженијем ривалству. Он показује и спољне и унутрашње границе ОДКБ: споља, организација није успела да се наметне НАТО као равноправан институционални партнер; изнутра, није успела да у потпуности усагласи перцепцију НАТО као заједничке претње за све чланице.[783]

6.2.1. Билатерална сарадња НАТО са појединачним државама чланицама ОДКБ (1994–2016)

Управо билатерална сарадња НАТО са појединачним државама чланицама ОДКБ, одвијана паралелно и независно од покушаја институционалног дијалога организације као целине, најбоље објашњава зашто Алијанса није имала практичну потребу да ОДКБ призна као равноправног партнера. Програм „Партнерство за мир“ (ПзМ), успостављен 1994. године, био је од почетка замишљен као билатерални, самодиференцирани и добровољни оквир сарадње НАТО са сваком појединачном државом партнером, без гаранције чланства и без заштите по члану 5 Северноатлантског уговора.[784] Тачни датуми приступања ПзМ били су: Казахстан 27. мај 1994, Киргистан 1. јун 1994, Русија 22. јун 1994, Узбекистан 13. јул 1994, Јерменија 5. октобар 1994, Белорусија 11. јануар 1995, а Таџикистан тек 20. фебруар 2002.

---

[778] Józef Lang, “Kyrgyzstan Has Terminated the Agreement with the US on the Manas Air Base,” *Centre for Eastern Studies*, 10 July 2013, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-07-10/kyrgyzstan-has-terminated-agreement-us-manas-air-base (приступљено: 25.11.2025); Akhilesh Pillalamarri, “The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia,” *The Diplomat*, 10 June 2014, доступно на: https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/ (приступљено: 25.11.2025).

[779] Zhulduz Baizakova and Roger McDermott, “Threat Perception in Central Asia in Response to Russia–Ukraine: Kazakhstan Will Not Be Next,” pp. 11–14, 18–20.

[780] Richard Weitz, “The Collective Security Treaty Organization: Past Struggles and Future Prospects,” *Russian Analytical Digest*, no. 152, 21 July 2014, pp. 2-5. Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” pp. 171–175.

[781] András Rácz, “Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus,” pp. 232–236; Zhulduz Baizakova and Roger McDermott, “Threat Perception in Central Asia in Response to Russia–Ukraine: Kazakhstan Will Not Be Next,” pp. 7–11.

[782] Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” pp. 171–175; Richard Weitz, “The Collective Security Treaty Organization: Past Struggles and Future Prospects,” pp. 2–5.

[783] Alexander I. Nikitin, “Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO,” pp. 40–43; Юлия А. Никитина, «ОДКБ и НАТО: проблемы взаимодействия», стр. 26–27.

[784] NATO, "Partnership for Peace programme, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/partnership-for-peace-programme (приступљено: 1.12.2025)

године.[785] Најважнији облици сарадње били су политички дијалог кроз Северноатлантски савет за сарадњу (North Atlantic Cooperation Council, NACC) и Савет евроатлантског партнерства (Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC)[786], индивидуални акциони планови партнерства (Individual Partnership Action Plan - IPAP)[787] односно индивидуални програми партнерства и сарадње (Individual Partnership and Cooperation Programme -IPCP)[788] за државе са скромнијим обимом сарадње, Процес планирања и прегледа (Planning and Review Process - PARP)[789], стручно војно образовање, језичка обука, вежбе ПзМ, цивилна приправност кроз Евроатлантски координациони центар за реаговање у катастрофама (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, EADRCC)[790], научна сарадња кроз програм Наука за мир и безбедност (Science for Peace and Security Programme, SPS)[791], пројекти поверилачких фондова за уништавање мина и муниције, као и логистичка подршка операцији ИСАФ у Авганистану.[792]

Јерменија је развила једну од најширих партнерских агенди међу државама које су истовремено остале чврсто везане за Русију и ОДКБ. НАТО наводи да је сарадња постављена кроз ИПАП (усаглашен крајем 2005, имплементација од 2006), уз деловање у одбрамбеној сфери, али и на питањима демократских стандарда, владавине права и цивилне контроле над војском; Јерменија је 2003. године угостила вежбу „*Cooperative Best Effort*“, 2004. године упутила контингент у Мисију КФОР, 2007. отворила Информативни центар НАТО у Јеревану,

[785] Потписи Оквирног документа Партнерство за мир видети у: “Signatures of Partnership for Peace Framework Document.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/signatures-of-partnership-for-peace-framework-document (приступљено: 01.12.2025).

[786] North Atlantic Cooperation Council (NACC, основан 1991) и његов наследник Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC, основан 1997) - политичка тела за дијалог НАТО са државама партнерима изван чланства. “Euro-Atlantic Partnership Council.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/euro-atlantic-partnership-council (приступљено: 01.12.2025).

[787] Individual Partnership Action Plan (IPAP) покренут на самиту НАТО у Прагу 2002; дводогодишњи, свеобухватни план политичко-одбрамбене реформе и сарадње, први пут склопљен са Грузијом новембра 2004. године; “Active Engagement in Cooperative Security: A More Efficient and Flexible Partnership Policy.” North Atlantic Council. Berlin, 15 April 2011. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_84336.htm (приступљено: 01.12.2025); “Armenia Presents Individual Partnership Action Plan.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 16 June 2005, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2005/06/16/armenia-presents-individual-partnership-action-plan (приступљено: 01.12.2025).

[788] Individual Partnership and Cooperation Programme (IPCP) представља улазни, мање захтеван оквир сарадње намењен партнерима са скромнијим обимом ангажовања према НАТО, уведен реформом партнерске политике 2011. “Active Engagement in Cooperative Security: A More Efficient and Flexible Partnership Policy.” North Atlantic Council. Berlin, 15 April 2011. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_84336.htm (приступљено: 01.12.2025).

[789] Planning and Review Process (PARP) - механизам усклађивања одбрамбеног планирања партнера са НАТО стандардима, изворно развијен унутар самог ПзМ. “Partnership Programmes and Tools.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, одељак “Planning and Review Process,” доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/partnership-programmes-and-tools (приступљено: 01.12.2025).

[790] Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre (EADRCC) је координационо тело НАТО и партнерских држава за реаговање у природним и техногеним катастрофама. Наведено према: “Partnership Programmes and Tools.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, одељак “Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre,” доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/partnership-programmes-and-tools (приступљено: 01.12.2025).

[791] “Science for Peace and Security Programme.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/science-for-peace-and-security-hub/science-for-peace-and-security-programme (приступљено: 01.12.2025).

[792] “Partnership Programmes and Tools.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/partnership-programmes-and-tools (приступљено: 01.12.2025);

а после 2009. године додата је и авганистанска компонента сарадње.[793] Главни ограничавајући фактор остао је политичко-војни контекст: Јерменија није имала План за чланство (Membership Action Plan, MAP) нити путању будућег чланства, а њена безбедност је остајала ослоњена на Русију и руско војно присуство на јерменској територији.[794]

Казахстан је био најактивнији централноазијски партнер НАТО, са ПАРП од 2002. године, ИПАП од 31. јануара 2006. године и серијом вежби „*Steppe Eagle*" од 2006. године. Посебан значај имало је признање Казахстанског центра за обуку и образовање (КАЗЦЕНТ) као Партнерског центра за обуку и образовање НАТО у децембру 2010, чиме је Казахстан добио трајну улогу регионалног центра за војни енглески језик, процедуре НАТО и обуке повезане са Централном Азијом и Авганистаном.[795] Главно ограничење било је тежња Астане да сарадњу са НАТО искористи за модернизацију и међународну легитимацију сопствених мировних капацитета, без прекида равнотеже према Русији, ОДКБ и Шангајској организацији за сарадњу, образац доследан казахстанској многовекторној спољној политици анализираној у претходним поглављима.[796]

Таџикистан и Киргистан користили су НАТО пре свега као инструмент функционалне помоћи безбедносном сектору, а не као политички пројекат приближавања. Таџикистан је, упркос најкаснијем приступању ПзМ (2002), 20. октобра 2004. потписао са НАТО споразум о транзиту и логистичкој подршци (host nation support and transit agreement) за ИСАФ, први такав споразум са било којом централноазијском државом, што одражава значај таџикистанске границе са Авганистаном.[797] Киргистан је сарађивао кроз *IPCP*, Програм за унапређење образовања у области одбране (Defence Education Enhancement Programme, DEEP) и програме преквалификације пензионисаних војних лица, док је НАТО 2012. године, постигао договор о обрнутом транзиту (reverse transit) из Авганистана преко Киргистана, Казахстана и Узбекистана.[798] За обе државе главно ограничење било је двоструко ослањање: НАТО је могао

[793] "Relations with Armenia." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-armenia (приступљено: 05.12.2025); "North Atlantic Treaty Organization." Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, доступно на: https://www.mfa.am/en/international-organisations/3 (приступљено: 05.12.2025).

[794] "Relations with Armenia." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-armenia (приступљено: 05.12.2025); Anahit Shirinyan, *Armenia's Foreign Policy Balancing in an Age of Uncertainty* (London: The Royal Institute of International Affairs – Chatham House, 2019), pp. 18–20.

[795] "Relations with Kazakhstan." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-kazakhstan (приступљено: 05.12.2025); "NATO and Kazakhstan Mark 20 Years of Cooperation." North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 14 October 2014, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2014/10/14/nato-and-kazakhstan-mark-20-years-of-cooperation (приступљено: 05.12.2025).

[796] "Relations with Kazakhstan." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-kazakhstan (приступљено: 05.12.2025); "NATO and Kazakhstan Mark 20 Years of Cooperation." North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 14 October 2014, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2014/10/14/nato-and-kazakhstan-mark-20-years-of-cooperation (приступљено: 05.12.2025).

[797] . "Relations with Tajikistan." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-tajikistan (приступљено: 05.12.2025); Nargis Kassenova, *Relations between Afghanistan and Central Asian States after 2014: Incentives, Constraints and Prospects* (Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, May 2014), pp. 8, 10–11, доступно на: https://www.sipri.org/sites/default/files/files/misc/SIPRI14wcaNK.pdf (приступљено: 05.12.2025).

[798] "Relations with the Kyrgyz Republic." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-the-kyrgyz-republic (приступљено: 05.12.2025); Nargis Kassenova, *Relations between Afghanistan and Central Asian States after 2014*, pp. 7–11.

да помогне језичком обуком, преквалификацијом и логистиком, али није могао нити желео да постане основни безбедносни оквир државе која је истовремено чланица ОДКБ.[799]

Белорусија је сарадњу са НАТО одржавала у знатно ужем обиму и на нижем политичком нивоу него Јерменија или Казахстан, кроз ИПЦП, учешће у ПАРП, научну сарадњу и хуманитарне пројекте. Најопипљивији конкретан резултат био је Поверилачки фонд НАТО за уништавање противпешадијских мина, завршен у јануару 2007. године, којим је уништено око 700.000 мина у оквиру обавеза из Отавске конвенције.[800] До 2016. године сарадња је остала претежно техничка: није било ИПАП нити озбиљнијег реформског продора сличног јерменском или казахстанском моделу, будући да су ауторитарна унутрашња структура режима и дубока војно-политичка везаност за Русију ограничавале политички простор за дубљу сарадњу.[801]

Русија је међу свим државама чланицама ОДКБ имала убедљиво најдубљи и институционализовани однос са НАТО: после потписа оквирног документа ПзМ 22. јуна 1994, 27. маја 1997. године потписан је Оснивачки акт Русија-НАТО, којим је успостављен Стални заједнички савет[802], а 28. маја 2002. године, Римском декларацијом основан је Савет Русија-НАТО.[803] Облици сарадње обухватали су учешће у мировним операцијама на Балкану, подршку транзиту за ИСАФ, заједничке вежбе и пројекте попут Поверилачког фонда за одржавање хеликоптера намењених Авганистану (од 2011. године).[804] Управо је руски случај и најбољи пример структурних граница оваквог партнерства: косовска криза 1999. довела је до замрзавања односа, рат у Грузији 2008. изазвао је нову привремену суспензију, а после противправног припајања Крима 2014. НАТО је обуставио сву практичну цивилну и војну сарадњу, задржавши само политичко-војне канале комуникације у формату Савета Русија–НАТО и ЕАПС-а.[805]Узбекистан је имао најизраженије осцилације у односима са НАТО, условљене првенствено логистичким потребама везаним за Авганистан. Након терористичких напада 2001. године сарадња се интензивирала, а Ташкент је 2009. године закључио транзитни споразум за копнени превоз небојног (некомбатантног) терета ка Авганистану. Прекретницу је, међутим, представљао догађај у Андижану у мају 2005. године: НАТО је подржао захтев за независном међународном истрагом насилног гушења немира, услед чега је одложио део

[799] Nargis Kassenova, *Relations between Afghanistan and Central Asian States after 2014: Incentives, Constraints and Prospects*, pp. 7–11; Maciej Falkowski and Józef Lang, *Hostages to Moscow, Clients of Beijing: Security in Central Asia as the Role of the West Diminishes*, OSW Studies no. 51 (Warsaw: Centre for Eastern Studies, 2014), pp. 39–41.
[800] "Relations with Belarus." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-belarus (приступљено: 05.12.2025).
[801] "Relations with Belarus." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-belarus (приступљено: 05.12.2025); András Rácz, "Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus," pp. 232–236.
[802] "Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation." Heads of State and Government of the North Atlantic Treaty Organization and the Russian Federation. Paris, 27 May 1997. North Atlantic Treaty Organization, одељак II, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm (приступљено: 10.12.2025).
[803] "NATO–Russia Relations: A New Quality." Heads of State and Government of the North Atlantic Treaty Organization and the Russian Federation. Rome, 28 May 2002. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/05/28/nato-russia-relations-a-new-quality (приступљено: 10.12.2025).
Declaration," 28.5.2002, nato.int; NATO, "NATO-Russia relations," службена страница НАТО, nato.int.
[804] "Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation." Paris, 27 May 1997. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm (приступљено: 10.12.2025); "NATO–Russia Relations: A New Quality." Rome, 28 May 2002. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/05/28/nato-russia-relations-a-new-quality (приступљено: 10.12.2025).
[805] "Relations with Russia." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, одељак о обустављању практичне цивилне и војне сарадње у априлу 2014, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-russia (приступљено: 10.12.2025).

планираних активности ПзМ, а генерални секретар Алијансе је до 2006. године јавно изразио „дубоко разочарање“ узбекистанским одбијањем да прихвати ту истрагу.[806] Сарадња се потом делимично и прагматично опоравила, готово искључиво око авганистанске логистике, до узбекистанске суспензије чланства у ОДКБ 2012. године, након чега је Ташкент добио већи маневарски простор за билатерални рад са НАТО, не проузрокујући притом дубљу институционалну интеграцију у Алијансу.[807]

Претходно наведени службени извори НАТО о односима са државама чланицама ОДКБ у посматраном периоду овог истраживања, указују неколико чињеница. Наиме, сви анализирани обрасци сарадње, од јерменског и казахстанског „максималног партнерства испод прага чланства“, преко функционалне сарадње Таџикистана и Киргистана везане за Авганистан, техничке сарадње Белорусије, до асиметричног партнерства са Русијом и осцилаторне сарадње са Узбекистаном деловали су управо на нивоу појединачних држава, а не на нивоу ОДКБ као организације. Ова чињеница представља кључни структурни разлог зашто НАТО није имао практичан подстицај да призна ОДКБ као институционалног партнера: билатерални канали већ су обезбеђивали НАТО све оперативне користи (транзит, обука, легитимација, логистичка подршка Авганистану) без потребе да се призна руски захтев за колективним, блоковским обликом сарадње.

6.3.Односи ОДКБ и ОЕБС

Однос ОДКБ и ОЕБС-а развијао се у специфичном простору преклапања регионалне и шире европско-евроазијске безбедности. За разлику од односа са НАТО, обележеног питањем војно-политичког ривалства, ОЕБС је представљао шири форум у којем су се питања војне стабилности, контроле наоружања, мера изградње поверења, демократских стандарда и транснационалних претњи јављала као међусобно повезане теме.[808]

Институционални контакти између ОДКБ и ОЕБС-а развијали су се постепено. Значај заједничког разумевања претњи као предуслова за ефикасну сарадњу посебно је наглашавао Херберт Салбер (Herbert Salber), директор Центра за превенцију конфликата ОЕБС-а, чији су представници одржавали редовне консултације са Секретаријатом ОДКБ, укључујући састанак у Москви 14. априла 2010. године.[809]

Управо те исте, 2010. године, Казахстан је као једина држава чланица ОДКБ која је икада председавала ОЕБС-ом, био домаћин самита ОЕБС-а у Астани, одржаног у периоду од 1. до 2. децембра, првог оваквог самита после једанаест година, од Истанбулског самита 1999. године.[810] Усвојена Астанска декларација „Ка заједници безбедности“ понављала је управо ону визију недељивог евроатлантског и евроазијског безбедносног простора „од Ванкувера до Владивостока“ коју је генерални секретар ОЕБС-а Ламберто Занијер (Lamberto

---

[806] “Relations with Uzbekistan.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-uzbekistan (приступљено: 10.12.2025); “Statement by the NATO Secretary General on the First Anniversary of the Andijan Events.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 12 May 2006, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/2006/05/12/statement (приступљено: 10.12.2025).

[807] “Relations with Uzbekistan.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-uzbekistan (приступљено: 10.12.2025); “CSTO Leaders Suspend Uzbekistan’s Membership.” *TASS*. Moscow, 19 December 2012, доступно на: https://tass.com/russia/687141 (приступљено: 10.12.2025).

[808]Nikolai Bordyuzha, "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview," in *OSCE Yearbook 2010*, ed. Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2011, pp 339-350.

[809] Nikolai Bordyuzha, “The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview,” p. 344; Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” pp. 168–169.

[810]“Astana Summit 2010.” Organization for Security and Co-operation in Europe. Astana, 1–2 December 2010, доступно на: https://www.osce.org/event/summit_2010 (приступљено: 15.01.2026); “Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community.” Heads of State or Government of the participating States of the OSCE. Astana, 3 December 2010. Organization for Security and Co-operation in Europe, document SUM.DOC/1/10/Corr.1, pp. 1–3, доступно на: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/b/6/74985.pdf (приступљено: 15.01.2026).

Zannier), по преузимању дужности средином 2011. године, изричито помињао и у контексту потенцијалног доприноса ОДКБ.[811] Чињеница да је управо чланица ОДКБ угостила први самит ОЕБС-а после више од деценије представљала је симболичну потврду да Организација и њене чланице заслужују видљивије место у пан-европској безбедносној архитектури.

Ова симболична блискост имала је и конкретнији, политички израз: у периоду 2008–2011. министри спољних послова држава чланица ОДКБ усвојили су низ заједничких изјава у подршку руске иницијативе о закључењу новог Договора о европској безбедности, коју је августа 2008. изнео председник Русије Дмитриј Медведев, а које су директно везане и за казахстанско председавање ОЕБС-ом 2010. године. Усаглашавање позиција ОДКБ пред седницама Савета министара спољних послова ОЕБС-а одвијало се и на самим тим састанци у Атини (2009), на Крфу (2009), у Алмати (2010), Астани (2010) и Виљнусу (2011) где су представници ОДКБ разматрали актуелна питања међународне безбедности и усклађивали заједничке иницијативе.[812]

Посебно значајан моменат у односима ОДКБ и ОЕБС-а представљало је обраћање генералног секретара ОДКБ Николаја Бордјуже 15. Министарском савету ОЕБС-а у Мадриду, 29–30. новембра 2007. године, у коме је наглашена потреба за практичном сарадњом две организације у борби против тероризма и других транснационалних претњи.[813] Овоме је претходила и порука генералног секретара ОЕБС-а Марка Перена де Бришамбоа (Marc Perrin de Brichambaut) Савету министара спољних послова ОДКБ у Душанбеу, октобра 2007. године, у којој је истакнуто да Централна Азија представља регион растуће пажње ОЕБС-а и простор највећег потенцијала за конструктивну сарадњу две организације.[814]

Области потенцијалне сарадње између ОДКБ и ОЕБС-а биле су пре свега борба против тероризма, екстремизма, организованог криминала, наркотрафикинга, илегалне миграције и трговине оружјем су теме издвојене и у Истанбулској декларацији ОЕБС-а као претње од посебног значаја за регион Централне Азије. Значај Авганистана за односе две организације додатно је порастао уочи повлачења међународних снага 2014. године; генерални секретар ОЕБС-а Ламберто Зањер учествовао је 2011. на проширеном заседању Сталног савета при ОДКБ у Москви.[815]

Сарадња секретаријата обухватала је и контакте са Противтерористичким одељењем ОЕБС-а и радном групом ОЕБС-а за граничну безбедност, што показује да су две организације имале одређене канале практичне сарадње, нарочито у вези са тероризмом, граничном безбедношћу и стабилизацијом централноазијског простора. Ипак, ова комуникација није

---

[811] "Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community." Astana, 3 December 2010, pp. 1–3; «Генеральный секретарь ОБСЕ Ламберто Занньер выступил на расширенном заседании Постоянного Совета при ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 24 октября 2012 г., доступно на: https://odkb-csto.org/news/news_odkb/generalnyy_sekretar_obse_lamberto_zanner_vystupil_na_rasshirennom_zasedanii_postoyannogo_soveta_pri_-1395/ (приступљено: 15.01.2026).

[812] "Statement by Mr. Nikolay Bordyuzha, Secretary General of the Collective Security Treaty Organization, at the Joint Meeting of the OSCE Permanent Council and Forum for Security Co-operation." Vienna, 15 April 2010. Organization for Security and Co-operation in Europe, document FSC-PC.DEL/15/10/Corr.1, pp. 1–7, доступно на: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/8/67700.pdf (приступљено: 15.01.2026); Alena F. Douhan, "Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations," pp. 168–169.

[813] "Statement by Mr. Bordyuzha, Secretary General of the CSTO." Fifteenth Meeting of the OSCE Ministerial Council. Madrid, 29–30 November 2007. Organization for Security and Co-operation in Europe, document MC.DEL/15/07, доступно на: https://www.osce.org/mc/29199 (приступљено: 15.01.2026).

[814] "Intensifying OSCE and CSTO Co-operation Mutually Beneficial, OSCE Secretary General Says." OSCE Secretariat. Dushanbe, 4 October 2007. Organization for Security and Co-operation in Europe, доступно на: https://www.osce.org/secretariat/48980 (приступљено: 15.01.2026).

[815] Nikolai Bordyuzha, "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview," pp. 345–346; «Генеральный секретарь ОБСЕ Ламберто Занньер выступил на расширенном заседании Постоянного Совета при ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 24 октября 2012 г., доступно на: https://odkb-csto.org/news/news_odkb/generalnyy_sekretar_obse_lamberto_zanner_vystupil_na_rasshirennom_zasedanii_postoyannogo_soveta_pri_-1395/ (приступљено: 15.01.2026).

прерасла у дубоко структурисан механизам трајне сарадње, већ се више испољавала кроз тематске сусрете и декларативно усаглашавање приоритета.[816]

Најозбиљнија ограничења односа ОДКБ и ОЕБС-а произлазила су из различитог разумевања безбедности, демократије и унутрашње стабилности. ОЕБС је безбедност повезивао и са демократским институцијама, људским правима и изборним процесима, док су за многе државе чланице ОДКБ стабилност режима и отпор према „обојеним револуцијама“ били важнији од либерално-демократских стандарда које је ОЕБС истицао. Ова разлика имала је практичне последице по ниво поверења између две организације.[817]

У коначном билансу, однос ОДКБ и ОЕБС-а у периоду 2001–2016. године може се оценити као ограничена, тематска и политички условљена сарадња — довољно важна да се одржавају редовни контакти и тематска размена, али недовољно усаглашена да би прерасла у стабилно институционално партнерство.[818]

6.4.Односи ОДКБ и Уједињених нација

Однос ОДКБ и Уједињених нација имао је посебан значај за међународно позиционирање организације. Повеља ОДКБ и пратећи документи настојали су да њено деловање поставе у оквире међународног права, ослањајући се пре свега на члан 51 Повеље Уједињених нација о праву на колективну самоодбрану.[819] Секретаријат ОДКБ регистрован је при Секретаријату УН у децембру 2003. године, што је организацији омогућило да наредне, 2004. године добије статус посматрача у Генералној скупштини Уједињених нација, на основу Резолуције Генералне скупштине од 2. децембра 2004. године.[820]

Статус посматрача био је за ОДКБ важан из више разлога: доприносио је међународноправној легитимацији организације као регионалног безбедносног механизма и омогућавао редовно учешће представника ОДКБ на радним састанцима министара спољних послова земаља чланица „на маргинама“ заседања Генералне скупштине.[821] У оквиру односа са УН посебан значај имала је и Глава VIII Повеље УН, која се односи на регионалне аранжмане и агенције у одржавању међународног мира и безбедности, у чијим је оквирима ОДКБ настојала да позиционира сопствено деловање.[822]

Значај операције „Канал“, усмерене на сузбијање трговине дрогом, посебно је истакнут у Резолуцији Генералне скупштине од 19. новембра 2012. године, која је нагласила њену практичну улогу у пресецању кријумчарења авганистанских опијата и других наркотика ка

---

[816] Ibid, 344–345.

[817] Roy Allison, “Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia,” *Central Asian Survey* 27, no. 2 (2008): 185–202, овде pp. 185–190, 197–200; “Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community.” Astana, 3 December 2010, pp. 1–3.

[818] Nikolai Bordyuzha, “The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview,” p. 347; Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” pp. 168–169, 175.

[819] «Договор о коллективной безопасности». Государства – участники Договора о коллективной безопасности. Ташкент, 15 мая 1992 г. Организация Договора о коллективной безопасности, чл. 4, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено: 10.02.2026); “Charter of the United Nations.” San Francisco, 26 June 1945. United Nations, Article 51, доступно на: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (приступљено: 10.02.2026).

[820] «О сотрудничестве ОДКБ с ООН». Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/international_org/un/o_sotrudnichestve_odkb_s_oon_/ (приступљено: 10.02.2026); “Observer Status for the Collective Security Treaty Organization in the General Assembly.” United Nations General Assembly Resolution A/RES/59/50. New York, 2 December 2004, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/59/50 (приступљено: 10.02.2026).

[821] Nikolai Bordyuzha, “The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview,” in *OSCE Yearbook 2010*, pp. 340–341.

[822] “Charter of the United Nations.” San Francisco, 26 June 1945. United Nations, Articles 52–54, доступно на: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (приступљено: 10.02.2026); Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” pp. 157–165.

државама евроазијског региона.[823] У области нешириења оружја за масовно уништење, ОДКБ се више ослањала на постојеће међународне режиме, укључујући правни оквир Резолуције Савета безбедности УН 1540 из 2004. године, него на сопствене нормативне механизме.[824]

Важан корак у продубљивању односа ОДКБ и УН представљала је Заједничка декларација секретаријата УН и ОДКБ од 18. марта 2010. године. Резолуција Генералне скупштине од 13. децембра 2010. године изричито је позвала генералне секретаре обеју организација да јачају радне контакте и координацију у складу са том декларацијом, проширујући оквир сарадње и на Департман операција за одржавање мира УН.[825] Овај оквир консултација био је најављен већ Резолуцијом A/RES/64/256 од 2. марта 2010. године, која је предвидела развијање директних контаката ОДКБ са Департманом за политичка питања, Канцеларијом УН за дрогу и криминал и Комитетом за борбу против тероризма.[826]
Симболички врхунац овог зближавања представљало је лично учешће генералног секретара Уједињених нација Бан Ги Муна (Ban Ki-moon) на проширеном заседању Сталног савета ОДКБ у Москви, 22. априла 2011. године, током његове посете Русији. У обраћању је генерални секретар УН говорио о најактуелнијим питањима међународне и регионалне безбедности и о деловању УН на одржавању мира, наглашавајући перспективе даље сарадње две организације у тим областима.[827]

Даљи развој ове институционалне сарадње видљив је у Резолуцији Генералне скупштине од 11. новембра 2014. године, која је потврдила развој узајамно корисне сарадње између УН и ОДКБ и истакла практични допринос ОДКБ регионалној безбедности, борби против тероризма, организованог транснационалног криминала и незаконитог промета наркотика и оружја. Ова резолуција позивала се и на документ Савета безбедности C/PRST/2013/12 од 6. августа 2013. године, чиме је сарадња ОДКБ и УН смештена у шири оквир политике УН према регионалним организацијама.[828]

Ипак, и у односу са УН постојала је политичка димензија која је превазилазила формалну сарадњу: Русија је очекивала да државе чланице ОДКБ у Уједињеним нацијама наступају са већим степеном солидарности са руским ставовима, што показује да УН нису биле само институционални партнер ОДКБ, већ и арена у којој се испољавала унутрашња динамика организације и руски политички утицај на савезнике.[829]

---

[823] "Cooperation between the United Nations and the Collective Security Treaty Organization." United Nations General Assembly Resolution A/RES/67/6. New York, 19 November 2012, paras. 2–7, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/67/6 (приступљено: 10.02.2026).
[824] "Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction." United Nations Security Council Resolution 1540 (2004), S/RES/1540 (2004). New York, 28 April 2004, доступно на: https://docs.un.org/en/S/RES/1540(2004) (приступљено: 10.02.2026); Nikolai Bordyuzha, "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview," p. 342.
[825] "Cooperation between the United Nations and the Collective Security Treaty Organization." United Nations General Assembly Resolution A/RES/65/122. New York, 13 December 2010, paras. 2–4, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/65/122 (приступљено: 10.02.2026); Alena F. Douhan, "Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations," pp. 160–165.
[826] "Cooperation between the United Nations and the Collective Security Treaty Organization." United Nations General Assembly Resolution A/RES/64/256. New York, 2 March 2010, paras. 2–5, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/64/256 (приступљено: 10.02.2026).
[827] «Генсек ООН Пан Ги Мун принял участие в заседании Постоянного совета при ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 22 апреля 2011 г., доступно на: https://www.odkb-csto.org/international_org/un/gensek_oon_pan_gi_mun_prinyal_uchastie_v_zasedanii_postoyannogo_soveta_pri_odkb/ (приступљено: 10.02.2026).
[828] "Cooperation between the United Nations and the Collective Security Treaty Organization." United Nations General Assembly Resolution A/RES/69/12. New York, 11 November 2014, paras. 2–7, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/69/12 (приступљено: 10.02.2026); "Cooperation between the United Nations and Regional and Subregional Organizations in Maintaining International Peace and Security." Statement by the President of the United Nations Security Council S/PRST/2013/12. New York, 6 August 2013, доступно на: https://docs.un.org/en/S/PRST/2013/12 (приступљено: 10.02.2026).
[829] Nikolai Bordyuzha, "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview," in *OSCE Yearbook 2010*,p. 348.

Због тога се однос ОДКБ и Уједињених нација може оценити као најважнији канал међународноправне легитимације организације. Статус посматрача у Генералној скупштини, позивање на Главу VIII Повеље УН, Заједничка декларација из 2010. године и низ потврђујућих резолуција (2010, 2012, 2014) омогућили су ОДКБ-у да се представи као признат регионални актер, али су истовремено откривали и ограничења: организација није могла самостално да преузме улогу универзалног гаранта мира нити је развила потпуно самосталан механизам принудног деловања независно од Савета безбедности УН.

6.5.Односи ОДКБ и Европске уније

У посматраном периоду, сарадња Организације за колективну безбедност и Европске уније, имала је потенцијал, међутим за ралику од ОЕБС, Европска унија није са ОДКБ развила ни формални институционални дијалог нити редовне контакте на нивоу секретаријата. На постсовјетском простору, ЕУ је деловала првенствено кроз сопствене политике суседства и билатералне односе са појединачним државама, посебно у Централној Азији. У прилог томе је чињеница да ни у звана не кроз однос са ОДКБ као организацијом, што одражава чињеницу да Брисел ОДКБ није третирао као релевантног институционалног саговорника у безбедносним питањима.[830] Стратегија ЕУ за Централну Азију, усвојена 2007. године, поставила је приоритете сарадње, владавину права, образовање, енергетику, транспорт, управљање границама и борбу против тероризма и наркотрафикинга не помињући притом ОДКБ ни као партнера ни као препреку тим циљевима.[831]

И на нивоу појединачних функционера, а не само институција, ЕУ је задржала дистанцу: узастопни специјални представници ЕУ за Централну Азију, најпре Јан Кубиш (Ján Kubiš, 2005–2006, бивши генерални секретар ОЕБС), а потом Пјер Морел (Pierre Morel, 2006–2012, уз паралелну функцију специјалног представника ЕУ за кризу у Грузији од 2008. године), нису успоставили редовне, формализоване контакте са руководством ОДКБ упоредиве с онима које је организација одржавала са ОЕБС или НАТО. Евентуални појединачни појединачни сусрети остали су недовољно документовани у доступним изворима.[832]

На практичном нивоу, ЕУ је, слично НАТО кроз „Партнерство за мир“, развила сопствени, искључиво билатерални механизам сарадње са централноазијским државама Програм за борбу с наркотицима у Централној Азији (Central Asia Drug Action Programme, CADAP) и Програм за управљање границама у Централној Азији (Border Management Programme in Central Asia, BOMCA), обе покренуте 2003. године и спровођене преко истих регионалних тимова у свих пет централноазијских држава, укључујући оне које су истовремено чланице ОДКБ. Ови програми показују образац идентичан НАТО: да је Брисел радије градио директне везе на билатерланој основи са појединачним државама него са ОДКБ као организацијом.[833]

Источно партнерство, покренуто 2009. године као оквир политичке и економске асоцијације ЕУ са Украјином, Молдавијом, Белорусијом, Јерменијом, Грузијом и

[830] Council of the European Union, *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, Council Document 10113/07 (Brussels: Council of the European Union, 31 May 2007), p. 6; Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” p. 175.
[831] Council of the European Union, *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, pp. 2-8, 10-15.
[832] “Council Joint Action 2005/588/CFSP of 28 July 2005 Appointing the European Union Special Representative for Central Asia.” Council of the European Union. Brussels, 28 July 2005. *Official Journal of the European Union*, L 199, 29 July 2005, p. 100, доступно на: https://eur-lex.europa.eu/eli/joint_action/2005/588/oj (приступљено: 20.03.2026); “Council Decision 2006/670/CFSP of 5 October 2006 Appointing the European Union Special Representative for Central Asia.” Council of the European Union. Brussels, 5 October 2006. *Official Journal of the European Union*, L 275, 6 October 2006, p. 65, доступно на: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2006/670/oj (приступљено: 20.03.2026).
[833] “Two Regional EU-funded Programmes Celebrate Their 20th Anniversary.” European External Action Service. 2023. European Union, доступно на: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kyrgyz-republic/two-regional-eu-funded-programmes-celebrate-their-20th-anniversary_en (приступљено: 20.03.2026); “Beyond Border Management Programme for Central Asia.” European Union–Central Asia Monitoring, доступно на: https://eucentralasia.eu/beyond-border-management-programme-for-central-asia-bomca/ (приступљено: 20.03.2026).

Азербејџаном, посредно је утицало на регионалну безбедносну динамику постсовјетског простора, будући да га је Москва тумачила као покушај проширења западног утицаја у зони коју је сматрала сопственом сфером безбедносне одговорности.[834] Јерменска одлука из септембра 2013. године да одустане од парафирања Споразума о придруживању са ЕУ и прихвати чланство у Царинској унији, односно потом у Евроазијској економској унији, најбоље илуструје директан судар ове две интеграционе логике на терену државе која је истовремено била чланица ОДКБ.[835] Украјинска криза 2013–2014. године, изазвана управо одбијањем тадашњег председника Јануковича да потпише Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ, представља најозбиљнији пример сукоба европске и евроазијске интеграционе агенде, са директним последицама по целокупну безбедносну архитектуру постсовјетског простора након 2014. године.[836]

Одсуство директног институционалног дијалога ОДКБ и ЕУ произлазило је из неколико фактора: ЕУ ОДКБ није признавала као легитимног представника безбедносних интереса постсовјетских држава, сматрајући је инструментом руске регионалне доминације; државе чланице ЕУ нису биле јединствене у приступу постсовјетском простору; а сама ОДКБ није имала развијен спољнополитички апарат способан да иницира и одржава институционални дијалог са Бриселом упоредив са оним који је покушавала да успостави са НАТО.[837] Услед тога, однос ОДКБ и ЕУ остао је, за разлику од односа са НАТО (обележеног ривалством) или УН (обележеног легитимацијом), готово потпуно одсутан као директан институционални канал, при чему се стварни утицај ЕУ на безбедносну динамику ОДКБ остваривао посредно кроз политике суседства, придруживање и економску условљеност према појединачним државама чланицама.

6.6.Утицај спољних актера на развој безбедносних интеграција

6.6.1. Перцепција претњи и безбедносне дилеме

Обједињени преглед односа ОДКБ са НАТО, ОЕБС, Уједињеним нацијама и Европском унијом показује да су спољни актери на развој организације утицали на суштински различите начине.

НАТО је деловао као негативан референтни оквир, извор перцепције претње која је легитимисала консолидацију ОДКБ, али истовремено и генератор унутрашњих несугласица о томе да ли и у којој мери НАТО заиста представља заједничку претњу свим чланицама. ОЕБС и УН деловали су, насупрот томе, као оквири легитимације, јер сарадња с њима служила је ОДКБ да сопствено деловање представи као усклађено са универзалним и европско-евроазијским нормама безбедности, а не искључиво као инструмент руске регионалне доминације. Европска унија најзад, деловала је посредно, кроз политике придруживања и

[834] "Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit." Heads of State or Government of the European Union and the Partner Countries. Prague, 7 May 2009. Council of the European Union, document 8435/09 (Presse 78), pp. 6–11, доступно на: https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf (приступљено: 20.03.2026).

[835] Szymon Ananicz, "Armenia Turns Away from the EU." *Centre for Eastern Studies*. Warsaw, 4 September 2013, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-09-04/armenia-turns-away-eu (приступљено: 20.03.2026).

[836] Wojciech Konończuk, "Ukraine Withdraws from Signing the Association Agreement in Vilnius: The Motives and Implications." *Centre for Eastern Studies*. Warsaw, 27 November 2013, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and (приступљено: 20.03.2026).

[837] Alena F. Douhan, "Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations," in Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, DCAF Regional Programmes Series no. 20 (Geneva–Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre, 2016), pp. 155–177, нарочито p. 175; Council of the European Union, *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*, p. 6.

суседства које су стварале алтернативу руском интеграционом моделу, чиме је индиректно обликовала обрасце страха од напуштања и увлачења унутар саме ОДКБ.

6.6.2. Спољни притисци и унутрашња кохезија ОДКБ

Спољни притисци нису деловали једнообразно на кохезију ОДКБ. Наспрам руске тежње да НАТО буде дефинисан као примарна заједничка претња, централноазијске чланице и делимично Белорусија задржавале су прагматичнији однос према западним актерима, што је показано кроз паралелно чланство у програму „Партнерство за мир“, билатералну сарадњу везану за Авганистан и опрез према антизападној реторици након 2014. године. Ова разлика у перцепцији спољне претње представља један од најзначајнијих структурних ограничења функционалне кохезије организације током читавог посматраног периода.

6.6.3. Стратегије позиционирања ОДКБ у односу на конкурентне безбедносне формате

У односу на конкурентне безбедносне формате, ОДКБ је развила три паралелне стратегије позиционирања: према НАТО, стратегију тражења признања равноправног институционалног статуса, која није успела; према ОЕБС-у и УН, стратегију тематске сарадње и међународноправне легитимације, која је делимично успела; и према ЕУ, релативно пасивну стратегију одсуства директног дијалога, уз ослањање на билатералне и економске механизме утицаја држава чланица. Ове три стратегије, посматране заједно, показују да међузависност ОДКБ и актера међународне безбедносне архитектуре није била производ јединствене спољнополитичке доктрине организације, већ радије збира различитих, а понекад и противречних, приступа који су одражавали унутрашњу хетерогеност њеног чланства. Компаративна анализа реакција НАТО и ОДКБ на сецесионистичке сукобе у Нагорно-Карабаху, Абхазији/Јужној Осетији и Криму/источној Украјини потврђује ову тезу: „док је НАТО деловао селективно, у складу са сопственом геостратешком проценом претњи, ОДКБ је у сва три случаја показала образац избегавања и пасивности, што рефлектује њену слабију институционализацију и ограничену способност самосталног деловања („acterness“) у евроазијском управљању регионалном безбедношћу.“[838]

[838] Farid Guliyev and Andrea Gawrich, “NATO vs. the CSTO: Security Threat Perceptions and Responses to Secessionist Conflicts in Eurasia,” *Post-Communist Economies* 33, nos. 2-3, 2021, pp. 283–304, доступно на: https://doi.org/10.1080/14631377.2020.1800316 (приступљено: 15.04.2026); Alena F. Douhan, “Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations,” pp. 171–175.

7. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У овом поглављу синтетизују се кључни налази докторске дисертације, полазећи од постављених хипотеза и остварених научних циљева. На основу резултата теоријске анализе, анализе садржаја релевантних докумената и емпиријских налаза прикупљених током истраживања, разматрају се основни доприноси дисертације разумевању процеса регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору, са посебним осврtом на период од 2014-2016. године. Закључна разматрања представљају заокружену оцену добијених резултата, уз осврт на њихов научни и практични значај, као и на могуће правце будућих истраживања.

7.1.Значај анализе постсовјетског простора за студије регионалне безбедности теоријска генерализација налаза

На основу спроведене анализе регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору могуће је извршити теоријску генерализацију налаза који превазилазе конкретан случај Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајске организације за сарадњу (ШОС). Истраживање је показало да регионалне безбедносне интеграције не представљају искључиво институционалне механизме формалне сарадње, већ сложене политичке и безбедносне структуре чија функционалност зависи од степена безбедносне међузависности, усаглашености перцепција претњи, односа моћи и способности држава чланица да артикулишу заједничке интересе. Примена Теорије регионалних безбедносних комплекса Берија Бузана и Олеа Вивера показала је да регионална безбедносна динамика не може бити објашњена искључиво деловањем глобалних сила, већ да значајну улогу имају унутрашњи обрасци интеракције између регионалних актера. Анализа постсовјетског простора потврдила је да историјске везе, географска блискост, заједничко наслеђе и асиметрична расподела моћи представљају значајне факторе у формирању регионалних безбедносних структура. Истовремено, постојање регионалног безбедносног комплекса само по себи не гарантује висок степен интеграције, већ институционални облици сарадње зависе од политичке воље држава и њихове спремности да прихвате ограничења сопствене аутономије у корист колективних механизама.

Истраживање односа унутар ОДКБ и ШОС указало је да формално постојање безбедносних организација не подразумева нужно постојање јединствене безбедносне заједнице. Анализа применом концепта дилеме савезништва Глена Снајдера показала је да су регионалне безбедносне интеграције ограничене различитим националним интересима, неједнаким перцепцијама претњи и различитим степеном зависности држава чланица од водећих регионалних сила. На основу овога може се генерализовати закључак да је кохезија регионалних безбедносних организација условљена не само институционалним капацитетима, већ пре свега степеном сагласности око природе претњи и начина њиховог превазилажења.

Компаративна анализа ОДКБ и ШОС показала је да регионалне безбедносне интеграције могу имати различите институционалне моделе и функције. Док ОДКБ представља класичнији облик војно-безбедносног савеза заснованог на колективној одбрани и доминантној улози Руске Федерације, ШОС представља шири и флексибилнији модел регионалне безбедносне сарадње у којем се безбедност повезује са питањима политичке стабилности, борбе против транснационалних претњи и координације великих сила. На тај начин, истраживање указује да регионалне интеграције не следе један универзални модел, већ се обликују у складу са историјским, геополитичким и институционалним специфичностима региона.

Посебан значај има анализа периода 2014–2016. године, који је представљао тест функционалности регионалних безбедносних интеграција у условима појачаних геополитичких тензија. Украјинска криза, погоршање односа Руске Федерације и Запада и промене у евроазијском безбедносном окружењу показали су да кризне ситуације

представљају кључни показатељ стварног степена интеграције. Налази истраживања указују да спољни притисци могу истовремено подстицати јачање институционалне сарадње, али и откривати њена ограничења услед различитих интереса држава чланица.
Применом реалистичког приступа Ханса Моргентауа показано је да државно понашање унутар регионалних интеграција остаје првенствено условљено логиком националног интереса и односа моћи. Државе не приступају безбедносним организацијама искључиво ради колективног интереса, већ настоје да кроз институционалне оквире максимизују сопствену безбедност, политички утицај и дипломатску позицију. Из тога произилази шири закључак да регионалне безбедносне интеграције треба посматрати као простор сталног преговарања између колективних обавеза и националне аутономије.

У теоријском смислу, резултати истраживања доприносе даљем развоју студија регионалне безбедности указујући да успешност регионалних безбедносних интеграција зависи од интеракције три кључна фактора:

(1) структуре регионалног безбедносног комплекса,
(2) институционалних механизама и односа унутар организација и
(3) стратешког понашања држава као рационалних актера.

Овај аналитички модел може бити примењив и на друге регионалне безбедносне формате изван евроазијског простора, посебно у случајевима где постоји асиметрична расподела моћи, различите перцепције претњи и конкуренција између регионалних и глобалних актера.

На основу наведеног, могуће је закључити да регионалне безбедносне интеграције представљају динамичне политичко-безбедносне структуре чија стабилност и функционалност нису резултат искључиво институционалног дизајна, већ пре свега способности држава да успоставе заједничку перцепцију безбедносних изазова и пронађу равнотежу између колективне сарадње и очувања националних интереса.

Да би се утврдило у којој мери су потврђене или, супротно томе, одбачене хипотезе формулисане у методолошком оквиру истраживања, анализа ће бити изложена у складу са структуром постављених хипотеза. Најпре ће бити размотрена општа хипотеза истраживања, затим посебне хипотезе, а након тога појединачне хипотезе које су усмерене на анализу конкретних кризних периода и механизама деловања Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајске организације за сарадњу (ШОС).

Општа хипотеза истраживања гласи: *Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду 2001–2016. године, институционализоване кроз ОДКБ и ШОС, имају ограничену способност интегрисаног регионалног безбедносног управљања. Ниво њихове функционалности условљен је асиметричном расподелом моћи, доминантном улогом Руске Федерације и различитим перцепцијама претњи међу државама чланицама, посебно израженим у периоду 2014–2016. године.*

На основу резултата истраживања може се закључити да је општа хипотеза потврђена. Анализа институционалног развоја и практичног деловања ОДКБ и ШОС показала је да ове организације представљају значајне елементе регионалне безбедносне архитектуре Евроазије, али да њихови капацитети за интегрисано безбедносно управљање остају ограничени.
Истраживање је показало да асиметрична расподела моћи, пре свега доминантна позиција Руске Федерације у оквиру ОДКБ, значајно утиче на структуру и функционисање регионалних интеграција. Истовремено, различите перцепције безбедносних претњи међу државама чланицама, као и разлике у националним интересима, ограничавале су могућност формирања јединственог приступа регионалним кризама. Посебно је период 2014–2016. године показао да

ОДКБ и ШОС поседују капацитете за политичку координацију и институционалну сарадњу, али не и за потпуно интегрисано регионално безбедносно управљање.

Прва посебна хипотеза гласи: *Постсовјетски простор функционише као регионални безбедносни комплекс у којем доминантна позиција Руске Федерације структурно утиче на степен институционалне кохезије и координације у оквиру безбедносних интеграција.*
На основу анализе регионалне безбедносне динамике постсовјетског простора може се закључити да је прва посебна хипотеза потврђена. Примена Теорије регионалних безбедносних комплекса Берија Бузана и Олеа Вивера показала је да постсовјетски простор поседује карактеристике посебног регионалног безбедносног комплекса, у којем су безбедносне политике држава међусобно повезане кроз историјске, геополитичке и институционалне везе. Истраживање је показало да Руска Федерација има централну структурну улогу у овом комплексу, како кроз војне и политичке капацитете, тако и кроз институционалне механизме ОДКБ. Међутим, анализа је такође показала да ова доминантна позиција не производи аутоматски висок степен интеграције, јер је ограничена различитим интересима других држава чланица и њиховом потребом за очувањем сопствене политичке аутономије.

Друга посебна хипотеза гласи: *Различите перцепције безбедносних претњи међу државама чланицама ОДКБ и ШОС ограничавају ниво међусобног поверења и успоравају развој дубљих облика безбедносне интеграције.*

На основу анализе односа међу државама чланицама може се закључити да је друга посебна хипотеза потврђена. Истраживање је показало да државе чланице ОДКБ и ШОС не деле у потпуности истоветну перцепцију безбедносних претњи. Док су за поједине државе приоритет представљале традиционалне војне претње и геополитичка конкуренција великих сила, друге су већу пажњу усмеравале на транснационалне изазове као што су тероризам, екстремизам, сепаратизам и унутрашња политичка нестабилност. Ове разлике су ограничавале степен поверења и дубину институционалне интеграције, јер формална припадност истој организацији није подразумевала потпуно усаглашавање националних безбедносних политика. Стога, примена концепта дилеме савезништва Глена Снајдера показала је да су државе истовремено настојале да користе предности колективне безбедности, али и да избегну прекомерну зависност од водећих актера.

Трећа посебна хипотеза гласи: *Национални интереси држава чланица и неједнак однос политичке, економске и војне моћи доводе до инструментализације безбедносних интеграција у функцији очувања позиције водећих актера.*

На основу спроведене анализе може се закључити да је трећа посебна хипотеза потврђена. Истраживање је показало да ОДКБ и ШОС нису само инструменти колективне безбедности, већ и механизми кроз које водећи актери настоје да остваре и очувају своје регионалне позиције. Посебно је уочљива улога Руске Федерације у оквиру ОДКБ, као и растући значај Народне Републике Кине у оквиру ШОС. Примена реалистичког приступа Ханса Моргентауа показала је да државе користе регионалне организације као инструменте за остваривање националних интереса, повећање политичког утицаја и балансирање односа моћи. Стога се регионалне интеграције не могу посматрати искључиво као неутрални механизми сарадње, већ и као простор у којем се одражавају интереси најмоћнијих актера.

Четврта посебна хипотеза гласи: *ОДКБ и ШОС представљају различите моделе регионалних безбедносних интеграција: ОДКБ је усмерена ка унутаррегионалној војно-безбедносној координацији постсовјетског простора, док ШОС делује као шири евроазијски политичко-безбедносни формат са ограниченим степеном институционалне интеграције.*

На основу компаративне анализе може се закључити да је и четврта посебна хипотеза потврђена. Истраживање је показало да ОДКБ и ШОС представљају различите облике

регионалне безбедносне интеграције. ОДКБ има карактер класичнијег војно-безбедносног савеза са развијенијим механизмима колективне одбране, док ШОС представља шири политичко-безбедносни формат који повезује различите области сарадње и који карактерише већа институционална флексибилност. Иако обе организације доприносе регионалној стабилности и координацији држава чланица, њихови различити институционални модели и циљеви условљавају различите степене функционалности и могућности заједничког деловања.

Прва појединачна хипотеза: *Интервенција Руске Федерације у Грузији 2008. године показала је да регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору немају капацитет интегрисаног институционалног реаговања у условима кризе високог интензитета*.

На основу анализе прикупљених података и разматрања институционалних реакција ОДКБ и ШОС током кризе у Грузији 2008. године, постављена хипотеза је потврђена. Истраживање је показало да, иако су у оквиру ОДКБ постојали формални механизми колективне безбедности, криза у Грузији није довела до активирања заједничког институционалног одговора нити до усаглашене политичке реакције држава чланица. Анализа званичних докумената и изјава саговорника (полуструктуисанух интервјуа) указала је на постојање различитих приступа међу чланицама организација. Док је Руска Федерација кризу посматрала кроз призму заштите сопствених регионалних интереса и безбедносне сфере утицаја, друге државе чланице нису показале спремност да у потпуности подрже њено деловање. На тај начин потврђено је да институционални механизми ОДКБ нису били довољно развијени за заједничко управљање кризом високог интензитета. Истовремено, реакција ШОС показала је ограничене могућности ове организације у директном управљању војним кризама, будући да је њено деловање остало превасходно усмерено на политичку координацију и дипломатску подршку. Наведени резултати потврђују да су регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у посматраном периоду имале ограничену способност колективног институционалног реаговања у условима озбиљних безбедносних криза.

Друга појединачна хипотеза: *Украјинска криза 2014. године продубила је безбедносне дилеме унутар постсовјетског простора и потврдила ограничену способност безбедносних интеграција за јединствено институционално деловање*.

Анализа развоја безбедносне ситуације након украјинске кризе 2014. године потврдила је постављену хипотезу. Истраживање је показало да је криза у Украјини довела до продубљивања различитих перцепција претњи међу државама постсовјетског простора и додатно нагласила ограничења постојећих механизама регионалне безбедносне интеграције. Иако је украјинска криза имала значајан утицај на безбедносно окружење региона, ОДКБ и ШОС нису формирале јединствен институционални одговор који би представљао заједничку политику свих држава чланица. Различите позиције држава, условљене њиховим националним интересима, односима са Руском Федерацијом, као и односима са НАТО и Европском унијом, ограничиле су могућност за дубљу координацију. Посебно је значајно да је период након 2014. године довео до интензивирања војних активности, јачања безбедносних мера и редефинисања спољнополитичких позиција држава региона. Међутим, наведене активности нису резултирале стварањем интегрисаног система регионалног безбедносног управљања. На основу анализе докумената ОДКБ и ШОС, као и односа према НАТО и ЕУ, може се закључити да је украјинска криза пре потврдила постојеће поделе и безбедносне дилеме него што је довела до јачања колективног деловања.
Стога се друга појединачна хипотеза сматра потврђеном.

Трећа појединачна хипотеза: *Период 2014–2016. године представља критични тест функционалности регионалних безбедносних интеграција, у којем се показује да ОДКБ и ШОС*

делују пре свега као механизми политичке координације и геополитичког позиционирања, а не као интегрисани систем регионалног безбедносног управљања.

На основу укупних резултата истраживања, трећа појединачна хипотеза је потврђена. Анализа периода 2014-2016. године показала је да су украјинска криза, погоршање односа Руске Федерације и Запада и промене у евроазијском безбедносном окружењу представљали значајан тест институционалних капацитета ОДКБ и ШОС. Истраживање је показало да су обе организације наставиле развој институционалних механизама, спровођење заједничких активности и усвајање стратешких докумената, али да тај процес није довео до стварања јединственог система регионалног безбедносног управљања. ОДКБ је задржала карактер војно-безбедносног савеза са доминантном улогом Руске Федерације, док је ШОС наставила да функционише као шири евроазијски политичко-безбедносни формат са ограниченим степеном обавезујуће интеграције. Анализа степена институционалне координације, заједничких активности и односа према спољним актерима показала је да су организације превасходно служиле као механизми политичке комуникације, усаглашавања ставова и очувања регионалног утицаја водећих актера. Ограничења дубље интеграције произилазила су из различитих националних интереса, асиметричне расподеле моћи и различитих перцепција безбедносних претњи. На основу наведеног може се закључити да су ОДКБ и ШОС у периоду 2014–2016. године имале значајну улогу у обликовању регионалне безбедносне динамике, али нису достигле ниво интегрисаног система колективног безбедносног управљања. Тиме је трећа појединачна хипотеза потврђена.

7.1.Оцена опште (генералне) хипотезе

На основу спроведене теоријске и емпиријске анализе може се закључити да је општа хипотеза истраживања, којом се претпоставља да регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду 2001–2016. године, институционализоване кроз ОДКБ и ШОС, имају ограничену способност интегрисаног регионалног безбедносног управљања, потврђена. Истраживање је показало да функционалност ових интеграционих формата није била условљена само постојањем формалних институционалних механизама, већ пре свега структурним карактеристикама регионалног безбедносног комплекса, асиметричном расподелом моћи, доминантном улогом Руске Федерације и различитим перцепцијама безбедносних претњи међу државама чланицама. Анализа развоја постсовјетског простора потврдила је да овај простор испуњава кључне елементе регионалног безбедносног комплекса, у којем безбедносне политике држава међусобно делују и условљавају једна другу. Међутим, истраживање је показало да постојање регионалне безбедносне међузависности само по себи није довољно за стварање високог степена интегрисаног безбедносног управљања. Иако су ОДКБ и ШОС представљале значајне институционалне механизме координације, њихово деловање било је ограничено различитим националним интересима држава чланица, неуједначеним перцепцијама претњи и настојањем појединих актера да очувају сопствену спољнополитичку аутономију. Емпиријска анализа показала је да су кризе високог интензитета, посебно рат у Грузији 2008. године и украјинска криза од 2014. године, представљале кључне тестове функционалности регионалних безбедносних интеграција. У оба случаја показало се да ОДКБ и ШОС нису поседовале капацитет за јединствено институционално реаговање које би превазишло индивидуалне интересе и различите позиције држава чланица. Одсуство заједничког одговора, различити ставови савезника и ограничена координација потврдили су да ове организације пре представљају механизме политичке координације и управљања односима моћи него потпуно интегрисане системе регионалног безбедносног управљања. Посебно је период 2014–2016. године потврдио ограничења ових интеграционих формата. Украјинска криза, погоршање односа Руске Федерације и Запада и промена безбедносног окружења показали су да се деловање ОДКБ и ШОС у значајној мери заснива на интересима водећих актера, пре свега Русије, али и на настојању других држава чланица да балансирају између колективних обавеза и сопствених националних приоритета.

У том смислу потврђена је претпоставка да асиметрична расподела моћи и различите перцепције претњи представљају кључне факторе који ограничавају дубину регионалне безбедносне интеграције. На основу наведеног може се закључити да је општа хипотеза у целини потврђена. ОДКБ и ШОС представљају релевантне институционалне облике регионалне безбедносне сарадње који доприносе одређеном степену координације и стабилизације безбедносних односа на постсовјетском простору, али њихови капацитети остају ограничени због структурних, институционалних и политичких фактора. Резултати истраживања указују да се функционалност ових интеграција не може објаснити искључиво постојањем формалних механизама сарадње, већ захтева анализу односа моћи, националних интереса и различитих начина на које државе перципирају безбедносне изазове.

7.2.Могући правци даљих истраживања

Иако ова докторска дисертација пружа систематичну анализу развоја и функционалности регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору, пре свега кроз проучавање ОДКБ и ШОС у периоду 2001–2016. године, резултати истраживања указују да ова област и даље представља значајан простор за даља научна проучавања. Сложеност регионалних безбедносних процеса, променљив карактер међународног система и трансформације односа великих сила захтевају наставак истраживања усмерених ка дубљем разумевању механизама регионалне интеграције, њихових ограничења и потенцијала за будући развој. Један од могућих праваца даљих истраживања односи се на проширивање временског оквира анализе након 2016. године, посебно имајући у виду значајне промене у међународном безбедносном окружењу. Посебну пажњу захтева анализа утицаја нових безбедносних криза, пре свега ескалације украјинског сукоба након 2022. године, на структуру постсовјетског регионалног безбедносног комплекса, положај Руске Федерације и функционалност организација као што су ОДКБ и ШОС. Такво истраживање омогућило би процену да ли су ограничења идентификована у овој дисертацији привремене природе или представљају трајну карактеристику регионалних безбедносних интеграција. Даља истраживања могла би бити усмерена и на компаративну анализу различитих регионалних безбедносних модела, односно упоређивање постсовјетског простора са другим регионалним безбедносним комплексима. Посебно би било значајно испитати у којој мери су теоријски концепти Барија Бузана и Олеа Вивера применљиви ван евроатлантског контекста, као и да ли специфичности региона попут Централне Азије, Кавказа или источне Европе захтевају њихову додатну концептуалну модификацију. Један од значајних праваца будућих истраживања представља и продубљена анализа односа између регионалних безбедносних организација и националних интереса држава чланица. Ова дисертација је показала да формална припадност одређеној безбедносној организацији не подразумева нужно висок степен политичке и војне интеграције, већ да државе задржавају значајан простор за самостално деловање. У том смислу, будућа истраживања могла би бити усмерена на појединачне студије случаја држава чланица ОДКБ и ШОС, како би се детаљније испитало на који начин мање државе балансирају између обавеза према регионалним организацијама, односа са великим силама и сопствених безбедносних приоритета. Такође, значајан потенцијал постоји у даљој анализи односа између ОДКБ и ШОС. Иако ова дисертација указује на различит карактер ових организација, ОДКБ као формалнијег војно-безбедносног савеза и ШОС као ширег политичко-безбедносног формата, будућа истраживања могла би детаљније испитати степен њихове комплементарности, конкуренције или преклапања у процесу обликовања евроазијске безбедносне архитектуре. Ограничење овог истраживања представља чињеница да је анализа била временски ограничена на период до 2016. године, као и да су одређени аспекти унутрашњег функционисања организација условљени доступношћу званичних докумената и квалитативних извора. Иако су полуструктурисани интервјуи допринели бољем разумевању ставова стручњака о функционалности регионалних интеграција, будућа истраживања могла би проширити узорак испитаника укључивањем већег броја актера из различитих држава

чланица, као и представника академских, дипломатских и институционалних кругова. Посебан научни потенцијал представља даље истраживање утицаја спољних актера на регионалне безбедносне интеграције. Улога Сједињених Америчких Држава, Европске уније, НАТО и других глобалних актера у обликовању безбедносне динамике постсовјетског простора захтева додатну анализу, посебно са становишта односа регионалне аутономије, зависности и конкуренције различитих безбедносних архитектура. На крају, ова дисертација представља основу за даља истраживања да ли регионалне безбедносне организације могу превазићи функцију механизама политичке координације и развити капацитете за стварно интегрисано безбедносно управљање у условима растућег геополитичког надметања. Резултати истраживања указују да будући развој регионалних интеграција неће зависити искључиво од институционалне изградње, већ пре свега од способности држава да усагласе националне интересе, превазиђу различите перцепције претњи и створе виши степен међусобног поверења. Стога, ова докторска дисертација не представља завршну анализу регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору, већ допринос ширем научном разумевању њихове природе, ограничења и могућих праваца трансформације у условима промењивог међународног безбедносног окружења.

ПРИЛОГ

Структура полуструктурисаног интервјуа и обрађени интервјуи са саговорницима из Русије, Казахстана и Јерменије.

**Стркуткра интервјуа*

БЛОК I — Постсовјетски простор као регионални безбедносни комплекс

Циљ: Испитати да ли постсовјетски простор функционише као регионални безбедносни комплекс и каква је улога Русије у њему.
Кључна питања:

1. Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?
2. Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?
3. Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?
4. Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?
5. У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

БЛОК II — Функционалност ОДКБ и ШОС

Циљ: Испитати институционалне капацитете и разлике између ОДКБ и ШОС.
Кључна питања:

1. Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?
2. Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?
3. Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?
4. Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?
5. Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

БЛОК III -Асиметрија моћи и улога руске федерације

Циљ: Испитати како неједнак однос моћи утиче на интеграције.
Кључна питања:

1. У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?
2. Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?
3. Како државе чланице реагују на руску доминацију?
4. Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?
5. Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

БЛОК IV - Перцепције безбедносних претњи

Циљ: Испитати да ли различите перцепције претњи ограничавају интеграцију.
Кључна питања:

1. Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?
2. Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

3. Како различите претње утичу на међусобно поверење?
4. Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?
5. Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?

БЛОК V - Криза у грузији 2008. године

Циљ: Анализирати реакцију интеграција током кризе високог интензитета.
Кључна питања:

1. Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?
2. Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?
3. Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?
4. Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?
5. Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

БЛОК VI — Украјинска криза 2014. године

Циљ: Испитати ефекте украјинске кризе на регионалне интеграције.
Кључна питања:

1. Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?
2. Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?
3. Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?
4. Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?
5. Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

БЛОК VII Период 2014–2016. као тест функционалности

Циљ: Проценити да ли су ОДКБ и ШОС механизми стварног безбедносног управљања.
Кључна питања:

1. Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?
2. Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?
3. У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?
4. Да ли су кризе открилe структурне лимите интеграција?
5. Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?

Завршна питања[839]

1. Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?
2. Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?
3. Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?
4. Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

***Испитивање*

**** Руска Федерација[840]*

Саговорник РФ-1.

[839]Иако завршна питања нису конципирана као инструмент за предикцију будућих токова регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору, она могу послужити као релевантан извор индикатора и аналитичких смерница за даљу интерпретацију добијених налаза. Посебан значај имају у оквиру микронивоа анализе, где омогућавају сагледавање степена присутности и примене (компромисних) принципа дипломатије, у смислу њиховог разумевања у оквиру реалистичог приступа дипломатији Ханса Моргентауа.
[840] Одговоре са руског језика превео Божидар Љ. Кнежевић.

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?

Мислим да би било велико претеривање посматрати постсовјетски простор као јединствен безбедносни комплекс. Ствар је у томе што после распада Совјетског Савеза многе земље имају међусобне противречности, као и противречности са Русијом. Најједноставнији примери су Русија и Прибалтичке државе, Русија и Украјина, Русија и Грузија, Русија и Азербејџан, Русија и Јерменија, чак и Русија и Казахстан.Постоје одређене противречности о којима није уобичајено да се гласно говори, али оне постоје. Зато се не може говорити о јединственом одбрамбеном простору или јединственом безбедносном простору, упркос томе што су многе земље постсовјетског простора ушле у Организацију уговора о колективној безбедности. То су, осим Русије, Белорусија, Казахстан, Таџикистан и Киргистан. Јерменија је донедавно била у њој, али је сада обуставила своје учешће.[841] Некада је био и Узбекистан, који је потом иступио из те организације. Постоји Шангајска организација за сарадњу, у којој су такође присутне све наведене земље, укључујући Кину.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Управо сам поменуо ОДКБ и ШОС. ОДКБ је, наравно, веома користан за постсовјетске земље, за суседе Русије. Зашто? Зато што Русија над њима отвара свој кишобран. На пример, Белорусија. Русија и Белорусија имају Савезну државу. Али та Савезна држава до сада нема устав, нема руководеће органе. Не говорим о томе да нема заставу, резерве и тако даље. Русија помаже Белорусији у заштити њеног суверенитета и независности. На пример, Русија је на територији Белорусије разместила бригаду оперативно-тактичког комплекса „Искандер-М“ који може носити нуклеарну бојеву главу. Русија је на територији Белорусије разместила авионе Су-35, који могу да носе нуклеарно оружје до циља. У Белорусији имамо и заједничке војне јединице. Али још једном понављам: Русија је спремна да брани Белорусију. Није, међутим, извесно да је Белорусија спремна да брани Русију. Чак и ако... ево један једноставан пример. Када се одржавају вежбе ОДКБ на територији Белорусије, све је у реду. Али ако су на територији Казахстана или у Чељабинској области Русије, белоруских јединица тамо нема. Оне не прелазе границе своје републике.То је један упечатљив детаљ о узајамној помоћи и подршци.

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Размењује искуство из борбених дејстава.Заједнички се одржавају вежбе на којима делимо знања и искуство. Русија се током последњих тридесет година све време налази у рату: на Кавказу, у Осетији, Јужној Осетији, у Авганистану. Имамо прилично велико искуство у употреби војске. Нисам поменуо Чеченију, Чеченску Републику, где смо ратовали више година. Имамо велико ратно искуство. Такво искуство нема нико. Чак ни Народна Република Кина нема борбено искуство. Зато имамо снажно искуство и великодушно га делимо на вежбама, на сусретима војних делегација различитих земаља и на заједничким активностима. На пример, у сарадњи са Кином одржавамо заједничке вежбе: вежбе ратне морнарице, ваздухопловне вежбе и вежбе на копну. Још један пример: пре специјалне војне операције код нас су се сваке године одржавале вежбе под називима „Центар 2018“, „Запад 2019“, „Исток 2021“ и тако даље. Могу сада да погрешим у бројевима. То су биле велике оперативно-

[841] Саговорник РФ-1 указује да је Јерменија почетком 2024. године донела званичну одлуку да обустави плаћање чланарине и замрзне своје учешће у ОДКБ. Главни повод је одбијање савеза да војно интервенише током пограничних криза са Азербејџаном. Премијер Никол Пашињан је тада јавно поручио да је понашање блока према Јерменији *„превара коју земља не може да толерише јер угрожава њен суверенитет“*, чиме је покренут процес формалног удаљавања који је током 2026. године довео до покретања питања суспензије јерменских права унутар ове организације. Наведено према: Armenpress, „Armenia freezes participation in CSTO, says PM Pashinyan,” February 23, 2024, https://armenpress.am/en/article/1130942 (приступљено: 6.6.2026)

стратегијске вежбе и у њима су обавезно учествовале кинеске јединице. Оне су засебно деловале у саставу руских оперативно-стратегијских формација. Имале су своје задатке на свом правцу одбране, напада и тако даље. Карта борбених дејстава била је заједничка. Знали смо да су нам десно Кинези, лево Казаси и тако даље. Те вежбе смо одржавали заједно. Зато је то искуство за Кину непроцењиво. Они нису учествовали у вежбама само на Истоку, већ и на Западу, у средишту земље и на југу Казахстана. Наше искуство је, дакле, потребно свима.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

Не бих говорио о доминантном положају Русије. Трудимо се да не доминирамо. Трудимо се да се удаљимо од совјетске прошлости, када је Русија била главна, а све остале републике савезници и сателити. Трудимо се да односи буду равноправни и засновани на узајамном поштовању. Наравно, не може се избећи објективна ситуација у којој је Русија огромна земља, са највећом армијом и најразличитијим врстама наоружања, укључујући ракетно-нуклеарно оружје. Нико осим нас не поседује такво наоружање. Спремни смо да појединим земљама испоручујемо најсавременије врсте наоружања, али није извесно да су њихови официри способни да управљају том техником, чак и када их обучавамо. То је велики проблем. С друге стране, тим земљама није увек потребна тако сложена техника. На пример, за шта треба Узбекистану или Киргистану комплекс ПВО „С-400“? Авганистан и Иран немају такве авионе против којих би ти комплекси могли да се употребе. Зато такве комплексе не испоручујемо тим земљама. Али неке мање комплексе испоручујемо: Бук-М1, Бук-М2, Тор-М2 и тако даље. Испоручујемо и системе противваздухопловне одбране копнене војске, али не најозбиљније комплексе, јер немају стручњаке или довољан број стручњака и резервних стручњака који могу да управљају том техником.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Мислим да поседују ту аутономију. На пример, Казахстан је више пута одржавао вежбе са Американцима. Сједињене Државе су одржавале такве вежбе и на територији Казахстана, и у Казахстану, и у Италији. Не сећам се тачно да ли је Таџикистан одржавао такве вежбе. На територији Киргизије (Киргистана) су некада биле распоређене америчке и немачке војне јединице. То је било током рата у Авганистану, када су Американци били присутни у Авганистану. Али Киргизи су се брзо разочарали у њихово присуство и затражили да оду. И Таџикистан је затражио од Американаца да оду, јер се Американци понашају на свој начин, специфично. Постсовјетске земље то не могу увек да трпе, тим пре што иза себе имају Русију. Американци су принуђени да узму у обзир њихову жељу. На неком другом месту никада не би отишли да у близини није било Русије.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

Мислим да се ОДКБ у почетку веома снажно развијао. Веома често су одржаване антитерористичке вежбе на територији Русије, Белорусије, Казахстана, Киргизије и Таџикистана. Сада је таквих вежби мање. После рата Јерменије са Азербејџаном ОДКБ је некако изгубио ауторитет. Јерменија се, пре свега, наљутила на ОДКБ и обуставила своје везе зато што „ОДКБ није дошао у помоћ Јерменији у рату против Азербејџана.“Али ту постоји неколико важних детаља. Јерменија се није обратила ОДКБ са молбом да дође у помоћ. Одлучила је да ОДКБ треба сам да дође у помоћ. Исто тако, они сами нису признали Карабах као независну државу, а потом су пребацивали Русији што није бранила Карабах. Не знам како се односите према таквим шалама. У Русији постоји појам „јерменске шале“. Сами ништа не раде, чекају да неко други уради уместо њих, а ако не уради, онда се увреде. Пашињан се тако понаша. Зато, чак и да су се Јермени обратили ОДКБ, није извесно да би ОДКБ донео одлуку о помоћи Јерменији. Зашто? Зато што се у ОДКБ, као и у НАТО, одлуке доносе консензусом. Многе земље, на пример Казахстан, имају пријатељске односе са Азербејџаном и ни за шта не би пристале да помажу Јерменији против Азербејџана. Друго је то што је Казахстан заузео

неутралан став у том сукобу. Али ОДКБ не може да донесе одлуку када нека чланица није сагласна са предложеним решењем. Зато у ОДКБ данас постоје одређене тешкоће.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

Ако се има у виду да је ОДКБ намењен пре свега за заштиту граница заједничког простора а не за заштиту унутар ОДКБ, већ за заштиту спољних граница Русије, Белорусије, Јерменије, Таџикистана и тако даље — за то имамо потенцијал. Али он се пре свега ослања на моћ руских оружаних снага, јер Русија има све врсте наоружања, укључујући нуклеарно, од тактичког до стратешког нуклеарног оружја. Русија може, на пример, да употреби своје тактичко нуклеарно оружје у случају напада на Белорусију. Зато је тешко говорити о потенцијалу ОДКБ, али Русија као чланица ОДКБ има могућности да заштити безбедност граница, укључујући и границе држава ОДКБ.

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

У Шангајској организацији за сарадњу постоји читав блок антитерористичке борбе. Редовно одржавамо заједничке антитерористичке вежбе — на територији Кине, на територији држава Централне Азије и на територији Русије. Али то није главно у Шангајској организацији за сарадњу.Шангајска организација за сарадњу је ипак пре свега економска организација. У економској области има много више активности него у области борбе против тероризма. Тим пре што се Русија суочава са тероризмом, а мало која земља ОДКБ — извините, Шангајске организације суочава се са терористичким појавама противника у размерама у којима се суочава Русија. Дакле, Шангајска организација јесте спремна да се бори против терориста, али, још једном понављам, помоћ Русији у борби против терориста пружила је управо Северна Кореја, која не улази у Шангајску организацију за сарадњу.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?

ОДКБ је безбедносна организација бивших совјетских република, а ШОС обухвата и још неке земље, пре свега Кину. Друго, ШОС нема војну компоненту. И то је можда и главна разлика. Такође, циљеви су свеобухватнији. Мислим да су још у почетку почели да граде нешто налик идеологији, такозвани „Шангајски дух“. С друге стране, у ОДКБ то нема. Ми немамо више идеологију, да тако кажем.

Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

Мислим да пре делују као политички форуми у области безбедности. Стварно, као што сам већ објаснио, тога за сада нема.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

Мислим да деловање ОДКБ у великој мери зависи од деловања Руске Федерације, јер је Русија у ОДКБ главна држава, која располаже политичким, војним и економским могућностима. Када је реч о ШОС, у њој је, без сумње, велики утицај Народне Републике Кине. Тај утицај је политички, економски и војни и веома снажно делује на земље Централне Азије. У многим земљама Централне Азије осећа се утицај Пекинга. Пекинг им испоручује системе за борбено обезбеђење, системе наоружања, шаље своје саветнике и тако даље. Ако говоримо о ШОС, онда, по мом мишљењу, то је моје лично мишљење Кина снажније од Русије утиче на земље Централне Азије и на савезнике. Русија такође настоји да помаже тим земљама, али не у оквиру ШОС, већ у оквиру ОДКБ, билатералних односа и тако даље.

А каква је улога Казахстана у Централној Азији? (потпитање)

Казахстан води сложену политичку игру. Жели да „седи на више столица“. Пријатељ је са Кином зато што има добре трговинске односе са Кином Кина има велику улогу у привреди Казахстана, као и у привреди многих других земаља Централне Азије. Недавна посета Путина

у Казахстану показала је да Казахстан наставља добре економске односе са Русијом. На пример, градићемо у Казахстану веома велику и моћну нуклеарну електрану. Осим Русије, нико то не може да уради за Казахстан. Казахстан наставља да одржава добре односе и са Европом и са Сједињеним Државама. Води вишесмерну политику и не усредсређује се само на Кину и Русију. За његову елиту, наглашавам, казахстанску елиту; они не воле када се каже „казашка", већ „казахстанска елита" веома су важне везе са Сједињеним Државама и Европом. Желе да се осећају као део европске цивилизације. Код Казахстанаца постоји такав евроазиијски осећај. Налазе се на граници Европе и Азије. Са једне стране задржавају традиције казашке степе, заједнице казашког друштва, а са друге стране постоји велика тежња ка Европи и Сједињеним Државама и жеља да покажу да су међу азијским државама највише проевропске.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

Може се говорити, без сумње, јер имамо заједничке институте и заједничке друштвене организације. Истина, у Казахстану има веома много невладних организација, које постоје од новца Сороша, новца Стејт департмента и тако даље. То, наравно, не служи поштеном савезу са Русијом, пре свега информационом и идеолошком, али таква је ситуација и зато утичемо колико можемо. У Казахстану имамо филијале наших института, на пример филијалу МГИМО (Московског државног института за међународне односе) филијалу Московског државног универзитета (Ломоносов) и филијалу Московског института за физичке проблеме и физичка истраживања. Тим пре што сада, када градимо нуклеарну електрану, Казахстану требају сопствени кадрови који ће је опслуживати. Зато и у Казахстану и у Узбекистану, где су јуче такође почели да изливају бетон у темељ будуће нуклеарне електране, отварамо филијале тих института да бисмо школовали кадрове.

Како државе чланице реагују на руску доминацију?

Не мислим да руска доминација постоји. Да, она је објективна. Русија је огромна земља, са најразвијенијом економијом међу свим републикама. Наравно, постоје љубомора и завист. То се не може избећи, нарочито међу елитама тих земаља. Неразумни руски чиновници понекад показују своју надмоћ. Мислим да то ствара лоше услове за јачање нашег пријатељства. Треба рећи да и њихове елите показују своју надмоћ над руским колегама, јер су прилично богате и могу то себи да дозволе. Нафта и гас, које имају Казахстан или Азербејџан, стварају веома... Знате, међу азијским народима то су такви манири, тако да кажем.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Вероватно постоји нека равнотежа. Не могу да наведем примере, јер у економска питања нисам тако дубоко упућен као у војна. Тешко ми је да кажем шта се подразумева под равнотежом. Не постоје једнаки услови за све државе, јер привреде различитих држава имају различите потенцијале. Разликују се и култура, образовање и припрема кадрова. У државама Централне Азије које улазе или не улазе у ОДКБ постоји веома велики природни прираштај младог становништва. Нарочито у Узбекистану, нарочито у Казахстану. Тамо има много младих, који су бројнији од старијих генерација. То је другачија омладина. Није васпитавана на примерима братских веза народа Совјетског Савеза. Има другачије циљеве и склоности. На њу веома снажно утичу западна музика, западна култура, западни филмови и западно мрежно окружење. Зато је тешко говорити о равнотежи.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

Мислим да не утичу много. Требало би да увек имате избор, зар не? Ако дозволите једну дигресију. Сигурно примећујете да и у НАТО имају проблема, али из економских разлога. Амерички председник „прети" члановима Алијансе јер сматра да није у реду да се „шлепају" на конто САД, па ипак нико није напустио НАТО. Мислим да то може да се примени и код нас, само овде са стране највишег руководства нема тих претњи, бар ја нисам приметио. Осим

тога, у оквиру ОДКБ, постоје аранжмани међу државама чланицама да се нека роба која је неопходна за функционисање система безбедности размењује по домаћим, унутрашњим ценама, што мислим да је добро.

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

Мислим да не. Зато што немају од кога да страхују. Пробаћу да образложим. Наравно, постоје безбедносни проблеми за Јермене. Данас је Јерменија заузела курс приближавања Сједињеним Државама, Француској и Европској унији. Она види јачање своје безбедности у томе да ће је Европска унија штитити. Али то је илузорна представа, јер Јерменија никоме није потребна у Европској унији. Око ње су муслиманске државе: пре свега Турска, затим Азербејџан, па Иран, где хришћанска Јерменија, да тако кажем, не изазива топла осећања. Грузија није у стању да је подржи, јер има сопствене проблеме са Јерменијом. На пример, на територији Грузије постоји јерменска енклава која тежи уједињењу са Јерменијом, што се у Грузији веома не допада. Односи Јерменије и Грузије такође нису једноставни, мада се о томе обично не говори наглас. Зато Јерменија има сопствене безбедносне проблеме. На територији Јерменије налази се руска војна база у Гјумрију. Границе Јерменије чувају руски граничари. Ако дође до спољног напада на Јерменију, на пример из Турске, Русија је спремна да је брани на билатералној основи. Да ли ће заиста бити тако, остаје отворено питање. Белорусија је поуздано заштићена руским оружјем, руским нуклеарним кишобраном и тако даље. Земље Централне Азије практично немају од кога да страхују. Можда од Авганистана, али Авганистан им не прети оружјем. Авганистан је извор наркотика. Наркотици продиру у те земље и, наравно, утичу на омладину. То је друга, веома оштра проблематика, која није повезана са војном безбедношћу. То је пре свега, духовна и морална проблематика.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

За Русију су на првом месту претње од НАТО, Украјине и Сједињених Држава. Имамо много претњи, јер је Русија богата, огромна земља са великим налазиштима природних ресурса и чистом водом. Имамо Бајкал; само Бајкал може да напоји целу планету чистом водом много година. Русија је, наравно, кост у грлу, на пример, Сједињеним Државама, јер води суверену, независну политику и постаје конкурент Сједињеним Државама у многим областима. Да и не говорим о БРИКС, који је кост у грлу Доналду Трампу, јер БРИКС планира да одустане од долара као средства плаћања. Земље БРИКС понашају се релативно независно од Сједињених Држава. То важи за Индију, Бразил, Јужну Африку и тако даље. Да и не говорим о Кини, која се такође према Сједињеним Државама односи прилично независно. Као што сам већ рекао, земљама Централне Азије практично нико не прети. У претходном одговору сам све детаљно објаснио. Остајем при свом мишљењу.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?

Не знам како утичу. Већ сам вам рекао да током рата[842] ниједна земља ОДКБ, ниједан наш билатерални савезник, не пружа Русији никакву помоћ. Штавише, неке земље чак помажу Украјини, директно, посредно и тако даље. Зато Русија схвата да ће у случају озбиљне претње морати сама да се брани. Ни за Белорусију није извесно да ће нам доћи у помоћ ако та претња не погоди и Белорусију, ако Белорусија сама не буде изложена агресији. Али Русија је способна да се брани. Зато нам није толико потребна помоћ ОДКБ или ШОС колико нам је потребно то заједништво на које можемо да вршимо одређени утицај.

Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Не знам у којој мери су усаглашене. Једна јединствена не постоји.

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?

[842] Мисли на рат у Украјини.

Тај проблем код нас, без сумње, постоји, јер имамо муслиманске републике: Татарстан, Башкирију, Чеченију, Дагестан и, у извесној мери, Калмикију, мада је у Калмикији развијен будизам. Успели смо да победимо исламски сепаратизам у Чеченији. Постојало је чак време када је Чеченија де факто била независна држава, после Хасавјуртског споразума.[843] Али Чеченија није била у стању да као самостална, независна држава задовољи сопствене потребе. Зато је из Чеченије кренула агресија на Дагестан и на Русију, а бандитизам је наставио да цвета. Можда вам то није потребно за ваше истраживање, али треба разумети да су Чечени одувек живели на пограничним трговачким путевима, између планина и долина. Да би караван прошао кроз чеченску територију, Чечени су га или пљачкали или су закључивали споразум да ће га чувати. Када би се договор завршио, спроводили су караван даље, а нису га пљачкали. Ако се сећате познате слике Василија Верешчагина „Апотеоза рата“: „Гора лобања“. Знате ли историју те слике? То је било када је руска армија дошла у Туркестан.[844] Код сваког насеља туркменских племена, налазиле су се људске лобање. Испоставило се да су и туркменска племена радила исто: или су штитила караване или су их пљачкали. Као што је код америчких Индијанаца скалп непријатеља био симбол храбрости и јунаштва, тако су код њих лобање биле симбол храбрости и јунаштва. Зато је Верешчагин наредио да се све те лобање ставе на једну гомилу и насликао је слику „Апотеоза рата“.

Постоје економски разлози због којих су пљачкали караване. Природа Туркменистана: песак, врућина, ништа не расте, нема воде. Да би живели и преживели у тим условима, морали су да пљачкају оне који су долазили или да их штите за новац, па да тим новцем купују храну. Слични услови постојали су и у чеченским планинама. Знате ли када је престао басмачијски покрет у Туркестану?[845] Када је Совјетски Савез почео да гради Каракумски канал. Када су сељаци добили посао и почели да зарађују на Каракумском каналу, басмачи су изгубили основу за привлачење тих сељака. Било је потребно створити такве услове да се људи одврате од тога. Сада смо исламски радикализам у Чеченији превазишли тако што смо помогли Чеченији да обнови Грозни и друга места. Данас Чечени живе много боље него многи Руси у другим селима и то их, наравно, уздржава од разбојничких напада. Ипак, тај вирус је притајен али несумњиво постоји. Захваљујући томе што постоји Рамзан Кадиров, који чврсто држи власт у руци, то се не догађа. У Татарстану и Башкирији постоји велика индустрија и људи имају много посла. Нико их не омета у упражњавању верских обичаја. Ако се у Москви затекнете за Курбан-бајрам, видећете Трг Проспект мира, где се налази Саборна џамија. Цео тај крај се затвара јер долази много муслимана, не само руских држављана него и оних који овде бораве, на молитву. Не могу сви да стану у џамију, па на улицама простиру простирке и моле се заједно. Помажемо да се врше различити верски обичаји и обреди. Зато данас код нас не постоји тако оштар проблем, иако постоје инострани центри који покушавају све то да пробуде. Разумна политика руског центра, администрације председника и руководстава

[843] Мисли на Хасавјуртски споразум је мировни договор потписан 31. августа 1996. године у граду Хасавјурт (Дагестан, Русија), којим је формално окончан Први чеченски рат. UN, "Joint Declaration and Principles for Determining the Bases of Relations between the Russian Federation and the Chechen Republic (Khasavyurt Accord)," August 31, 1996, UN Peacemaker, UN Department of Political and Peacebuilding Affairs. Доступно на: https://peacemaker.un.org/en/node/9180 (приступљено 6.6.2026)

[844] „Апотеоза рата“ (рус. *Апофеоз войны*) је ремек-дело руског сликара Василија Верешчагина, насликано 1871. године. Ова слика представља једно од најснажнијих антиратних ликовних остварења у историји уметности. Слика се данас чува и изложена је у Државној Третјаковској галерији у Москви. Доступно на: https://my.tretyakov.ru/app/masterpiece/8391 (приступљено 6.6.2026).

[845] Басмачки устанак , устанак против совјетске власти у Централној Азији , почео је 1917. и углавном угушен до 1926. године. Као мешавина муслиманских традиционалиста и обичних бандита, Басмачи су се убрзо проширили по већем делу земље.Туркестан , чији је велики део био под режимима независним од, али савезничким са Совјетском Русијом. Почетком 1920-их, устанак је претио совјетској влади трајним губитком већег дела Туркестана. Али бољшевици су уживали у војној надмоћи, већој дисциплини и јединственом циљу. Басмачи, с друге стране, били су готово подједнако склони да нападају једни друге као и да се боре против свог заједничког непријатеља. Помирујући националистичка осећања у Централној Азији, совјетска влада је угушила устанак и отворила пут успешном укључивању тог подручја у Совјетски Савез. Наведено према: "Basmachi Revolt," Encyclopædia Britannica, https://www-britannica-com.translate.goog/event/Basmachi-Revolt (приступљено 6.6. 2026).

Татарстана, Башкирије, Чеченије и Дагестана настоји да ублажи те проблеме и помогне развој верских покрета, уз оштру борбу против сепаратизма и бандитизма. Нарочито у Дагестану, где борба и даље траје.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

ОДКБ није имао никакве везе са тим ратом. Али треба рећи да су догађаји у Грузији 2008. године били постављени још почетком деведесетих година прошлог века. Као новинар сам много боравио тамо. Грузијске елите никада нису признавале Осетине као свој народ, као народ Грузије. Говориле су да су Осетини као подстанар који је дошао, изнајмио собу, а затим тврди да је соба његова и да га није могуће иселити. Тако су у јавним наступима представљали Јужну Осетију. Постојао је тај надмени грузијски национализам. Зато се рат и тамо и у Абхазији 1992–1993. веома снажно испољио, са убиствима и свим негативним појавама. Када је Сакашвили постао председник Грузије, подржали су га Американци, а државна секретарка Сједињених Држава била је Кондолиза Рајс. Када јој је Сакашвили рекао да жели да врати Јужну Осетију у Грузију, она га је ипак упозорила да не предузима екстремна решења. Сакашвили је, према својим речима погрешно протумачио поруку и одлучио је да све реши. Иако су тамо били руски мировњаци, насупрот њима грузијски мировњаци, а између јужноосетијски мировњаци, Сакашвили је занемарио све споразуме и уговоре које су Шеварднадзе и Јељцин потписали о мировној операцији руских трупа ради одржавања мира у Јужној Осетији. Упао је у Јужну Осетију уз снажну артиљеријску ватру. У планинама су били постављени вишецевни ракетни системи, тенкови су ударали по Цхинвалију и осталим местима. Постоји занимљив детаљ. Почетком деведесетих у Јужној Осетији, где у планинама људи живе поред река и клисура, становништво је увек измешано. Знате то из Југославије: становништво је измешано јер планине, реке и гребени раздвајају етничке групе овде живе Хрвати, тамо Срби, а тамо Бошњаци, условно речено. Исто је и у Грузији. Негде је осетинско село, негде грузијско, негде мегрелско и тако даље. Када је 1992–1993. био рат у Јужној Осетији, дошли су грузијски бандити. Грузија није имала армију; из затвора су пуштене криминалне банде. Те банде су дошле да пљачкају Осетине, али Грузи који су живели поред њих нису учествовали у пљачки. Зато су до 2008. наставили да живе једни поред других Грузни и Осетини, не као браћа, али као суседи.У Абхазији, када су почела убиства, Грузини су заузимали абхаска села и куће. Зато су, када су Грузини протерани из Абхазије, били потпуно протерани. Вероватно знате да је у Грузији постојала абхаска влада у егзилу и да су Абхази били у грузијском парламенту. Абхазија се није сматрала делом Грузије; категорички је прогласила независност, тамо су биле руске трупе и тако даље. Абхази су протерали све Грузине јер су Грузини пљачкали абхаске куће. У Јужној Осетији тога није било. Када су Грузини 2008. поново напали Јужну Осетију, почели су да пљачкају Осетине. Осетини су после победе 2008. протерали све Грузине. Био сам тамо неколико пута: грузијска села стоје празна, опљачкана. Нико у њима не живи, куће су зарасле у леску, друго дрвеће и жбуње. Тако је Сакашвили изгубио тај рат. Руска војска је веома брзо разбила грузијску армију. Иако се писало да је то најјача армија на Кавказу, брзо је побегла. Руски тенкови су ишли ка Тбилисију и једноставно су заустављени да не би ушли у град.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

Већ сам одговорио, ОДКБ није имао никакве везе са том интервенцијом.

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

Као што сам већ рекао, ОДКБ није имао никакве везе са том интервенцијом. Разумете да је Русија самодовољна држава? Није јој била потребна помоћ ОДКБ. Није се ни обраћала за помоћ. Сама се изборила, тим пре што је то била прилично краткотрајна операција.

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?

Нисам чуо да је неко од њих осудио Русију или да је неко осудио Грузију. Тога није било, јер су сви разумели да ће се рат завршити, а да са Грузијом треба трговати, одржавати пријатељске односе и чувати везе.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

Није.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

Државни превратa у Украјини веома је снажно утицао на безбедносну ситуацију Русије, јер су на територију Украјине почеле да долазе стране трупе и страни саветници. Украјина је почела да се припрема за улазак у НАТО и тако даље. Припајање Крима и референдум на Криму били су један од корака који су били крајње неопходни да би се Русија заштитила са југа, јер је Крим непотопиви носач авиона у Црном мору. Ко влада Кримом, влада Црним морем. То је за Русију био веома важан тренутак и 96,6 одсто људи гласало је за Русију. Исти референдуми одржани су и у Донбасу, али Русија није имала снаге да истовремено заштити и Крим и Донбас. Зато је Донбасу дата могућност да се сам брани, иако му је Русија помагала оружјем, муницијом, саветницима, стручњацима, добровољцима и тако даље. Државни превратa у Украјини нанео је веома велику штету безбедности Русије. Тим пре што је Украјина тражила да створи сопствено нуклеарно оружје. Иако нема основу за стварање атомске бомбе, нити је до сада има, и даље се говори да Украјина треба да има нуклеарну бомбу. Недавно, јуче или прекјуче, један од руководилаца украјинске војне индустрије изјавио је да Украјина треба да направи своју атомску бомбу. Поново се о томе говори. Украјина, међутим, нема ни индустрију, ни науку, ни одговарајући материјал. Зато она за Русију представља веома велику опасност.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Без сумње, да. Управо је државни превратa 2014. довео до специјалне војне операције која је почела 2022. године. Треба разумети да Русија спроводи „специјалну војну операцију“. Та операције није против Украјине. Могли смо да решимо та питања после истанбулских споразума. Све је било спремно. Ти споразуми су напредовали. Али Европи као да није био потребан мир у Украјини; као да јој је био потребан рат против Русије и покушај да се Русија ослаби. Али то није успело и, наравно, неће успети.

Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?

Исто као и на једно од претходних питања. Та се криза не односи на те две организације.

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Наравно, без сумње. Белорусија нас подржава, али не ратује на територији Украјине. Све остале државе задржавају неку врсту неутралности, рекао бих. Не осуђују директно Русију, али ни директно не подржавају Украјину. Ипак, неки испоручују оружје Украјини. Јерменија је, на пример, код себе одржала самит НАТО и позвала Зеленског, који је у Јеревану почео да прети Русији. Нико га тамо није зауставио, укључујући и Пашињана. То је озбиљан проблем, јер сви разумеју да иза Украјине стоје Сједињене Државе и нико не жели да се свађа са Сједињеним Државама. То је главни проблем.

Да ли је након 2014. године дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Вероватно јесте. Сви су схватили да Русија може да употреби силу ако буде потребно.

Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?

Не бих рекао да је то била прекретница. Ништа се суштински није променило. Можда се само Јерменија чудно понела после победе Пашињана на изборима, после губитка Карабаха и Пашињанове издаје у вези са Карабахом. Може се говорити о јачању безбедности у Белорусији, када смо испоручили оперативно-тактичке комплексе са нуклеарним бојевим главама и авионе са атомским бомбама. Атомске бомбе и бојеве главе чувају се на територији

Русије, нема их на територији Белорусије. Али то није далеко од границе, тако да у сваком тренутку могу бити пребачене тамо. За нуклеарно оружје ипак одговара Русија.Русија доноси одлуку о употреби нуклеарног оружја, а Белорусија га не употребљава. О томе не говоримо наглас, али међународна арена то зна.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

Без сумње, да. ОДКБ није јавно разматрао, бар ми о томе не знамо, ситуацију у Украјини, своје учешће у помирењу Русије и Украјине и тако даље. ОДКБ се некако склонио у страну од тог проблема.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

Следеће питање.

Да ли су кризе откриле структурне лимите интеграција?

Следеће питање.

Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?

Следеће питање.

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?

Нећу одговорити на то питање, јер не радим унутар организације, тако да...пређите на следеће питање.

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Без сумње, постоји. Ако свака земља која улази у ОДКБ или ШОС схвати да без колективног јачања безбедности не може да опстане осим можда Кине и Русије, које су самодовољне државе и могу самостално да одбију сваку претњу те организације ће се јачати. Мање државе нису у стању да се самостално боре са великим противницима. Ако то схвате и ако буду посвећивале више пажње тим организацијама, организације ће се, без сумње, јачати. Али данашњи оружани сукоб између Русије и Украјине показао је да се оне налазе по страни од тог сукоба и да не користе свој пуни потенцијал ни за подршку једној или другој страни, ни за *мировне напоре.*

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

Док год Русија буде снажна и док буде имала моћно ракетно-нуклеарно оружје, безбедност ће се, без сумње, јачати и биће им гарантована. Кина и Русија нису стратешки савезници, али јесу стратешки партнери. Оне могу да стоје на стражи тих организација и јачају њихову безбедност, општу безбедност.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

Мислим да нема.

***Саговорник РФ-2

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?

Истовремено и да и не. Питање је двоструко, зато што, с једне стране, у последњих тридесет пет година после распада СССР-а видимо разилажење различитих земаља по различитим векторима. Три прибалтичке земље су већ у НАТО-у или Европској унији, и често се уопште изводе из оквира постсовјетског простора, што по мом мишљењу није сасвим правилно.

Видимо сада улогу балтичких земаља у украјинском конфликту, памтимо улогу коју су балтичке земље имале у Грузији, када су покушавале да буду нека врста наставника, рецимо, у погледу демократије за постсовјетске земље и одређени проводници њихових интереса пред

великим Западом. Зато не мислим да се те земље могу у потпуности извести из постсовјетског простора. Видимо да су Украјина и Грузија направиле избор у корист НАТО-а, па чак ни садашње захлађење односа између Запада и Грузије није укинуло тај избор.

У исто време постоји Белорусија, земља која је са Русијом део савезне државе. Рећи ћете да је та савезна држава прилично ефемерна; како год било, она постоји, има своје органе, и штавише, то је Белорусији фактички омогућило да постане нуклеарна држава, јер је Русија нуклеарно оружје разместила управо захваљујући том интеграционом удружењу. А чак и ако узмемо подрегионе постсовјетског простора, на пример регион Централне Азије, видимо да постоји Туркменистан, који је неутралан, Узбекистан, који формално није неутралан, али води политику клатна, уравнотеженог деловања између различитих центара моћи.

А постоје Казахстан, Киргизија и Таџикистан, који су чланице ОДКБ, дакле јединственог безбедносног комплекса. Штавише, Казахстан је практично јединствен случај када је ОДКБ помогао да се реше питања унутрашње безбедности те државе и да се нестабилност минимизује. Узмимо, на пример, Кавказ.

Грузија је једина земља уопште на постсовјетском простору у којој је одржан референдум о чланству у НАТО-у. Још у јануару 2008. године, паралелно са председничким изборима. Али у исто време Грузију, из многих разлога, не примају у НАТО.

А Азербејџан не тежи НАТО-у, иако је сусед. И Азербејџан са Грузијом, узгред, има трећину границе која није демаркирана, није делимитирана. Најзад, Јерменија и Азербејџан. У суштини, између тих земаља још увек није закључен мировни споразум. Иако већ најмање три године трају разговори да је он близу, да није далеко. Али ми прилазимо линији хоризонта, а линија се удаљава; тако испада.

Јерменија је чланица ОДКБ . Азербејџан уопште не улази у војно-политичке савезе, али има савез са Турском. И Шушинску декларацију из 2021. године. Сматрати то јединственим комплексом регионалне безбедности? Па, благо речено, не.

Молдавија, Украјина и Белорусија. Европски део постсовјетског простора. О Белорусији сам већ говорио. Украјина има сасвим другачији вектор. До тога да Украјина прети да ће напасти Белорусију у случају хипотетичке, како они кажу, подршке руској агресији. Штавише, односи између земаља су практично замрзнути. Молдавија, која, упркос свим својим кретањима у правцу НАТО-а и тако даље, остаје неутрална земља. И то је важно. Остаје неутрална земља. При томе се Молдавија и Украјина приближавају, а Белорусија показује потпуно другачије приступе. Дакле, чак и унутар подрегиона постсовјетског простора видимо два-три различита вектора. А ако већ говоримо о постсовјетском простору, наравно, и у погледу унутрашње политике земље су се снажно разишле. Али данас, ако покушамо да упоредимо чак и суседе, Азербејџан и Јерменију, видећемо потпуно различите политичке системе.У Јерменији је већ одржано шест председничких избора и девет парламентарних. Земља је три пута мењала систем управљања, државно уређење, а у суседном Азербејџану власт се преноси са оца на сина. Дакле, земље су се веома разишле. А шта их онда обједињује? Обједињују их управо последице распада СССР-а. Те последице се преживљавају практично исто. То су нове земље чији идентитети нису до краја формирани, од којих су многе у конфликту међусобно или са Русијом. И испада да рачун за распад Совјетског Савеза није коначно плаћен. И рекло би се, ево, Казахстан и Украјина, шта их повезује? Али зашто је после Крима у Казахстану веома озбиљно прекројено целокупно законодавство, уз његово пооштравање у ономе што се тиче сепаратизма и сепаратистичке претње? Зашто Казахстан покушава да диверсификује спољну политику? Па, чак и ако се то јавно не изговара, постоје неке бојазни од могућих територијалних претензија, некада могућих, да, оне постоје. Њих не би било да та земља постоји, на пример, двеста година, и да уопште нема неких размишљања, расуђивања о могућем обнављању СССР-а. Дакле, како ми се чини, у многим случајевима унутрашња нестабилност постсовјетских држава, проблеми са недовољно формираним идентитетом и нерешени конфликти омогућавају да се говори о неком јединственом комплексу проблема. Ономе што се зове историјске последице распада Совјетског Савеза.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Њих је заправо много. Ако погледамо ОДКБ, видећемо да је сама та структура, уопште сам Уговор о колективној безбедности, био формиран под утицајем таџикистанског грађанског рата. Видимо да је ОДКБ први пут применио, па не силу, него реаговао на неку унутрашњу кризу.

Дакле, с једне стране, то су, наравно, одређене ствари као што је терористичка претња. ОДКБ није класична војна организација. Он обједињује, тако да кажем, факторе војне сарадње, војне безбедности.

И такве претње као, на пример, тероризам, трансгранични криминал, трансгранична трговина наркотицима, на пример, миграциони токови и тако даље. Дакле, то је покушај повезивања неких питања хуманитарне безбедности или онога што теоретичари називају новим изазовима, мисли се и на тероризам и тако даље. А, сходно томе, и војна безбедност такође. Тако да се може говорити о тим моментима.

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Па, рецимо, о регионалним архитектурама. Опет, ако будемо разматрали неке теме постсовјетске интеграције у области безбедности, на пример ОДКБ. То је ипак једина структура која излази из оквира искључиво Кавказа или европског дела.

Али чак и овде видимо да постоји одређена специјализација. На пример, постојали су проблеми у односима између Киргизије и Таџикистана. Недемаркирана, неделимитирана граница. Колико су, на пример, Белорусија или Јерменија у томе учествовале? Када смо видели два карабашка рата, такође је, у суштини, била млака реакција, на пример, Казахстана или Киргизије. Штавише, Касим-Жомарт Токајев, када је настала ситуација 2022. године и Азербејџан напао Јерменију, сопствену територију, већ не конфликтну територију Карабаха, него управо јерменску. Касим-Жомарт Токајев је рекао да је, пошто нема уговора између Јерменије и Азербејџана, тешко разумети где једно заправо почиње, а где се друго завршава. Дакле, видимо да су Русији све те тачке интересантне. А, на пример, њеним партнерима већ нису. И то је проблем. А зашто интеграција иде тешко, да тако кажем? Па зато што су све поменуте државе младе, а ако су државе младе, код њих увек постоји крајње опрезан однос према интеграцији, према интеграционим пројектима, зато што је свака интеграција — шта? То је делегирање овлашћења нагоре, у неку интеграциону структуру, савет, секретаријат и тако даље. А посебне жеље за тим нема. Плус постоји та родна траума, како се каже: шта ако обнављање савеза, шта ако после економске или, рецимо, безбедносне интеграције дођу питања политичког јединства? А нове земље то политичко јединство већ не желе, и тако даље. Па, вероватно је у томе ствар.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

Исто тако различито. Овде много зависи, најпре, од тога шта свака од земаља очекује. То није само жеља Русије. На пример, у јерменско-азербејџанском конфликту стране су желеле да Русија наступи на једној или другој страни. И често је било веома... и остаје љубоморно одношење. Један од разлога захлађења односа данас између Јерменије и Русије јесте то што, како каже јерменско руководство, Русија се лоше понела 2020, 2022. и 2023. године. Није се мешала. И 2016. такође. Дакле, споразум о прекиду ватре тада није потписан било где, него управо у Москви. Уз посредовање руског Генералштаба. Можемо говорити да је Русија почетком деведесетих одиграла веома велику улогу практично свуда у заустављању конфликата. Јер договори из Дагомиса о Јужној Осетији, московски споразуми о Абхазији, споразум о бессрочном прекиду ватре у Карабаху сви су се појавили деведесетих година уз руско учешће. У том тренутку Запад и Уједињене нације понашали су се прилично, у суштини, пасивно. И, сходно томе, нису тежили да се мешају. Од почетка двехиљадитих ситуација се

променила. И када је кренуо процес геополитичке конкуренције, на пример, Грузији су почели активно да нуде чланство у НАТО-у или у Европској унији. Исто се односи на земље европског дела постсовјетског простора. И када је почела да настаје конкуренција спољнополитичких пројеката, тада је, наравно, ситуација престала да буде стабилна као раније. Просто зато што су неки конфликт, нека територија, постали платформа за разрачунавање спољних играча. И, можда је, делујући „Русија сама“, предложила, на пример, за Молдавију план Дмитрија Козака о федерализацији као елемент решавања конфликта. Али чим су се у то умешале западне земље, Козаков пројекат је пропао, очекивано. Јер један играч можда изазива проблеме, али истовремено, када је играч један, њему је много лакше да спроводи једну линију. А када у решавању конфликта, у обнављању безбедности постоје два-три диригента, добија се несклад. Штавише, ево погледајте: ако Русија каже: „Људи, ми смо водили линију по Абхазији и Јужној Осетији изнад сукоба“, а Грузија каже: „Нама не треба изнад сукоба, будите за нас, вратите нам те територије“. Москва каже: „Сачекајте, па тамо су људи, они из неких разлога не желе да живе са вама, ступите са њима у дијалог“. Нећемо у дијалог. Зато Москва на један начин схвата решавање као неку компромисну фигуру, а Грузија управо као обнову територијалне целовитости и тако даље.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Рекао бих све. Управо из разлога који су наведени раније. Јер, погледајте, чак и ако узмемо неке теме повезане са прозападним снагама.

Грузија жели у НАТО. Али она не жели да отвара други фронт. Тако? Тако. Она не жели, као Американци, да призна, на пример, Косово. Иако је савезник САД, подржавала их је у Авганистану и тако даље. Штавише, на пример, то што је грузијски контингент тамо био најбројнији од ненатовских није зато што су Американци стајали са пиштољем и, тако рећи, приморавали. Уопште није због тога.

Значи, сходно томе, Јерменија. Видимо да је Јерменија замрзнула чланство у ОДКБ. Али не жели да изађе. То је такође занимљив моменат. Па изађите онда. Не, нећемо. Зато што међу Пашињановим бирачима има људи који су за проруски вектор, а он не жели да губи потенцијалне бираче и тако даље.

Узмите Казахстан на пример. Казахстан је у ОДКБ, зар не? А да ли то смета да развија економске односе са Британијом, на пример. Или да буде члан савета при Трампу? Не. Зато су сви аутономни. И, понављам, ту управо постоји проблем недостатка регионалне интеграције. И обрнуто, постојање конфликтних тачака, системских проблема са идентитетом. А геополитичка конкуренција све претвара у такве аутономне играче.

Ево узмите чак Азербејџан и Турску. Рекло би се, непоколебљиви савезници. Ево Шушинске декларације. А поводом иранско-израелског конфликта, како се понаша Азербејџан, а како Турска? Једнако? Најмање речено, не.

Зато свако чува аутономију. Уопште, постоји једна концепција, популарна и код нас и на Западу, да Грузија, Јерменија, Азербејџан треба да направе неки избор и да, у суштини, реше са ким су та господа. Са ким сте ви, мајстори културе, да? Да ли сте, тако рећи, на прозападном вектору или на проруском. А средње и мале земље не желе да праве такав избор. Оне више воле да држе јаја у различитим корпама. Опет, то није ни лоше ни добро. Концепт „лоше–добро“ уопште није правилан. Увек је то неки скуп проблема. Скуп различитих проблема.

Како Кина утиче на регионални баланс у оквиру ШОС? (потпитање)

За сада не утиче озбиљно. Може се говорити о томе да је Кина напредовала, можда, на грузијском правцу, ако говоримо о Кавказу. И Тбилиси (Грузија) је признао стратешки карактер односа. Иако се о стратешком карактеру говорило и у односима са Азербејџаном и Јерменијом. Пре би се рекло да Кина мало осматра. Кина је активнија у Централној Азији. И, у принципу, сложила се таква неформална подела рада. Кина је више активна у економији, у инвестиционом деловању на територији централноазијских земаља. Али не улази посебно у

сферу безбедности. Сматрајући да је то сфера ближа Русији, њена сфера посебних забринутости и тако даље и томе слично.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

И само Русија покрива све. Зато што она постсовјетски простор у целини сматра својом сфером интереса. Овде заиста постоје проблеми у процени општег карактера претњи.

Да, њихов ниво интеграције није тако висок као код Грузије, али он постоји. На пример, рат у Украјини. Али, благо речено, партнери Русије се према томе некако опрезно односе.

Плаше се да то некако може да дотакне чак и Белорусију. Верујте, разговарао сам, на пример, чак и са представницима лица која раде у Министарству спољних послова или у различитим стратешким институцијама Белорусије. И они су говорили да је наш кључни конструкт Белорусија је мирна земља, ми не ратујемо.

Зато бих рекао да је проблем, прво, у општем одређивању циљева, а из тога се гради све остало. Чим опште одређење циљева буде фиксирано, или када буде макар много тема тог општег одређења циљева, одмах ће се институционалне ствари прикачити за то. Зато што постоји јасно циљеполагање, ту постоји интеракција.

А у ширем кључу, као, рецимо, војно-стратешки, како то НАТО ради, постоје одређена повезивања, што би се рекло.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

Потребно је тешње и јасније опредељивање циљева. Не таквог регионалног нивоа, него више, тако рећи, постсовјетско, ако хоћете, више стратешко.

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

Додаћу нешто, свакако, о ШОС, зато што се та структура од свих интеграционих пројеката разликује макар тиме што овде није само Русија стожерна организација, него и Кина. У принципу, ШОС обједињује мноштво веома амбициозних земаља, ево на пример Индија, Пакистан, Иран. Видимо колику тежину те земље представљају. Оне су или већ достигле статус средњих, али такав *upper middle*, нешто изнад средњег, а Индија просто тежи великим силама. Нуклеарна земља, Пакистан такође. Изгледа тако, али је при томе разумевање различито. Кина категорички не жели да види ШОС као неки анти-НАТО или алтер-НАТО. Запазимо, у ШОС се питања безбедности, у суштини, фактички не разматрају, иако она директно дотичу земље ШОС. Узмите ситуацију, на пример, авганистанско-пакистанског граничног подручја или ситуацију Кашмира, која се тиче Индије и Пакистана, пограничне спорове Индије и Кине. Све је то некако остављено по страни. Кина у ШОС види пре свега могућност економске, рекао бих политекономске доминације. А за Русију је то неки потенцијални формат алтернативан НАТО-у. Зато Русија и Кина, понављам, различито тумаче организацију. И када је, на пример, Кина предлагала банку ШОС, неке економске инструменте, Русија је на то гледала прилично скептично. И то је, можда, такође главна препрека функционалности. Дакле, све земље које су ушле у ШОС обједињене су неприхватањем колективног Запада, условно говорећи. А шта даље? Добро, нисмо прихватили колективни Запад, и шта даље? А даље почињу проблеми. И испоставља се да се проблеми између земаља често доживљавају као чак важнији од проблема у односима са Сједињеним Државама.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?

Осим што обухвата државе из различитих региона, суштинска разлика је што ШОС није војни савез као што је то ОДКБ, као и ово што сам рекао у одговору на претходно питање.

Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

Као политички форуми, пре свега. А ОДКБ је ипак у већој мери безбедносни. Он има, понављам, историју: сам Уговор, још пре појаве ОДКБ 2003, од 1992. године, да, био је створен под утицајем, понављам, централноазијске нестабилности. Тамо су створене неке, тако рећи, претпоставке.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

Наравно, зависи, пошто Русија и у својим доктринарним документима поставља, у суштини, развој тих структура. Оне се доживљавају као важне са становишта промовисања интереса Русије у Евроазији. Русија много говори, укључујући Путиновим устима, о таквом широком евроазијском партнерству. Промовише се управо концепција широког евроазијског партнерства. То јест, покушаји, рецимо, спајања различитих интеграционих пројеката. Они су различити, али имају неке заједничке тачке. Тачке повезане са интеракцијом евроазијских земаља. У том смислу, понављам, као приоритетне теме, да, несумњиво.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

Нечега, да. Али ипак не бих прецењивао достигнућа свега тога. Понављам. Најизразитији пример је Казахстан 2022. То је заиста важан успех Русије. Замислите, ми са Казахстаном имамо седам хиљада километара граница. Веће границе у свету нема. Ако говоримо о непрекинутој граници. САД и Канада имају већу, али она се прекида. А ако говоримо о непрекинутој копненој, тачније, непрекидној копненој граници, онда је Русија–Казахстан највећа. Па, ако је тако, онда су, наравно, затворили тај проблем, да кажемо, бар на неко време.

Како државе чланице реагују на руску доминацију?

Како реагују? Па на пример, „претњом“ обустављања чланстава у ОДКБ: Врата је оставилити, тако, мало одшкринутим. То је сигнал да, вероватно, са доминацијом није баш све добро. Неке земље, напротив, чланство у ОДКБ сматрају важним и, штавише, захваљујући томе фактички мењају свој статус. Али било је време када је Јерменија добијала оружје из Русије са попустима, управо као чланица ОДКБ. Наравно, сада они говоре да су дошла друга времена и тако даље и томе слично, али хајде овако. Било је време када је Јерменија држала одређену равнотежу са Азербејџаном. Будући мања од Азербејџана, економски слабија, али је то, између осталог, било захваљујући руској, како сте рекли, доминацији. Тако се може рећи.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Недвосмислено да. На почетку, када сам дао општу палету, многе ствари су биле наведене. Говорио сам о томе да се руско учешће различито доживљава и тако даље и томе слично.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

У Авганистану, када су код нас настале тешкоће са мигрантима, пооштравање некаквог, тако рећи, миграционог законодавства, памтимо емоционални наступ Рахмона, који је рекао да треба да научите да нас третирате као равноправне партнере. Опет, Русија и Јерменија нису упоредиве величине, али је Јерменија објавила обуставу, замрзавање чланства у ОДКБ . Зато не мислим да је то кључна тема.

Како оцењујете степен добровољности интеграције? (потпитање)

Не знам за случајеве да су некога тамо вукли, што би се рекло. Када је ДКБ потписан 1992, две године касније су га такође потписале Грузија и Азербејџан, а деведесетих су одбиле да га продуже. Узбекистан, када је већ био члан ОДКБ, замрзнуо је своје чланство, сада Јерменија па нису уследиле никакве грмљавине и мање због тога. Ако говоримо о Грузији и Русији, односи уопште нису настали због одбијања да се продужи уговор, него из других разлога. Мислим да су сасвим добровољни. Чак и ако таква добровољност има неке особености. Јерменија уопште није желела да помаже некоме у Централној Азији или Белорусији, али је користила повлашћене испоруке из Русије. Понекад је интеграција и форма јачања билатералних односа са Русијом. У неком смислу, да. Ако говоримо о централноазијском

театру, то је регионална нестабилност. Они разумеју да ОДКБ може да спасе у случају неких унутрашњих проблема. Несумњиво, то је заједничка претња. Заједнички оквир борбе против тероризма, заједнички оквир наркотрафикинга и тако даље. Али не успева увек да се тај заједнички оквир достигне. Јасно је да се Белорусија, налазећи се између Русије и Украјине у тако сложеној ситуацији, наравно, ослања на руску подршку. Шта ако Украјина буде предузимала некаква офанзивна дејства, када се заједнички оквир изграђује? Али крајње је тешко изградити заједнички оквир за савезнике Русије. Испада да билатерални ниво остаје веома важан елемент.

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

У почетку (мислим на 1992. годину) јесу делиле заједничко разумевање безбедносних претњи. Ипак је то био период, да тако кажем, ако не хаоса онда конфузије и страха. Како је време протицало, а прошло је више од тридесет године, тако се и то разумевање мењало.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

За Русију је, наравно, то претња проширења НАТО-а, претња могућег сударa са колективним Западом. То је и даље рат у Украјини. За друге су, наравно, друге претње. Већ смо их набројали.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?

Наравно да утичу. Ако ви сматрате да је за вас претња НАТО. А ја сматрам да се са НАТО може сарађивати. Примати представнике тих земаља. Јерменија прима код себе и НАТО представнике, и Макрона. Јасно је да је за Русију Макрон директна претња. Њему лично, то је само по себи јасно.

Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Ако је регионална, опште постсовјетска, онда не, можда. Ако су неке регионалне. Пре није стратегија као неки документ, него тактичка дејства, рецимо.

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?

Пре свега перцепција тога као претње. Не мислим да је ситуација у Казахстану некаква наранџаста револуција или обојена револуција. Али она се код нас у Москви доживљава у таквом виду. Наравно да утиче, несумњиво. Тако и ситуација 2020. године у Белорусији. Понављам, у сваком случају постоје своје конкретне ствари. Феномена Назарбајева у Белорусији није било. Украјина никада није била у ОДКБ и уопште се, тако рећи, веома снажно дистанцирала током целог постсовјетског периода од Русије. Зато постоје веома озбиљна разилажења.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

ОДКБ је практично одбио да детаљно, системски разматра саму кризу. Чак памтим изјаву бившег председника Казахстана, Назарбајева, о томе да ће историја све поставити на своје место. Поглед филозофа, визионара, а не поглед конкретног партнера. Штавише, памтим да се односи са Јерменијом данас код нас тако критички оцењују. А и раније је било проблема. Нису они настали у једном дану. Када је, на пример, Серж Саргсјан код себе примао председника Михаила Сакашвилија и чак га одликовао. Москва је и тада на то гледала, благо речено, не баш добро. Јер Јерменија каже: људи, ми не можемо да признамо Абхазију и Јужну Осетију. Ви Карабах не признајете. Ми не признајемо, па тим пре не можемо да признамо Абхазију и

Јужну Осетију. За Казахстан, који има тако осетљиве позиције као што су северни и источни региони, такође. Ни он није признао Абхазију и Јужну Осетију. У оквиру ШОС ту је и Кина, која категорички одбија да призна било какве случајеве сепаратизма. Зато је принцип „своја кошуља је ближа телу“. Истине ради, додајмо: у ГУАМ је исто. Азербејџан је некако мало осудио почетак рата, затим је практично три месеца узео паузу и ћутао. Молдавија реално није помогла никако. Што се тиче Украјине, у то време су постојале практично три одвојене оцене. Јушченко је у потпуности подржао Сакашвилија, Тимошенко је имала позицију „*in between*“, а Јанукович, главни опозициони лидер у том тренутку, рекао је да је Грузија направила авантуру. Не то да је подржао Русију, него је рекао да се таква авантуристичка дејства Сакашвилија не могу подржавати.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

Апролутно и недвосмислено. Потпуно недвосмислено. Зато што је показала да постоје питања о којима савезници не могу имати заједничку позицију. И она чак није толико у области безбедности колико у области идентитета. Зато што се плаше, облаче на себе грузијско-украјинску кошуљу. Ја могу да кажем да је то неправилно, да је то преувеличавање. Али сачекајте, ја могу, а они тако доживљавају. Чувена Томасова теорема. Наше представе могу бити реалне по својим последицама. Оно што смо себи измаштали. Када се читаве концепције, стратегије граде на основу неких представа. Наравно, показала је ограничење, апсолутно очигледно.

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

Управо из претходно наведеног разлога и није дошло.

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?

Па, нису давале никакве негативне коментаре. Ни Казахстан, ни Јерменија, ни Киргизија нису рекли да Русија није у праву. Али, рецимо, није било ни отворене подршке Русији. Знате, постојала је нека анегдота о другу Микојану у совјетско време, када су сви чланови Политбироа отворили кишобране, а Анастас Иванович није отворио. Тада је пала киша. Зашто, Анастасе Ивановичу? А ја ћу проћи између капи. Ето, разумете, то се зове проћи између капи.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

На легитимитет, вероватно, не. Нико није довео у питање неопходност. Да, самит је прошао успешно. Сви су говорили о томе да имамо заједничке циљеве и задатке. Али је при томе свако ипак исповедао принцип „своја кошуља је ближа телу“.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

Мислим да, вероватно, није утицала у смислу да их није разрушила. Али мислим да је створила много проблема. Вероватно, ако кажемо „никако“, ипак је утицала. Она је натерала да се та опрезност, која је била својствена 2008. години, још више појача. Зато што ако имате неке проблеме поверења према суседу, и тако, знате, са опрезом гледате за сваки случај. Сада опет не говоримо да ли је то лоше или добро. Тешко је градити некакав заједнички модел. Обратите пажњу, ситуација са Кримом. Нико од савезника Русије није признао Крим. Чак ни Белорусија. Белорусија није признала Абхазију и Јужну Осетију. Лукашенко, када је дошао у Абхазију, обратите пажњу, ступио је на територију пансиона у Пицунди, који припада Русији. Он, у суштини, није ступио на абхаску територију. Занимљив детаљ, зар не? Он је дуго проучавао све то, слао делегације у Абхазију, Јужну Осетију, Грузију, али их није признао. Отворено је рекао да ћемо у том случају имати проблеме са санкцијама, ми их не желимо; ако Москва жели да признамо, и ако је то, тако рећи, веома важно, па хајде. Помозите нам, тако рећи, финансијски, да нађемо неке, па, компензационе механизме који ће нам помоћи. Исто се односи на Донбас и „нове територије“. Штавише, ако погледамо, на пример, Касима-Жомарта Токајева, он је уопште рекао да су, извините, Абхазија, Јужна Осетија, а затим је рекао и

ЛДНР[846] квази-државе. Квази-државе, разумете? Дакле, када говорите о квази-држави, то је већ неки елемент негативизма.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Понављам, да, та „украјинска кошуља“. Чак, сећам се Лукашенка у периоду до 2020. године; у белоруској политици може се повући прилично јасно неколико линија. До 2020. године — то је једно питање И, сходно томе, тако рећи, оно што је било после 2020. Сећам се, 2014. године Лукашенко је, говорећи о федерализацији Украјине, рекао: „Па, знате како, то је као свирати у четири руке“. Разумете, „Баћка“ није музичар, он не зна да постоје композиције за четири руке и да музичари посебно тако свирају, па чак, тако рећи, пијанисти-виртуози свирају у четири руке, и у томе је со тог жанра. А „Баћка“ је наговестио да, ето, украјинска држава неће бити одржива. Дакле, елементи неповерења су постојали. Можемо се сетити уочи избора 2020. године. Сећате се, Лукашенко је тамо ухапсио неке руске шпијуне, али су онда избори прошли, и испоставило се да унутрашња нестабилност — ко ће опет помоћи? Москва ће помоћи, да, Москва је помогла.

Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?

Па, као филмски сценарио. Тамо, значи, Руска република, власти покушавају да је, тако рећи, угуше, Русија ће увести војску, и ја сам тада рекао, кажем: људи, зар нисте покушали да прићете са друге стране, можда не треба притискати Русе, па онда уопште неће бити питања да се Русија негде умеша, да. „Зато што ви почињете да притискате, и Русија се меша, а ви говорите: „Ој, она се меша“". Па не притискајте. Све сте ви државе, тако рећи, са сложеним саставом становништва.“ Тако некако.

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

И овде ћу рећи, апсолутно недвосмислено. Чак и најближи савезници Москве, Белорусија је најближи, члан је са нама савезне, јединствене државе. Већ сам говорио, да, и уздржаност од, на пример, признања Крима. Да, Лукашенко је... „А нека Сбербанк најпре призна Крим, нека отвори, на пример, тамо филијалу, нека Аерофлот тамо лети. Не ћерке-компаније Аерофлота, него сам главни Аерофлот. Да, тада ћу признати. Апсолутно.“

Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Па, мислим да радикално није. Да, постоји разумевање да Русија има своје интересе, да постоји незадовољство последицама распада, дискриминацијом према Русима, оно постоји. Друго је питање што, вероватно, из тога не желе да извуку неке велике поуке, нажалост. Чак и ако погледамо последњи Устав Казахстана, тамо је ипак донекле снижен статус руског језика. Да, он је, тако рећи, препоручен.

Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?

Лично, не мислим да је прекретница у неком смислу да су се оне или заглавиле, или, обрнуто, кренуле корацима од седам миља. А понављам, постоје неки системски ограничивачи интеграције, повезани са последицама распада СССР-а. То је све, а даље се то наставља. То вам је као када ви, на пример, па не ви конкретно, имате неку болест. Да, попили сте аспирин, па вам је било лакше. А онда ново погоршање, и опет као да постоји, опет сте попили лек, добро, као да је постало боље. Спремни су да иду, тако рећи, у једном строју. Спремни су, али не сасвим. Спремни су, али не потпуно. А ево овде ћемо мало улево, а ми ћемо овде мало успорити, а ми смо мало отишли удесно, и тако даље.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

[846] ЛДНР је је скраћеница за Луганску Народну Републику (ЛНР) и Доњецку Народну Републику (ДНР), украјинске области које су прогласиле независност од Украјине 2014. године, а њихов статус је једно од главних питањ у руско-украјинском сукобу.

Неку посебну слабост ја, можда, не бих приметио.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

Пре, не геополитичког, него алтернативно међународног. Засад не може само један колективни Запад, уопште, тако рећи, овде да управља

Да ли су кризе откриле структурне лимите интеграција?

Па, све кризе, да. У суштини, само ћу поновити. Све су осветлиле, да. Све. Не толико институционалних. Опет, чини ми се, то је моја тачка гледишта, да, можете се са тим не слагати, али кључно је увек циљеполагање. Ми са вама морамо имати заједнички циљ. Ако га имамо, ми ћемо под њега изградити шта год хоћете. Било које институције. Ако га имамо, али није довољно изграђен, институције ћемо градити споро или их уопште нећемо градити, разумете, или ћемо прокрастинирати.

Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?

Пре, тако рећи, о покушајима да се изгради неки заједнички међурегионални, да, ако узмемо постсовјетски, а опет оно што сам горе говорио, да, подела на подрегионе не дозвољава да се изради заједнички циљ.

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?

Сматрам да они нису структурни. То је као, на пример, савезна држава. Али ако би Москва, у великој мери, вероватно желела да види Белорусију као део заједничког пројекта, онда је Лукашенко, на пример, увек говорио, сматрам да смо већ, тако рећи, прошли. Тачку неповрата Белорусије као посебне државе. Да, ми смо блиски Русији, да. Ми смо са Русијом, али не у Русији. Сећате се када је још рани Путин рекао да, па нека Белорусија као шест области уђе у састав Русије. Лукашенко је тада оштро реаговао, рекавши да чак ни у време нациста није било, тако рећи, таквог комадања Белорусије на делове. То је тада био веома оштар сигнал Москви. Зато, понављам још једном, у овом случају сматрам да је циљ важнији од конструисања органа власти. Па, институција у целини.

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Недвосмислено. На пример, ако погледамо Русију и Белорусију, могли би да направе заједнички савет безбедности. Узимајући у обзир улогу савета безбедности, на пример, у свакој од земаља. Заједнички савет безбедности, где би могла бити два копредседавајућа, на пример, Шојгу и Белорусија заједно. Мислим да потенцијал постоји, несумњиво.

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

Вероватно ће бити конкурентнија. То се већ сада дешава. Мени би, наравно, било драго да Русија игра доминантну улогу, али за ту доминацију мораће да се избори. Нада у то да су постојала нека, тако рећи, совјетска, империјска времена, она већ, тако рећи, одлазе у прошлост. Одрасле су читаве генерације које нису познавале Совјетски Савез. Сада опет не говоримо добро–лоше. Не представљају баш те реалности. И за њих је независност већ оно у чему су одрастали. И за нас, на пример, за многе моје студенте. Ма шта моји студенти? Моји синови. Ево, мој син сматра да је Казахстан отприлике исто што и, тамо, Мађарска или Црна Гора, разумете? Ја тако не мислим. Опет, схватите ме правилно, не зато што сам ја некакав империјалиста, али ја, на пример, категорички не говорим енглески у Јерменији или у Казахстану. Просто из ината чак нећу да говорим. Па, код нас су генерацијски различите ствари, разумете? И ја разумем да питање није у томе да Казахстан као нека губернија уђе у састав Русије. Просто, за мене је он свој, повезан је са многим некаквим асоцијацијама. Као тамо, не знам, у Јерменији са Хореном Оганесјаном или Аркадијем Андреасјаном , са фудбалерима. А савремена омладина, они знају Хенриха Мхитарјана. Ја кажем: знате ли да је он син Гамлета Мхитарјана, совјетског фудбалера? Не, не знају. Они знају Хенриха, који је тамо играо у Манчестер јунајтеду, да? И за јерменског навијача, да ли је он играо у Спартаку

Москва или у Манчестер јунајтеду, нема разлике. А за нас има. Зато ћемо, наравно, видети нешто друго, али док не буду превазиђене те ствари повезане са пограничним конфликтима, са идентитетским споровима, постсовјетски простор ће ипак остати. Али ће се мењати, наравно.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

Чини ми се да смо у суштини све такве суштинске аспекте обухватили.

Саговорник РФ-3

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?

Јединствени систем безбедности на постсовјетском простору сада је немогућ, зато што у целини можемо издвојити субрегионе. Централна Азија је посебно, Јужни Кавказ је посебна група са својим комплексом унутрашњих и спољних конфликата, а Источна Европа је посебна прича: Белорусија, Молдавија, Украјина. Дакле, они су географски раздвојени и сваки од њих има свој скуп унутрашњих и спољних изазова.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Једна од кључних конфликтних тачака јесте геополитичко супротстављање. Оно се посебно испољава у односу на Украјину, где је борба за Украјину између Запада и Руске Федерације створила садашњу конфигурацију, у којој се Украјина од спојне карике претворила у бојно поље за испробавање технологија борбе у новим конфликтима. Дакле, та геополитичка борба, нажалост, представља важан елемент. Постсовјетски простор је изашао из ситуације у којој је био део једног општег, јединственог система безбедности у оквиру Совјетског Савеза. Јасно је да се тај систем распао и да су спољни актери, природно, почели да траже прозоре могућности за ширење свог утицаја. То наилази на отпор Руске Федерације и прераста у преврате, конфликте, револуције и ратове, као у случају Грузије и Украјине. Други комплекс фактора су унутрашњи фактори; њих има много и различити су. У Централној Азији то су екстремизам и тероризам. На Кавказу су то територијални конфликти међу државама, уз спољне актере. У Источној Европи је посебна прича. И, сходно томе, постоји одређена повезаност безбедносних фактора за све. Централна Азија је због географије посебан субрегион, са приближно сличним скупом изазова. Јужни Кавказ је другачија ситуација, при чему свака држава тамо има посебну слику. И Источна Европа, такође. Између њих унутра нема повезаности.

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Улога Руске Федерације је, опет, за сва три региона потпуно различита. Чак и унутар самог региона видимо да се слика уопште не поклапа. У Источној Европи, за Белорусију је, на пример, Русија кључни гарант безбедности, са дубоким степеном укључености и интеграције, док је са Грузијом слика потпуно супротна. Исто је и на Јужном Кавказу: до последњег времена Русија је била кључни гарант безбедности за Јерменију, неутрално-непријатељска држава за Грузију и неутрална држава за Азербејџан. У Централној Азији је другачија слика Руске Федерације као основног гаранта безбедности у оквиру ОДКБ, ШОС и билатералног формата.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

У целини, ако се погледа, чак и у оквиру ОДКБ постоји консензусни систем доношења одлука. Дакле, иако је Русија објективно доминантан актер и главни инвеститор система безбедности, одлуке се по правилу доносе колегијално и нема хијерархије. Русија настоји да не доминира и да не намеће своју вољу партнерима. То се види чак и по томе како се Руска Федерација односи према чињеници да је савезници не подржавају у питању Крима, у питању специјалне војне операције.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Аутономија малих држава је веома условна, зато што у целини онај комплекс изазова и ризика који постоји за државе постсовјетског простора ствара толико озбиљан комплекс ризика и изазова, а могућности сваке државе су ограничене. Управо у томе је улога и важност Русије као гаранта, посебно у Централној Азији, јер саме државе региона понекад не могу у потпуности да одговоре на постојеће ризике и изазове.

Како Кина утиче на регионални баланс у оквиру ШОС?

Што се Кине тиче, ситуација још није сасвим формирана. Кина би, наравно, можда желела да игра снажнију улогу у питањима безбедности, али то захтева дубље укључивање и носи одређене ризике. Зато Кина заправо заузима опрезну позицију према државама Централне Азије, понегде тачкасто испоручује наоружање, али се не укључује снажно у сферу безбедности, више препуштајући ту одговорност Руској Федерацији.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

Код ОДКБ, уз сву њену спољашњу, не баш високу ефикасност, организација је у ствари прилично ефикасна. Одговор на јануарске догађаје у Казахстану 2022. године показује да организација може у кратком року да обезбеди заједничке кораке за неутралисање изазова чак и на унутрашњој сцени. Пре тога, 2021. године, организација је, уз укључивање Узбекистана, спровела серију војних вежби и увежбавање деловања у односу на могућу инвазију из Авганистана. Разрађени су и политички ланци доношења одлука унутра, разрађена је војна интеракција. Дакле, у целини, институционално, ОДКБ је организација спремна за веома многе изазове. Питање је само политичке воље: нису за све конфликте и нису за све изазове учесници организације, пре свега, спремни да се негде укључе, да негде стварно наступе, да ризикују своје трупе ради постизања циљева партнера у организацији. То смо видели на примеру Јерменије, то видимо и на примеру специјалне војне операције.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

Као што сам већ рекао, ОДКБ има потенцијал за заједничко деловање. То је, пре свега, одговор на изазове, не наступање. Ипак је Организација уговора о колективној безбедности организација за одбрану, а не за напад; **то није НАТО.**

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

Код ШОС је ситуација обрнута. Организација је, упркос томе што је огромна и што су у њој прописане широке сфере интеракције, таква да је веома тешко постићи практичне кораке, веома је тешко постићи консензус. Пример је иранска криза, где ШОС чак није успела да изради неку заједничку агенду, заједничко саопштење које би осудило западне државе. То, наравно, показује ограниченост ефикасности ШОС као организације. И у целини, то је, вероватно, све о ШОС. Ту постоји политичка координација, постоје консултације о питањима и заједничке активности у борби против наркотрафикинга. Али војна компонента ШОС, упркос одржавању редовних вежби, ипак припада организацији која је сувише велика и има

сувише различите учеснике. Посебно Индија и Пакистан снажно додају различитост приступа и отежавају неко консолидовано решење.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?

Делимично сам Вам одговорио у претходним одговорима, разилике су те да је ОДКБ организација са израженом војном компонентом, дакле војни одбрамбени савез, док је ШОС више политичко економска организација и нема изражену војну компоненту.

Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

Мислим да су пре свега више политички форуми, иако ОДКБ има наведену војну компоненту.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

Позиција Русије у ОДКБ, уз у целини колегијално доношење одлука, јесте доминирајућа. Руска Федерација путем преговора са партнерима може да постиже напредовање својих циљева. То смо видели у Казахстану: Русија је била главни иницијатор укључивања. Али опет постоје ограничења. И специјална војна операција показује да Руска Федерација не може по свим темама да захтева од држава партнера у ОДКБ да следе неку заједничку линију. У ШОС, осим Кине, постоје и друге државе. У целини, ШОС је у том погледу инклузивнија организација, где су позиције једне стране веома, веома ограничене и где је потребно тражити компромисе.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

Нисам сасвим разумео шта је то инструментаизација. Па, код ОДКБ је то, заправо, то. Поред тога, постоје билатерални формати. Русија има са Узбекистаном, Русија има са Туркменистаном уговорну базу, заједничке вежбе. Зато је овде, како бих рекао, комплекс института и инструмената обезбеђивања безбедности веома широк.

Како државе чланице реагују на руску доминацију?

С обзиром да је Русија највећа земља у региону, са развијенијом економијом у односу на остале и већом војском, нека врста доминација постоји. Међутим, она их није приморавала да ступе на пример у ОДКБ. Са свим земљама у оквиру Заједнице Независних Држава, Русија је имала или има билатералне односе о сарадњи а и мислим да су бар у почетку, државе чланице сматрале ОДКБ важним, да кажем ослањале су се на руски „нуклеарни кишобран“ и мислим да се ту мање више није много шта променило. Уз све изазове које ови односи носе.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Код ОДКБ не бих рекао да постоји неки баш изражен дисбаланс, али ни равнотежа у пуном смислу. У целини, организација је реактивна, она је предвиђена за различите кризне ситуације, али само њено постојање је важан елемент безбедности. Зато се овде у целини може рећи да, да, постоји равнотежа.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

Нисам сигуран, не бих знао прецизно да одговорим, али мислим да економска неуравнотеженост не утиче тако снажно. Ипак, као што сам већ рекао, у ОДКБ доминирају питања консултација и колегијалног доношења одлука. Зато чак и Русија, иако има озбиљну

доминацију у економском и политичком смислу, мора да узима у обзир ставове својих партнера.

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

Што се тиче перцепције претњи, опет, овде треба конкретизовати у зависности од тога која је држава и који је подрегион. Ако је то Централна Азија, онда су државе Централне Азије мање-више сличне у перцепцији унутрашњих и спољних безбедносних претњи, па се овде може говорити о мање-више јединственом систему безбедности. На Јужном Кавказу је потпуно друга слика: свака држава има свој скуп ризика, изазова и фобија, па ту такође нема заједничке перцепције. А Источна Европа је посебан случај, тамо је такође све јасно.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

За Руску Федерацију, наравно, размештање војне инфраструктуре, геополитички конкуренти, нестабилност у суседним државама и различити ризични моменти представљају претњу. Дакле, све што носи ризике за безбедност Руске Федерације у суседним државама доживљава се као претња. Ту су, у своје време, Авганистан, улазак Украјине у НАТО, размештање инфраструктуре. Уопште, сви ти аспекти су важан елемент система безбедности Руске Федерације. За државе региона, наравно, условно речено, размештање инфраструктуре НАТО на сопственој територији није директна претња; то су више посредне претње. Са једне стране, сарадња са трећим државама је елемент баланса, али појава такве сарадње ствара ризике у односима са Руском Федерацијом. То су ризици конфронтације, или са Кином ако говоримо о Централној Азији. Сходно томе, видимо да се не поклапа све, посебно у питањима утицаја трећих актера. Али у питањима унутрашње стабилности, тероризма, наркотрафикинга и опште безбедности, државе, посебно Централна Азија и Руска Федерација, максимално су блиске по скупу ризика.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?

Већ сам рекао да постоји приступ, перцепција геополитичких конкурената. За државе региона, укључивање Кине у обезбеђивање безбедности је пре позитивна ствар, а за Руску Федерацију је пре ризик. Сарадња у војној сфери са САД за државе региона је безбедност, а за Руску Федерацију је изазов. На Кавказу је ту уопште огроман чвор: Грузија и стремљење ка НАТО, Азербејџан и сарадња са Турском, Јерменија сада са САД и Великом Британијом. Дакле, комплекс ризика и апсолутно супротно схватање ризика.

Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Опште стратегије, општег виђења безбедности, наравно, нема.

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?

У време нестабилне ситуације у Авганистану и америчке стратегије реализације „обојених револуција“, државе су, наравно, биле ближе Руској Федерацији. Сада таквих претњи нема и, сходно томе, мања је потреба за тешњом интеракцијом са Руском Федерацијом.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

У целини, видели смо да се ОДКБ понашала максимално пасивно, јер је то, опет, питање доминације националних интереса над колективним. Већ сам одговорио да ОДКБ није НАТО. Осим тога, тај сукоб се тицао Русије и Грузије, ОДКБ као организација ту није имала шта да тражи. Ипак је тежња да се буде у безбеднијој ситуацији, неконфликтној са кључним

партнерима, доминантна стратегија. Условно речено, укључивање у подршку Руској Федерацији значило би стварање ризика за односе са САД и Европском унијом. Сходно томе, једноставније је прећутати, отићи у неку неутралнију позицију.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

У овом случају то не бих назвао кризом поверења, то је просто покушај балансирања. Из ОДКБ, природно, нико не излази; то је ипак систем безбедности који је потребан, посебно државама Централне Азије. Сходно томе, то није криза поверења, већ покушај балансирања.

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

Зато што је тежња да се буде у безбеднијој, неконфликтној ситуацији са кључним партнерима била доминантна стратегија. Подршка Руској Федерацији значила би стварање ризика у односима са САД и Европском унијом, па је, сходно томе, једноставније било прећутати и заузети неутралнију позицију.

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?

Одговорио сам вам, остале су неутралне. Балансирале су, заузимајући такву позицију.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

При томе, то ни на који начин није утицало на легитимитет интеграционих процеса. Поново кажем, то није криза, то је балансирање.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

Украјинска криза је приметно утицала на интеграциона удружења и на перцепцију Руске Федерације, јер ако се до 2008 и 2014. године (па и 2022. године), Русија доживљавала као безусловни гарант безбедности у случају кризе, овде се ситуација окренула тако да је Руска Федерација спремна да штити своје интересе, укључујући и војне методе. То је био такав хладан туш за државе региона, које су, наравно, почеле опрезније да приступају развоју сарадње са Руском Федерацијом, плашећи се и секундарних санкција, и токсичности, и појачавајући балансирање са спољним актерима, како би тиме обезбедиле своју безбедност, укључујући и на међународној сцени.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Као што сам већ рекао, нема криза поверења, једноставно се ради о покушају просто покушај балансирања.

Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?

Поновићу се, али конкретно по питању ОДКБ, радило се о балансу својим интересима. Важно је напоменути да отцепљене регионе Грузије (Јужну Осетију и Абхазију), ниједна од руских савезница није признала.

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Да, избегавале су да отворено означе своју позицију како би балансирале. Сходно томе, и ОДКБ и ШОС настојале су да буду неутралне у односу на конфликт. Наравно, 2014. година је у одређеној мери била прекретница, зато што је довела до тога да је Руска Федерација кренула на промену граница, постојећег статус квоа после распада Совјетског Савеза. То је, сходно

томе, постало озбиљан изазов за државе постсовјетског простора, које су почеле да страхују да и оне, уколико се нешто догоди, могу постати објекат таквих дејстава Руске Федерације.

Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Мислим да јесте и није. С једне стране, са Русијом мора опрезно да се сарађује, а са друге стране, настављена је сарадња у областима које нису искључиво безбедност, мислим на економску сарадњу.

Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?

Знате, тај период, 2014–2016, не бих означио као неки преломни моменат, јер овде интеграција није сасвим прикладна. Ако говоримо о евроазијској интеграцији, управо у том периоду се одвијало стварање, ширење и продубљивање сарадње у оквиру Евроазијске економске уније. То је била интеграција. У оквиру ОДКБ одвијао се плански рад, није било неких озбиљних прекида или пробоја. Дакле, у периоду од 2014. до 2016. године, упркос кризи у односима са Украјином и са западним државама, у целини ни на који начин није утицала на ОДКБ и ШОС. У већој мери је, можда чак, допринела јачању утицаја ШОС, али при томе инструментално и институционално није било никаквог пробоја. У овом перуоду, реако бих да је ШОС постала субјектнија организација, јер је управо у оквиру ШОС Русија тражила подршку на међународној сцени и нашла ју је. Дакле, није било неких јасних изјава ШОС у погледу подршке Русији, али су се одржавали самити, ишла је стална сарадња на позадини искључења Русије из седморке, из осморке, и смањења политичког дијалога са Западом. Сходно томе, ШОС је у том смислу постала алтернативна платформа. ОДКБ је у целини задржала исти ниво свог утицаја и социјализације, без икаквих пробоја.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

Институционална слабост у овом периоду? Не бих рекао, пре зато што овде није било ни неке политичке тражње. Односно, да су, условно говорећи, државе хтеле да подрже Руску Федерацију, а организационо нису могле то да уради, да је, на пример, била донета одлука о подршци Русији, о размештању мировног контингента ОДКБ, а ОДКБ то није могла да уради тада би се о томе могло говорити. А овако је у целини политичка консолидација у оквиру и ШОС и ОДКБ просто прилично ограничена, па се, сходно томе, институционално није догодио неки озбиљан потрес.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

У тој мери да је ОДКБ у политичком смислу ипак означила своју неутралност и балансираност управо држава учесница. А ШОС је у целини, са становишта политичког утицаја, показала свој значај. Али са становишта реалних института који би могли да допринесу стварању алтернативних финансијских инструмената, и ту је било јасно да није све тако једноставно. Кина у том тренутку није желела да изграђује неки алтернативни систем и да тиме потпадне под санкције.

Да ли су кризе открилe структурне лимите интеграција?

Мислим да нису. Не бих могао да дам прецизније образложење на ово питање.

Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?

Не, о управљању кризама не може бити речи, зато што оне избијају овде и тамо без било каквог нормалног прогнозирања и могућности системског реаговања.

Формална vs. стварна интеграција. (потпише)

Па гледајте, формална и неформална интеграција. У ОДКБ је, у принципу, од почетка двехиљадитих формирана пуноправна организација, дакле основна етапа је прошла почетком двехиљадитих. У целини, и социјализација са заједничким деловањем, вежбама, формирањем општег језгра код ОДКБ, све је то такође урађено много пре тога. Код ШОС је, у целини, више формална интеграција, и то такође са ограничењима и границама.

Будућност евроазијских безбедносних интеграција.

У ближој средњорочној перспективи засад нема алтернатива сарадњи у оквиру ОДКБ за државе региона. Зато на Јужном Кавказу, уз сву шароликост могућности, такође заправо нико не нуди платформу. Постоји, на пример, платформа 3+3. Али државни пројекти, који засад још нису толико очигледно перспективни, не нуде се. САД ипак играју своје игре; оне не желе да буду гаранти безбедности. Спремне су само да користе државе региона ради јачања притиска на Русију и на Иран. Турска је такође прилично токсичан актер са ограниченим функционалним капацитетом. Сходно томе, алтернативе као такве нема. Али на Јужном Кавказу ће се у наредним годинама још формирати нови систем регионалне безбедности. У Централној Азији ће се засад све отприлике кретати у том правцу.

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?

Основни проблеми ШОС су разуђеност, аморфност, сувише широк број учесника и сувише супротстављени политички интереси. Ту се, како бих рекао, с тим ништа не може урадити. Код ОДКБ је реч о тежњи да се балансира вишевекторност држава учесница, односно о таквом секторском поклапању интереса по ограниченом кругу питања. У целини, слика изгледа отприлике тако.

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Засад не видим неко озбиљно продубљивање, перспективе продубљивања сарадње. Свима одговара садашња ситуација, када у кризној ситуацији треба позвати Москву, ОДКБ, али при томе она није много захтевна са становишта свакодневног деловања и прихватања подршке за нека непопуларна питања. Дакле, свима све одговара.

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

А будућност ће, па, бити отприлике таква, конфронтациона, зато што у целини постоји ерозија унутрашњих безбедносних института у државама Централне Азије. Не постају све државе снажније, монолитније; пролазе кроз транзите власти, унутрашњи политички легитимитет се смањује. У целини, изазова је све више, геополитичка ситуација се усложњава, али државе не постају снажније и не постају спремније за ризике и изазове. Наравно, конфликтност ће се овде наставити, посебно у условима раста геополитичког супротстављања са Кином, Руском Федерацијом и Западом. Дакле, тај троугао, уз додатак регионалних конфликата, ствара прилично сложену, шаролику слику, која не доприноси стварању неког јединственог система безбедности.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

У принципу, дотакли смо се практично свих аспеката.

****Казахстан*[847]

Саговорник Каз-1

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?

Па, ако говоримо о том временском периоду од 2001. до 2016. године, мислим да да, може се посматрати већи део постсовјетског простора као јединствен безбедносни комплекс. То јест, државе које улазе под појам постсовјетског простора још задржавају везе, укључујући и везе у области безбедности. За то је у том тренутку већ постојала и платформа ЗНД, односно у оквиру ЗНД постоји низ договора о заједничкој заштити општег простора. Постоји и ДКБ/ОДКБ, где улази шест земаља: Белорусија, Русија, Јерменија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Фактори безбедности који повезују? Прво, то је заједничка прошлост, укључујући и сферу обезбеђивања одбране, када смо ми, 15 република, били у саставу јединственог међудржавног удружења. Постоје различита гледишта о Совјетском Савезу — да ли је то било међудржавно удружење или велика унитарна држава. Али, уопштено, то је био јединствен политички простор и, сходно томе, 15 држава је улазило у тај јединствени политички простор.

За тај период су изграђене одређене везе: расподела одређених функција између држава у обезбеђивању безбедности заједничког простора, јединствено војно образовање, јединствен комплекс претњи до распада Совјетског Савеза. Део тог комплекса претњи се сачувао: тероризам, на пример, ширење наркотика и тако даље. Зато мислим да су управо ти фактори повезивали у периоду 2001–2016. земље постсовјетског простора и подстицали их да очувају неки заједнички

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Русија наступа пре свега као безбедносни кишобран. Присуство нуклеарног оружја је снажан фактор који држи друге земље око Русије, зато што у Казахстану и Таџикистану разумеју да, ако према њима буде извршена нека војна агресија, та агресија може бити спречена само у сарадњи са Русијом. Зато је пет земаља најпре закључило уговор, а затим створило организацију колективне безбедности, где је прописано да свака од страна напад на другу страну посматра као напад на себе. У том случају Русија ће напад на Белорусију, Казахстан, Таџикистан и тако даље посматрати као напад на себе и може употребити, између осталог, и нуклеарно оружје како би заштитила суверенитет и безбедност других држава.

Друга важна улога је, наравно, војно-индустријски комплекс. Земље ОДКБ, па чак и земље ЗНД, у том смислу су се ослањале или ослањају на Русију. Све земље су још од совјетског периода користиле исте моделе наоружања. Да, сада се у Казахстану и Киргистану појављују примерци наоружања турског, НАТО стандарда, али се и даље углавном користе стандарди управо руског наоружања. То руско наоружање се тим републикама испоручује по домаћим ценама, понекад чак и бесплатно. Русија обезбеђује постојање одређеног арсенала наоружања, сарадњу обавештајних служби, усклађеност обавештајних служби и војно образовање које представници република добијају у Руској Федерацији. Руска Федерација припрема и официрски кадар; у периоду 2011–2016. веома интензивно је припремала официрски састав за земље ОДКБ и ЗНД.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

[847] Интервју је вођен на руском језику. Одговоре са руског језика превео Божидар Љ. Кнежевић.

Доминантна позиција... па, с једне стране, да почнемо издалека: свако регионално удружење подразумева доминантну државу и, сходно томе, државе које се на њу ослањају и које су мање развијене. У овом случају Русија је, наравно, доминантна држава у региону постсовјетског простора. То се тако историјски сложило. Мислим да то доприноси стабилности, јер су историјски изграђене везе усмерене на то да се обезбеди међусобна безбедност, укључујући и Русију. За Русију су државе око ње, благо речено, нека врста „тампон" зоне. Ако говоримо о Централној Азији као о њеном „меком трбушњу", она разуме да је овде све мирно, позадина је обезбеђена и проблема нема. Ту се изградио симбиоз доминантне државе и других држава које улазе у исто регионално удружење. Такве везе имају дугу историју и усмерене су пре свега на безбедност; ту нема неких негативних фактора.

Једино се проблеми повезани са украјинским процесима, са украјинским правцем, негативно одражавају. Треће земље су заинтересоване за дестабилизацију безбедности на постсовјетском простору и покушавају да убеде друге државе које улазе у интеграциона удружења са Русијом да се и према њима може догодити слична агресија. Представља се да Русија наводно врши политички утицај на процесе у Украјини ради решавања грађанског противстављања, а то се савезницима Русије приказује као грубо мешање у другу државу и утицај на савезнике. Али у политичким елитама земаља савезница Русије постоји разумевање да је све то само пропаганда. Везе су давно изграђене, свако разуме своју функцију у удружењу и нико не посматра доминацију Русије као фактор претње утврђеној безбедности.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Мислим да, у принципу, имају пуну аутономију. Ако се сетимо, раније је у састав ОДКБ улазио и Узбекистан. Узбекистан је мирно, у своје време, изјавио о обустављању свог чланства у ОДКБ. Са стране Русије није било никакве активне реакције, никаквих покушаја да се Узбекистан силом задржи у том формату. Узбекистан је изјавио, мирно изашао и то је било све. Русија у томе није видела проблем. Русија је односе у области безбедности и одбране са Узбекистаном превела у билатерални формат. Уместо ОДКБ ставила је акценат на билатерални споразум, и сада се војно-техничка и војно-политичка сарадња са Узбекистаном наставља. Дакле, имали су аутономију, изашли су и суспендовали своје чланство, и из тога није настао никакав проблем.

Исто је сада са Јерменијом. Јерменија је такође то изјавила, али је Русија само упозорила: ако излазите из ОДКБ, разумете читав степен претњи који се пред вама јавља после изласка из ОДКБ, односно турско-азербејџански фактор и сада проблем повезан са процесима на Блиском истоку. Излазак из ОДКБ одмах носи претњу да Русија неће пружати помоћ која би била гарантована да је Јерменија остала пуноправна чланица. У периоду 2002–2012. Узбекистан је два пута изјављивао о суспензији, а затим и излазио, и није дошло до међудржавних конфликата. Зато кажем да постоји пуна аутономија. Русија никога не увлачи силом у савез са собом. Када земље желе да изађу, Русија само покушава дипломатски да објасни какве претње то носи и изражава жаљење. Ако сада дође до потпуног изласка Јерменије из ОДКБ, претње ће постојати не само за Јерменију, већ и за Русију. Али Русија од тога не прави већи проблем, не прети војном акцијом и тако даље. Ушли су и изашли, значи, тако је.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

ОДКБ се постепено развија. Од једноставног обезбеђивања заједничке безбедности прешли су на рангирање претњи, на стварање снага брзог реаговања, на низ других комитета у сфери сајбер-безбедности и заштите од наркотрафикинга. ОДКБ се постепено развија и структуира у ефикаснију организацију.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

Ако изађемо из оквира вашег истраживања од 2001. до 2016. године, када још никакве операције нису спровођене, онда у садашње време ОДКБ има низ успешних операција. То није само оно што се догодило 2002. године, у јануару 2002. године у Казахстану, када су

ограничени контингенти свих других учесника ОДКБ били ангажовани за функцију обезбеђивања и заштите критичне инфраструктуре у Казахстану. Постоји и позитивно искуство заједничких операција пресецања наркотрафикинга. Сада је, колико знам, планирана или већ спровођена заједничка операција у сфери сајбер-безбедности. Потенцијал постоји и он се реализује.

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

ШОС засад наступа више као саветодавни орган. Тамо се углавном расправља о проблематици безбедности. Постоје комитети за антитероризам и борбу против наркотика, али, колико разумем, углавном се врши размена информација. Нисам наилазио на неке активне заједничке мере у оквиру ШОС. Зато мислим да ШОС засад функционише у формату саветовања и размене информација. Проблем је у томе што се одлуке доносе консензусом, односно сагласношћу свих страна, и понекад једна од земаља чланица ШОС кочи одлуке. Ако ШОС промени такав приступ, бар у сфери безбедности, тако да се одлуке доносе већином гласова или да председавајућа земља има право да донесе одлуку, онда ће у сфери безбедности постати ефикаснија.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?

Суштинске разлике почињу од тога што је ОДКБ формирана као структура која треба да обезбеди колективну безбедност на постсовјетском простору за све земље које улазе у то удружење. ШОС је првобитно створена ради решавања пограничних спорова. Концепт при стварању ових организација био је различит. Сада постоји дуплирање у неким деловима, на пример у размени информација. Низ земаља улази и у ОДКБ и у ШОС, тако да постоји територијално преклапање сфера деловања две организације. Али ОДКБ има развијен војни нагласак: колективне снаге брзог реаговања и друге структуре, чак и у сфери ванредних ситуација. У ШОС је, као што сам већ рекао, засад углавном реч о саветодавном правцу и размени информација. ОДКБ је више практично оријентисана и оперативније решава настале проблеме.

Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

ОДКБ заиста делује као реална структура интеграције у области одбране, односно у области безбедносне интеграције. Стварају се регионални контингенти, снаге брзог реаговања, спроводе се активне вежбе. Што се тиче ШОС, то је више формат саветовања. Практично оријентисану делатност засад нисам видео.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

У сфери војно-техничке сарадње, пре свега, у земље савезнице се углавном испоручује руско наоружање. То је, вероватно, основни степен зависности. Такође и сфера војног образовања.
Што се тиче ШОС, Русија има своје учешће, али та организација је више саветодавног плана, за форуме повезане са безбедносном проблематиком. Доношење одлука зависи од консензуса. Русија води своју политику у оквиру ШОС, али ако би желела снажно да утиче, све је ограничено процедуром доношења одлука консензусом. Ту Русија нема јаку доминацију.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

У принципу, основни циљ Русије као доминантне државе, односно разлог због којег је покренула процесе реинтеграције на постсовјетском простору, паралелно у области безбедности и економије, био је да се формира посебан политички регион у којем можемо да се осећамо безбедно. Са становишта безбедности, Русија користи ОДКБ као инструмент формирања релативно безбедног простора. Али свака земља која улази у ОДКБ такође посматра ту организацију као инструмент обезбеђивања сопствене безбедности.

***Како државе чланице реагују на руску доминацију?* : КАЗ-1**

Доминација је корисна и државама чланицама. Оне добијају одређене „погодности“: наоружање по ниским ценама или чак бесплатно, војно образовање, нуклеарни кишобран и тако даље. Мислим да су све земље заинтересоване за доминацију Русије, јер она располаже великим потенцијалом и спремна је да штити државе у том формату.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Мислим да постоји равнотежа интереса, зато што Русија не поступа егоистично и не следи само своје циљеве. Она гради политику тако да обезбеди и интересе чланица интеграционог удружења у којем се налази. Једноставан пример је Казахстан 2022. године: Русија је брзо реаговала, највећи контингент био је упућен на територију Казахстана да извршава практичну заштитну функцију.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

Кохезија постоји и на прилично високом је нивоу, зато што се добија корист чак и полазећи од тога што постоји асиметрија. То је природна асиметрија. Нема две исте земље које се развијају на исти начин. Свака има свој профил развоја економије и војни потенцијал. Асиметрија постоји и у билатералним и у мултилатералним регионалним процесима. Ту не видим велики проблем. Мислим да ни саме елите не виде велики проблем у томе што постоји асиметрија; свако покушава да је искористи на свој начин.

***Каква је улога Казахстана*?**

Казахстан заузима активну позицију, често подржава руске иницијативе на платформама ШОС и ОДКБ. Земља је дала територију за одржавање војних вежби у оквиру ОДКБ. Колико ми је познато, донета је одлука о развоју војно-индустријског потенцијала ОДКБ, и Казахстан се активно укључио у тај процес, у кооперационе ланце у војно-индустријском комплексу ОДКБ. Спреман је да учи и учествује у заједничкој производњи наоружања у различитим ситуацијама.

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

Да, деле. Почев од тероризма, екстремизма и ширења наркотика, па до претњи извођења обојених револуција, све чланице ОДКБ јасно разумеју да такве претње постоје и спремне су да пружају међусобну помоћ у спречавању таквих претњи и процеса на територији читавог простора ОДКБ.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

За Русију је, до 2016. године, пре свега, ширење блока НАТО било основни проблем. Русија је улагала велике напоре да спречи ширење, не само политичко ширење, односно укључивање нових чланица у организацију, већ и померање источног крила НАТО ка Русији. Русија је иступала и против размештања одређених врста наоружања, односно противракетне одбране у близини својих граница. Русија ширење НАТО доживљава као претњу националној безбедности, као реализацију агресивних планова за успостављање политичког утицаја на унутарполитичке процесе у Русији, све до успостављања марионетског политичког режима, или као планове за распарчавање Русије. ОДКБ је један од инструмената смањења тог фактора претње, јер земље које улазе у ОДКБ неће размештати војну инфраструктуру на својој територији и неће улазити у друге одбрамбене или војне блокове без усаглашавања унутар организације. За Русију је важна претња и тероризам, који после рата у Чеченији није нестао, као и ширење наркотичких средстава. За Белорусију је вероватно све исто као и за Русију: ширење НАТО и очување постојећег политичког режима. За земље Централне Азије обојене револуције такође се посматрају као претња, али су најважнији религиозни екстремизам,

тероризам и ширење наркотика. У принципу, реч је о истим врстама претњи, само су по степену важности код сваке земље на различитим нивоима.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?

Претња очувању политичког поретка у земљама Централне Азије, вероватно, у одређеном периоду после украјинских догађаја могла је бити разматрана, али је затим одбачена. Русија је спровела одређене политичке кораке како би објаснила да ни под каквим околностима неће спроводити мере за рушење политичког поретка у савезничким земљама. Напротив, 2022. године Русија је показала да је спремна да штити постојеће политичке поретке у земљама савезницама у оквиру ОДКБ. Зато мислим да се сада у ОДКБ чува висок степен поверења. Ако се сетимо пограничног инцидента између Таџикистана и Киргистана, Русија је такође покушавала да то питање реши путем преговора и брзе оперативне интервенције, како се тај конфликт не би проширио. Зато је поверење високо.

Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Да, у оквиру ОДКБ усвајају се усаглашени документи за спречавање различитих врста претњи: сајбер-безбедности, наркотика, екстремизма, тероризма и тако даље. Поред стварања оперативних центара и међудржавних структура силових органа, постоје и документи стратешког значаја усмерени на спречавање различитих претњи. За ОДКБ је то уобичајена пракса. Такви документи се усвајају за одређени рок.

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?

Исламски екстремизам је био фактор захваљујући којем су земље Централне Азије, вероватно без суштинских резерви, ушле у Организацију уговора о колективној безбедности, и из истих разлога су ушле у ШОС. Грађански рат у Таџикистану је показао самом Таџикистану да је неопходно бити у одређеном интеграционом удружењу у области безбедности како би се проблеми решавали, између осталог, уз помоћ савезника. То су и терористички акти који су неколико пута извршени на територији Казахстана, као и проблематика повезана са религиозним екстремизмом на територији Киргистана. Тај фактор је постао фактор који повезује и подстиче сарадњу.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

Многи експерти су критички оцењивали реакцију ОДКБ, али у овом случају тај рат није потпадао ни под једну одредбу ОДКБ. Формално, ниједна организација која улази у то удружење није нарушила устав, нити је било захтева да се подрже политички процеси када се Русија или нека друга земља меша у одређене земље како би спречила негативне процесе са људским жртвама. Зато је реакција била разумљива. Нико није желео да државе ОДКБ постану налик НАТО, али на неформалном нивоу свака земља је изразила одређени облик подршке Русији.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

Не, није показала, зато што није било агресије против Русије. Да, била је агресија против руских мировњака, али Русија није тражила од земаља ОДКБ да се мешају, јер је разумела да сопственим снагама може да реши тај проблем. Погинуло је неколико руских мировњака, али Русија је могла сама да реши проблем и није желела да погорша ситуацију у свом пограничју. Да су Казахстан или Киргистан јавно подржали или учествовали ограниченим контингентом у тој операцији, те земље би могле на себе да навуку реакцију, укључујући и обојене револуције. Русија је то разумела и све земље су то разумеле. То се није негативно одразило на потенцијал целог формата.

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

До таквог одговора није дошло јер ни једна чланица није била нападнута. Нити је Русија, као што сам већ рекао, тражила помоћ.

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?

То је било давно, сада се тачно не сећам. Али у медијима није било изразито негативних оцена. Није било ни оцена подршке, ако не рачунамо публикације које подржава западно финансирање. У званичној штампи није било директно оштре негативне реакције, али није било ни реакције подршке. Ишао је ток информација о томе да се догодила агресија на мировњаке и о спровођењу војне операције на територији Грузије. Не бих рекао да је неко снажно критиковао Русију или јој певао у глас.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

Не, у принципу, све је ишло по плану. Раније, 2010. године, затим су се договорили о формирању Евроазијске економске заједнице, која је потом прерасла у Евроазијски економски савез, потписивањем уговора 2014. и почетком деловања 2015. године. Економски процеси интеграције ишли су својим предвиђеним планом и конфликт са Грузијом није негативно утицао на процесе. И Украјина је покушавала да уђе у то удружење, па затим из низа разлога није ушла. Мислим да је Грузија, ако је и имала неки утицај, била сувише посредан фактор.

Како су се савезници односило по питању признавања Абхазије и Јужне Осетије (потпитање)

С разумевањем су се односили, али јавно нико није хтео да подржи, зато што државе које улазе у ОДКБ имају локалне претње губитка суверенитета, односно дела територије. Да касније против њих не би неки спољни агресор спровео војну операцију одвајања дела територије, нису подржале, али су се односиле с разумевањем. Код нас у Казахстану може на пример да се купи вино из Абхазије или Осетије. Када је реч о роби из тих до краја непризнатих република, она се на граници Казахстана не зауставља и без препрека стиже у продавнице. То указује да нема негативних оцена. Политички, земље се боје да им се касније неко не позове на то да су и оне признале отцепљење Абхазије. Али суштина проблема им је јасна и разумеју да је Абхазију и Осетију било неопходно признати како би се зауставили процеси који су водили ка етничком геноциду.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

У принципу, 2014. године негативно се није одразила. Процеси су се настављали истим темпом, одржавани су састанци и војне вежбе. Нико из организација није иступио против. Једино је почео активан идеолошки рад трећих земаља усмерен на дезинтеграцију, укључујући и удружења у области безбедности. Почела је да се шири лажна информација о наводним плановима Русије за обнову Совјетског Савеза и за одвајање дела територије република које се граниче са Русијом. Русија је активно одговорила контрамерама и објаснила да такве планове није имала, да никада није постављала циљ нарушавања територијалне целовитости било које државе, пре свега савезничке државе.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Не, није је продубила. Напротив, тадашњи председник Казахстана Назарбајев активно је покушавао да заустави процесе конфронтације између Украјине и Русије, разумејући да то неће нашкодити само Русији, већ и Казахстану. Белорусија је наступала као преговарачка платформа. Све земље су покушавале да помогну Русији и постсовјетском простору. Нажалост, конфликт се све више увртао, улазио у спиралу, али то што је свака земља покушавала да учествује и смањи ниво конфронтације говори о томе да је поверење било високо. Мислим да је било и нејавних преговора председника Русије са председницима земаља ОДКБ како би се зауставили негативни процеси на постсовјетском простору.

Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?

Тиме што те две организације немају везе са овом кризом.

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Да, избегавале су. Ако говоримо о Казахстану, Казахстан је рекао да разуме и украјинску страну у вези са кримском ситуацијом. Али истовремено је рекао да постоји право избора народа СССР, односно избегао је да активно стане на једну од страна. Аналогичне позиције давала је свака од чланица ОДКБ. То није било повезано са односом политичке елите тих земаља према Русији, већ са тим што би сваку земљу која отворено подржи Русију могао касније да казни Запад. Ниједна земља није желела да буде кажњена, а у Русији су се према томе односили с разумевањем. Русија није желела да у њеном пограничју настане додатно жариште нестабилности. Зато су земље показивале да чувају неутралност према свакој страни конфликта, али је свако разумео суштину процеса.

Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Након 2014. године, перцепција се, наравно, променила. Ако говоримо о политичкој елити, тамо сви разумеју зашто се нешто дешава, због чега је настала криза и какве су претње за њих. Али у јавном мњењу, код обичних грађана, перцепција зависи не само од позиције сопствене политичке елите, већ и од спољног информационог утицаја. Долази до поделе. Део млађе генерације, која је слабо упозната са историјом Совјетског Савеза, у већој мери негативно доживљава Русију захваљујући томе како западне земље пласирају информације и значења. Старија генерација, која је живела у Совјетском Савезу, већином остаје на страни Русије и чува нормалан однос према њој. Ако се погледају социолошка истраживања, слика је отприлике иста: старија генерација више подржава Русију, а млађа генерација је више на страни Украјине. Млађа генерација је под агресивним информационим утицајем Запада, а не зна историју односа из периода Совјетског Савеза. Старија генерација зна, памти и разуме да сва та проблематика није настала вољом Москве или Кремља, већ да су ти проблеми на постсовјетски простор дошли са Запада.

Да ли период 2014-2016 представља прекретницу за ове интеграције?

Наравно да представља, зато што, поред већ формираног института ОДКБ, односно ОДКБ већ делује као међународна организација, на постсовјетском простору се 2014–2015. године потписује споразум и од 2015. почиње да се реализује стварање Евроазијског савеза. Интеграција излази на нови ниво. Они су ипак међусобно повезани, иако се све земље не поклапају у потпуности са становишта Евроазијског савеза. Евроазијска интеграција и посматра се у интеракцији са свим осталим форматима и форматима ЗНД. То је преломни моменат као излазак на квалитативно виши ниво интеграције. Структуре које су се раније бавиле одбраном својих територија сада су, у принципу, вероватно почеле да се баве и заштитом економских интереса земаља.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

Евроазијски савез се тек стварао, па је о институционалној слабости тамо још тешко говорити, јер се то још није формирало. Мислим да не. Разлог што ни поводом Грузије ни поводом Украјине нико није изнео јасну позицију и активну подршку Русији био је у томе што су се бојали мешања Запада. То не бих назвао институционалном слабошћу. То је била опрезност. Људи су седели у својим рововима не зато што не подржавају Русију, већ зато што су разумели да могу на себе да навуку невољу и створе претњу не само за своју безбедност, већ и за безбедност Русије, налазећи се у њеном пограничју.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

Не онолико колико би можда требало.

Да ли су кризе открилe структурне лимите интеграција?

Следеће питање.

Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?

Не може. Следеће питање.

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?

О ШОС сам већ говорио: проблем је у томе што се одлуке доносе консензусом, односно захтева се сагласност свих страна, и то понекад за доношење оперативних одлука постаје бирократска кочница. Структурни проблеми ОДКБ: рекао бих да ОДКБ много не дорађује у сфери унутрашње јавне дипломатије. Ако сада зауставимо неког младог човека на улици, па чак и старијег, и питамо шта је ОДКБ, неки ће одговорити да је то областна дечја клиничка болница, по скраћеници, а не Организација уговора о колективној безбедности. Становништво слабо зна о делатности организације, иако се делатност спроводи. Сваке године се спроводе операције против илегалне миграције и наркотрафикинга, али о томе излазе суве, мале новинске белешке које мало ко примећује. Чини ми се да је проблем у томе да код становништва земаља ОДКБ расте поверење у ту организацију и разумевање нужности њеног постојања. Потребна је интензивнија јавна дипломатија: ОДКБ мора да говори о себи и да показује себе. То је, чини ми се, основни структурни проблем. У другим сферама, у принципу, у ОДКБ све мање-више нормално функционише.

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Наравно да постоји. Тај процес је неопходно продубљивати да би се осећала ефикаснија безбедност. У којим сферама? Прво, могуће је продубљивање војног образовања, можда стварање заједничких војних образовних установа. Друго, добро је што већ почињу први кораци — развој војно-индустријске кооперације. Производња наоружања биће размештена не само у Русији, већ и у земљама партнерима, што ће их учинити независнијим јер ће на својој територији производити одређене врсте наоружања. То је и економски позитивно, јер ће се отварати радна места и све остало.

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

Мислим да су одређена преформатирања могућа на постсовјетском простору. Један од фактора је јачање Турске. Она покушава да игра на културним осећањима низа држава које имају слично културно порекло: туркијске језике, туркијско порекло и део заједничке историје. Мислим да ће се постсовјетски простор преформатирати и да у ОДКБ могуући и друге земље. Узбекистан се може вратити у ОДКБ ако се претње за Узбекистан заоштре. Кина ће активно утицати на политичке процесе на постсовјетском простору развијајући стратегију Један појас-један пут. Та стратегија ће бити повезана и са присуством неких одбрамбених интереса Кине на територији земаља у којима се реализује. Мислим да ћемо се са Кином опрезно интегрисати у војној сфери, чувајући своју аутономију, јер је Кина глобална и доминантна земља. Бићемо са њом у пријатељству, али на одређеној дистанци. Ако говоримо о постсовјетском простору, сада је вероватно основна претња милитаризација Европе и изјаве низа европских политичких лидера да су спремни да уђу у рат са Русијом 2030. године. Ми у Централној Азији не бисмо желели да се такав сценарио реализује. Желели бисмо да се од Атлантика до Тихог океана изгради простор мира, солидарности и за наредне генерације. Управо је ту непознаница: како ће се даље развијати ситуација са Украјином и Европом. Све ће зависити од тога како ће Русија изаћи из овог конфликта, да ли ће се он одужити или ће Русија и Европа моћи да се договоре и зауставе ескалацију. Мислим да ће се везе са ОДКБ и са земљама које улазе у ЗНД очувати. Чак и Молдавија, која је изјавила да излази из ЗНД, покушава да изађе само из неких политички обавезујућих договора, а да сачува економске везе. Мислим да ће здрав разум преовладати и да ћемо ипак сачувати постсовјетски простор као простор мира.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

Мислим да смо добро прошли све праце и области.

***Саговорник Каз-2

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?

Овде је, у суштини, тешко раздвајати, зато што је Евроазија сама по себи већ један велики комплекс. Неко је даље, неко ближе један другом, а ако узмемо постсовјетски простор, ту су и дубоке историјске везе: то је и бивша Руска империја и суседне земље. Чак и ако узмемо СССР наравно, Совјетски Савез је нешто различито, али хоћу да кажем да су се сви ти односи и међусобне везе развијали вековима. У совјетско време само су добили други облик, али су увек постојали. После распада Совјетског Савеза формат се променио али и даље сви зависимо једни од других. Зато је то, наравно, јединствен комплекс, без сумње.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Тешко је, наравно, овако одмах рећи, али прво што ми пада на памет јесте југ Централне Азије, исти Авганистан, на пример. Сада је тамо, хвала Богу, мирније, али уверен сам да је то један од заједничких фактора који утиче и на Русију, иако се тамо, наравно, граница протеже са другим државама Централне Азије. Не дај Боже да се нешто догоди и уздрма цео регион то ће допрети и до Русије. То је ако узмемо онај регион којим сам се бавио. Даље, Каспијски регион је посебан проблем. Русија и тамо улаже много напора да би у том региону било мирно. Русија настоји да изграђује пријатељске односе са свим земљама које се преко Каспијског мора граниче с њом. Даље, Кина, наравно. Кину, наравно, не посматрамо као противника, настојимо да је посматрамо као савезника. Када кажем „ми“, мислим на нашу земљу, Русију, мада државни званичници могу имати нешто другачији став. Говорим као обичан грађанин Руске Федерације. Кина је за нас савезник, али истовремено разумемо да је то велика сила. Кина се увек позиционирала као земља која је изнад других тај израз „централна земља“, сада не могу да се сетим тачног термина али разумете ме, изнад других држава. Јасно је да тежња Кине да ипак контролише ситуацију није нестала и неће нестати, и то такође треба узети у обзир. Даље, ту су еколошки проблеми, наравно. Као што сам рекао у првом одговору, ипак смо један велики континент и овде је све међусобно повезано, од река до, на пример, ледника у Централној Азији који се сада топе. У блиској будућности питање пијаће воде у Централној Азији може постати веома оштро; тамо једноставно може почети суша. То питање се, нажалост, ретко покреће, али заправо може довести до глобалних последица, јер људи једноставно неће имати шта да једу, све ће се тамо претворити у пустињу и маса становништва биће принуђена да мигрира. То питање би требало чешће покретати. Чуо сам га и од узбечких колега док сам се још бавио Централном Азијом; они су га посебно истицали. Ако сумирам, ту су безбедносни проблеми, проблеми суседства са већим и моћнијим силама које су стварно одмакле напред, као и заједнички еколошки проблеми. Када се код нас мешају другови из иностранства, преко океана, као у случају Ирана, на пример, и то је фактор који увек имамо у виду. Нажалост, и Украјина је један од примера како се спољна политика наших „партнера“ касније испостави са разорним последицама, укључујући и наше земље. Догађаји у Украјини, разуме се, овде имају разорне последице, али су имали и психолошке последице по друге земље. У Казахстану се, на пример, веома тешко, не безболно, доживљава оно што се дешава у Украјини. За многе је то показатељ до чега може довести неопрезно заигравање са истим тим Западом и, на пример, са националним питањем. Казахстан је такође вишенационална земља и такве процесе је и тамо веома лако узбуркати. Нажалост, многи су тек због рата у Украјини схватили да се све веома лако може запалити, а онда људи гину у огромном броју. То су фактори које бих могао да наведем.

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Тешко ми је сада да проценим како све у стварности стоји. Нажалост, и сам сам посматрач. Могу да говорим само о историјској улози Русије, односно о томе како би, у принципу, требало

да буде. Русија је територијално највећа земља на свету и с њом се, хтели то или не, мора рачунати. У нашем региону Русија је, сама по себи, заинтересована да на њеним периферијама и границама буде мирно, па зато и сама настоји да поставља основе безбедности. Понављам, друге земље ће, хтеле то или не, морати да прихвате такву улогу Русије, просто зато што је Русија велика земља. Колеге из Казахстана или Киргистана сада би могле да се наљуте, али сада могу отворено да кажем: зашто се љутити? Ако је човек висок, шта ту можете да урадите? Он види више од вас, грубо речено, само зато што је висок. Исто је и са Русијом: она је велика. У суштини, мислим да види више и може више од нас, мањих држава. Треба да настојите да научите да се договарате и да заједно изграђујете односе. И Русија управо тако поставља ствари. Став Русије је: не мешамо се у унутрашња питања других земаља, али је Русија заинтересована да тамо буде мирно, јер је то потребно и Русији. Када се дијалог буде градио у том правцу, када суседне земље престану да као некакав комплекс доживљавају то да Русија треба негде да руководи, када се тај комплекс заврши свима ће бити лакше, пре свега тим мањим земљама које су сада принуђене да лавирају између САД, Турске, Русије и Кине. Само говорим како ја то видим, као посматрач. Волео бих да се сви ти спорови што пре заврше.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

Веома тешко питање. Чини ми се да је и једно и друго; овде се не може јасно раздвојити. Пре свега, елите се разликују од земље до земље. Неко се поставља као пуноправни играч и Русија мора да се договара с њим. Неко одмах разуме своју малу улогу и да је боље да, грубо речено, следи савете Русије. Тај однос зависи од обе стране и од тога како ће све бити изграђено. Оно што могу да кажем на основу својих запажања и искуства са претходног посла јесте да Русија никоме ништа не намеће. По мом личном уверењу, понављам, личном уверењу, Русија би, напротив, у неким питањима требало да буде и оштрија. Када Русија оставља превише избора, онда се управо појављују проблеми. Питања безбедности нису питање да ли желиш нешто да купиш од мене или не желиш, па добро. То је већ питање живота људи и стабилности целог региона и понекад треба поставити ствари чврсто. Сматрам да Русији то често недостаје: понекад то ради, а понекад не.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Чини ми се да је сада уопште све постало прилично тешко са интеграционим процесима. Иста ЕАЕУ готово да се уопште не појављује на дневном реду; недавно се једном појавила у вестима и први пут сам је чуо после толико година. Даље, због сукоба у Украјини пооштравају се и гранична правила. Сада, на пример, чак ни деца не могу да се воде у Казахстан без пасоша за иностранство. Разумем са чим је то повезано. Нисам проучавао то питање, али претпостављам да је вероватно повезано са проблемом трговине децом, јер рат, нажалост, све то подиже на нови ниво и колико деце тако нестане. Када сте принуђени да правите додатне документе, то је додатни филтер и теже је нелегално извести дете. Према томе се односим потпуно мирно, мада и сами често путујемо у Казахстан и морали смо да направимо пасош, па зато знам за пасоше за децу. С друге стране, то заиста усложњава интеграционе односе, јер више не можете једноставно да седнете у воз и отпутујете. Бар за децу морате да направите пасош; за одрасле, хвала Богу, за сада ништа такво не уводе.Што се тиче безбедности, може се рећи да та интеграција већ вероватно трпи. За децу је, наравно, тешко рећи и понављам да немам истраживања на ту тему, али због проблема који настају на граници интеграциони процеси се, хтели то или не, усложњавају. Неке друге, баш политичке разлоге или политичке мотиве за сада не примећујем. Ако говоримо о малим земљама, опет могу да говорим само о Централној Азији. Иста Киргизија, на пример: они и сами разумеју да су заинтересовани да имају заштиту у лицу Русије. Исто као Казахстан у јануару 2022. године, када је ОДКБ управо спасао ситуацију. Казахстан, наравно, говори да би се и сам снашао, али када је ОДКБ једноставно обезбедио стратешке објекте, то је ослободило ресурсе да се на другим местима успоставља ред. И то веома много значи. Уверен сам да мале земље то одлично разумеју. Могу у медијски

простор да износе и неке друге ставове, али када ствар дође до тога, престаће да се претварају и једноставно ће урадити оно што треба да би преживеле, јер сви желе да живе. Сада могу да изјављују шта год желе док је све мирно и тихо, али када, нажалост, дође до таквих процеса, све ће доћи на своје место.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

Овде ћу, прескочити, зато што то уопште није моја тема.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

Овде ћу, прескочити, зато што то уопште није моја тема.

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

Следеће питање.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?

Следеће питање.

Да ли организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

Следеће питање.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

Понављам, нажалост, не пратим то. Могу да расуђујем на основу свог ранијег искуства и искуства историчара. Односно, каква је уопште улога Русије у нашем простору. Хтели ми то или не, Русија није случајно постала таква каква јесте. Многи процеси делују по инерцији и не може се за један дан променити однос, нити се може једноставно уклонити једна земља и очекивати да се све промени. Улога Русије је, без сумње, најмање равноправна, најмање, а у неким питањима, уверен сам, биће и доминантна, јер Русија има искуство које друге земље, на пример, немају. Русија, наравно, такође учи од других земаља, али у сваком случају има своје изузетно богато искуство, које иста Кина, на пример, веома добро разуме и цени. Зато мишљење Русије у питањима конструисања те безбедносне архитектуре, и преко ОДКБ и преко ШОС, не може бити безначајно. Што се тиче других земаља, зависи од њих самих, од тога како се поставе и какво су искуство спремне да донесу. Али, понављам, Русија је најмање правна наследница СССР. Ако узмемо исти Казахстан, на пример, то је земља која је од 1991. године званично независна. Пре тога је била или у саставу СССР или у саставу Руске империје, а пре тога је уопште био средњи век. Казахстан се, као и друге републике, издвојио као независан 1991. године. Узимам Казахстан као пример. Они су изашли 1991. и практично немају сопствено искуство управљања; и даље уче. А код Русије, понављам, упркос распаду Савеза и том прекиду традиције, ако се погледају биографије запослених у Министарству спољних послова, многи су прошли управо совјетску школу. Хтели ми то или не, то су и даље совјетске дипломате, само што сада раде у Русији. То не може да се не одрази на улогу Русије у развоју и увођењу тих нових схема сарадње. Тако бих то формулисао.

Каква је улога Казахстана?

И она не може бити мала, ако узмемо ЕАЕУ за пример. Казахстан је био друга република по величини у СССР-у, то је девета земља по величини у свету, на деветом месту; у принципу је велика. У СССР-у је био други, а по економији сада не могу да кажем који је био, можда чак четврти. Знам да је Украјина била друга после СССР-а. Улога Казахстана је, дакле, увек била значајна и у Совјетском Савезу. Совјетски Савез је овде веома снажно развио индустрију, на којој Казахстан и данас, између осталог, опстаје, а чега данашњи политичари такође не воле да се сећају. Како кажу, „гутали су прашину“знамо ми како су гутали прашину; својим очима видимо фабрике и комбинате које је подизао цео Совјетски Савез, цео Совјетски Савез. Ја сам из региона који је управо подизао и то веома добро знам из прве руке. Совјетски Савез је,

дакле, уложио веома много снаге у Казахстан. Казахстан је један од неопходних делова интеграционих процеса. Није само питање каква је његова улога, без њега интеграциони процеси једноставно неће успети. Постоје земље без којих се може, а постоје земље без којих се не може. Мало ћу се удаљити од Казахстана и подсетити на Украјину. Када сам се бавио питањима интеграције, многи стручњаци су износили став да су за потпуну постсовјетску интеграцију неопходне четири републике: Русија, Украјина, Белорусија и Казахстан. Све остале могу да учествују или не учествују, али без те четири, ако недостаје макар једна, интеграција се неће догодити. Године 2013. видели смо Мајдан. Американци нису тек тако све то тамо организовали у том тренутку. По мом мишљењу, то је била превентивна мера против интеграционих процеса. Зато је улога Казахстана велика, али, нажалост, ниједна од тих република појединачно не може ништа суштински да промени. То је, опет, систем. Волим сада да употребљавам ту реч. Шта је систем? То је када појединачни делови, када су заједно, стварају нешто ново. Ако их узмемо одвојено, сваки ће имати нешто своје; када их саставимо, осим њих настаје још нешто ново, такозвано емергентно интеграционо стање. Да би постсовјетска интеграција успела, потребне су четири републике. Истина, сада не знам, после разарања која су се догодила у Украјини, а тада се говорило о Украјини у пуном смислу као индустријској земљи, а сада је цела источна Украјина бомбардована, колико је данашња Украјина способна и, уопште, после онога што се догодило и начина на који су наши народи посвађани, колико се у принципу може говорити о интеграцији ЕАЕУ успорава. Сматрам да је то управо због тог сломљеног елемента интеграције. Уверен сам да је све то било намерно; спречили су нас.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

Да би се то јасно виделом, ја то не примећујем, опет као посматрач. Сви су говорили: уђите сада у ЕАЕУ и Русија ће вам касније претити. Али ја то нигде не примећујем, нигде. Колико разумем, Русија је заиста имала циљ да привуче интересовање за себе: хајде да отворимо границе да свима буде добро, а не као Америка, да би касније тиме притискала. У својој пракси нисам приметио тако нешто. Тако бих рекао.

Како државе чланице реагују на руску доминацију?

Мислим да болно реагују, као што сам већ рекао. Постоји некакав комплекс. И ми, историчари, у приватним разговорима са пријатељима покушавамо за себе да разумемо зашто се то догодило. Стекао сам утисак, који нигде није забележен у истраживањима, да је Русија сама показала како се према њој може односити, да тако кажем, деведесетих година, када је почела саму себе да блати и када је Русија престала да поштује саму себе. Те републике су виделе: ако Русија сама себе не поштује, зашто бисмо је ми поштовали? Све почиње од тебе самог. Док сам себе не поштујеш, нико те неће поштовати. Тај реп се, изгледа, вуче до данас, зато што су се елите ипак формирале на одређеним вредностима и већ су се навикле. Осим тога, понављам, Русија не показује увек своје могућности притиска. Да ли је то добро или лоше, нећу да судим; то треба да решавају људи на врху. Али сматрам да и то у извесној мери доприноси. У међудржавним односима, када нешто дозволите и на нешто зажмурите, то касније може избити на другом месту, јер су једноставно сматрали да Русија на то мирно гледа. Треба показати да то није нормално и не само показати, него понекад и доказати делом. Русија има и тај проблем: често се све заврши речима, некаквим нотама, а дело не уследи. То је политика и тешко ми је да о томе расуђујем. Тиме треба да се баве окорели политикани, али мора постојати нека граница. Треба да будеш и коректан партнер и да те истовремено поштују. Мораш да поштујеш себе и да учиниш да те други поштују. Сматрам да код нас ту за сада постоје недостаци и неравнотежа. Зато државе, бар у Централној Азији, често себи дозвољавају такве политичке испаде. Али уверен сам и да је све то политика, често позориште, и да је важно оно што се решава иза кулиса. Избацили су неку информацију у вести или медије —па избацили су. Најважније је како се питања решавају иза кулиса. Ми овде можемо да кључамо у коментарима: Казаси су опет нешто смислили, Русија је опет нешто смислила. Али

најважније је како они горе решавају питања. Зато бих раздвојио оно што ми као обични људи видимо од онога што се стварно дешава. Ја зато и оцењујем као обичан човек. Како је тамо стварно, тешко је судити. Искрено признајем да сам чак престао да судим и да дајем оцене, јер је то сувише сложено.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Ту би требало спровести озбиљна истраживања. Овако не могу да кажем да постоје.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

Има много питања у вези са истом ОДКБ, а о ШОС се у последње време такође мало чује. Добро је што сам се удаљио од тих вести, па сада све то могу да оцењујем као обичан човек. Док сам радио, питали су ме: шта је то ваша ДКБ, ми чак не знамо шта је то — обласна дечја клиничка болница, можда? И то је ДКБ. Ја кажем: не, то је Организација уговора о колективној безбедности. Први пут чујемо. И сада, четири године откако сам отишао из те области, заиста нигде ништа не продире, нигде нема никаквих информација. Сматрам да је то управо симптом да се ништа не дешава. Мислим да сам тиме све рекао.

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

Опет, не може се рећи ни да ни не. Неке ствари деле, а неке не. Уверен сам да сви деле питање Авганистана. Сви одлично разумеју, иако је тамо сада колико-толико мирно, колико је Авганистан проблематична земља и да сутра може да се догоди било шта.Уверен сам да и Каспиј сви добро разумеју, колико је то сложен проблем. О еколошким проблемима не деле сви, наравно, али делимично. Када је реч о води, на пример, о рекама у Казахстану, тачно знам да то питање брине многе, јер многе реке почињу у Кини, пролазе кроз Казахстан и стижу до Русије, а у Русији од њих ништа не остаје. То је претња која стварно брине. Када је реч о води у Централној Азији, мада хајде да употребимо совјетски термин Средња Азија, дакле Узбекистан, Киргистан и Таџикистан изгледа да свест још није у потпуности сазрела. Можда ту претњу и деле, али је из неког разлога не подижу на одговарајући ниво. Даље, тамо где постоји јасно неслагање јесте учешће САД у процесима на територији исте Централне Азије: на пример, био-лабораторије у Казахстану, различите америчке институције на територији Казахстана, укључујући и дуж границе. За Русију је то недвосмислено претња, бар са моје тачке гледишта. Не знам како то доживљава руско руководство, али са моје тачке гледишта јесте. Казахстан то мирно дозвољава, па овде постоји очигледна неусклађеност ставова. За Русију су САД, да не кажемо званични противник, али јасно је да су противник, иако се то тако не објављује. Она је са Казахстаном у више организација (*ОДКБ, ЕАЕУ, ШОС и др.*), а тамо се истовремено одржавају вежбе НАТО. То изгледа веома чудно, веома чудно. О томе се већ годинама говори и расправља, али се не виде никакви закључци ни резултати. У једној смо организацији и требало би да се боримо против истих претњи, а испада да постоји размимоилажење. Не могу то да објасним: да ли су се помирили с тим, да ли немају избора или тамо постоје неке њихове игре. Не могу да објасним разлоге, али различитост несумњиво постоји.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

Одговорио сам. Следеће питање.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?

Лоше утичу, наравно, веома лоше. Мислим да се и због тога интеграција успорава. Зашто је ЕАЕУ названа Евроазијски економска унија? Чак је Казахстан на томе инсистирао; тадашњи председник Назарбајев је рекао да обавезно мора да постоји слово „Е“, да смо економски савез и да нема политике. Тиме су, дакле, пресекли сву пуну интеграцију. То је био први знак да ће се интеграција вероватно успорити. Назарбајев није случајно желео управо економску интеграцију, јер би политика довела и до питања односа са САД, о којем сам малочас говорио.

Да би се решавало питање шта је са биолабораторијама, ако наш Евроазијски савез није економски, него само Савез, онда би морала да постоји некаква заједничка, усаглашена линија и у спољној политици. Назарбајев би онда морао да бира: или Русија или САД. Овако могу, како се каже, „да седе на две столице“. Неповерење, дакле, наравно постоји. Што се тиче руководства, претпостављам да они већ умеју некако да се носе с тим. Али у руском становништву, по ономе што чујем, читам и питам људе око себе, постоји једноставно неповерење према Казахстану. Сви говоре да не знамо шта да очекујемо од Казахстана и да се не би догодило нешто слично као са нашим другим суседом. Ја објашњавам да су овде, срећом, људи другачији, јер сам и сам одавде, и кажем да је, срећом, после сукоба са Украјином дошло до извесног отрежњења. Али код Руса, у позадини свега што се појављује у информационом простору и вести које долазе из Казахстана не могу, наравно, сада да износим такве ствари, али тамо постоје и питања националног карактера када то продре у руски информациони простор, људи то веома болно доживљавају. Доживљавају то као непријатељске кораке Казахстана према нама, који бисмо желели да будемо пријатељи. Ипак, и у Русији постоје људи крајње екстремних ставова који сматрају да Казахстан треба у потпуности да се потчини Русији. Ни њих не подржавам. Заступам умерен став да сви треба да умеју да се договарају и траже компромисе. Ако сумирам: неједнозначност у процени заједничких претњи то што је за Русију недвосмислена претња, на пример америчке биолабораторије, а за Казахстан је то нормално, јер не може да не изазове неразумевање, бар међу становништвом. За руководство не могу да кажем да ли га има.

Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Мислим да је нема, имајући у виду да немам податке пред собом, већ само гледам да се у Казахстану одржавају заједничке вежбе са НАТО. Наравно, одржавају се и различите вежбе ОДКБ, али то је ипак нешто друго. Под неком заједничком доктрином подразумева се да наступамо као јединствен фронт против нечега, ако нас, на пример, нападну. Нисам уверен да то постоји. Чак и када је 2022. године Русија, на захтев председника Токајева увела своје снаге и потом их брзо повукла, иако су у Казахстану националисти викали да су пустили Русију и да се сада не зна када ће отићи, Русија их је брзо повукла. Од тада се, узгред, многи Руси љуте на Казахстан зато што су Казахстанци веома брзо заборавили ту помоћ Русије. Од тада нису предузети никакви кораци да се такво деловање некако усагласи и пропише, да би све могло оперативно да се ради, готово аутоматски. Управо зато и постоји безбедносна организација: када се нешто догоди, да се не седи и не разговара и тек доноси одлука, него да већ постоји алгоритам и процедура, да се механизам једноставно покрене и, грубо речено, пожар аутоматски гаси. Такав механизам не видим. Можда су га они разрадили, али у пракси се за сада није видео. У пракси се за сада реагује према ситуацији.

Централна Азија као безбедносни подсистем.

То је веома занимљиво питање. покушавао да посматрам Централну Азију као подсистем и да разумем њену улогу. Разматрао сам сценарио у којем Русија не губи контролу како да кажем, него губи утицај и пријатељске односе у Киргистану, Таџикистану и Узбекистану, дакле у ономе што је одваја од Авганистана. Казахстан је већ 2014. па до 2018. године изгледао као не сасвим поуздан партнер. Испадало је да Русија полаже наду у тај појас. Русија има своје базе у Таџикистану и Киргистану, оне су и даље тамо и нисам чуо да неко говори о њиховом повлачењу. Чисто хипотетички сам замишљао шта би било ако би Русија одатле отишла. Тада је тако нешто било сасвим могуће. Русија би потпуно изгубила утицај у целом централноазијском региону, а то би значило да би, ако се нешто догоди у Авганистану, Русија била непосредно отворена тој претњи и ништа је не би могло зауставити. То нас враћа на прво питање: Русија је заинтересована за снажне савезнике на граници. Ако те земље могу саме да се заштите, или уз подршку Русије, онда ће и Русија бити заштићена. Као тампон, грубо речено, али не у смислу да се неко заклања њиховим телима, него у смислу да ће, ако сви живимо мирно, и у Русији бити мирно. Ту је ствар још сложенија. Претпоставимо, опет чисто

хипотетички, да су талибани продрли у Централну Азију. До Русије би им требало дуго, али је граница између Казахстана и Русије једна од најдужих на свету, прва по дужини копнена граница на свету, и физички је не можете затворити. За Русију је Централна Азија управо такав подсистем за чију је стабилност животно заинтересована, управо зато што не може једноставно да затвори ту огромну границу. Ту су Каспиј, Авганистан и Кина. Он је потпун подсистем и са политичке тачке гледишта, пуноправан подсистем. Русија мора да улаже максималне напоре да тамо буде мирно, да се те земље развијају и да нема унутрашњих немира. Сматрам да Русија управо тако и ради, како уме и како јој полази за руком. Зато настоји да не притиска, о чему смо такође говорили, јер ако притиснете, све може да се сломи, као и у Каспијском региону. Русији је такође веома тешко: мора да издржи притисак са многих страна на њу и притисак са многих страна на те подсистеме око ње. То треба некако издржати.

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?

Следеће питање.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

Искрено да кажем, у то време сам био са друге стране сукоба. Пре свега, још сам био студент постдипломских студија. Управо оних дана када је почео сукоб био сам у САД на студентској размени. Морао сам да сазнам шта се догодило у Грузији, јер уопште нисам желео да читам вести на руском; требало је да учим енглески, тешко ми је ишло и морао сам да учим. Сви су почели да ме питају зашто је Русија напала Грузију. Могао бих да одговорим на питања како је то тамо доживљавано и како је текла информациона борба, односно како је Америка изграђивала ту информациону блокаду. Али нисам стручњак за то како је Русија решавала сукоб и не могу да одговорим.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

Не могу да одговорим. Следеће питање.

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

Не знам.

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?

Не знам.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

Не знам.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

Као што сам већ рекао, Украјина је неодвојиви део интеграционих процеса и њу су избацили, једноставно су је избацили. За САД је то био неопходан корак; нису могле другачије, тако бих рекао. Иначе бисмо сада били у потпуно другачијем положају и према нама би се другачије односили.Мислим да је у томе садржан цео одговор.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Рекао бих да је криза разоткрила маске, али би и то вероватно било превише драматично и једнострано. Све државе су у политици и свима је тешко; сувише је много фактора на које треба реаговати. Земљама које су покушавале и још покушавају да седе на две столице било је, наравно, тешко и морале су да доносе одлуке које су могле да поломе једну од тих столица.Морале су да одлуче са ким су. Уверен сам да је Русија то одлично разумела и адекватно процењивала, да се не може, на пример, од Казахстана захтевати да прекине односе са САД. Свако разуме да би то било глупо; Казахстан неће једноставно прекинути односе. Сама Русија је при томе у сукобу. Уверен сам да се ништа суштински и глобално није

променило. Све је и раније било познато, само је дипломатама постало теже. Морале су да пазе да не кажу нешто сувишно и да се понегде извуку. Али свима је и раније било јасно у каквим су односима државе. Као што сада видимо, у суштини се заиста ништа није променило економски односи. И за саму Русију је, заправо, постојала корист од тога што суседне земље нису прекинуле односе са САД. Сви зависимо једни од других; то је већ глобална економија. Хтели не хтели, морате некако да набавите робу и да се с неким договорите. Такви заобилазни канали су у сваком случају потребни. Зато сам уверен да криза глобално није суштински негативно ометала интеграције. Можда је могла локално, у неким појединачним питањима, али је то и раније увек било локално. Међутим, глобално не, тако бих рекао.

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Следеће питање

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Наравно, наравно. По мом мишљењу, били су у ужасно тешкој ситуацији. Не бих желео да се нађем у таквој ситуацији, јер сте раније могли једноставно да седите на две столице и ништа вам се због тога не би догодило. А овде већ све гори. Лете ракете, како се понашати у таквој ситуацији? Једноставно им не завидим. Зато нису могли да донесу једнозначну одлуку и нису је донели ни до данас..

Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Мислим да је тај однос променљив. Док сам радио, после 2014. године провео сам осам година непрекидно у међународним односима. Да су се правили графикони, видело би се како се однос мењао, на пример, зависно од стања на фронту. Као у Другом светском рату, као у сваком рату: седе и гледају ко побеђује, па ће бити уз њега. Било је време када се, напротив, сматрало да ће Русију санкције сада угушити. Нико није очекивао да је Русија толико спремна за санкције. Мислим да ни многи Руси нису очекивали да ће наш систем тако брзо реаговати. За један дан су нас практично искључили из свих тих међународних обрачуна, а ми смо већ имали сопствени економски систем. То ме задивљује. Свака част онима који су тај систем разрадили. Код нас често нешто запиње и тешко иде, али су овде они који су радили посао урадили одлично. Када су земље које су мислиле да ће се Русија угушити у тој блокади виделе да се то није догодило, морале су да мењају однос. Мислим да се код њих сада све колико-толико усталило и да је свима постало јасно да ствари уопште нису тако једноставне. Зато ми се чини да код њих чак ни сада не постоји неки коначно формиран однос. Тачно знам да су у неким републикама у почетку чекали исход, да виде шта ће се догодити. Сада, чак, не знам; чини ми се да више нико ништа не чека, јер је све толико сложено.

Можете ли нешто рећи о балансирању Казахстана између Русије, Кине и Запада.

То је традиционално балансирање и, рекао бих, чак историјско. У Казахстану је постојао Аблај-хан, који се истовремено заклео и Кини и Русији. То је било, чини ми се, 1742. године, дакле у 18. веку. У казахстанском политичком наративу то је веома важан тренутак, нека врста реперне тачке: наш Аблај-хан је био пријатељ и са Кином и са Русијом. Није случајно што су ту историју поново истакли; за њих је то показатељ њиховог односа. Да, они балансирају, али се данас, разумљиво, додао и Запад, којег тада није било. Чини ми се да се Запад у великој мери преноси и преко Турске: Запад делује и директно и преко Турске. Турска се чак може посматрати као четврти играч. Да, Казахстан „игра“ са сво четворо.

Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?

Мислим да тај период још није био прекретница. Прво, интеграција је тада тек почела. Друго, још није било јасно до чега ће довести сукоб у Украјини, јер је постојало време да се ствари

исправе. То време је, наравно, пропуштено, али је тада постојало и осећало се у ваздуху. Чини ми се да су се сви надали да ће проћи. Зато мислим да су се интеграциони процеси економски једноставно нормално развијали, док је о политици, као што сам већ рекао, Назарбајев тада рекао да се не разговара и да се та тема затвори. Економски гледано, чак се и сам сећам по себи и људима са којима сам разговарао, постојала је једноставно нормална економска интеграција. Тако бих рекао.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

Не знам.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

Тешко питање, заиста не знам.

Да ли су кризе открили структурне лимите интеграција?

Следеће питање.

Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?

Следеће питање.

Будућност евроазијских безбедносних интеграција.

Сада је веома тешко говорити о томе. Био сам, наравно, мали, али сам то често слушао од људи: ко је 1988. године мислио да ће се Совјетски Савез распасти? Ко је то мислио? Зато могу да кажем да ће, док постоји Русија, постојати и безбедносне организације. Шта ће за неколико година уопште бити у региону и свету то не можемо да знамо. Да ли ће постојати САД, да ли ће постојати још неке земље Веома је тешко све то прогнозирати, посебно због вештачке интелигенције, која данас такође снажно мења и управљање процесима и планирање процеса, укључујући економске. До чега ће то довести? Веома је тешко рећи. Али док постоји Русија, док имамо садашњу ситуацију и док се још одржава послератни светски поредак, такве организације као што је ОДКБ постојаће. Без њих се не може, никако.

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?

Не знам.

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Будућност евроазијских безбедносних интеграција.

Вероватно.

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

Као што сам већ одговорио, тешко је говорити о томе. Следеће питање.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

Ваша питања су била тешка, нажалост, нисам могао да одговорим на сва постављена.

***Јерменија

Саговорник Ј-1.

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?

Почнимо конкретно. У целини не. Зашто? Ако говоримо о постсовјетском простору, онда су балтичке земље ушле у зону западне цивилизације и у блок НАТО. Оне не потпадају под јединствени систем безбедности. Даље видимо да су, осим Белорусије и Јерменије, Грузија и Молдавија такође изашле из те зоне безбедности. Оне су прихватиле свој вектор развоја ка Западу. А средњоазијске републике остале су у тој зони безбедности, иако до 2016. године нису биле уочљиве никакве промене у систему безбедности. Али после стварања Организације туркијских држава, која се сматрала савезом туркојезичних земаља на основи економске сарадње, сада видимо да су се ти оквири проширили и да у њих улазе и војни аспекти; данас се већ говори о стварању војске Турана.[848] Али до 2016. године оне су остале у зони безбедности, укључујући и Јерменију.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Прво, то су биле заједничке историјске везе. Дуго су те земље биле повезане са Русијом и постојала је заједничка језичка зона, руски језик, руска култура. Совјетски период, у којем је сарадња и развој тих република био тешњи, јер неке републике које су постале независне после распада Совјетског Савеза пре тога нису имале државност, на пример Казахстан, Азербејџан и тако даље. После распада Совјетског Савеза неке земље су ипак остале у том заједничком културно-цивилизацијском савезу, изузев Балтика. Али онда су почели међуетнички проблеми, који су Русију доводили у тежак положај, јер Русија није могла да подржи неку од страна зато што је желела да буде непристрасни арбитар и желела је да сви буду у једној зони утицаја. То је оно што се тиче културе Совјетског Савеза.
Даље су постојали сопствени изазови за регионе. На пример, свака земља се бринула за своју безбедност, јер су сматрале да саме не могу да одбране своју независност, слободу и тако даље. Дакле, постојала је претња безбедности. Јерменија је сматрала да сама не може да издржи пред тандемом Турска-Азербејџан. Централноазијске републике су међу собом имале одређене проблеме, па нису желеле да уђу у сукоб са Русијом како подршка не би била само на једној страни. Знамо да постоје погранични проблеми између Таџикистана и Киргистана, постоји претња међународног тероризма, авганистанских бораца, исламских фундаменталиста, терориста и тако даље.
Полазећи од тих разлога, те републике су решиле да остану у руском безбедносном пољу. Ти параметри, те основе, неки од њих и даље постоје, али до 2016. године све је изгледало тако.

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Теоријски, са становишта теорије, они изгледају веома идеално, јер је Русија заиста износила и предлагала веома интересантне идеје, веома интересантне системе колективне безбедности. На пример, у евроазијском простору, у постсовјетском простору, Русија је предлагала да се створи нека организација која ће обезбедити колективну безбедност. Европљанима, Западу, Русија је такође предлагала да се направи такав систем колективне безбедности, у којем би, на пример, Русија могла да им обезбеди нуклеарни кишобран, затим да Западу испоручује јефтине енергетске ресурсе, а Европа би могла да испоручује савремене технологије, и на таквој узајамно корисној основи могла би да се створи та зона безбедности.

848

Даље, у ближем суседству и, рецимо, у даљем иностранству Русија је такође предлагала нову конфигурацију система безбедности, ШОС, а у планетарним размерама то је БРИКС. Све је то било привлачно, све је било исправно, али се процес претварања у живот суочио са веома озбиљним проблемима, јер је и противник почео да делује и да ствара проблеме у оним земљама које су решиле да треба да уђу управо у тај руски систем, који је предложила Русија. Тамо су вршене смене власти, и нове власти су излазиле из тог система. Зато су ти системи били веома корисни ако би све било тако како је у теорији, али се у пракси показало мало другачије.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

Док је Русија била велика, она је доприносила стабилности, али када велике силе ослабе, центрифугалне силе се активирају, а западне земље, противници Русије, почињу да подстичу, хушкају, финансирају те снаге, организују дестабилизацију. Да, заиста, почињу конфликтне зоне, јер противници Русије настоје да око Русије створе зону нестабилности, да би одвукли пажњу Русије на те конфликте, да јој не дозволе да испуни ону своју мисију која је теоријски била припремљена. А обрнуто, сви њени ресурси се троше на гашење тих конфликата око њених граница.
Видимо какви су били проблеми у Грузији после „обојених револуција“, доласка Сакашвилија на власт, видели смо после „наранџасте револуције“ у Украјини, затим бекство Јануковича, долазак Порошенка на власт. Све те акције биле су планиране да се Русији, око Русије, створе проблеми, јер се осетило да је Русија као велика сила ослабила и да треба све те земље извући испод утицаја Русије. А ако постоји такво активно деловање, оно природно доводи до конфликта, јер Русија неће дозволити да око њених граница буду зоне нестабилности, да се формирају некакви западни војни системи, било какви, одбрамбени, офанзивни, није важно; око Русије не сме бити било какве војне инфраструктуре која може да угрози руску безбедност. Зато јака Русија значи стабилност око Русије, а слаба Русија висока зона и могућност конфликта.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Мале земље немају никакву аутономију, апсолутно. Оне, као такве лимитрофне земље [проверити име/појам], које у историјском времену потпадају под утицај неке империје, исто тако и сада, иако се СССР распао, светски систем безбедности је такав. То јест, ви морате бити са неком империјом, под њеним утицајем.
Зато све те земље немају никакав суверенитет, оне су просто изашле испод утицаја Русије и потпадају под утицај Запада. Чак и те земље Источне Европе, балтичке земље, које су ушле у Европску унију и приступиле НАТО-у, потпуно су изгубиле свој суверенитет и независност. Оне се просто потчињавају неким бриселским чиновницима или америчким чиновницима.
При том су то чиновници не тако високог нивоа. То може бити неки пуковник америчке војске или заменик министра у Стејт департменту и тако даље. Дакле, то нису високи рангови, а они управљају тим земљама.
Али те земље су се добровољно предале тим западним структурама, јер видимо веома парадоксалне ствари које се данас дешавају у тим малим земљама. На пример, Молдавија: званичне власти сматрају да треба да се одрекну свог молдавског језика и прећу на румунски. То је нонсенс, то је апсурд, али је реалност.
Негде у Азербејџану хапсе шиитске свештенике. Иако је то шиитска земља, хапсе их. И веома много.
У Јерменији је, наравно, 2016. године, до 2016. године, у том погледу све било нормално. Али сада већ могу да хапсе представнике свештенства, да стварају разне проблеме Јерменској

апостолској цркви и тако даље. Дакле, видимо да те мале земље излазе испод утицаја једне империје, а потпадају под утицај друге империје.
Оне немају самосталност. То је чињеница. Не кажем да је то добро или лоше за некога, али то је чињеница. И, нажалост, тако је.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

Па, гледајте, ОДКБ је таква војна структура у којој се земље које улазе у тај блок обавезују да помажу једна другој. Али у чему је проблем са становишта институционализације? Тамо пружање војне помоћи није обавезно. То има препоручни карактер. То јест, ако је нападнута нека земља, нема тога да су све чланице обавезне да уђу у конфликт против противника и заштите ту земљу. То је главни проблем. Ако, на пример, у Вашингтонском уговору НАТО пише да је напад на једну чланицу НАТО напад на све чланице НАТО. Код ОДКБ као да тога нема. Зато то даје повод за манипулације.
И институционално то ствара проблеме. До 2016. године то нисмо могли знати, али смо 2020–2023. већ сазнали, схватили да у том смислу није све у реду. Када су Јерменија и Азербејџан ратовали, Јерменија се обратила за помоћ, али помоћ није добила.
Из различитих разлога. Зато видимо да је теоријски то било нормално док није било повода за реаговање. Иако је, на пример, када су проблеми настали у Казахстану, када се наводно спремао оружани преврат, иако таквих реалних претњи није било. Ипак је Русија реаговала, тамо су пребачене трупе и показана је солидарност. ОДКБ је показала своју солидарност. Али у јерменској варијанти, када је већ био рат Јерменије и Азербејџана, те подршке није било.
Дакле, постоји институционални проблем, он је показао своју рањивост. И због тога је ауторитет ОДКБ претрпео штету.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

С једне стране, неке земље не желе да преузму такву обавезу, да не би ушле у рат због понашања друге земље. Тај страх, наравно, постоји. Али овде је, вероватно, разлог и то што у ОДКБ улазе различити представници различитих култура.
Исламска и хришћанска. Ако је на Западу то заједничка западна цивилизација, и сви су желели да се уклопе у ту западну цивилизацију, прихватили њене норме, кодексе и тако даље, овде је мало другачије. Да, говоримо о евроазијској цивилизацији, али видимо да она не наступа сасвим хармонично, јер су, на пример, чланице ОДКБ имале мање подршке него противници ОДКБ у ОТГБ [проверити име/појам], имале су већи ауторитет.
А то је управо говорило о верској солидарности, етничкој, језичкој солидарности и тако даље. Али потенцијал постоји. Питање је у томе што за то треба израдити заједничку идеологију.
Без идеологије неће бити никакве перспективе. Јер ако одбијамо да формулишемо идеје, идеологију, принципе и тако даље, који могу да обједине те различите религије у заједничко цивилизацијско поље, онда ниједна тачка, само мењање тих правних тачака, неће сплотити ту организацију. Зато разумем да потенцијал постоји, али су засад путеви његове реализације помало проблематични.

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

То је заиста добра организација, при чему је и њено оснивање било на иницијативу Русије; то је било формирање савеза земаља са традиционалним вредностима. И те традиционалне земље су се окупиле у један тим, јер су схватиле да је налет западне идеологије, западних вредности, претња њиховом културно-цивилизацијском идентитету . Зато су се окупиле.
И почела је економска сарадња. То је, може се рећи, читав континент, евроазијски континент. И потенцијал је овде веома велики, али ће морати да прођу веома тежак, тежак пут, јер имају,

природно, јаке противнике, то су Сједињене Државе и уједињена Европа, које ће се супротстављати јачању те организације, јер је то веома озбиљан конкурент.
Иако је њихова предност већа, јер са становишта броја становника тамо је више него у западном свету, или чак не само у западном свету. То је њихова предност, то је добро тржиште, светско тржиште. И зато, ако би те земље још могле да закључе неке уговоре о колективној безбедности, то би било залог њиховог просперитета и уклањања претње. Међутим, пошто тамо постоје проблематичне зоне, проблематични односи Кине и Индије, на пример Пакистана и Индије, то је мало тешко. Ако те земље могу да превазиђу те баријере, то ће бити гарант њиховог дугорочног развоја. А ако их не превазиђу, противник ће играти на ту карту.
Противник ће подстицати конфликт између Пакистана и Авганистана, Пакистана и Индије, и Индије и Кине. То јест, против Кине могу гурнути Јужну Кореју, Јапан, Филипине и тако даље. То је веома озбиљно питање. И ШОС је, у принципу, способан да решава тај проблем. Али засад, данас, до 2016. године то је све било добро, али сада је, у вези са свим тим процесима, ратовима и тако даље, та позиција мало ослабила.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?
ОДКБ је, рецимо тако, ограничена зона евроазијског простора, то је постсовјетски простор и он у себи подразумева војни савез, војну компоненту безбедности. У ШОС-у нема никаквих војних савеза. ШОС је економски савез. Они више мисле о бизнису, економском развоју, комуникацијама и тако даље. А када би могли да говоре о облику колективне безбедности, имали би више шанси и већу тежину, пре свега због улоге Кине. Али пошто сам рекао да постоје проблеми међу земљама ШОС, то засад није могуће.

Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

Оне иду ка стварном садржају тог савеза, али веома споро. На пример, ШОС је веома дуго стизао до тога да треба стварати сопствене алтернативне међународне комитете. На пример, за спорт, за културу, за науку.
Ако видимо да су Међународни олимпијски комитет, Светска [проверити име/појам] компанија, сви постали субјективни, постали су марионете транснационалних корпорација, некаквих америчко-западних чиновника, пошто се њихова седишта налазе у Западној Европи и Америци. А они су сви под капом специјалних служби Америке, Британије и тако даље. И већ су хтели да пљуну на те повеље које усвајају, статуте тих организација.
Оне су се претвориле у марионете. И ето, ШОС је требало да створи своје такве структуре. И они су их као већ стварали, али то иде веома споро, веома споро.
На пример, ја бих одржао олимпијске игре ШОС по чему су они гори, ради развоја. Затим позвати тамо афричке земље, позвати латиноамеричке, да се то прошири. Правац постоји, али је кретање веома споро.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

Оне у потпуности зависе од политике Руске Федерације, пошто је управо Русија иницирала све те пројекте. Али овде постоји проблем, управо проблем у Русији. Јер, на пример, видимо да политика Русије деведесетих година није она политика коју Русија данас води.
Тада је била либерална власт, либерална, прозападна, проевропска власт Јељцина и његовог тима. Може се рећи да су они потпуно игнорисали Исток и кретали се ка Западу. Али пошто је Русија схватила да је на Западу не прихватају као равну, да она не може бити равна са њима, чак ни у најнижем статусу за њу нема места. Њој су јасно рекли да за Русију нема места у западној цивилизацији. Био је чак и такав случај када је председник Русије Владимир Путин предложио Билу Клинтону да је Русија такође спремна да уђе у НАТО, под условом прихватања позиција Русије и тако даље. Они су то одбили. То јест, сваки пут су Русији дали

до знања да је не прихватају. Као што су за Запад били варвари, тако и остају ти варвари. После тога политика Русије се променила са Запада на Исток. Али овде је веома важан моменат: политика се мењала, али су филозофија и кадрови остали исти. Да би се успешно спровела та источна политика, треба мењати целу филозофију Русије, руску државу. И у вези с тим треба мењати кадрове.
То јест, не могу они кадрови који су деведесетих водили једну политику сада да воде другу политику. Јер они не верују у оно што говоре. Зато Русија, полазећи од својих националних интереса и геополитичке целисходности, сада води тај евроазијски вектор развоја и односа.
Зато све у потпуности зависи од Русије. Без Русије таквих других савеза не може бити. Нико, на пример, неће желети да буде у савезу са Кином. Јер се тамо сви плаше Кине. Прогутаће ово, демографија, научно-индустријски системи развоја, наука, они све иду напред, економија и тако даље. Зато сви желе да буду са Русијом, да гарант буде заштита од кинеске најезде.
Индијци ће се супротстављати. Зато је Русија овде компромисна земља, са којом сви желе да имају посла. И то је предност Русије. Пошто у Русији још постоји искуство Совјетског Савеза, како је Совјетски Савез умео да организује своје односе са Африком, Латинском Америком, Југоисточном Азијом, Источном Азијом и тако даље, Блиским истоком. То искуство је постојало. И сада сви Русију доживљавају као неки Совјетски Савез, желе да имају Русију, али Русија засад није Совјетски Савез. Њена војно-економска моћ не дозвољава да буде Совјетски Савез. И недостаје јасна идеологија. Јер у Совјетском Савезу је постојала идеологија.
Они су могли да око себе окупе све „потлачене народе света“, све антикапиталистичке земље. Данас је Русија такође капиталистичка. Она није привлачна за многе земље са становишта економског система. Међутим, пошто постоји имиџ Совјетског Савеза и имиџ Русије, да они не долазе као експлоататори, него као сарадња, помоћ и тако даље, позиција Русије је стабилнија. И народи желе да буду заједно са Русијом да би сачували свој културни идентитет, мање-више неки суверенитет.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

Да, Русија покушава да створи те инструменте да би постигла тај циљ. А то иде веома тешко, веома проблематично. То опет зависи од унутрашње ситуације у Русији. Јер ти инструменти сами по себи не раде, људи треба да управљају тим инструментима, да их користе, да се њима служе и тако даље. А овде се већ појављују проблеми, јер људи имају различите идеје, различите културе, и не могу потпуно да се адаптирају у тај нови интеграциони облик или облике. Свако има своја оправдања, своје проблеме. Русија има потенцијал, искуство постоји, може се рећи да база постоји, али због те унутрашње збрке развој се кочи.

Како државе чланице реагују на руску доминацију?

Чланице имају велика очекивања од Русије, повишена очекивања. И у неком смислу Русија та очекивања не оправдава. Њима није јасно зашто. Претпостављам да је то зато што унутар Русије постоје проблеми. Да, наравно, имамо она и гас, и нафту, и све то постоји, може тиме помагати, јефтиније, скупље, манипулисати тим инструментима. Али очекивање је велико, високо очекивање. Русија засад не одговара тим очекивањима. Зато се бојим да ће наступити период разочарања. Јер када имате висока очекивања од те земље, од Русије, онда то треба да добијете. Када то не добијате, и то дуго времена, долази до разочарања и промене вектора. То јест, људи могу већ у другим земљама тражити своју подршку. И тај процес, нажалост, постоји, он иде. На постсовјетском простору видимо да је Молдавија отишла, Украјина је отишла, Балтик, Грузија, а сада и Јерменија. То је такав сигнал, да Русија треба да се усредсреди, да се сабере, да не дозволи потпуни распад код себе и око себе.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Знате, равнотеже је било. Опет, до 2016. године то је као постојало. Гледајте, и Русија је настојала да ту равнотежу поштује. И док је Русија поштовала, равнотежа се одржавала. Али тамо где је та равнотежа нарушавана, ту је Русија губила. На пример, постојала је равнотежа у Украјини. Та равнотежа је нарушена, Русија је изгубила Украјину. Постојала је равнотежа у Јерменији. Равнотежа је нарушена, Јерменија, Азербејџан. Русија је почела да продаје оружје Азербејџану, Јермени су се увредили: „ми смо савезници у ОДКБ, у стању смо рата, зашто их наоружавате?“. Када је Азербејџан осетио своју надмоћ, да је његов војни потенцијал већи од јерменског, започели су рат. Јерменија је изгубила и тиме је равнотежа нарушена, зато је дошло до разочарања код Јермена, и они су променили свој вектор ка Европи.

Каква је улога Јерменије у овим интеграционим процесима до 2016. године? (потпитање)

Идеална је била улога. Јерменија је, може се рећи, имала идеалистички положај, јер је 95% безбедности Јерменије било у рукама Русије. Јерменија је била индикатор, она је свуда наступала за интеграцију, при том за продубљену интеграцију. Јерменија је била за јачање позиција ОДКБ, да би било јасно схваћено да ако некога угрожавају, остали треба да прискоче у помоћ. Јерменија је била за побољшање те позиције. Јерменија је радила са другим републикама које нису чланице, убеђивала је да ради заједничких интереса треба приступити; знам да су Монголију убеђивали да треба да уђе у царински савез. Јерменија је била активна чланица тих интеграционих процеса, али после 2020. године то се коренито променило.
Ствар је у томе што су Јермени Арцаха, односно Нагорног Карабаха, били, знате, рећи ћу вам, у свету су вероватно постојала два таква русофилска народа: то су Срби и то су били Јермени Нагорног Карабаха. Срби су говорили: „на небу Бог, на земљи Руси“, а Јермени осим Руса никога нису признавали. Али после губитка домовине постали су жестоки русофоби, то је било несхватљиво, то није било могуће, апсолутно није било могуће. Али то је постало реалност, разумете, страшно је и помислити, али они о Русима више ништа не желе да слушају. Уз присуство руских мировњака, њих су протерали из својих домова; за њих је то био шок, јер нису могли да замисле да је тако нешто могуће. Зато се променио и вектор Јерменије.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

Мислим да да, они то апсолутно деле. Зашто? Зато што су постојали преседани, постојали су покушаји дестабилизације, сви су схватили да би, да није било подршке Русије, сви изгубили власт и у тим земљама би био хаос. Било је покушаја обојених револуција у Узбекистану, Киргизији, Таџикистану, било је покушаја изазивања грађанских ратова, било је сукоба на граници Киргизије и Таџикистана, било је међуетничких проблема у Киргизији, то јест међународни тероризам, све те претње постоје.
И та свест о томе, они разумеју да је потребан неки систем за заједничку безбедност, али Централна Азија данас, плус Азербејџан, сада, рецимо тако, стварају свој систем, туркијски систем безбедности. Одлучили су да са Турском више ојачају своје позиције и одушевили су се победом Азербејџана, па сада желе да створе војску Турана за заједничку безбедност. Наравно, то Русију иритира, али пошто је Русија заузета Украјином, она не предузима активне мере против тога. А они користе ту ситуацију и интензивно желе да ојачају своју позицију.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

Претње за Русију, природно, постоје, оне су хибридне. То јест, хибридна претња је када твој геополитички противник покушава, рецимо тако, да „окује“ твоје просторе, потискујући све твоје геополитичке просторе: духовни, економски, војни, информациони и сајбар простор и тако даље. И зато Русија на свим тим правцима води активан рат. Прво, то је, рецимо тако,

избор идентитета: Исток или Запад. У Русији постоје западњаци, и они су веома јаки, утицајни, богати и тако даље. Постоје они који су за источни вектор, евроазијски и тако даље.
Постоји геополитички проблем када око Русије стварају зону нестабилности, и у тим бившим совјетским републикама НАТО покушава да створи своју војну инфраструктуру. То јест, они су заузели Источну Европу, целу војну структуру пребацили су у Румунију, у Пољску.
Русија је била категорички против, али они нису марили за мишљење Русије. И сада су одлучили да уђу већ у зону ближе руској граници. Хтели су да стварају те базе у Украјини, у Грузији, али Грузија се није сагласила. Неко време су имали базе у Централној Азији, али су затим те базе извели. Дакле, претње Русији постоје и као унутрашње и као спољне. Као и фронтови идеолошког, светоназорског.
Као што сам навео, на свим тим фронтовима Русија води активну борбу. За друге земље ти изазови такође постоје. Данас немамо ниједну земљу која нема безбедносне претње.
Нема такве земље. Ни Северна Кореја, ни Сједињене Америчке Државе, ни Кина. Кина има веома много изазова.
Кина има унутрашње проблеме, проблем Тајвана, проблем Ујгура, има спољне проблеме, проблеме са Индијом, проблеме са Јапаном, проблеме са Јужном Корејом. Ако тамо буде озбиљан наручилац проблема, они ће то провоцирати. Зато сви они схватају своју рањивост.
Посебно је на овом евроазијском континенту опасно бацати камен у туђе двориште ако су теби прозори од стакла. Зато и Русија и сви на постсовјетском простору имају те проблеме. Видели смо да у Грузији остају проблеми.
Они имају проблеме са Абхазима, са Јужном Осетијом. Сматрају да су им незаконито отргнути. Јермени су изгубили Карабах. Сада говоре да постоји претња да их могу напасти Турска и Азербејџан. Исто је у Централној Азији. Постоји претња тероризма, који може да створи, на пример, неку хуманитарну катастрофу у Централној Азији и да тамо пусти масе терориста.
Иначе, смисао Арапског пролећа, тих револуција и тих ратова на Блиском истоку састоји се у томе да се окупе терористи и да та Исламска држава заузме земље Блиског истока. Требало је да заузме те земље Блиског истока. И да сакупи из целе Африке терористе и без проблема, копненим путем, доведе их до кинеске границе, до ујгурске аутономије. А ту спада и Централна Азија. Зато је Централна Азија данас у зони ризика од дестабилизације. Мислим да ће противници Русије обавезно дестабилизовати, нарочито Казахстан. Зато што Русија тамо има велику границу са Казахстаном, а Кина има границу са ујгурском аутономијом. То је веома погодна зона дестабилизације за Запад, да би створио проблеме и Русији и Кини.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?

Они из неког разлога те мере безбедности не јачају са Русијом, него са Турском. Како ће им Турска помагати, ја не разумем; како Турска може да им помогне. Зато проблем трговине наркотицима, проблем тероризма постоје, да и не говоримо о унутрашњем проблему који смо видели у Казахстану, у Киргизији. Колико пута се обојеним револуцијама мењала власт, нису могли нормално да спроведу изборе. Зато ће противници Русије покушавати да то дестабилизују. Колико ће бити мудрости код руководилаца тих република, не могу да кажем, верујем, уздам се у њихову мудрост. Али ако ви схватате те проблеме, онда то треба непосредно решавати са најближом великом силом, управо са Русијом. Сваки покушај да се тамо увуче земља [проверити име/појам] изван тог региона, то ће за њих бити велики проблем. Створиће им велику претњу. Мислим да то разумевање код њих постоји, надам се.

Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Мислим да не постоји.

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?
То су били главни катализатори који су утицали на интегрисање у ОДКБ. Јер су пре тога сви играли демократију, суверенитет, независност и понашали се веома хировито, тешко су ишли ка економској сарадњи. Али након што су видели шта се догодило на Блиском истоку, код њих се све апсолутно променило. Пре тога су видели те револуције у Грузији, али највише, то јест не пре тога, него после тога, погрешно сам рекао. Пример Грузије такође, да су мислили су да је то неки праведан и објективан процес, али Арапско пролеће, чини ми се, код њих је већ створило страх да се и њима може догодити исто. И видели су да тамо где је власт почела, рецимо тако, да иде на договор са масом, сви су изгубили, а тамо где је власт жестоко сломила, они су преживели. И тако је поступио у Узбекистану бивши председник Каримов. Он је то брзо угушио, тамо је погинуло негде око 500 људи, али је брзо било угушено и све се смирило. У Киргизији Аскаракејев [проверити име/појам], интелигентан човек, решио је да иде на уступке, брзо су га збрисали.
Затим је већ ушло у КУС [проверити име/појам], дошао је Бакијев, Бакијева су такође скинули, дошао је други, заборавио сам презиме. Уртумбаев [проверити име/појам], чини ми се, да. И њега су такође замолили, али исламска револуција их је веома снажно уплашила, јер су тамо почели да одсецају главе, свашта се дешавало, сви су се уплашили и рекли: ми то не желимо.
И одмах је то појачало, убрзало процес тог зближавања Русије, ДКБ, Евроазијског савеза, јер су схватили чиме им то прети. Ни они нису осигурани од тога.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

Мислим да је Русија показала хуманост и спречила геноцид увођењем трупа, јер је Грузија нарушила режим прекида ватре, примирја, и почела артиљеријским ударима и копненим трупама да упада у Јужну Осетију. А пошто је Русија тамо имала мировну мисију, они су тамо побили руске мировњаке и Русија више није могла да не реагује, иако у карабашком примеру није реаговала, иако су тамо убили руске мировњаке, Азербејџанци су убили, али Русија није реаговала. То је парадоксално, али је чињеница.
А ОДКБ није имала основ да реагује. Русија, као земља која је обављала мировну мисију, због стрељања, убиства њених мировњака и нарушавања режима примирја, била је принуђена да реагује. То се зове спречавање геноцида, то јест нису дозволили да Осетине темељно униште, као што се, на пример, догодило са Јерменима Нагорно-Карабаха. И зато мислим да ОДКБ ту није могла ништа да предузме, а Русија је на то имала право, и морално и правно.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

Мислим да у том тренутку није. ОДКБ није имао основа да ту интервенише

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?
Почело је, дакле, гранатирање осетинских грађана, цивила, и Русија је била принуђена да се умеша јер су убијени њени мировњаци. Према међународним правилима, они на то имају право. Зато међу чланицама ОДКБ није било никаквих неслагања, или неких примедби, или неких разочарања, или тако даље.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?
Није.
Како гледате на признање Абхазије и Јужне Осетије? (потпитање)
Мислим да је Русија као независна држава имала право нешто да призна. На пример, Белорусија није признала, и многи други такође нису признали. Али то није ни на шта утицало

у ОДКБ, јер се то не односи на њихову безбедност. А, на пример, ако би већ био напад, рецимо, на независну Абхазију, то такође не би био напад на ОДКБ. ОДКБ такође не би реаговала. То је већ проблем Русије. Ако Русија даје гаранцију безбедности Абхазији, она лично може да учествује. Гледајте, по чему се та ситуација разликује од јерменске. Јерменија има билатералне споразуме са Русијом. Једно је ОДКБ, Уговор о колективној безбедности, а друго је билатерални уговор. Русија је већ преузимала на себе обавезе не као чланица ОДКБ, него просто као Русија, да пружи помоћ ако буде напад на Јерменију. На Јерменију је био напад 2023. године. Азербејџан на својој територији. Али Јерменија није добила ту подршку, зато се разочарала и окренула свој вектор.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

ОДКБ ту нема никакве везе. Апсолутно никакве. Као независне земље, они су могли да изнесу своју позицију, на пример да осуде или да ћуте, није важно. Али ОДКБ ту није могла никако да реагује, јер Донбас није члан ОДКБ. На пример, такође су говорили да ОДКБ није помогла Карабаху, јер Нагорни Карабах, односно Арцах, није био члан ОДКБ, па нису могли да се умешају у тај рат када је Азербејџан напао. Тако и увом случају видимо да Русија, чак и када је примила Крим у свој састав, нису све те републике то признале. На пример, ни Белорусија није признала. Неке су признале фактички, али формално нису признале. Зато на систем безбедности то опет није утицало, јер Русију нико није напао. И Русија не може некоме да се обрати за помоћ: знате, мене су напали, пружите ми помоћ. Тога није било. Зато сви ти уласци у Крим, у Донбас, такође нису утицали. То јест, Русија каже: ја примам у свој састав те „републике“, оне траже, ја их примам, јер је спроведен референдум, обрађање и тако даље. То јест, они су то прихватили. И то као датост, фактички, чланице ОДКБ могу да признају.
Међутим, овде је друго питање. На пример, претпоставимо, хипотетички, да су их примили у свој састав. И гледајте, када је Украјина напала Донбас, ОДКБ није сматрала да је то напад на Русију. Да ли разумете? То јест, они су (условно речено) били у саставу Русије, али нису сматрали да је то напад на Русију, јер нису признали да је то законито и тако даље. Дакле, савезници Русије из ОДКБ, нису признали Донбас као део Русије и нису реаговали.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Не бих могао прецизно да дам одговор на то питање.

Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?

Следеће питање.

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Јесу, свакако.

Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Да, било је тога, Заиста је постојало такво, рецимо, меко незадовољство, јер то нису сви подржали. Казахстан није подржао, чак ни Белорусија, многи то нису подржали.
Али то је било такво меко, не јавно и не оштро. Просто су, вероватно, те земље желеле да покажу Западу: ево погледајте, ми не признајемо ово незаконито, немојте нас, молим вас, много критиковати, ето, ми чак не признајемо. То јест, да би се свиделе Западу, оне су направиле тај корак.

Али та позиција се Русији није допала. Па, реалност је таква, Русија с тим не може ништа да уради. Дакле, они су прихватили Крим, али су ставили на папир, примили к знању да неће сви савезници до краја бити савезници у свему.

Шта можете рећи о балансирању између Русије, Кине и Запада? (потпитање)

Равнотежа је веома сложена. Зашто? Зато што су те земље слабе, са слабим суверенитетом, јер оне морају негде да иду. Почнимо од Централне Азије. Централна Азија се веома плаши Кине, веома се плаши кинеске експанзије, плаше се и економски и демографски. Разумеју да Кинези нису романтичари, неће с њима тепати, разумете, није то Русија и тако даље, биће веома сурови. И зато према Кинезима држе дистанцу, то поздрављају и Русија, и САД, и Европа. Али питање Русије је њихов проблем, јер Запад тражи да се удаље од Русије, а они се овде не могу удаљити, морају да балансирају, јер имају дугу границу. Са друге стране, желе да добију помоћ од Турске, зато играју на карту Великог Турана, Организације туркијских држава, војске Турана, покушавају нешто даураде, то је са њихове стране.

Јужни Кавказ је још сложенији, јер овде више нису само Кина, Русија, Америка и Запад, него су овде сви: Турска, Иран, Русија, Америка, Европа, Кина, сви интереси. И из једног региона Јерменије, то је Сјуникски регион, који раздваја Јерменију, односно Нахичеван од Азербејџана. И ту сви имају своје интересе и сви су почели тамо да се концентришу. Американци желе да претекну све, Трамп има свој пројекат, „Трип“ да организује коридор; то тамо амо желе Кинези, а Иранци су против, јер им се „затвара“ правац Север-Југ. Мислим да је Иран спреман чак и војним путем да се умеша у то, да не дозволи, јер је за њега то реална претња, стратешка претња, геополитичка претња. Иранци се плаше да туркијски свет жели да их изолује, јер је то прозор у Европу, прозор у Црно море преко Јерменије и Грузије.

Зато и Јерменија, која је између Турака, Европљана, Американаца, Русије и Ирана, има још тежи избор. Што се тиче Украјине, Молдавије, Белорусије, све су коначно усмерене на Запад, јер Русија није успела да формира проруске снаге у тим земљама, прилично глупо, прилично неспособно је радила, и на крају је све изгубила.

То говори о томе да у Русији више нису остали стручњаци, људи који схватају, разумеју, умеју и тако даље. То је озбиљан проблем. Зато све те зоне које сам означио имају своје планове и није све тако просто и једнозначно.

Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?

Може се сматрати да да, јер је у том периоду Русија била у успону, јер су тада присајединили Крим, а још су и трупе увели у Сирију, што је одушевило цео Блиски исток. Сви су се одушевили: најзад Русија, велика сила, почиње да се бори за своје интересе и тако даље. Русија је спречила војни превратт у Турској. То јест, Русија је играла озбиљну улогу.

Ако се сећате, 2016. године био је змеђу Јерменије и Азербејџана. И опет, парадоксално, ОДКБ није реаговао. Ауторитет Путина у то време био је беспрекоран, био је у успону. Он је велики владар, користи и тврду силу, и меку силу, и тако даље. Зато је тај период био веома позитиван за Русију. Сви су схватали да са Русијом треба бити пријатељ, Русија је већ изашла на светску арену, чак далеко од својих граница, у Сирији, може да изведе специјалну операцију, не само на Криму, него и тамо. То јест, све је било повољно, све је било веома успешно. Проблем је почео већ после пораза Јерменије.

Зато је до 2016. године тамо све било добро. И Русија је била у успону, па су интеграциони процеси ишли веома добро. Сви су желели Русију као савезника. Мислили су да се СССР вратио. Али 2020. година их је све сломила.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

У том погледу, у јерменско-азербејџанском питању, оправдање је било то да би ОДКБ, да тај рат није заустављен, могла да уђе, али то није убедљиво. Јерменија је овде добила сигнал да ОДКБ можда уопште неће ући. Мислим да је то био разлог смене власти у Јерменији.
Бивши премијер Саркисјан је отишао, јер је разумео да ће бити рат, подршке неће бити. И није желео да на себе преузме ту срамоту пораженог. Зато је предао власт Пашињану.
Када је рат почео, то је била стратешка грешка Русије. Не само Русија, него су и Иранци схватили да су направили грешку, што су допустили пораз. Гледајте каква је то била судбоносна грешка за Русију. Јерменија је била најближи, најпоузданији, бескомпромисни савезник. У сваком погледу, војно-економски, сва предузећа су купиле руске компаније. Јерменија је уместо дуга платила својим фабрикама. То је било против интереса Јерменије, али су на то пристали. Све компаније, 90%, у рукама су Русије. У војном плану 95% све је у Русији. Руско наоружање, руски војни генералштаб, војна школа, све. Јермени тамо студирају. Све одатле долази. Руско наоружање, Искандер-М, С-300, све. То јест, најближи савезник. И тај најближи савезник, у свим војно-политичким и економским плановима, улази у рат. Русија није смела да дозволи пораз свог војног, своје војне школе, своје војне производње у том рату. А Азербејџан је у то време већ куповао оружје од Турске, од НАТО.
Његови војници били су припремљени по НАТО стандардима. Прешли су на НАТО стандард. И када је армија изгубила, одмах су сви њени савезници, руски савезници, почели: а, испада да руска армија, њено наоружање, њен систем, војна школа и нису тако јаки.
На пример, тамо у Казахстану су већ наступали и говорили: слушајте, видели смо да је НАТО систем јачи од руског система, јер је армија изгубила. Може се рећи да је то био Рубикон, то је била црвена линија, судбоносна грешка.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

Као геополитичко позиционирање, никакву улогу нису играле. Они су разумели да је то просто Русија. Нема никаквог ОДКБ тамо.

Да ли су кризе откриле структурне лимите интеграција?
Мислим да нису. Откриле су можда неке друге проблеме.

Може ли се говорити о интегрисаном регионалном безбедносном управљању?
Не може.

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

Бојим се да ће доћи до великог рата. Међутим, Русија тај простор не може да уступи, јер после уступка Русије уопште неће бити. Зато ће Русија по сваку цену обновити своју зону утицаја. И све те земље ће ући у регионални систем безбедности управо са Русијом. То може бити за 10 или 15 година, не знам, али то мора да буде. Губитак тих региона за Русију би био катастрофалан.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

Нисте обухватили питање о БРИКС, на пример, то је такође веома интересантна структура. То је савез незападних цивилизација, који се веома хармонично развија. Опет, споро, али се развија, јер су тамо ушле незападне цивилизације. Православни свет, исламски свет, будистички свет, хиндуистички свет, афричка цивилизација. То је такав савез таквих

цивилизација. И мислим да је то модел будућег светског поретка. Зато што савремени светски поредак не обезбеђује безбедан развој света. Јер УН, које су створиле светске силе после Другог светског рата, рачунале су да та организација више неће допустити геноциде, етничка чишћења и тако даље. Међутим, та организација се исцрпела, више не испуњава своју непосредну функцију.
Постала је као статиста. Да, тамо има нешто, „осуђујемо, не осуђујемо, захтевамо да се не употребљава сила“ и тако даље. А данас се код нас дешавају геноциди, и та организација ћути, не реагује, не уводи санкције.
Азербејџанци протерали Јермене из Арцаха, и није било ниједне осуде, ниједне. Сви Јермени Нагорно-Карабаха, њих 150 хиљада, остали су без домовине за један дан, разумете. И то се такође опростило, никаквих санкција. Зашто би Европа уводила санкције када добија нафту и гас из Азербејџана? Зато је потребно ојачати позиције БРИКС за будући праведан, равноправан, безбедан светски поредак.
Мислим да је БРИКС модел. Јер тамо је Латинска Америка, такође тамо, разумете, католици, православни. То је веома важна међународна институција. Желе да направе валуту, да изађу из доларског утицаја. То је такође перспективан пројекат који је такође Русија иницирала.

***Саговорник Ј-2

Да ли постсовјетски простор можете сматрати јединственим регионалним безбедносним комплексом? Зашто?
Искрено, не мислим тако, зато што на постсовјетском простору постоји Централна Азија са сопственом безбедносном ситуацијом. Ту је и Авганистан, а главни актери су, ипак, Русија и Кина. Постоји и европски део постсовјетског простора: Белорусија, Украјина и Молдавија.
Тамо, разумљиво, постоји сопствена специфичност, а од 2022. године и рат у Украјини. Постоји и Јужни Кавказ, који такође има своју специфичност и регионалне сукобе. Јужни Кавказ је, ипак, ближи Блиском истоку; ту су Турска, Иран и тако даље. Не мислим да се читав бивши постсовјетски простор може сматрати једном јединственом зоном.

Који су главни безбедносни фактори који повезују државе постсовјетског простора?

Вероватно је главна ствар то што су се све ове државе, ако не током деведесетих, онда већ од почетка двехиљадитих, нашле у некој врсти супарништва великих регионалних сила. У Централној Азији то су, пре свега, Русија и Кина. Ипак, видимо да се тамо постепено активирају и Сједињене Државе и Европска унија. Када је реч о Молдавији, Украјини и Белорусији, ту су Русија, Европска унија и НАТО. На Јужном Кавказу то су Русија, Иран и, у последње време, Турска, као и Сједињене Државе и Европска унија. Зато је, вероватно, заједничка црта свих ових подрегиона то што су, у различитој мери, постајали или већ постали арена геополитичке борбе од почетка двехиљадитих, када је прошао период апсолутне хегемоније Сједињених Држава и свет почео да се креће од једнополарности ка некој новој структури.

Како оцењујете улогу Руске Федерације у обликовању регионалне безбедносне архитектуре?

Разумљиво је да је Русија у војном и економском смислу гигант; то је као Сунце у Сунчевом систему. Украјина и Казахстан су такође били релативно економски снажни, бар пре рата. Ипак, јасно је да је гравитациона моћ Русије била огромна, укључујући и војну сферу. Зато мислим да је утицај Русије на безбедност постсовјетског региона био и остао прилично велики.

Да ли доминантна позиција Русије доприноси стабилности или производи зависност и асиметрију?

Рекао бих да, пре свега, производи зависност. Али, пошто сада видимо конкуренцију између Русије и Запада тј. Русије и Сједињених Држава, Русије и Европске уније, утицај Русије и покушаји Запада да тај утицај умањи изазивају различите геополитичке сукобе, па чак и унутрашњополитичке који су у већој или мањој мери повезани и са спољнополитичким процесима. Зато мислим да је утицај двострук: постоје и позитивни и негативни ефекти.

У којој мери мање државе имају аутономију унутар безбедносних интеграција?

Када је конкретно реч о ОДКБ, јасно је да је Русија била и остала најјача држава у тој организацији. Ако узмемо Јерменију, наше истраживање се односи на период до 2016. године, а много тога почело је да се мења после 2016, укључујући Четвородневни јерменско-азербејџански рат и каснији рат у Нагорном Карабаху. Ако, међутим, посматрамо стање 2026. године, Јерменија је фактички замрзнула своје учешће у ОДКБ, а видимо да је нико због тога не критикује нарочито оштро. Русија говори да у Повељи ОДКБ не постоји категорија замрзавања и да је Јерменија де јуре пуноправна чланица организације. Ипак, чињеница је да Јерменија већ више од две године не уплаћује доприносе у буџет, не учествује у преговорима, састанцима или војним вежбама и може себи то да дозволи. Јерменија је, при томе, у војном смислу једна од најслабијих држава. Можда се може поредити са Таџикистаном или Киргистаном, али је јасно да је реч о малој држави без велике самосталне војне моћи. Ипак, Јерменија би могла себи да дозволи да фактички, де факто, изађе из ОДКБ. Зато се може рећи да одређе и степен аутономије постоји, као и могућност да се одлуке прихвате или не прихвате.

Како оцењујете степен институционалне развијености ОДКБ?

Постоје Колективне снаге за брзо реаговање и Мировне снаге. Видели смо да је ОДКБ прилично јасно реаговао на ситуацију у Казахстану у јануару 2022. године. Зато мислим да се може рећи да је то мање-више институционално делатна организација.

Да ли ОДКБ има капацитет за колективно безбедносно деловање?

То је веома тешко питање. У Казахстану је било колективног деловања. Међутим, када је 2010. године у Киргистану дошло до сукоба, унутрашњополитичке кризе и још једне револуције, ОДКБ се није умешао. Потом је било сукоба између Киргистана и Таџикистана, у којима су на граници гинули војници, а ОДКБ ни тада није учинио ништа јасно и одлучно. Имали смо и ситуацију у септембру 2022. године, када је Азербејџан ушао на територију Јерменије, не говорим о Нагорном Карабаху, већ о Јерменији. И тада је реакција ОДКБ била таква да је генерални секретар дошао, а организација рекла да може да упути посматраче. Али то је војна организација, а од војне организације очекују се видљивије мере од саме изјаве да посматрачи могу доћи и нешто посматрати. Зато мислим да ОДКБ у овој области још много тога мора да уради.

Како бисте описали функционалност ШОС као безбедносне организације?

Искрено, нисам стручњак за ШОС. Знам да постоји безбедносна компонента и антитерористички центар, негде у Душанбеу или Ташкенту. Али, пошто ово питање нисам подробно проучавао, тешко ми је да дам јасан и образложен одговор.

Које су суштинске разлике између ОДКБ и ШОС?

ОДКБ је, ипак, војни савез. ШОС није војни савез. ШОС је нека врста мешовитог формата.

У почетку је била економска организација, а сада има и безбедносну компоненту, али ШОС није војни савез и није НАТО. ОДКБ се може поредити са НАТО. ШОС се не може поредити ни са НАТО ни са Европском унијом. То је нешто што није ни једно ни друго. Главна разлика је у томе што ШОС није војни савез, док ОДКБ јесте.

Да ли ове организације делују као стварни механизми безбедносне интеграције или пре као политички форуми?

Мислим да више делују као политички форуми. Образложио сам Вам у једном од претходних одговора.

У којој мери је деловање ОДКБ и ШОС зависно од политике Руске Федерације?

Што се тиче, конкретно ОДКБ, мислим да са стране делује да је деловање високо зависно од политике Руске Федерације, али ту имамо и Централноазијске земље које следе своју спољну политику. Тако да бих рекао да је пре свега умерено. Што се тиче ШОС, понављам да нисам стручњак за ту организацију, али ако узмемо у обзир да је друга велика држава једна од чланица Кина, онда можемо и одговор наслутити.

Да ли се може говорити о инструментализацији интеграција од стране Русије?

Можемо говорити о инструментализацији. Такође, може се рећи да су постојали неки облици да су били неуспешни. Међутим, Евроазијски економски савез постоји већ једанаест година, а ОДКБ двадесет четири године. Ове организације можемо критиковати и рећи много тога лошег о њима, али остаје чињеница да интеграциони процеси постоје. То је, у основи, резултат деловања Русије.

Како државе чланице реагују на руску доминацију?

Са Белорусијом постоји и Савезна држава. Казахстан жели да балансира између Русије, Кине и Запада, и мислим да Русија нема ништа против такве политике.

Да ли постоји равнотежа интереса међу чланицама?

Проблем је у томе што азијске државе ОДКБ имају другачија безбедносна питања. За њих су то, пре свега, исламски радикализам, Авганистан и тако даље. Ми смо у Јерменији имали сопствене проблеме: Азербејџан и Турску. Казахстан и Киргистан су чланице ОДКБ, а за многе су Азербејџан и Турска савезничке и братске државе. Различито разумевање проблема и ризика негативно утиче на заједничко разумевање безбедности и на осећај да постоје проблеми који су једнако важни и заједнички свима.

Колико економска и војна асиметрија утичу на кохезију организација?

Да ли државе чланице деле заједничко разумевање безбедносних претњи?

Ако сматрамо да Јерменија више није чланица ОДКБ, онда не деле. За Белорусију је сада стална претња Запад — Пољска, Украјина и рат у Украјини.

За Казахстан су Европска унија и НАТО, у целини, позитивни партнери и извори инвестиција и технологија. За Киргистан и Таџикистан претње су Авганистан, тзв. Исламска држава/ИДИЛ и различите исламске радикалне организације. Ако се посматра из перспективе Белорусије, не може се рећи да је неки огранак ИДИЛ чији припадници седе у планинама Хиндукуша, озбиљан проблем за Белорусију. Зато не постоји јасно заједничко разумевање да је одређена претња главна претња за све.

Које претње су приоритетне за Русију, а које за друге чланице?

За Русију и Белорусију приоритетне претње су, пре свега, НАТО и Европска унија, док су за Казахстан, Киргистан и Таџикистан то Авганистан, исламски радикализам и тероризам.
За Казахстан је то чак тешко одредити: Европска унија је партнер, а не претња; и НАТО је партнер, а не претња. Мислим да Казахстан у мањој мери доживљава претњу из Авганистана, можда зато што с њим нема копнену границу.
Иако је Јерменија сада суспендовала учешће у ОДКБ, поставља се питање шта је за њу претња. До 2023. године главне претње били су Азербејџан и Турска. После тога што је Азербејџан у септембру 2023. године у Нагорном Карабаху спровео етничко чишћење, садашња власт говори о мировној агенди, нормализацији односа са Азербејџаном и Турском и потреби да се они не посматрају као непријатељи, већ чак као партнери. Реч је о некој врсти периода трансформације. За једне су и даље главни извори претњи Азербејџан и Турска, док је за неке сада чак и Русија потенцијални извор претње. Ситуација је, дакле, прилично нејасна.

Како различите претње утичу на међусобно поверење?
Наравно да утичу. До 2023. године, када је Азербејџан био претња број један за Јерменију, видели смо развој азербејџанско-казахстанских односа, укључујући и Организацију туркијских држава. Када нам се јасно говорило да је за Казахстан Азербејџан ближи партнер од Јерменије, код многих се постављало питање како је то могуће. Ми смо чланице исте безбедносне организације; Азербејџан је за једну државу претња број један, а за другу државу исте организације стратешки партнер или чак братска држава. То је збуњивало људе и њихово разумевање тога шта је ОДКБ, ко је пријатељ, а ко непријатељ.
И Русија је од отприлике 2010–2011. године продала огромне количине наоружања Азербејџану, у вредности од неколико милијарди долара. Разумљиво је да је Азербејџан куповао много оружја од Турске, Израела и Пакистана, али је оружје продавала и Русија.
Русија није само чланица ОДКБ; са њом Јерменија и даље има билатерални споразум о пријатељству, узајамној помоћи и тако даље. Зато је у овом питању ОДКБ уносила неку врсту нестабилности и конфузије. За читав постсовјетски простор, јединственог разумевања вероват
Да ли постоји усаглашена регионална безбедносна стратегија?

Колико су исламски екстремизам, сепаратизам и „обојене револуције“ утицали на сарадњу?
Исламски радикализам је утицао утолико што је створио ситуацију у којој су Казахстан, Киргистан и Таџикистан, па и Узбекистан имали одређене безбедносне проблеме или перцепције претњи које друге државе нису имале. Када је реч о „обојеним револуцијама“, у Киргистану су се револуције догодиле 2005. и 2010. године, а последња, мислим, 2020. године, када је садашњи председник дошао на власт и рекао да ће се све решавати чвршће. Ту је и ситуација у Казахстану, односно јануар 2022. године. Зато немам једнозначан одговор.

Како оцењујете реакцију ОДКБ током рата у Грузији 2008?

Не сећам се сада званичне реакције ОДКБ, али ако посматрамо реакцију држава чланица, на пример Јерменије, она није признала независност Јужне Осетије и Абхазије. Тачно годину дана после рата, тадашњи председник Грузије Михаил Сакашвили дошао је у званичну посету Јеревану и од нашег председника Сержа Саргсјана добио највише одликовање које се може доделити страном државнику. То је добар показатељ да чланице ОДКБ нису, чак ни у мекој форми, одлучиле да учине исто што и Русија. Нико од њих није признао независност Јужне Осетије и Абхазије. Признале су их Сирија, Венецуела, Никарагва и друге, али Јерменија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан нису.

Да ли је криза показала ограничења колективне безбедности?

Криза у Грузији није показала ограничења колективне безбедности. Русија је самостално интервенисала.

Зашто није дошло до јединственог институционалног одговора?

Како су државе чланице тумачиле руску интервенцију?

Мислим да чињеница коју сам споменуо у једном од претходних одговора, а то је да их ни једна чланица ОДКБ осим Русије није признала, довољан оговор на ово питање.

Да ли је ова криза утицала на легитимитет интеграција?

Искрено, не могу то да кажем. После 2008. године званично је формирана Царинска унија, а 2015. године и Евроазијска економска унија. Зато мислим да криза није утицала на легитимитет интеграција. Пре тога није било ни Царинске уније ни ЕАЕУ, у који су ушле Јерменија, Казахстан, Русија и Белорусија.

Како је украјинска криза утицала на безбедносне интеграције?

Мислим да је утицај био негативан. Без Украјине не може се говорити о јаком ОДКБ, или некој другом интеграционом процесу.
Јасно је да су ОДКБ са Украјином и ОДКБ без Украјине две потпуно различите ствари. Исто важи и за ЕАЕУ. У том смислу, сукоб у Украјини 2014. године, тај коначни лом када је постало јасно да Русија и Украјина имају мало тога заједничког, утицао је на развој ОДКБ. Да је Украјина кренула путем ОДКБ, то би био потпуно другачији војни савез.

Да ли је криза продубила неповерење међу државама региона?

Не могу поуздано да кажем. Ипак, не искључујем да је за многе то био непријатан сигнал да је Русија спремна да употреби силу против друге бивше совјетске републике ради заштите сопствених интереса. Мислим да је то био упозоравајући знак да са Русијом треба бити опрезнији. Ако Русија употребљава силу против Украјине, поставља се питање зашто је не би употребила и против других држава.

Како објашњавате ограничену реакцију ОДКБ и ШОС?

Да ли су државе чланице избегавале отворено сврставање?

Да, јесу. У овом сличају имамо ситуацију сличну оној са Јужном Осетијом и Абхазијом, а то је да у случају Украјине, нико сем Русије није признао Крим као део Русије, а касније и Донбас. Било је покушаја да се посредује на дијалогу, на пример председници Казахстана и Белорусије су били прилично ангажовани по том питању, али се нико није отворено сврстано ни на једну страну.

Да ли је након 2014. дошло до промене перцепције Русије код савезника?

Као што сам рекао, главна промена вероватно је била појава већег опреза: Русија може и употребљава силу против друге државе настале распадом Совјетског Савеза.

Постојао је и рат против Грузије, али је трајао пет дана, а Грузија је мала држава. У случају Украјине постојала су питања о односу Русије према Украјини, затим улазак Крима у састав Русије и проглашење „ДНР“ и „ЛНР“. Мислим да су све то били сигнали.
Не могу да искључим да су, на пример, у Казахстану људи почели да размишљају о томе да у земљи живи око двадесет одсто етничких Руса, а да у неким северним областима уз границу са Русијом они чине више од половине становништва, и шта би то могло да значи у погледу некаквих „народних република“ и слично. За Евроазијску економску унију то је било важно, јер је основана 2015. године. За ОДКБ, међутим, не мислим да се нешто веома важно и стварно променило.

Да ли период 2014–2016. представља прекретницу за ове интеграције?

Одговорио сам вам да је у наведеном периоду основана Евроазијска економска унија. Тако да мислим да нису, поред оног што сам већ рекао у одговору на претходно питање.

Да ли су организације у овом периоду показале институционалну слабост?

Могло би се дискутовати на ово питање, али мислим да нису показале институционалну слабост, бар не ону видљиву.

У којој мери су ОДКБ и ШОС служиле геополитичком позиционирању?

Да ли су кризе открile структурне лимите интеграција?

Може ли се говорити о интегрисаном безбеносном управљању?

Који су највећи структурни проблеми ОДКБ и ШОС?
Најважнији проблем јесте различита перцепција претњи. Ако узмемо, на пример, НАТО, за њега је раније претња био Совјетски Савез, сада Русија, а Кина је, ако не непосредна претња, онда бар стратешки супарник. У ОДКБ таквог јединства нема. За Русију су НАТО и Европска унија претње; за Казахстан су партнери; за Белорусију су претње; за Киргистан и Таџикистан нису претње, јер су њихове претње Авганистан. За Белорусију су Авганистан и све што се тамо дешава нешто веома далеко.

Да ли постоји потенцијал за дубљу безбедносну интеграцију?

Не. Потребно је да Сједињене Државе, Русија и главне државе Европске уније пре свега Француска, Велика Британија и Немачка, као и северноевропске државе попут Шведске и Данске, дођу до неког заједничког именитеља о томе каква треба да буде структура безбедности и нова архитектура европске безбедности. Док тога нема, мислим да се ништа стварно неће догодити.

Да ли су кризе открile структурне лимите интеграција?

И да и не. Већ сам образложио своје позиције по том питању.

Како видите будућност постсовјетског безбедносног простора?

У области безбедности мислим да ће се сукоб између Русије и Запада наставити. То ће се испољавати и у Украјини, и у Молдавији, и на Јужном Кавказу. На Јужном Кавказу су, наравно, присутне Турска и Иран. У Централној Азији то су Кина и Русија, али су сада и Сједињене Државе веома активне у вези са ретким металима и другим питањима. Зато се бојим

да ће се сукоб наставити и да ће овај део света остати арена борбе регионалних и светских сила.

Да ли постоје аспекти које сматрате важним, а нисмо их обухватили?

Искрено, не. Мислим да смо, додуше укратко, говорили о свему.

Овим је завршен приказ полуструктурисаних интервјуа спроведених са саговорницима (експертима) из држава постсовјетског простора. Прикупљени емпиријски материјал представља основу за квалитативну анализу и упоређивање добијених ставова са полазним теоријским оквиром и истраживачким хипотезама.

ЛИТЕРАТУРА

МОНОГРАФИЈЕ

Аврамов, Смиља и Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2008.

- Бжежински, Збигњев, Велика шаховска табла, ЦИД, Подгорица, 2000.
- Винокуров, Евгений и Александр Либман, Евразийская континентальная интеграция, Евразийский банк развития, Санкт-Петербург, 2012.
- Димитријевић, Војин и Радослав Стојановић, Међународни односи, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- Ејдус, Филип, Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои, Службени гласник/Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012.
- Кант, Имануел, Вечни мир: филозофски нацрт, Гутенбергова галаксија, Ваљево, 1995.
- Кегли, Чарлс и Јуџин Виткоф, Светска политика: тренд и трансформација, Центар за студије Југоисточне Европе/Дипломатска академија/Факултет политичких наука, Београд, 2004.
- Кисинџер, Хенри, Дипломатија, Верзал прес, Београд, 1999.
- Милосављевић, Славомир и Иван Радосављевић, Основи методологије политичких наука, Службени гласник, Београд, 2003.
- Миршајмер, Џон, Велика заблуда: либерални снови и међународна реалност, ЦИРСД, Београд, 2019.
- Моргентау, Ханс Ј., Теорија међународне политике: борба за моћ и мир, ЦИД, Подгорица, 2014.
- Нај, Џозеф С., Како разумевати међународне сукобе: увод у теорију и историју, Стубови културе, Београд, 2006.
- Накарада, Радмила, Текстови за студије мира, Факултет политичких наука, Београд, 2008.
- Недељковић, Стеван, Равнотежа моћи: од Тукидида до Трампа, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука; Академска књига, Београд/Нови Сад, 2025.
- Никитина, Юлия, ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности, Navona, Москва, 2009.
- Петковић, Ранко, Уједињене нације 1945–1995: између признања и покуде, Међународна политика, Београд, 1995.
- Петровић, Драган, Интеграциони процеси на постсовјетском простору, Пешић и синови/Култура полиса, Београд, 2010.
- Петровић, Драган и Рајко Буквић, Украјинска криза 2013–2019, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019.
- Рачић, Обрад, Уједињене нације – између моћи и права, Службени гласник, Београд, 2010.
- Симић, Драган Р., Драган Живојиновић и Никола Јовић, ур., Сједињене Америчке Државе и изазивачи, Факултет политичких наука, Београд, 2015.
- Симић, Драган Р., Наука о безбедности: савремени приступи безбедности, Службени лист СРЈ/Факултет политичких наука, Београд, 2002.
- Симић, Драган Р., Расправа о поретку, Завод за уџбенике, Београд, 2012.

- Симић, Драган Р., Светска политика, Факултет политичких наука/Чигоја штампа, Београд, 2009.
- Тренин, Дмитрий, Post-imperium: евразийская история, Московский центр Карнеги, Москва, 2012.
- Юдина, Татьяна Николаевна, Миграция: словарь основных терминов, Издательство РГСУ/Академический Проект, Москва, 2007.
- Юргенс, Игорь Ю., ур., ОДКБ: ответственная безопасность, Институт современного развития, Москва, 2011.
- Buzan, Barry and Ole Wæver, Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Buzan, Barry, Ole Wæver and Jaap de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Boulder/London, 1998.
- Buzan, Barry, People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books, Brighton, 1983.
- Cooley, Alexander, Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia, Oxford University Press, New York, 2012.
- Haas, Ernst B., The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950–1957, 2nd ed., Stanford University Press, Stanford, 1968.
- Keohane, Robert O., After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton University Press, Princeton, 1984.
- Kolodziej, Edward A., Sigurnost i međunarodni odnosi, Politička kultura/Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.
- Libman, Alexander and Evgeny Vinokurov, Holding-Together Regionalism: Twenty Years of Post-Soviet Integration, Palgrave Macmillan, London, 2012.
- Molchanov, Mikhail A., Eurasian Regionalisms and Russian Foreign Policy, Ashgate, Farnham, 2015.
- Nye, Joseph S., Jr., Soft Power: The Means to Success in World Politics, PublicAffairs, New York, 2004.
- Sakwa, Richard, Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands, I.B. Tauris, London/New York, 2015.
- Sakwa, Richard, The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War, Yale University Press, New Haven, 2023.
- Snyder, Glenn H., Alliance Politics, Cornell University Press, Ithaca/London, 1997.
- Snyder, Glenn H. and Paul Diesing, Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises, Princeton University Press, Princeton, 1977.
- Trenin, Dmitri, The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization, Carnegie Endowment for International Peace, Moscow/Washington, 2002.
- Vinokurov, Evgeny and Alexander Libman, Re-Evaluating Regional Organizations: Behind the Smokescreen of Official Mandates, Palgrave Macmillan, Cham, 2017.

МОНОГРАФСКЕ СТУДИЈЕ

- Douhan, Alena F. and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, DCAF Regional Programmes Series, no. 20, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Foreign Policy and Security Research Centre, Geneva/Minsk, 2016.

- Main, Steven J., *Belarus' and Russia's Military Cooperation 1991–2002*, Conflict Studies Research Centre, Camberley, 2002, доступно на: https://www.files.ethz.ch/isn/96513/02_Apr_2.pdf (приступљено: 24.11.2025).
- Rozanov, Anatoliy A. and Elena F. Dovgan, *Collective Security Treaty Organisation 2002–2012*, DCAF Regional Programmes Series no. 18, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Foreign Policy and Security Research Centre, Geneva/Minsk, 2013, доступно на: https://www.files.ethz.ch/isn/176487/RPS_18_CSTO_2002-2012.pdf (приступљено: 20.11.2025).
- Saat, J. H., *The Collective Security Treaty Organization*, Conflict Studies Research Centre, Central Asian Series 05/09, Camberley, February 2005.

ЧЛАНЦИ У НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА

- Агеева, Вера Д., „Российская 'мягкая сила' и ЕАЭС: в поиске ценностного измерения евразийской интеграции", *Вестник Забайкальского государственного университета*, vol. 22, no. 3, 2016, стр. 36–41.
- Агеева, Вера Д., „Российская мягкая сила: между „Русским миром" и Евразией", *Наука Красноярья*, бр. 1 (24), 2016, стр. 10–21.
- Винокуров, Евгений и Александр Либман, „Две евразийские интеграции", *Вопросы экономики*, бр. 2, 2013, стр. 47–72.
- Килибарда, Зоран, „Безбедносне интеграције у постсовјетском простору – Организација Уговора о колективној безбедности", Војно дело, пролеће 2010, стр. 93–113.
- Мартиненко, Станислав Е., „ЕАЭС, ОДКБ и ШОС: три опоры российского 'евразийства'", *Инновации и инвестиции*, бр. 8, 2020, стр. 62.
- Никитина, Юлия, „ОДКБ и НАТО: проблемы взаимодействия", *Вестник МГИМО-Университета*, бр. 6 (21), 2011, стр. 26–27, доступно на: https://doi.org/10.24833/2071-8160-2011-6-21-26-27 (приступљено: 21.11.2025).
- Ageeva, Vera D., „The Rise and Fall of Russia's Soft Power: Results of the Past Twenty Years", *Russia in Global Affairs*, vol. 19, no. 1, 2021, pp. 118–145.
- Allison, Roy, „Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO", *The Chinese Journal of International Politics*, vol. 11, no. 3, 2018, pp. 297–338.
- Allison, Roy, „Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia", *International Affairs*, vol. 80, no. 3, 2004, pp. 463–483.
- Allison, Roy, „Russian 'Deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules", *International Affairs*, vol. 90, no. 6, 2014, pp. 1255–1296.
- Allison, Roy, „Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia", *Central Asian Survey*, vol. 27, no. 2, 2008, pp. 185–202.
- Brzezinski, Zbigniew, „An Agenda for NATO: Toward a Global Security Web", *Foreign Affairs*, vol. 88, no. 5, 2009, pp. 2–20.
- Collins, Kathleen, „Economic and Security Regionalism among Patrimonial Authoritarian Regimes: The Case of Central Asia", *Europe-Asia Studies*, vol. 61, no. 2, 2009, pp. 249–281.
- Dąbrowski, Marek, „Currency Crises in Post-Soviet Economies: A Never Ending Story?", *Russian Journal of Economics*, vol. 2, no. 3, 2016, pp. 302–326.
- de Haas, Marcel, „Российская военная реформа: успех или провал?", *Индекс безопасности*, vol. 17, no. 196, 2011, pp. 85–101.
- Erkomaishvili, David, „One for All, Each on Its Own: Analysing the Post-Soviet System of Collective Security", *Journal of Regional Security*, vol. 11, no. 2, 2016, pp. 81–110.
- Erşen, Emre, „Evaluating the Fighter Jet Crisis in Turkish-Russian Relations", *Insight Turkey*, vol. 19, no. 4, 2017, pp. 85–103.

- Gleason, Gregory and Marat E. Shaihutdinov, „Collective Security and Non-State Actors in Eurasia“, *International Studies Perspectives*, vol. 6, no. 2, 2005, pp. 274–284.
- Guliyev, Farid and Andrea Gawrich, „NATO vs. the CSTO: Security Threat Perceptions and Responses to Secessionist Conflicts in Eurasia“, *Post-Communist Economies*, vol. 33, nos. 2–3, 2021, pp. 283–304.
- Hettne, Björn and Fredrik Söderbaum, „Theorising the Rise of Regionness“, *New Political Economy*, vol. 5, no. 3, 2000, pp. 457–472.
- Jervis, Robert, „Cooperation under the Security Dilemma“, *World Politics*, vol. 30, no. 2, 1978, pp. 167–214.
- Kembayev, Zhenis, „The Court of the Eurasian Economic Union: An Adequate Body for Facilitating Eurasian Integration?“, *Review of Central and East European Law*, vol. 41, no. 2, 2016, pp. 107–137.
- King, Charles, „The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia's Unrecognized States“, *World Politics*, vol. 53, no. 4, 2001, pp. 524–552.
- Knežević, Božidar i Senka Pavlović, „Savremeni procesi evroazijskih ekonomskih integracija“, *Međunarodna politika*, LXV br. 1155–1156, 2014, str. 74–87.
- Knežević, Božidar, „Odnos ODKB i NATO“, *Međunarodna politika*, LXVIII, br. 1165, januar–mart 2017, str. 54–68.
- Kropatcheva, Elena, „Russia and the Collective Security Treaty Organisation: Multilateral Policy or Unilateral Ambitions?“, *Europe-Asia Studies*, vol. 68, no. 9, 2016, pp. 1526–1552.
- Kubicek, Paul, „The Commonwealth of Independent States: An Example of Failed Regionalism?“, *Review of International Studies*, vol. 35, Supplement S1, 2009, pp. 237–256.
- Libman, Alexander and Evgeny Vinokurov, „Regional Integration and Economic Convergence in the Post-Soviet Space: Experience of the Decade of Growth“, *Journal of Common Market Studies*, vol. 50, no. 1, 2012, pp. 112–128.
- Libman, Alexander, „Regionalism and Regionalization in the Post-Soviet Space: Current Status and Implications for Institutional Development“, *Europe-Asia Studies*, vol. 59, no. 3, 2007, pp. 401–430.
- McDermott, Roger N., „Kazakhstan's Partnership with NATO: Strengths, Limits and Prognosis“, *China and Eurasia Forum Quarterly*, vol. 5, no. 1, 2007, pp. 7–20.
- Nikitin, Alexander I., „Post-Soviet Military-Political Integration: The Collective Security Treaty Organization and Its Relations with the EU and NATO“, *China and Eurasia Forum Quarterly*, vol. 5, no. 1, 2007, pp. 35–44.
- Snyder, Glenn H., „The Security Dilemma in Alliance Politics“, *World Politics*, vol. 36, no. 4, 1984, pp. 461–495.
- Weitz, Richard, „The Collective Security Treaty Organization: Past Struggles and Future Prospects“, *Russian Analytical Digest*, no. 152, 21 July 2014, pp. 2–5.

ЧЛАНЦИ У ЗБОРНИЦИМА РАДОВА

- Данилович, М. В., „Подходы к деятельности ШОС: Россия и Китай“, у А. А. Розанов, ур., *Шанхайская организация сотрудничества и проблемы безопасности Евразии*, Центр изучения внешней политики и безопасности/Белорусский государственный университет/DCAF, Минск–Алматы–Женева, 2012, стр. 43, доступно на: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/ShOS_final.pdf (приступљено: 30.11.2025).

- Рач, Андраш, „Friends Will Be Friends: The New Military Doctrine of Belarus“, у Andris Sprūds and Diāna Potjomkina, eds., *Coping with Complexity in the Euro-Atlantic Community and Beyond: Riga Conference Papers 2016*, Latvian Institute of International Affairs, Riga, 2016, pp. 232–236.
- Розанов, Анатолий А. и Е. В. Навощик, „Перспективы сотрудничества НАТО и ОДКБ“, у *Беларусь в современном мире: материалы VIII Международной научной конференции*, Издательский центр БГУ, Минск, 2009, стр. 42–44.
- Bordyuzha, Nikolai, „The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview“, in *OSCE Yearbook 2010*, Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, Baden-Baden, 2011, pp. 339–350.
- Douhan, Alena F., „Legal Basis and Practices of Cooperation between the CSTO and Third Countries and International Organizations“, in Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, DCAF, Geneva/Minsk, 2016, pp. 155–177.
- Kristensen, Hans M., „World Nuclear Forces“, у *SIPRI Yearbook 2014*, Oxford University Press, Oxford, 2014, p. 301.
- Laumulin, Murat T., „Afghanistan in the System of Regional Security after the Withdrawal of the International Security Assistance Force“, in Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, DCAF, Geneva/Minsk, 2016, pp. 78–83.
- Nye, Joseph S., Jr. and Sean M. Lynn-Jones, „International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field“, in Barry Buzan and Lene Hansen, eds., *International Security, vol. II: The Transition to the Post-Cold War Security Agenda*, SAGE, London, 2007, pp. 85–104.
- Porshneva, Olga, Mirzokhid Rakhimov and Sergey Razinkov, „The Formation and Institutional Development of the SCO: Historical and Legal Aspects“, in Sergey Marochkin and Yury Bezborodov, eds., *The Shanghai Cooperation Organization: Exploring New Horizons*, Routledge, Abingdon/New York, 2022, pp. 11–15.
- Rusakovich, Andrei V., „The Change in the Geopolitical Situation in the Former Soviet Union after 2014“, in Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, DCAF, Geneva/Minsk, 2016, pp. 5–34.
- Tihomirov, Alexander V., „Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan)“, in Alena F. Douhan and Andrei V. Rusakovich, eds., *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*, DCAF, Geneva/Minsk, 2016, pp. 45–60.
- Wirminghaus, Niklas, „Ephemeral Regionalism: The Proliferation of (Failed) Regional Integration Initiatives in Post-Soviet Eurasia“, in T. A. Börzel et al., eds., *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, Ashgate, Aldershot, 2012.

ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ И МАСТЕР ТЕЗЕ

- Кнежевић, Божидар Љ., *Организација Договора о колективној безбедности као један од актера међународне безбедности*, мастер теза, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2013.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈСКА ИЗДАЊА

- Кривокапић, Борис, Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа, Службени гласник, Београд, 2010.
- Политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1975.

- Ayres, Lioness, „Semi-Structured Interview“, in Lisa M. Given, ed., The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods, SAGE Publications, Thousand Oaks, 2008.
- Britannica, „Basmachi Revolt“, Encyclopædia Britannica, доступно на: https://www-britannica-com.translate.goog/event/Basmachi-Revolt (приступљено: 06.06.2026).
- Britannica, „Central Asia“, Encyclopædia Britannica, доступно на: https://www.britannica.com/place/Central-Asia (приступљено: 28.12.2025).
- „Commonwealth of Independent States“, Encyclopedia Britannica, доступно на: https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States (приступљено: 25.12.2025).
- Owen, Lewis, „Caucasus“, Encyclopedia Britannica, доступно на: https://www.britannica.com/place/Caucasus (приступљено: 20.07.2026).

ЗВАНИЧНА ДОКУМЕНТА

ДОКУМЕНТА ОРГАНИЗАЦИЈЕ УГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ (ОДКБ)

Оснивачки и конститутивни акти

- „Договор о коллективной безопасности“. Ташкент, 15 мая 1992 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено: 04.12.2025).
- „Протокол о продлении Договора о коллективной безопасности“. Москва, 2 апреля 1999 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/protokol_o_prodlenii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (приступљено: 05.12.2025).
- „Устав Организации Договора о коллективной безопасности“. Кишинёв, 7 октября 2002 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded (приступљено: 04.12.2025).

Доктринарна и стратешка документа

- „*Концепция коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности*“, Совет коллективной безопасности, Алматы, 10 февраля 1995 г., доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezopasnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/ (приступљено: 04.12.2025).
- „Меморандум о повышении эффективности Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года и его адаптации к современной геополитической ситуации“. Минск, 24 мая 2000 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/documents/documents/memorandum_o_povyshenii_effektivnosti_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_ot_15_maya_1992_goda_i_eg/ (приступљено: 05.12.2025).
- „*Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года*“, Совет коллективной безопасности ОДКБ, Ереван, 14 октября 2016 г., доступно на: https://odkb-csto.org/documents/statements/strategiya_kollektivnoy_bezopasnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_na_period_do_/#loaded (приступљено: 04.12.2025).

Споразуми и протоколи

- „Протокол о порядке формирования и функционирования сил и средств системы коллективной безопасности государств-участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года“. Ереван, 25 мая 2001 г., доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52758/ (приступљено: 07.12.2025).
- „Соглашение о Коллективных силах оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности“. Москва, 14 июня 2009 г., доступно на: https://prg.kz/document/?doc_id=30432667&pos=5;179 (приступљено: 10.12.2025).
- „Соглашение о миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности“. Душанбе, 6 октября 2007 г., доступно на: https://pavlodar.com/zakon/?dok=04191&all=all (приступљено: 17.12.2025).
- „Соглашение о подготовке военных кадров для государств – членов Организации Договора о коллективной безопасности“. Москва, 23 июня 2005 г., доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/52752/ (приступљено: 24.12.2025).

Одлуке органа ОДКБ

- „Решение Совета коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности о бюджете ОДКБ на 2015 год и корректировке долевых взносов государств-членов“. Москва, 23 декабря 2014 г., доступно на: https://prg.kz/document/?doc_id=36998266 (приступљено: 19.11.2025).
- «Решение Совета коллективной безопасности от 10 февраля 1995 года об Основных направлениях углубления военного сотрудничества государств-участников Договора о коллективной безопасности». Совет коллективной безопасности. Алматы, 10 февраля 1995 г., доступно на: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=26803 (приступљено: 04.12.2025).
- «Решение Совета коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности об основных направлениях диалога и взаимоотношений Организации Договора о коллективной безопасности с Организацией Североатлантического договора». Совет коллективной безопасности ОДКБ. Астана, 18 июня 2004 г., доступно на: https://ir.rudn.ru/books/b1/p2/9.pdf (приступљено: 22.11.2025).

Декларације и званичне изјаве

- ОДКБ, „Декларация государств-членов ОДКБ о дальнейшем совершенствовании и повышении эффективности деятельности Организации“, Минск, 23 июня 2006 г., доступно на: https://www.odkb-csto.org/documents/accepted-docs/deklaratsiya-gosudarstv-chlenov-organizatsii-dogovora-o-kollektivnoy-bezopasnosti-o-dalneyshem-sover/#loaded (приступљено: 8.12.2025).
- «Главы государств-членов ОДКБ обсудили ситуацию в зоне ответственности Организации и приняли Заявление о противодействии международному терроризму». Пресс-секретариат ОДКБ. Москва, 21 декабря 2015 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/authorized_organs/collective_security_council/glavy_gosudarstv_chlenov_odkb_na_sessii_soveta_kollektivnoy_bezopasnosti_21_dekabrya_2015_goda_v_mos/ (приступљено: 23.11.2025).

Програми и планови

- „Программа совместных действий по формированию системы информационной безопасности государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности“. Москва, 5 сентября 2008 г., доступно на: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=30848 (приступљено: 11.12.2025).

Званични извештаји и институционални материјали

- „Военно-политическое сотрудничество“ официальный документ ОДКБ, доступно на: http://www.odkb.gov.ru/g/g.htm (приступљено: 10.12.2025).
- «О сотрудничестве ОДКБ с ООН». Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/international_org/un/o_sotrudnichestve_odkb_s_oon_/ (приступљено: 10.02.2026).
- „*Об основных итогах деятельности Организации Договора о коллективной безопасности за период 2002–2012 годов*“. Секретариат Организации Договора о коллективной безопасности. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://www.odkb-csto.org/news/news_odkb/ob_osnovnykh_itogakh_deyatelnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_za_period_2002_2/#loaded. (приступљено: 04.12.2025).
- Објединенный штаб ОДКБ „История организационного строительства и развития Объединенного штаба ОДКБ,“, доступно на: https://jscsto.odkb-csto.org/istoricheskaya-spravka/ (приступљено: 7.12.2025).
- ОДКБ, „Структура Организации Договора о коллективной безопасности“, доступно на: https://odkb-csto.org/structure/ (приступљено: 04.12.2025).
- Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), „25 лет Договору о коллективной безопасности,” Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/25years/ (приступљено: 4.12.2025).
- Официальный документ Секретариата ОДКБ, „Внешнеполитическая деятельность“, доступно на: http://www.odkb.gov.ru/g/i.htm (приступљено: 8.12.2025).
- "Сессия Совета коллективной безопасности ОДКБ 23 декабря 2014 года, г.Москва," Организация Договора о коллективной безопасности, 23. децембар 2014, доступно на: https://odkb-csto.org/session/2014/session2014/#loaded (приступљено: 10.12.2025).
- «Сессия Совета коллективной безопасности ОДКБ. Сочи, 23 сентября 2013 года». Совет коллективной безопасности ОДКБ. Сочи, 23 сентября 2013 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/session/2013/session201309/#loaded (приступљено: 25.11.2025).
- «От Договора к Организации». Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://odkb-csto.org/30-let-odkb/istoriya/ (приступљено: 15.12.2025).
- «Коллективные авиационные силы ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://www.odkb-csto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/kasodkb.php (приступљено: 10.12.2025).

ДОКУМЕНТА ШАНГАЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА САРАДЊУ (ШОС)

Претходни оснивачки споразуми „Шангајске петорке“

- „Договор о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы“. Москва, 24 апреля 1997 г. Министерство иностранных дел Российской Федерации, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50534/ (приступљено: 18.11.2025).
- „Договор об укреплении доверия в военной области в районе границы“. Шанхай, 26 апреля 1996 г. Министерство иностранных дел Российской Федерации, доступно на: https://mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/multilateral_contract/50758/ (приступљено: 18.11.2025).

Оснивачки и конститутивни акти

- „Декларация о создании Шанхайской организации сотрудничества“. Совет глав государств. Шанхай, 15 июня 2001 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html (приступљено: 18.11.2025).

- „Хартия Шанхайской организации сотрудничества“. Совет глав государств-членов ШОС. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608561.html (приступљено: 29.11.2025).

Конвенције и међународни споразуми

- „Договор о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве государств-членов Шанхайской организации сотрудничества“. Бишкек, 16 августа 2007 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20070816/1609471.html. (приступљено: 30.11.2025).
- „Соглашение между государствами-членами Шанхайской организации сотрудничества о Региональной антитеррористической структуре“. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20020607/1608541.html (приступљено: 22.11.2025).
- „Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом“. Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2001 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html (приступљено: 25.11.2025).
- Шанхайская организация сотрудничества, «Конвенция Шанхайской организации сотрудничества против терроризма». Совет глав государств ШОС. Екатеринбург, 16 июня 2009 г., доступно на: https://rus.sectsco.org/20090616/1609553.html (приступљено: 27.11.2025).

Концепције, стратегије и акциони планови

- «Решение Совета глав государств Шанхайской организации сотрудничества от 5 июля 2005 года № 1 „Об утверждении Концепции сотрудничества государств-членов ШОС в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом“». Совет глав государств ШОС. Астана, 5 июля 2005 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/04/1609034.pdf (приступљено: 25.11.2025).

Декларације Савета шефова држава

- „Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества“. Астана, 5 июля 2005 г., доступно на: https://rus.sectsco.org/20050705/1609017.html (приступљено: 28.11.2025).
- «Декларация пятилетия Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Шанхай, 15 июня 2006 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20060615/1609117.html (приступљено: 19.11.2025).
- Шанхайская организация сотрудничества, «Бишкекская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Бишкек, 16 августа 2007 г., доступно на: https://rus.sectsco.org/20070816/1609454.html. (приступљено: 30.11.2025).
- Шанхайская организация сотрудничества, «Декларация десятого заседания Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Ташкент, 10-11 июня 2010 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20100611/1609167.html (приступљено: 30.11.2025).
- Шанхайская организация сотрудничества, «Душанбинская декларация глав государств–членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств ШОС. Душанбе, 28 августа 2008 г, доступно на: https://rus.sectsco.org/20080828/1608760.html (приступљено: 30.11.2025).
- Шанхайская организация сотрудничества, «Ташкентская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества». Совет глав государств-членов ШОС. Ташкент, 17 июня 2004 г., доступно на: https://rus.sectsco.org/20040617/1608869.html (приступљено: 18.11.2025).

- ШОС, Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества, Санкт Петербург, 7. јун 2002, доступно на: https://rus.sectsco.org/images/07e8/0c/03/1607946.pdf (приступљено: 20.11.2025).

Изјаве и друга политичка документа

- "Declaration of the Special Conference on Afghanistan Convened under the Auspices of the Shanghai Cooperation Organization." Participants of the Special Conference on Afghanistan. Moscow, 27 March 2009. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, доступно на: https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyxw/202405/t20240530_11332832.html (приступљено: 20.11.2025).

Званични институционални материјали

- Шанхайская организация сотрудничества, «О Шанхайской организации сотрудничества»., доступно на: https://rus.sectsco.org/20151208/16789.html (приступљено: 20.11.2025).
- Саопштење Регионалне антитерористичке структуре ШОС о вежби «Мирная миссия-2016». Региональная антитеррористическая структура ШОС, доступно на: http://ecrats.org/ru/news/6312 (приступљено: 31.05.2025).

ЗАЈЕДНИЧКА ДОКУМЕНТА ШОС–ОДКБ

- „Меморандум о взаимопонимании между Секретариатом ШОС и Секретариатом ОДКБ". Душанбе, 5 октября 2007 г. Шанхайская организация сотрудничества, доступно на: https://rus.sectsco.org/20071005/1609932.html (приступљено: 19.11.2025).

ДОКУМЕНТА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

- „Cooperation between the United Nations and Regional and Subregional Organizations in Maintaining International Peace and Security". Statement by the President of the United Nations Security Council S/PRST/2013/12. New York, 6 August 2013, доступно на: https://docs.un.org/en/S/PRST/2013/12 (приступљено: 10.02.2026).
- „Cooperation between the United Nations and the Collective Security Treaty Organization". United Nations General Assembly Resolution A/RES/65/122. New York, 13 December 2010, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/65/122 (приступљено: 10.02.2026).
- „Declaration by United Nations". Washington, 1 January 1942. U.S. Department of State, доступно на: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1942v01/ch1 (приступљено: 01.02.2026).
- „Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction". United Nations Security Council Resolution 1540 (2004), S/RES/1540 (2004). New York, 28 April 2004, доступно на: https://docs.un.org/en/S/RES/1540(2004) (приступљено: 10.02.2026).
- "Observer Status for the Collective Security Treaty Organization in the General Assembly." United Nations General Assembly Resolution A/RES/59/50. New York, 2 December 2004, доступно на: https://docs.un.org/en/A/RES/59/50 (приступљено: 10.02.2026).
- „Permanent Neutrality of Turkmenistan". United Nations General Assembly Resolution A/RES/50/80. New York, 12 December 1995, доступно на: https://digitallibrary.un.org/record/284240 (приступљено: 03.02.2026).
- „Territorial Integrity of Ukraine". United Nations General Assembly Resolution A/RES/68/262. New York, 27 March 2014, доступно на: https://docs.un.org/A/RES/68/262 (приступљено: 22.11.2025).
- United Nations Security Council, „Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts", Resolution 1373 (2001), S/RES/1373 (2001), New York, 28 September 2001, доступно на: https://docs.un.org/en/S/RES/1373(2001) (приступљено: 20.11.2025).

- „План коллективных действий государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности по реализации Глобальной контртеррористической стратегии Организации Объединенных Наций на 2008–2012 годы“. Москва, 5 сентября 2008 г., доступно на: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=30850 (приступљено: 17.12.2025).
- Повеља Уједињених нација. Сан Франциско, 26. јун 1945, ступила на снагу 24. октобра 1945, доступно на: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text (приступљено: 10.02.2026).

ДОКУМЕНТА НАТО-А

- „Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation“. Heads of State and Government of the North Atlantic Treaty Organization and the Russian Federation. Paris, 27 May 1997. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm (приступљено: 10.12.2025).
- „Istanbul Summit Communiqué“. Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Istanbul, 28 June 2004. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2004/06/28/istanbul-summit-communique (приступљено: 22.11.2025).
- „NATO–Russia Relations: A New Quality“. Heads of State and Government of the North Atlantic Treaty Organization and the Russian Federation. Rome, 28 May 2002. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/05/28/nato-russia-relations-a-new-quality (приступљено: 10.12.2025).
- North Atlantic Treaty Organization, Active Engagement, Modern Defence: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, Lisbon, 19 November 2010, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/strategic-concept-2010. (приступљено: 01.12.2025).
- "*Partnership Programmes and Tools*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/partnership-programmes-and-tools (приступљено: 01.12.2025).
- "*Relations with Belarus*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-belarus (приступљено: 05.12.2025).
- "*Relations with Kazakhstan*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-kazakhstan (приступљено: 05.12.2025).
- "*Relations with Russia*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-russia (приступљено: 10.12.2025).
- "*Relations with Tajikistan*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-tajikistan (приступљено: 05.12.2025).
- "*Relations with the Kyrgyz Republic*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-the-kyrgyz-republic (приступљено: 05.12.2025).
- "*Signatures of Partnership for Peace Framework Document*." North Atlantic Treaty Organization. Brussels: NATO, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/signatures-of-partnership-for-peace-framework-document (приступљено: 01.12.2025).

ДОКУМЕНТА ОЕБС-А

- "Statement by Mr. Nikolay Bordyuzha, Secretary General of the Collective Security Treaty Organization, at the Joint Meeting of the OSCE Permanent Council and Forum for Security Co-operation." Vienna, 15 April 2010. Organization for Security and Co-operation in Europe, document FSC-PC.DEL/15/10/Corr.1, pp. 1–7, доступно на: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/8/67700.pdf (приступљено: 15.01.2026).
- "*Statement by Mr. Bordyuzha, Secretary General of the CSTO*." Fifteenth Meeting of the OSCE Ministerial Council. Madrid, 29–30 November 2007. Organization for Security and Co-operation in Europe, document MC.DEL/15/07, доступно на: https://www.osce.org/mc/29199 (приступљено: 15.01.2026).

ДОКУМЕНТА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

- „Council Decision 2006/670/CFSP of 5 October 2006 Appointing the European Union Special Representative for Central Asia". Council of the European Union. Brussels, 5 October 2006. Official Journal of the European Union, L 275, 6 October 2006, p. 65, доступно на: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2006/670/oj (приступљено: 20.03.2026).
- „Council Joint Action 2005/588/CFSP of 28 July 2005 Appointing the European Union Special Representative for Central Asia". Council of the European Union. Brussels, 28 July 2005. Official Journal of the European Union, L 199, 29 July 2005, p. 100, доступно на: https://eur-lex.europa.eu/eli/joint_action/2005/588/oj (приступљено: 20.03.2026).
- „Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit". Heads of State or Government of the European Union and the Partner Countries. Prague, 7 May 2009. Council of the European Union, document 8435/09 (Presse 78), pp. 6–11, доступно на: https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf (приступљено: 20.03.2026).

ДОКУМЕНТА ЗНД, ЕАЕУ, ГУАМ И БИЛАТЕРАЛНИ АКТИ

- „Kyiv Declaration on Establishment of the Organization for Democracy and Economic Development – GUAM". Kyiv, 23 May 2006, доступно на: https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=16584 (приступљено: 26.12.2025).
- „Договор о Евразийском экономическом союзе". Астана, 29 мая 2014 г., доступно на: https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary3/ef8/ixygbob0o9pvcm5vjrb0sl4vj4pgoiq7/dogovor_o_eaes_2024.pdf. (приступљено: 27.12.2025).
- „Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества". Астана, 10 октября 2000 г., доступно на: http://www.kremlin.ru/supplement/3402 (приступљено: 26.12.2025).
- „Меморандум о поддержании мира и стабильности в Содружестве Независимых Государств". Совет коллективной безопасности, 10 февраля 1995 г., доступно на: https://adilet.zan.kz/rus/docs/O9500000001 (приступљено: 04.12.2025).
- „Протокол о внесении изменений в Договор между Российской Федерацией и Республикой Армения о российской военной базе на территории Республики Армения от 16 марта 1995 года". Ереван, 20 августа 2010 г.
- „Соглашение между Кыргызской Республикой и Российской Федерацией о статусе и условиях пребывания российской авиационной базы на территории Кыргызской Республики". 22 сентября 2003 г., доступно на: https://cbd.minjust.gov.kg/17423/edition/297462/ru (приступљено: 29.11.2025).

- „Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан об объектах недвижимости, количестве и границах земельных участков, отводимых под российскую военную базу, и местах их расположения на территории Республики Таджикистан“. 16 октября 2004 г. Бюллетень международных договоров, 2005, № 8, стр. 70, доступно на: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/international_contracts/international_contracts/2_contract/46045/ (приступљено: 28.11.2025).
- «Соглашение о создании Объединенной системы противовоздушной обороны государств – участников Содружества Независимых Государств». Совет глав государств СНГ. Алма-Ата, 10 февраля 1995 г. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://eccis.org/document/400 (приступљено: 20.11.2025).
- «Аналитический материал о Договоре о зоне свободной торговли». Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://e-cis.info/cooperation/3049/77856/ (приступљено: 27.12.2025).
- «История создания Объединенной системы противовоздушной обороны государств – участников СНГ». Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/show?id=5716 (приступљено: 20.11.2025).
- «Договор о присоединении Республики Армения к Договору о Евразийском экономическом союзе». Минск, 10 октября 2014 г., доступно на: https://www.eaeunion.org/upload/iblock/348/2014_1.pdf (приступљено: 27.12.2025).
- «Договор о присоединении Кыргызской Республики к Договору о Евразийском экономическом союзе». Москва, 23 декабря 2014 г., доступно на: https://www.eaeunion.org/upload/iblock/355/2014_3.pdf (приступљено: 27.12.2025).

ОСТАЛА ЗВАНИЧНА ДОКУМЕНТА

- “President Approves Belarus-Russia Air Defense Agreement.” Office of the President of the Republic of Belarus, 13. фебруар 2012, доступно на: https://president.gov.by/en/events/president-approves-belarus-russia-air-defense-agreement-527 (приступљено: 24.11.2025).
- UN, "Joint Declaration and Principles for Determining the Bases of Relations between the Russian Federation and the Chechen Republic (Khasavyurt Accord)," August 31, 1996, UN Peacemaker, UN Department of Political and Peacebuilding Affairs., доступно на: https://peacemaker.un.org/en/node/9180 (приступљено: 6.6.2026).
- „Договор о зоне свободной торговли“. Санкт-Петербург, 18 октября 2011 г., доступно на: https://eccis.org/document/3183 (приступљено: 26.12.2025).
- „*Концепция внешней политики Российской Федерации*“, Президент Российской Федерации, 12 февраля 2013 г., доступно на: http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d447a0ce9f5a96bdc3.pdf (приступљено: 20.11.2025).
- „Решение Совета коллективной безопасности о Коллективных силах быстрого развертывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности“. Ереван, 25 мая 2001 г., доступно на: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=26948 (приступљено: 07.12.2025).
- „Соглашение о статусе формирований сил и средств системы коллективной безопасности“. Бишкек, 11 октября 2000 г., доступно на: https://prg.kz/document/?doc_id=30264562&pos=10;172. (приступљено: 10.12.2025).
- “*About Us*.” BRICS, доступно на: https://www.brics2026.gov.in/about-us/ (приступљено: 26.12.2025).

АНАЛИЗЕ И ИЗВЕШТАЈИ

- За БДП Белорусије у посматраном периоду: World Bank, "GDP (Current US$)-Belarus," World Development Indicators, доступно на: https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Belarus.aspx (приступљено: 9.марта 2026).
- "*Armenia Turns Away from the EU.*" Centre for Eastern Studies. Warsaw, 4 September 2013. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-09-04/armenia-turns-away-eu (приступљено: 23.11.2025).
- Bailes, Alyson J. K. and Andrew Cottey, Regional Security Cooperation in the Early 21st Century, SIPRI Yearbook 2006, Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2006, pp. 195–223.
- Boonstra, Jos, Marlène Laruelle and Sébastien Peyrouse, The Impact of the 2014 ISAF Forces' Withdrawal from Afghanistan on the Central Asian Region, European Parliament, Directorate-General for External Policies, Brussels, 2014, доступно на: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/sl/document/EXPO-AFET_ET(2014)433759 (приступљено: 20.11.2025).
- Broers, Laurence, The Nagorny Karabakh Conflict: Defaulting to War, Chatham House Research Paper, Chatham House, London, 2016, доступно на: https://www.chathamhouse.org/publication/nagorny-karabakh-conflict-defaulting-war (приступљено: 25.11.2025).
- Centre for Eastern Studies, The Eurasian Economic Union: A Time of Crisis, OSW Commentary, Warsaw, 1 February 2016, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-02-01/eurasian-economic-union-a-time-crisis (приступљено: 20.11.2025).
- Falkowski, Maciej and Józef Lang, Hostages to Moscow, Clients of Beijing: Security in Central Asia as the Role of the West Diminishes, OSW Studies, no. 51, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2014.
- Falkowski, Maciej, Tajikistan: A Chronic Stagnation, OSW Commentary, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 16 March 2016, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-03-16/tajikistan-a-chronic-stagnation (приступљено: 24.07.2026).
- "*From Apathy to Nationalist Mobilisation: Politics Makes a Comeback in Armenia.*" Centre for Eastern Studies. Warsaw, 29 June 2016. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2016-06-29/apathy-to-nationalist-mobilisation-politics-makes-a-comeback (приступљено: 23.11.2025).
- „*GDP (current US$) -Armenia,*" World Development Indicators, indicator NY.GDP.MKTP.CD, World Bank, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AM (приступљено: 10. марта 2026).
- Gleason, Gregory, Uzbekistan Charts a New "*Uzbek Path*", Security Insights, no. 003, George C. Marshall European Center for Security Studies, November 2008, доступно на: https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/uzbekistan-charts-new-uzbek-path-0 (приступљено: 08.12.2025).
- Górecki, Wojciech, Russia's Position on the Events in Kyrgyzstan (April–June 2010), OSW Commentary, no. 38, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 27 July 2010, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-07-27/russias-position-events-kyrgyzstan-april-june-2010 (приступљено: 20.11.2025).
- Hovhannes Nazaretyan, "*Armenia's Railways: Hindered by Geopolitics and Economic Realities,*" EVN Report, 2024, доступно на: https://evnreport.com/politics/armenias-railways-hindered-by-geopolitics-and-economic-realities/ (приступљено: 21.11.2025).

- Human Rights Watch, "*Russia: Reported Roundup of Tajik Migrants,*" 15. новембар 2011, доступно на: https://www.hrw.org/news/2011/11/15/russia-reported-roundup-tajik-migrants (приступљено: 23.11.2025).
- International Crisis Group, Nagorno-Karabakh's Gathering War Clouds, Europe Report no. 244, Brussels, 1 June 2017, доступно на: https://www.crisisgroup.org/rpt/europe-central-asia/armenian-azerbaijani-conflict/244-nagorno-karabakhs-gathering-war-clouds (приступљено: 25.11.2025).
- International Crisis Group, Syria Calling: Radicalisation in Central Asia, Europe and Central Asia Briefing no. 72, Bishkek/Brussels, 20 January 2015, доступно на: https://www.crisisgroup.org/brf/europe-central-asia/central-asia/b072-syria-calling-radicalisation-central-asia (приступљено: 20.11.2025).
- Jarosiewicz, Aleksandra and Maciej Falkowski, The Four-Day War in Nagorno-Karabakh, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 6 April 2016, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh (приступљено: 23.11.2025).
- Joshua Kucera, "*Report: Russia Spending $1.3 Billion to Arm Kyrgyzstan, Tajikistan,*" Eurasianet, 7.11. 2012, доступно на: https://eurasianet.org/report-russia-spending-13-billion-to-arm-kyrgyzstan-tajikistan (приступљено: 29.11.2025).
- Józef Lang, "*Kyrgyzstan Has Terminated the Agreement with the US on the Manas Air Base.*" Centre for Eastern Studies. Warsaw, 10 July 2013. OSW, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacije/analyses/2013-07-10/kyrgyzstan-has-terminated-agreement-us-manas-air-base (приступљено: 20.11.2025).
- Kassenova, Nargis, Relations between Afghanistan and Central Asian States after 2014: Incentives, Constraints and Prospects, Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, May 2014, доступно на: https://www.sipri.org/sites/default/files/files/misc/SIPRI14wcaNK.pdf (приступљено: 05.12.2025).
- Nichol, Jim, Tajikistan: Recent Developments and U.S. Interests, CRS Report 98-594, Congressional Research Service, Washington, D.C., 25 September 2013, доступно на: https://www.everycrsreport.com/reports/98-594.html (приступљено: 28.11.2025).
- Nichol, Jim, Uzbekistan's Closure of the Airbase at Karshi-Khanabad: Context and Implications, CRS Report RS22295, Congressional Research Service, Washington, D.C., 7 October 2005, доступно на: https://www.everycrsreport.com/files/20051007_RS22295_6c871c054f5aac8e9abf323a9d8c1bb15093f77b.html (приступљено: 28.11.2025).
- Nikitina, Yulia, Security Cooperation in the Post-Soviet Area within the Collective Security Treaty Organization, ISPI Analysis no. 152, January 2013, pp. 1–8.
- Starr, S. Frederick, A Greater Central Asia Partnership for Afghanistan and Its Neighbors, Central Asia-Caucasus Institute/Silk Road Studies Program, Washington/Uppsala, 2005, pp. 13–17.
- Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI Military Expenditure Database, доступно на: https://www.sipri.org/databases/milex (приступљено: 20.11.2025).
- The Signature of the Eurasian Union Treaty: A Difficult Birth, an Uncertain Future, European Parliament, Directorate-General for External Policies, In-Depth Analysis, July 2014, доступно на: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA(2014)536391_EN.pdf (приступљено: 27.12.2025).

- The World Bank, "Armed forces personnel, total - Kazakhstan," World Bank Data, доступноа на:, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2016&locations=KZ&start=2001 (приступљено: 26.11.2025).
- The World Bank, "Armed forces personnel, total - Tajikistan," World Bank Data, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2016&locations=TJ&start=2001 (приступљено: 27.11.2025).
- United Nations Office on Drugs and Crime, Afghan Opiate Trafficking Along the Northern Route, Vienna, 2018, доступно на: https://www.unodc.org/documents/publications/NR_Report_21.06.18_low.pdf. (приступљено: 20.11.2025).
- Wilk, Andrzej, Russia's Belarusian Army: The Practical Aspects of Belarus and Russia's Military Integration, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2021, доступно на: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/OSW-Report_Russia%E2%80%99s-Belarusian-army_net_0.pdf (приступљено: 04.12.2025).
- Wojciech Konończuk, "*Ukraine Withdraws from Signing the Association Agreement in Vilnius: The Motives and Implications.*" Centre for Eastern Studies. Warsaw, 27 November 2013, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and (приступљено: 20.03.2026).
- World Bank, "*GDP (Current US$) – Russian Federation,*" World Development Indicators, indicator NY.GDP.MKTP.CD, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU (приступљено: 08.03.2026).
- World Bank, Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook, Migration and Development Brief 22, Washington, D.C., April 2014, доступно на: https://scispace.com/pdf/migration-and-remittances-recent-developments-and-outlook-2rmky6n5za.pdf (приступљено: 20.11.2025).
- World Bank, Russia Economic Report No. 33: The Dawn of a New Economic Era?, Washington, D.C., 2015, доступно на: https://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/russia-economic-report-33 (приступљено: 20.11.2025).
- World Bank, World Development Indicators: GDP (current US$), доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD (приступљено: 20.11.2025).
- World Peace Foundation, "*New SIPRI Figures for World Military Expenditure,*" 2018, доступно на: https://worldpeacefoundation.org/blog/new-sipri-figures-for-world-military-expenditure/ (приступљено: 23.11.2025).
- World Bank. "*GDP (Current US$) – Kazakhstan*." World Development Indicators, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KZ (приступљено: 08.03.2026).
- World Bank. "*GDP (Current US$) – Kyrgyz Republic*." World Development Indicators, доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KG (приступљено: 08.03.2026).
- World Economics. "*Russia GDP (Nominal)*." Доступно на: https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Russia.aspx (приступљено: 08.03.2026).
- World Economics. Подаци о БДП-у Казахстана, доступно на: https://www.worldeconomics.com/GrossDomesticProduct/Current-GDP/Kazakhstan.aspx (приступљено: 08.03.2026).

МЕДИЈСКИ, АНАЛИТИЧКИ И ДРУГИ ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- Блохин, Тимур, „Ово је рат: Руски савез удара на опијумске убице које гаји НАТО — спремна и Србија“, Спутник Србија, 6. децембар 2017, доступно на: https://sputnikportal.rs/20171206/ODKB (приступљено: 22.12.2025).
- Болкунец, Дмитрий, „Кризис ‘белорусской экономической модели’. Как реагирует Александр Лукашенко?“, Forbes.ru, 9 февраля 2017 г., доступно на: https://www.forbes.ru/biznes/338823-krizis-belorusskoy-ekonomicheskoy-modeli-kak-reagiruet-aleksandr-lukashenko (приступљено: 10.03.2026).
- «Вопросы сотрудничества государств – участников СНГ в сфере безопасности». Департамент по сотрудничеству в сфере безопасности Исполнительного комитета СНГ. Минск, 2006. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/8618 (приступљено: 20.11.2025).
- Гаврилов, Юрий, Михаил Фалалеев и Владимир Кузьмин, „Сумма сил: Вчера ОДКБ создала коллективные силы оперативного реагирования“, Российская газета, 5 февраля 2009 г., доступно на: https://rg.ru/2009/02/05/armiya.html (приступљено: 10.12.2025).
- «Генеральный секретарь ОБСЕ Ламберто Занньер выступил на расширенном заседании Постоянного Совета при ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 24 октября 2012 г., доступно на: https://odkb-csto.org/news/news_odkb/generalnyy_sekretar_obse_lamberto_zanner_vystupil_na_rasshirennom_zasedanii_postoyannogo_soveta_pri_-1395/ (приступљено: 15.01.2026).
- «Генсек ООН Пан Ги Мун принял участие в заседании Постоянного совета при ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 22 апреля 2011 г., доступно на: https://www.odkb-csto.org/international_org/un/gensek_oon_pan_gi_mun_prinyal_uchastie_v_zasedanii_postoyannogo_soveta_pri_odkb/ (приступљено: 10.02.2026).
- „Генштаб: учения стран ШОС ‘Мирная миссия-2016’ показали высокие результаты“, РИА Новости, 21 сентября 2016 г., доступно на: https://ria.ru/20160921/1477492550.html (приступљено: 29.11.2025).
- Ибралиев, Жылдызбек, „ООН признает антинаркотическую операцию ОДКБ ‘Канал’ как самую эффективную в борьбе с наркотрафиком“, 24.kg, 6 июня 2008 г., доступно на: https://24.kg/archive/ru/community/36544 (приступљено: 09.01.2026).
- Изјава С. Саргсјана, више у: Андрей Резников и Юрий Богданов, «России удается зарабатывать на поставках оружия и Азербайджану, и Армении». Москва, 8 апреля 2016 года. Взгляд, доступно на: https://vz.ru/world/2016/4/8/804094.html (приступљено: 23.11.2025).
- „Киргизия и Узбекистан открыли границу после урегулирования конфликта“, РИА Новости, 19 сентября 2016 г., доступно на: https://ria.ru/20160919/1477282610.html (приступљено: 29.11.2025).
- Козырев, Андрей, „Союз оставил России плохое внешнеполитическое наследство“, интервью провели Владимир Абаринов и Виталий Третьяков, Независимая газета, 1 апреля 1992 г., доступно на: https://yeltsin.ru/archive/periodic/52950/. (приступљено: 20.12.2025).
- „Коллективные силы быстрого развёртывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности“, Объединенный штаб ОДКБ, доступно на: https://jscsto.odkb-csto.org/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksbrtsar.php (приступљено: 10.12.2025).
- „Конституция Республики Беларусь“, чл. 17. Официальный интернет-портал Президента Республики Беларусь, доступно на: https://president.gov.by/ru/gosudarstvo/constitution (приступљено: 4.12.2025).

- „Конституция Республики Казахстан“, чл. 7. Официальный сайт Президента Республики Казахстан, доступно на: https://www.akorda.kz/ru/konstituciya-respubliki-kazahstan-3053339 (приступљено: 4.12.2025).
- „Маневры в обход США: Начинаются военные учения ШОС“, Коммерсантъ, 9 августа 2007 г., доступно на: https://www.kommersant.ru/doc/793960 (приступљено: 31.05.2025).
- „Минобороны: боевые действия ВКС РФ в Сирии велись против террористов“, РИА Новости, 24 ноября 2015 г., доступно на: https://ria.ru/20151124/1327677591.html (приступљено: 20.11.2025).
- Мухин, Владимир, „Узбекистану ‘Мирная миссия-2016’ не нужна“, Независимая газета, 12 сентября 2016 г., доступно на: https://www.ng.ru/politics/2016-09-12/2_shos.html (приступљено: 29.11.2025).
- «НАТО отказался сотрудничать с ОДКБ». Организация Договора о коллективной безопасности. 14 февраля 2011 г. Организация Договора о коллективной безопасности, део са изјавом Дмитрија Рогозина, доступно на: https://odkb-csto.org/news/smi/nato_otkazalsya_sotrudnichat_s_odkb/ (приступљено: 25.11.2025).
- ОДКБ, „В Секретариате ОДКБ состоялась встреча Генерального секретаря ОДКБ Юрия Хачатурова с Министром внутренних дел Республики Сербия Небойшей Стефановичем“, 23 мая 2017 г., доступно на: https://www.odkb-csto.org/news/news_odkb/v_sekretariate_odkb_sostoyalas_vstrecha_generalnogo_sekretarya_odkb_yuriya_khachaturova_s_ministrom_/#loaded (приступљено: 8.1.2026).
- «ОДКБ не будет пытаться контактировать с НАТО из-за Украины». Интерфакс. Москва, 24 апреля 2014 года. Интерфакс, доступно на: https://www.interfax.ru/world/373555 (приступљено: 23.11.2025).
- ОДКБ, „Об итогах круглого стола по борьбе с торговлей людьми 24.05.2012 г.“, доступно на: https://odkb-csto.org/news/news_odkb/ob_itogakh_kruglogo_stola_po_borbe_s_torgovley_lyudmi_24_05_2012g/#loaded (приступљено: 09.01.2026).
- ОДКБ, о колективној безбедности, „Об итогах председательства России в Организации Договора о коллективной безопасности,“, доступно на: https://odkb-csto.org/news/news_odkb/ob_itogakh_predsedatelstva_rossii_v_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (приступљено: 9.1.2026).
- «ОДКБ протягивает руку НАТО». Организация Договора о коллективной безопасности. 18 января 2010 г. Организация Договора о коллективной безопасности, доступно на: https://www.odkb-csto.org/news/smi/odkb_protyagivaet_ruku_nato/ (приступљено: 25.11.2025).
- „ООН признала антинаркотическую операцию ‘Канал’ самой лучшей“, Panorama.am, 5 июня 2008 г., доступно на: https://www.panorama.am/ru/news/2008/06/05/kanal/1323282 (приступљено: 07.01.2026).
- „Опора на ‘военный кулак’ зачастую бессмысленна“, интервју са Николајем Бордјужом, Exclusive, 11 июня 2009 г., доступно на: https://exclusive.kz/expertiza-antresoli-10036/ (приступљено: 19.11.2025).
- «Отказ от ядерного оружия», доступно на званичноом историјском порталу Републике Казахстан:, доступно на: https://e-history.kz/ru/projects/show/23271 (приступљено: 4.12.2025).
- „Послание Федеральному Собранию Российской Федерации“, доступно на: http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931 (приступљено: 25.12.2025. године).
- Прокудин, Филипп и Павел Юринцев, „Кто уполномочен заявить: Почему союзники Москвы решительно отмежевались от конфликта с Турцией“, Lenta.ru, 15 декабря 2015 г., доступно на: https://lenta.ru/articles/2015/12/15/odkb/ (приступљено: 22.11.2025).

- Путин, Владимир, „Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня“, Известия, 3 октября 2011 г., доступно на: https://tass.ru/politika/524672 (приступљено: 26.12.2025).
- «Распоряжение Президента Российской Федерации о перечислении арендной платы за использование комплекса „Байконур“ и военно-испытательных полигонов». Президент Российской Федерации, доступно на: https://www.kremlin.ru/acts/bank/13004/print (приступљено: 27.11.2025).
- Редакция сайта АРМЕНПРЕСС, „В Казахстане начались учения стран ОДКБ ‘Рубеж-2004’“, АРМЕНПРЕСС, 2 августа 2004 г., доступно на: https://armenpress.am/ru/article/540494 (приступљено: 20.12.2025).
- Редакция сайта ТАСС, „Военные учения в рамках ОДКБ. История и современность“, ТАСС, 1 сентября 2023 г., доступно на: https://tass.ru/info/18635321 (приступљено: 17.12.2025).
- Секретариат Интеграционного Комитета Евразийского экономического сообщества, ЕврАзЭС сегодня 2013, Москва, 2013, стр. 2., доступно на: http://www.evrazes.com/i/data/item7621-1.pdf (приступљено: 27.12.2025).
- „Совместные учения Китая“, Коммерсантъ, 16 марта 2005 г., доступно на: https://www.kommersant.ru/doc/555332 (приступљено: 31.05.2025).
- „Спецслужбы против терроризма – чем занимается Антитеррористический центр СНГ“, Антитеррористический центр государств – участников СНГ, Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://eccis.org/page/1286/specsluzby-protiv-terrorizma-cem-zanimaetsa-antiterroristiceskij-centr-cyu (приступљено: 20.11.2025).
- Уједињене нације, Повеља Уједињених нација, 24. октобар 1945, чл. 2, ст. 4., доступно на: https://digitallibrary.un.org/record/1318114?v=pdf (приступљено: 1.2.2026).
- „Ункур-Тоо: рассказы кыргызстанцев о 18 днях под стражей в Узбекистане“, Sputnik Кыргызстан, 9 сентября 2016 г., доступно на: https://ru.sputnik.kg/20160909/1029110961.html (приступљено: 31.05.2025).
- Фальков, Михаил, „Исламское движение Узбекистана (ИДУ)“, Независимая газета, 24 августа 2000 г., доступно на: https://www.ng.ru/net/2000-08-24/0_idu.html (приступљено: 06.12.2025).
- Химшиашвили, Полина, „Четырехдневная война: почему в Карабахе перестали стрелять“, РБК, 5 апреля 2016 г., доступно на: https://www.rbc.ru/politics/05/04/2016/5703d5019a794774f8ec6570 (приступљено: 22.12.2025).
- «Членство Грузии в СНГ прекращено». Исполнительный комитет СНГ. Минск, 18 августа 2009 г. Исполнительный комитет СНГ, доступно на: https://cis.minsk.by/page/14594/clenstvo-gruzii-v-sng-prekraseno (приступљено: 20.11.2025).
- „Шанхайская организация сотрудничества. Досье“, ТАСС, 9 июня 2016 г., доступно на: https://tass.ru/info/1647353 (приступљено: 31.05.2025).
- Яндекс, „Яндекс Телемост – бесплатные чаты и звонки онлайн“, Яндекс 360, доступно на: https://360.yandex.com/telemost/?from=360_landing (приступљено: 03.06.2026).
- “Active Engagement in Cooperative Security: A More Efficient and Flexible Partnership Policy.” North Atlantic Council. Berlin, 15 April 2011. North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_84336.htm (приступљено: 01.12.2025).
- Arman, Kambiz, „Russia and Tajikistan: Friends Again“, Eurasianet, 28 October 2004, доступно на: https://eurasianet.org/russia-and-tajikistan-friends-again (приступљено: 28.11.2025).

- “Armenia Presents Individual Partnership Action Plan.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 16 June 2005, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2005/06/16/armenia-presents-individual-partnership-action-plan (приступљено: 01.12.2025).
- “Astana Summit 2010.” Organization for Security and Co-operation in Europe. Astana, 1–2 December 2010, доступно на: https://www.osce.org/event/summit_2010 (приступљено: 15.01.2026).
- „Belarus Reinstates Customs Control on the Border with Russia: The End of the Eurasian Union?“, BelarusDigest, 11 December 2014, доступно на: https://belarusdigest.com/story/belarus-reinstates-customs-control-on-the-border-with-russia-the-end-of-the-eurasian-union/ (приступљено: 27.12.2025).
- „Belarus, Russia Solve Milk Row, Other Problems Loom“, RFE/RL, 20 June 2009, доступно на: https://www.rferl.org/a/Belarus_Russia_Solve_Milk_Row_Other_Problems_Loom/1758672.html (приступљено: 27.12.2025).
- “Beyond Border Management Programme for Central Asia.” European Union–Central Asia Monitoring, доступно на: https://eucentralasia.eu/beyond-border-management-programme-for-central-asia-bomca/ (приступљено: 20.03.2026).
- „BRICS Previous Summits“, доступно на: https://brics.br/en/about-the-brics/brics-previous-summits (приступљено: 1.1.2026).
- „CES Explainer: Kyrgyzstan’s Manas Air Base: Why It’s Closing and What It Means“, Central Eurasia Standard, 9 June 2014, доступно на: https://cestandard.wordpress.com/2014/06/09/ces-explainer-kyrgyzstans-manas-air-base-why-its-closing-and-what-it-means/ (приступљено: 20.11.2025).
- Chudziak, Mateusz, „Turkey Goes for Broke: Tension after a Russian Bomber Is Shot Down“, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 25 November 2015, доступно на: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-11-25/turkey-goes-broke-tension-after-a-russian-bomber-shot-down (приступљено: 23.11.2025).
- cis.minsk.by, „koncepcia dalnejsego razvitia sodruzestva nezavisimyh gosudarstv 5 oktabra 2007 goda g dusanbe“, доступно на: https://cis.minsk.by/page/18763/koncepcia-dalnejsego-razvitia-sodruzestva-nezavisimyh-gosudarstv-5-oktabra-2007-goda-g-dusanbe (приступљено: 26.12.2025).
- „Crimean Crisis: Russian Parliament Approves Troop Deployment“, BBC News, 1 March 2014, доступно на: https://www.bbc.com/news/world-europe-26400035 (приступљено: 19.11.2025).
- “CSTO Head Discusses Karabakh with Armenian Defense, Foreign Ministers”, Sputnik News, 3 April 2016, доступно на: https://sputnikglobe.com/20160403/security-treaty-organization-karabakh-conflict-amrenia-defense-foreign-minitstry-1037406701.html. (приступљено: 23.11.2025).
- „CSTO Leaders Suspend Uzbekistan’s Membership“, TASS, Moscow, 19 December 2012, доступно на: https://tass.com/russia/687141 (приступљено: 11.12.2025).
- „Deal Signed on Extending Russian Military Presence in Armenia“, RFE/RL, 20 August 2010, доступно на: https://www.rferl.org/a/Russia_Armenia_Sign_Extended_Defense_Pact_/2133043.html (приступљено: 21.11.2025).
- Elder, Miriam, „Kyrgyzstan Tests Russia’s Regional Commitments“, GlobalPost/The World, 15 June 2010, доступно на: https://theworld.org/stories/2016/08/02/kyrgyzstan-tests-russias-regional-commitments (приступљено: 20.11.2025).

- Erica Marat, „Kyrgyzstan's Decision to Renounce Manas Transit Center Favors Russia", Central Asia-Caucasus Analyst, 26. јун 2013, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12764 (приступљено: 20.11.2025).
- „European Union Enlargement Day Celebrations,"29 April 2004, European Commission, доступно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_04_559 (приступљено: 24.12.2025).
- Farid Guliyev and Andrea Gawrich, "NATO vs. the CSTO: Security Threat Perceptions and Responses to Secessionist Conflicts in Eurasia," Post-Communist Economies 33, nos. 2-3, 2021, pp. 283–304, доступно на: https://doi.org/10.1080/14631377.2020.1800316 (приступљено: 15.04.2026).
- Farkhod Tolipov, "Uzbekistan Without the CSTO," CACI Analyst, 2013., доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12652-uzbekistan-without-the- (приступљено: 8.12.2025).
- Farkhod Tolipov, "Uzbekistan without the CSTO," Central Asia-Caucasus Analyst 15, no. 4, 20 February 2013, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12652-uzbekistan-without-the-csto.html (приступљено: 20.11.2025).
- Fazendeiro, Bernardo Teles, „Uzbekistan's Suspension of CSTO Membership: Policy as Usual in Tashkent", E-International Relations, 19 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/19/uzbekistans-suspension-of-csto-membership-policy-as-usual-in-tashkent/ (приступљено: 11.12.2025).
- "For the Period of Kazakhstan's Independence, $330 Billion of Foreign Investment Attracted from 120 Countries", Office of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan, доступно на: https://primeminister.kz/en/news/press/za-period-nezavisimosti-kazahstana-privlecheno-330-mlrd-inostrannyh-investiciy-iz-120-stran (приступљено: 21.11.2025).
- „Gazprom Buys Kyrgyzgaz for $1 Plus Debt", The Moscow Times, 10 April 2014, доступно на: https://www.themoscowtimes.com/2014/04/10/gazprom-buys-kyrgyzgaz-for-1-plus-debt-a33828 (приступљено: 23.11.2025).
- Government of the Republic of Kazakhstan, "The Procedure for Crossing the State Border of the Republic of Kazakhstan," 19. октября 2020, доступно на: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/24379?lang=en (приступљено: 26.11.2025).
- GUAM, „About the Organization for Democracy and Economic Development – GUAM", доступно на: https://guam-organization.org/en/about-the-organization-for-democracy-and-economic-development-guam/ (приступљено: 26.12.2025).
- „GUAM and the Georgian War", CACI Analyst, 20 August 2008, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/11676-analytical-articles-caci-analyst-2008-8-20-art-11676.html (приступљено: 26.12.2025).
- GUAM, „GUAM – History and Institutional Formation", доступно на: https://guam-organization.org/en/guam-history-and-institutional-formation/ (приступљено: 26.12.2025).
- „GUAM: Still Relevant Regional Actor?", Eurasian Research Institute, доступно на: https://www.eurasian-research.org/publication/guam-still-relevant-regional-actor/ (приступљено: 26.12.2025).
- "Intensifying OSCE and CSTO Co-operation Mutually Beneficial, OSCE Secretary General Says." OSCE Secretariat. Dushanbe, 4 October 2007. Organization for Security and Co-operation in Europe, доступно на: https://www.osce.org/secretariat/48980 (приступљено: 15.01.2026).

- „Interview Given by Dmitry Medvedev to Television Channels Channel One, Rossia, NTV“, 31 August 2008, доступно на: http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/48301 (приступљено: 20.11.2025).
- “Investments as a Key Driver of Kazakhstan’s Economic Growth: New Enterprises, Advanced Technologies and Job Creation.” Government of the Republic of Kazakhstan, Prime Minister’s Office. 17 December 2019., доступно на: https://primeminister.kz/en/news/reviews/investments-as-a-key-driver-of-kazakhstan-economic-growth-new-enterprises-advanced-technologies-and-job-creation (приступљено: 19.11.2025).
- Isachenkov, Vladimir, „Uzbekistan Quits Russia-Dominated Security Pact, CSTO“, Associated Press/Atlantic Council, 28 June 2012, доступно на: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/uzbekistan-quits-russiadominated-security-pact-csto/ (приступљено: 10.12.2025).
- Karimov, Navruz, „Effectiveness of the CSTO in the Context of the Changing Regional Security System“, CABAR.asia, 11 January 2021, доступно на: https://cabar.asia/en/effectiveness-of-the-csto-in-the-context-of-the-changing-regional-security-system (приступљено: 20.11.2025).
- Kucera, Joshua, „Armenia Acquires New Russian Missiles… Or Did It?“, Eurasianet, 20 September 2016, доступно на: https://eurasianet.org/armenia-acquires-new-russian-missiles-or-did-it (приступљено: 25.11.2025).
- Kucera, Joshua, „Kazakhstan Buys Airbus Military Transport Planes“, Eurasianet, 1 March 2012, доступно на: https://eurasianet.org/kazakhstan-buys-airbus-military-transport-planes (приступљено: 26.11.2025).
- McDermott, Roger N., „CSTO Absorbs an Uzbek Tremor“, Central Asia-Caucasus Analyst, 8 August 2012, доступно на: https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12543-analytical-articles-caci-analyst-2012-8-8-art-12543.html (приступљено: 10.12.2025).
- Nathan Hamm, “Uzbekistan Exit from CSTO Reveals Limits of Russia’s Eurasian Integration Plans,” E-International Relations, 17 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/17/uzbekistan-exit-from-csto-reveals-limits-of-russias-eurasian-integration-plans/ (приступљено: 10.12.2025).
- “NATO and Kazakhstan Mark 20 Years of Cooperation.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 14 October 2014, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2014/10/14/nato-and-kazakhstan-mark-20-years-of-cooperation (приступљено: 05.12.2025).
- NATO, „Euro-Atlantic Partnership Council“, Brussels, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/euro-atlantic-partnership-council (приступљено: 01.12.2025).
- NATO, „Partnership for Peace Programme“, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/partnership-for-peace-programme (приступљено: 01.12.2025).
- „NATO Secretary General Ready to Reach Out to CSTO?“, Aftenposten, 11 February 2011, доступно на: https://www.aftenposten.no/norge/i/lEA37/10092009-nato-secretary-general-ready-to-reach-out-to-csto (приступљено: 22.11.2025).
- “North Atlantic Treaty Organization.” Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, доступно на: https://www.mfa.am/en/international-organisations/3 (приступљено: 05.12.2025).
- Pannier, Bruce, „Central Asia: Tajiks Begin Taking Over Guard Duties from Russians on Southern Border“, RFE/RL, 15 November 2004, доступно на: https://www.rferl.org/a/1055892.html (приступљено: 28.11.2025).

- Pillalamarri, Akhilesh, „The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia“, The Diplomat, 10 June 2014, доступно на: https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/ (приступљено: 20.11.2025).
- “Ratification of Protocol No. 5 between Russia and Armenia.” President of Russia, 27. июня 2011, доступно на: https://en.kremlin.ru/events/president/news/11754 (приступљено: 25.11.2025).
- “Relations with Armenia.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-armenia (приступљено: 05.12.2025).
- “Relations with Uzbekistan.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-uzbekistan (приступљено: 10.12.2025).
- Rotar, Igor, „Russia Offers Generous Support for the Kyrgyz Army“, Eurasia Daily Monitor, 14 November 2012, доступно на: https://jamestown.org/russia-offers-generous-support-for-the-kyrgyz-army/. (приступљено: 25.11.2025).
- “Science for Peace and Security Programme.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels: North Atlantic Treaty Organization, доступно на: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/science-for-peace-and-security-hub/science-for-peace-and-security-programme (приступљено: 01.12.2025).
- „Seven new members join NATO“, 29 March 2004, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2004/03/29/seven-new-members-join-nato (приступљено: 24.12.2025).
- “Statement by the NATO Secretary General on the First Anniversary of the Andijan Events.” North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 12 May 2006, доступно на: https://www.nato.int/en/news-and-events/events/transcripts/2006/05/12/statement (приступљено: 10.12.2025).
- “Tajiks Caught in Russian Crossfire over Pilot Jailings,” RFE/RL, 16. новембар 2011, доступно на: https://www.rferl.org/a/tajiks_caught_russian_crossfire_over_jailed_pilots/24393030.html (приступљено: 23.11.2025).
- Tolipov, Farkhod, „CSTO Minus One: Collective Security in Central Asia after Uzbekistan’s CSTO Withdrawal“, E-International Relations, 16 July 2012, доступно на: https://www.e-ir.info/2012/07/16/csto-minus-one-collective-security-in-central-asia-after-uzbekistans-csto-withdrawal/ (приступљено: 10.12.2025).
- Trilling, David, „Tajikistan: Migrant Remittances Now Exceed Half of GDP“, Eurasianet, 15 April 2014, доступно на: https://eurasianet.org/tajikistan-migrant-remittances-now-exceed-half-of-gdp (приступљено: 20.11.2025).
- “Two Regional EU-funded Programmes Celebrate Their 20th Anniversary.” European External Action Service. 2023. European Union, доступно на: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kyrgyz-republic/two-regional-eu-funded-programmes-celebrate-their-20th-anniversary_en (приступљено: 20.03.2026).
- United Nations, Historical Review of Developments relating to Aggression, New York: United Nations, 2003, pp. 238-239, доступно на: https://legal.un.org/cod/books/historicalreview-aggression.pdf (приступљено: 1.2.2026).
- Zabikhulla S. Saipov, “Factors that Influenced Uzbekistan’s Decision to Pull out of the CSTO: The View from Tashkent,” Eurasia Daily Monitor 9, no. 133, 12 July 2012, доступно на: https://jamestown.org/factors-that-influenced-uzbekistans-decision-to-pull-out-of-the-csto-the-view-from-tashkent/ (приступљено: 25.11.2025).
- Armenpress. “*Armenia Freezes Participation in CSTO, Says PM Pashinyan*.” 23 February 2024, доступно на: https://armenpress.am/en/article/1130942 (приступљено: 06.06.2026).

- „*Завершились крупнейшие в истории ШОС военные учения, проходившие на полигоне в Китае*“. Коммерсантъ, 29 августа 2014 г., доступно на: https://www.kommersant.ru/doc/2556665 (приступљено: 31.05.2025).
- “*Kazakh MFA Releases Statement on Downed Russian SU-24M Jet*.” Kazinform, November 2015, доступно на: https://qazinform.com/news/kazakh-mfa-releases-statement-on-downed-russian-su-24m-jet_a2843038 (приступљено: 20.11.2025).
- Nazaretyan, Hovhannes. “*Armenia’s Economic Dependence on Russia: How Deep Does It Go?*” EVN Report, 2023, доступно на: https://evnreport.com/economy/armenias-economic-dependence-on-russia-how-deep-does-it-go/ (приступљено: 21.11.2025).
- Ринат Файзулин. «*„Мирная миссия-2016“ завершилась, мирная миссия ШОС продолжается*». Ритм Евразии, 23 сентября 2016 г., доступно на: https://www.ritmeurasia.org/news--2016-09-23--mirnaja-missija-2016-zavershilas-mirnaja-missija-shos-prodolzhaetsja-25856 (приступљено: 29.11.2025).
- „*ШОС — это по-нашему*“. Московский центр Карнеги, 21 июля 2015 г., доступно на: https://carnegie.ru/2015/07/21/ru-pub-60794 (приступљено: 31.05.2025).
- Jank, Wesley. “*Former Soviet Union (USSR) Countries*.” WorldAtlas, 2023, доступно на: https://www.worldatlas.com/geography/former-soviet-union-countries.html.
- Изјава заменика министра спољних послова Руске Федерације А. Руденка. RT, 22. јул 2021, доступно на: https://russian.rt.com.
- „*Апотеоз рата*“ («Апофеоз войны»), Василиј Верешчагин, 1871. Државна Третјаковска галерија, доступно на: https://my.tretyakov.ru/app/masterpiece/8391 (приступљено: 06.06.2026).